T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİDEM AYTEKİN

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Ankara, 2020

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DİDEM AYTEKİN

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Ali ZENGİN

Ankara, 2020

KABUL ONAY SAYFASI

Didem AYTEKİN tarafından hazırlanan **"Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi"** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından **oy birliği/~~oy çokluğu~~** ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan Adı Soyadı	Kurumu	İmza
Danışman: **DOÇ. DR. MEHMET ALİ ZENGİN**	AYBU HUKUK	
Jüri Üyesi: **DOÇ. DR. AHMET KILINÇ**	AYBU HUKUK	
Jüri Üyesi: **DR. HANDE SEHER DEMİR**	AHBV İİBF	

Tez Savunma Tarihi: **15/12/2020**

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Unvan Ad Soyad

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 15/12/2020

Adı Soyadı: Didem AYTEKİN

İmza:

TEŞEKKÜR

Bu teze başlarken beni her anlamda özgür bırakan, bilimsel düşünceyi yaşam biçimi olarak algılamamı sağlayan yüksek lisanstan bu yana her zaman beni destekleyen, takdir eden, bana hep güvenen sayın hocam Doç. Dr. Mehmet Ali ZENGİN'e teşekkür gönül borcumdur.

Hayatımın her anında desteğini benden esirgemeyen canım aileme bu vesileyle tekrardan teşekkür ediyorum. İyi ki varlar.

ÖZET

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi

Aytekin, Didem

Yüksek Lisans, Kamu Hukuku Bölümü

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Mehmet Ali Zengin

Aralık 2020, 196 sayfa

Savaşların insanlık üzerinde yarattığı ağır sonuçları azaltmak, kadın-erkek ve uluslar arasındaki eşitliği yeniden tesis edebilmek ve insanların doğuştan sahip oldukları değerleri koruma altına alabilmek adına 1945 Birleşmiş Milletler Antlaşması ile başlayan insan hakları alanındaki gelişmeler birçok uluslararası ve bölgesel sözleşme ve belge ile devam ettirilmeye çalışılmıştır. Bu uluslararası sözleşmeler ile sağlanmaya çalışılan temel hak ve özgürlükler gelişen çağın getirdikleri ile aynı hızda ilerleyememiş ve yeni insanlık dramları ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyıl içinde en büyük problemimiz kendilerine vatan olarak bildikleri topraklardan gitmeye zorlanmış olan uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişilerin yarattığı göç olgusudur. Bu durum tüm dünya devletlerini etkileyen bir hadisedir. Her devletin insancıl çözüm önerileri getirmek ve bunları uygulamaya dökebilmek anlamında insanlığa bir borcu olduğunu düşünmekteyiz. Tarihi geçmişimize baktığımızda da sahip olduğu milliyete, dini inancına ve konuştuğu dile bakmaksızın herkese kucak açan hak ve adaletin tesisi için mülteci hukukunun gerekliliklerini yerine getirmeye çalışan bir medeniyetin mirasçıları olarak elimizden gelenin en iyisini yapmanın insanlığa olan borcumuz olduğunu düşünmekteyiz.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2019 yılı Temmuz ayı itibariyle dünyada 250 milyonun üzerinde göçmen olduğu ve bunların yaklaşık 67 milyonunun mülteci statüsü kazanmış olduğu görülmektedir. Türkiye'nin güncel verilere göre sayıları 3,6 milyona yaklaşan ve sözleşme dışı mülteci statüsünde olan yerinden edilmiş kişiye ev sahipliği yaptığını da göz önünde bulundurduğumuzda ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda Türkiye aleyhine verilen çok sayıda karar olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda bu konunun çalışılmasında fayda olduğunu düşünmekteyiz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararların içeriğine bakıldığında ise Türkiye'de uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişilerin korunma başvuru süreçlerinde etkin hukuki yollara başvuru hakkının kullandırılmadığı, bilgi edinme haklarının kısıtlandığı ve kabul ve barındırma merkezlerinde insanlık onuruna uygun olmayan koşullar içerisinde yaşadıklarından bahsedilmektedir.

Çalışmamız süresince elde ettiğimiz verileri bir arada değerlendirdiğimizde Türkiye'nin yapılan korunma başvurularında kişilerin işkence ya da kötü muameleye uğrayacağı yönünde belli bir yoğunlukta haklı korkular taşıdığı durumlarda başvurularının kabulü yönünde bir uygulama izlemesi gerektiğini ve başvurunun haklılığı ve kişilerin geri gönderilmeleri halinde işkence ya da kötü muameleye uğrama riskinin varlığı noktasında gerekli araştırmaları, taraflarca hazırlanma beklenmeden bizzat yürütmesi gerektiğini düşündüğümüzü belirtmek isteriz.

Bu anlamda çalışmamızda ilk etapta konunun daha iyi anlaşılabilmesi için uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişiler ve bunlara uluslararası sözleşmelerde verilen adlandırmalar ele alınacaktır. Sonrasında çalışmamızın çıkış noktası olan *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesinin uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde nasıl anlaşılıp yorumlandığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Diğer devletler ve kendi iç hukukumuzda bu ilkenin nasıl yorumlanıp uygulandığı ve tarih içerisinde de nasıl bir değişim geçirdiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi bağlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları üzerinden somutlaştırılarak anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geri Göndermeme İlkesi, Yaşam Hakkı, İşkence Yasağı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Mülteci.

ABSTRACT

Non-Refoulement Principle in the Light of the Decisions of the European Court of Human Rights

Aytekin, Didem

Master, Department of Public Law

Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Mehmet Ali Zengin

December 2020, 196 pages

In order to reduce the severe consequences of wars on humanity, to restore equality between women and men and nations, and to protect the innate values of people, the developments in the field of human rights that started with the 1945 Charter of the United Nations were tried to be continued with many international and regional conventions and documents. The fundamental rights and freedoms that have been tried to be ensured by these international conventions have not progressed at the same pace with the developments brought by the age and new human tragedies have emerged. In the 21st century we are living in, our biggest problem is the phenomenon of immigration created by internationally displaced people who have been forced to leave their own homelands. This is something that affects all countries in the world. We think that every country owes a debt to humanity in terms of bringing humane solutions and putting them into practice. When we look at our historical past, we think that it is our debt to humanity to do our best as the heirs of a civilization which tries to fulfill the requirements of refugee law for the establishment of rights and justice and embraces everyone regardless of their nationality, religious belief and language they speak.

According to the data of the United Nations, it is seen that as of July 2019, there are over 250 million immigrants in the world and approximately 67 million of them have gained refugee status. According to Turkey's current data, when we take into consideration that it hosts non-contract displaced people with a number approaching 3.6 million with refugee status and when we consider in the individual applications made to European Court of

Human Rights, there are a large number of decisions against Turkey, so we think it will be beneficial to study this issue.

When we look at the content of the decision of European Court of Human Rights against Turkey, it is mentioned that in the application process for protection in Turkey of persons have been displaced in the sense of international law, they are not granted the right to apply to the effective legal remedies and their right to information is restricted and they live in reception and accommodation centres in conditions that are not suitable for human dignity.

When we evaluate together the data we obtained during our study, in applications made by Turkey for protection, where people have a certain intensity of justified fears that they will be tortured or ill-treated, we would like to state that we think it should follow an application towards the acceptance of their applications and at the point of justification of the application and the risk of torture or ill-treatment if persons are sent back, the necessary research should be carried out personally without waiting for the preparation of the parties.

In this sense, in the first place, in order to understand the subject better, internationally displaced persons and their denominations given in international conventions are discussed in our study. Afterwards, we tried to reveal how the principle of *non-refoulement*, which is the starting point of our study, is understood and interpreted in international and regional conventions. The interpretation and implementation of this principle in other states countries and in our own domestic law and how it has changed over the course of history has been concretized through the decisions of the European Court of Human Rights in the context of the European Convention on Human Rights.

Keywords: The Principle of Non-Refoulement, Right to Life, Prohibition of Torture, European Convention on Human Rights, Refugee.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **xiv**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **4**
GERİ GÖNDERMEME İLKESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ **4**
1.1. Mülteci Kavramı 4
1.1.1. Birleşmiş Milletler Bünyesinde Yapılan Mülteci Tanımı 5
1.1.2. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokoldeki Mülteci Tanımı ve Mülteci Olarak Kabul Edilebilmek İçin Gerekli Koşullar 6
1.1.3. Bölgesel Nitelikli Düzenlemelerde Mülteci Kavramı 13
1.1.3.1. Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesi Mülteci Tanımı 13
1.1.3.2. Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler Mülteci Tanımı 13
1.1.3.3. Cartagena Mülteciler Bildirisi Mülteci Tanımı 14
1.1.3.4. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşmede Mülteci Tanımı 14
1.1.3.5. Avrupa Birliği Hukukunda Mülteci Tanımı 15
1.2. Sığınmacı Kavramı 18
1.3. Şartlı Mülteci Kavramı 20
1.4. Suçluların İadesi 21
1.5. Göçmen 24
1.7. Ülke İçinde Yer Değiştirmiş Kişiler 27
İKİNCİ BÖLÜM **29**
GERİ GÖNDERMEME İLKESİNİN HUKUKİ BOYUTU **29**
2.1. Geri Göndermeme İlkesinin Hukuki Niteliği 31
2.1.1. İlkenin *Jus Cogens* Kural Olduğunu Savunan Görüş 34
2.1.2. İlkenin Örf ve Âdet Hukuku Kuralı Niteliğinde Olduğu Görüşü 36
2.1.3. İlkenin Örf ve Âdet Kuralı Niteliğinde Olmadığı Görüşü 41
2.1.4. İlkenin Hukuk Genel İlkesi Olduğu Görüşü 42
2.1.5. Hukuki Niteliği Konusundaki Şahsi Değerlendirmemiz 44
2.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesinde Geri Göndermeme İlkesi 45

2.2.1. İlkenin Yasakladığı Eylemler 47
2.2.2. İlke Kapsamında Korunan Kişiler 49
2.2.3. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesi ve 1. maddesinin Birlikte ve Dar Anlamda Yorumlanması 51
2.2.4. Geri Göndermenin Yasak Olduğu Hâller 54
2.2.5. Geri Göndermeme İlkesinin İstisnai Yorumu 55
2.2.5.1. Millî Güvenliğe Yönelik Tehlikenin Varlığı Hâlinde Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması 57
2.2.5.2. Topluma Yönelik Tehlike Nedeniyle Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması 58
2.2.5.3. Terörizm 59
2.3. Geri Göndermeme İlkesine Alternatif Koruma Yöntemleri 62
2.3.1. Geçici Koruma 62
2.3.2. Güvenilir Üçüncü Devlet Uygulaması 65
2.3.3. Tamamlayıcı (İkincil) Koruma 66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 70
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE GERİ GÖNDERMEME İLKESİ 70
3.1. İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi 70
3.2. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi 71
3.2.1. Yaşam Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 73
3.2.2. İşkence Yasağı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 74
3.2.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 74
3.2.4. Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 75
3.3. Diğer Sözleşmelerde Geri Göndermeme İlkesi 76
3.4. Kitlesel Mülteci Hareketlerinde İlkenin Uygulanma Durumu 77
3.5. Sağlık Bakımlarının Sağlanmaması Nedeniyle Geri Göndermeme İlkesi 78
3.6. Çocuklar Yönünden Geri Göndermeme İlkesi 79
3.7. Geri Göndermeme İlkesinin Denizlerde Uygulanması 81
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 86
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ 86
4.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi 86
4.1.1. İşkence Yasağı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 86
4.1.2. Yaşam Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 89

4.1.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 91
4.1.4. Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi 92
4.1.5. Etkili Hukuki Yollara Başvuru Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi . 97
4.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Geri Göndermeme İlkesi 99
4.2.1. Z.N.S-Türkiye Kararı 99
4.2.1.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 99
4.2.1.2 Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 100
4.2.1.3 Mahkeme Kararı 101
4.2.1.4 Değerlendirmemiz 102
4.2.2. Charahili-Türkiye Kararı 103
4.2.2.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 103
4.2.2.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 104
4.2.2.3. Mahkeme Kararı 105
4.2.2.4. Değerlendirmemiz 106
4.2.3. Ranjbar ve Diğerleri-Türkiye Kararı 107
4.2.3.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 107
4.2.3.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 108
4.2.3.3. Mahkeme Kararı 108
4.2.3.4. Değerlendirmemiz 109
4.2.4. Keshmiri-Türkiye Kararı 110
4.2.4.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 110
4.2.4.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 110
4.2.4.3. Mahkeme Kararı 111
4.2.4.4. Değerlendirmemiz 111
4.2.5. Tehrani ve Diğerleri-Türkiye Kararı 112
4.2.5.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 112
4.2.5.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 113
4.2.5.3. Mahkeme Kararı 114
4.2.5.4. Değerlendirmemiz 114
4.2.6. M.B.-Türkiye Kararı 115
4.2.6.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 115
4.2.6.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 116
4.2.6.3. Mahkeme Kararı 116
4.2.6.4. Değerlendirmemiz 116

4.2.7. Alipour ve Hosseinzadgan-Türkiye Kararı 117
4.2.7.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 117
4.2.7.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 118
4.2.7.3. Mahkeme Kararı 119
4.2.7.4. Değerlendirmemiz 119
4.2.8. D.B.-Türkiye Kararı 120
4.2.8.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 120
4.2.8.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 121
4.2.8.3. Mahkeme Kararı 121
4.2.8.4. Değerlendirmemiz 121
4.2.9. Dbouba-Türkiye Kararı 122
4.2.9.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 122
4.2.9.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 123
4.2.9.3. Mahkeme Kararı 123
4.2.9.4. Değerlendirmemiz 123
4.2.10. Kurkaev-Türkiye Kararı 124
4.2.10.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 124
4.2.10.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 125
4.2.10.3. Mahkeme Kararı 125
4.2.10.4. Değerlendirmemiz 125
4.2.11. Tarakhel-İsviçre Kararı 126
4.2.11.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 126
4.2.11.2. Taraf Devlet İsviçre'nin Savunması 127
4.2.11.3. Mahkeme Kararı 127
4.2.11.4. Değerlendirmemiz 128
4.2.12. Soering-Birleşik Krallık Davası 128
4.2.12.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 128
4.2.12.2. Taraf Devlet Birleşik Krallık'ın Savunması 129
4.2.12.3. Mahkeme Kararı 129
4.2.12.4. Değerlendirmemiz 130
4.2.13. F.G.-İsveç Kararı 130
4.2.13.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 130
4.2.13.2. Taraf Devlet İsveç'in Savunması 130
4.2.13.3. Mahkeme Kararı 131

4.2.13.4. Değerlendirmemiz 132
4.2.14. Mamatkulov ve Askarov-Türkiye Davası 132
4.2.14.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları 132
4.2.14.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 133
4.2.14.3. Mahkeme Kararı 134
4.2.14.4. Değerlendirmemiz 134
4.2.15. K.I.-Rusya Davası 135
4.2.15.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 135
4.2.15.2. Taraf Devlet Rusya'nın Savunması 135
4.2.15.3. Mahkeme Kararı 136
4.2.15.4. Değerlendirmemiz 136
4.2.16. D. ve Diğerleri-Türkiye Kararı 137
4.2.16.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları 137
4.2.16.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması 137
4.2.16.3. Mahkeme Kararı 138
4.2.16.4. Değerlendirmemiz 138
4.2.17. T.N-Danimarka Davası 139
4.2.17.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları 139
4.2.17.2. Taraf Devlet Danimarka'nın Savunması 139
4.2.17.3. Mahkeme Kararı 140
4.2.17.4. Değerlendirmemiz 140
4.2.18. R.B.A.B. ve Diğerleri-Hollanda Davası 141
4.2.18.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları 141
4.2.18.2. Taraf Devlet Hollanda'nın Savunması 141
4.2.18.3. Mahkeme Kararı 142
4.2.18.4. Değerlendirmemiz 142
4.2.19. Conka-Belçika Davası 143
4.2.19.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları 143
4.2.19.2. Taraf Devlet Belçika'nın Savunması 143
4.2.19.3. Mahkeme Kararı 144
4.2.19.4. Değerlendirmemiz 144
BEŞİNCİ BÖLÜM 146
TÜRK HUKUKUNDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ 146
5.1. İç Hukukta Mülteci Kavramı ve Geri Göndermeme ilkesi 147

5.1.1. İskân Kanunu 147
5.1.2. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun 148
5.1.3. 1994 Tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 149
5.1.4. İçişleri Bakanlığı 57 Sayılı Genelge 152
5.1.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 154
5.1.6. 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu 161
5.1.7. Geçici Koruma Yönetmeliği 162
5.1.8. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik 165
5.1.9. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması 165
5.2. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi 168
5.2.1. D. M. Başvurusu 168
5.2.2. K. A. Başvurusu 169
5.2.3. RIDA BOUDRAA Başvurusu 169
SONUÇ 171
KAYNAKÇA 176
ÖZGEÇMİŞ 196

KISALTMALAR

A.B.Ö. : Afrika Birliği Örgütü

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AIDS : Acquired Immune Deficiency Syndrome

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AÜMDDS : Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşme

AYM : Anayasa Mahkemesi

bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BMDHS : Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

BMGK : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BMİÖS : İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

BMMSHS : Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

C. : Cilt

HFD : Hukuk Fakültesi Dergisi

İKK : İşkenceye Karşı Komite

İKS : İşkenceye Karşı Sözleşme

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

Komite	**:** İnsan Hakları Komitesi
m.	**:** Madde
No.	**:** Numara
RG	**:** Resmî Gazete
s.	**:** Sayfa
S.	**:** Sayı
SBF	**:** Siyasal Bilgiler Fakültesi
SİDAS	**:** Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
SİDAS	**:** Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
TBMM	**:** Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	**:** Türk Ceza Kanunu
UAD	**:** Uluslararası Adalet Divanı
UMÖ	**:** Uluslararası Mülteci Örgütü
UNHCR	**:** United Nations High Commissiner for Refugees
YİSHK	**:** Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun
YUKK	**:** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
1994 Yönetmeliği	**:** Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
2006 Yönetmeliği	**:** Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik

GİRİŞ

İnsanların birlikte yaşamaya başladıkları andan itibaren birbirlerine uyguladıkları zulüm ve şiddet insanlığın bulundukları yerleri terk etmesi ihtiyacını da doğurmuştur. İnsanlık tarihinin en eski zamanlarından bu yana varlık gösteren göç kavramı da günümüzün mülteci hukukunun temeli olarak kabul edilebilir. Geçmişten bu yana insanlar; sosyal, dini, ekonomik, siyasi, etnik vb. pek çok sebep ile göç etmiştir.

Tarihsel süreçte pek çok devlet sığınmacı taleplerine olumlu yaklaşmamıştır. Çünkü her mülteci kabulü beraberinde talep edilen devlet için yeme, içme, barınma, asayişin bozulması gibi sorunlar yanında ülkenin siyasal ve sosyal yapısında da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Fakat bunun yanında mültecilerin içinde bulundukları durumdan kaçışları ve sığınma talepleri de temel insan hakkı problemi olarak varlık göstermektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ağır insan hakları ihlalleri ve akabinde gerçekleşen kitlesel göç akınları Birleşmiş Milletlerin dikkatini bu konunun üzerine çekmiştir. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalanların durumunun belirlenmesi oldukça önemli hale gelmiştir. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nde evrensel düzeyde kabul gören bir mülteci tanımı yapılmıştır. Sonraki tarihi süreçte düzenlenen bölgesel ve uluslararası nitelikteki belgeler ile mülteci kavramının çerçevesi daha genişletilmiştir. Dünya üzerinde 2020 güncel verilerine göre 26 milyonu mülteci statüsünde olan 79,5 milyon uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişi olduğunu söylemek mümkündür.[1] Mülteci statüsünde bulunan kişi sayısının azlığı 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde taraf devletlere coğrafi sınırlandırma yetkisinin verilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumun ülkemizdeki yansıması ise sayıları 3,6 milyona yaklaşan Suriyeli mültecilerin sözleşme kapsamında mülteci statüsünde kabul edilmemeleri ve temel hak ve özgürlüklerinin korunamaması sorununu da beraberinde getirmektedir.[2]

---

1 https://www.unhcr.org/tr/, s.e.t. 04.10.2020.

2 https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri, s.e.t. 04.10.2020

Çalışmamızın konusu olan ve uluslararası hukukta da önemli bir ilke olarak kabul edilen *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesi, sığınma talep edilen devletçe, talep sahibi kişinin işkenceye, insanlık dışı, pek kötü muamele ya da onur kırıcı davranışa maruz kalma olasılığının bulunduğu yere veya yaşamının ya da hürriyetinin tehlikede olacağı yere gönderilmemesidir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi, uluslararası hukukta hâlen kullanılan mülteci kavramını ile *geri göndermeme* ilkesi ve bununla bağlantılı pek çok kavramı da düzenlemiştir. Tamamlayıcı koruma ise, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin koruma alanı dışında bulunan kimselerin korunması gerektiği ve bu anlamda devletlere bazı yükümlülükler yüklendiği, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Küçük Düşürücü Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme gibi çeşitli insan hakları sözleşmelerinde yer verilmiş bir kavramdır.

Bu çalışmada ilk bölümde uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişiler arasındaki farklılıklar temelinde bir kavramsal çerçeve çizilecektir.

İkinci bölümde tezin omurgasını oluşturan *non-refoulement* (geri göndermeme) ilkesinin hukuki boyutu kapsadığı kişiler, yasakladığı eylemler özelinde 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi bağlamında ele alınıp, bu ilkenin istisnai olarak yorumlandığı durumlara ve bu ilkeye alternatif olan koruma yöntemlerine değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi dışında diğer ilgili uluslararası ve bölgesel sözleşmeler bağlamında geri göndermeme ilkesinin kapsamı açıklandıktan sonra, denizlerde ve çocuklar yönünden bu ilkenin nasıl uygulandığına yer verilecektir.

Dördüncü bölümde konuyla ilgili olabilecek Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları seçilerek, bu kararlar özelinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ilgili maddelerine de değinilerek konu incelenecek ve kararlar hakkında kendi değerlendirmelerimize yer verilecektir.

Tezin beşinci ve son bölümünde ise Türk hukukunda mülteciler ve sığınma hukuku bağlamında sahip olunan yasal düzenlemeler ve geri göndermeme ilkesinin nasıl anlayıp yorumlandığı, bunun kararlara yansıması ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma yürütülürken sosyal gerçekliğin içerisinde saklı olan uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişiler ve bunların hukuki statüsünün ne olacağı sorunu tümevarım yöntemi izlenerek, çalışma sürecinde elde edilen veriler de analiz edilerek cevaplanmaya çalışılacaktır. Bu süreçte uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişiler ile ilgili ortaya

koyulmuş çalışmalar ve düzenlenmiş ulusal ya da uluslararası belgeler betimsel analiz yöntemi doğrultusunda incelenerek ve araştırma süreci sonunda elde edilen tüm veriler içerik analiz yöntemi kullanılarak belirli sonuçlar ortaya çıkarmaya matuf şekilde derinlemesine incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GERİ GÖNDERMEME İLKESİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Mülteci Kavramı

Mülteci İngilizce'de *"refugee"* ve Almanca'da *"der emigrant"* olarak ifade edilir.[3] Sığınma talebinde bulunan ve talep olunan devlet tarafından resmî olarak kendisine sığınmacı statüsü tanınan kişi olarak da tanımlanabilir. Her ne kadar Türk Dil Kurumu'nun (TDK) sözlüğünde mülteci sığınmacı ile eş anlamlı olarak kabul edilse de aslında her ikisi farklı kavramlardır.[4]

Sığınmacı, mülteciye göre daha geniş bir kavramdır. Mültecilik hukuki bir statüdür. Sığınmacı kavramında, kişinin iradesi ön plandadır. Sığınma talebinde bulunan kişi, uluslararası hukuk bağlamında hukukî olarak sığınma talebi kabul edilmiş olmasa da sığınma arayan kişi statüsünü kazanmıştır.[5]

Ülkesinde ırkı, dini, bulunduğu sosyal konumu, siyasal düşüncesi ya da ulusal kimliği nedeniyle baskı gören, vatandaşı olduğu devlete güven duyamayan, vatandaşı olduğu devletin kendisine tarafsız olarak davranamayacağı saikiyle ülkesini terk edip, başka bir ülkeden sığınma talebinde bulunan ve talep olunan devletçe talebi kabul edilen kişiler mülteci olarak adlandırılırken; aynı saiklerle ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve henüz talep olunan devlet yetkililerince sığınma talebi değerlendirilme aşamasında olan kişi ise sığınmacı olarak tanımlanır.[6]

---

3 **https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/refugee**, s.e.t. 26.09.2019.

4 **https://sozluk.gov.tr,** s.e.t. 26.09.2019.

5 **Safi, Sibel** (2017) Mülteci Hukuku, 1. Baskı, İstanbul, Legal Kitabevi, s. 114-116.

6 **https://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/**, s.e.t. 26.09.2019.

1.1.1. Birleşmiş Milletler Bünyesinde Yapılan Mülteci Tanımı

1947 yılında kurulan Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) 3 yıllık geçici bir süre için kurulsa da 1952 yılına kadar görevini devam ettirmiştir. Avrupalı mültecilerin sorunlarına çözüm olabilmek amacıyla kurulmuştur. Mülteci kavramı ilk defa kodifiye edilerek UMÖ Anayasası'nda mültecilere sağlanacak korumalarla birlikte düzenlenmiştir. Mülteciler kaynak ülkelerine geri gönderilmeyip güvenilir üçüncü ülkelere gönderilmeye başlanmıştır. UMÖ Anayasası'na göre ırkı, dini inancı, tabiiyeti ve siyasi görüşleri nedeniyle zulüm gören ve kaynak ülkesine geri dönemeyen kişilere mülteci denilmiştir.

BMMYK Tüzüğü, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 tarihli Protokol ile de mülteci tanımı hemen hemen aynı eksende tanımlanmıştır.

İlk olarak 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde açık bir şekilde mülteci ya da sığınmacı kavramı tanımlanmamış olsa da, sığınma hakkının varlığından bahsedilmiştir. Bildirge'nin 14. maddesine göre; "*Zulüm gören herkes, başka ülkelerden sığınma talebinden bulunma hakkına sahiptir."*[7]

Bu dönemde mültecilerin yaşadıkları sorunlara çözümler üretebilmek ve uluslararası anlamda korunma ihtiyaçlarını karşılamak adına Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kurulmuştur.

Merkezi İsviçre Cenevre'de bulunan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)[8] Bürosu, 14 Aralık 1950 yılında, mültecilerin korunması ve her anlamda desteklenmesi, ülkelerine geri dönüşlerinde ya da yeniden bir ülkeye yerleştirilmelerinde destek olmak amacıyla kurulmuş bir teşkilattır. 1947-1948 tarihlerinde İsrail'den kaçan Filistinliler dışında tüm mülteciler BMMYK yönetimi altında bulunmaktadır.[9]

---

7 **10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**, <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/>, s.e.t. 02.03.2020.

8 **United Nations High Commissiner for Refugees (UNHCR)**, <http://www.unhcr.org.tr>, s.e.t. 26.02.2020.

9 **Uzun, Elif** (2016) "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri", Göç Araştırmaları Dergisi, C: 2, S: 2, s. 60-85.

BMMYK kapsamında sadece mülteciler değil; hâlihazırda tüm yer değiştirmiş ve ihtiyaç sahibi kişilere de yardım ve koruma sağlanmaktadır. BMMYK faaliyetlerine bakıldığında çocuklar ve kadınlar gibi dezavantajlı grupların ihtiyaçları doğrultusunda hayatlarına yeniden başlayabilmek adına onlara yardımcı olmayı vazife edinmiştir. BMMYK, siyasi nitelik taşımayan, insani ve sosyal nitelikte bir uluslararası kuruluş olabilme saikiyle kurulmuştur.[10]

BMMYK Tüzüğü 6. maddesine göre; 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sebebiyle kaynak ülkesini ya da ikâmet ülkesini terk etmek zorunda bırakılmış ve haklı sebeplere dayalı bir zulüm görme korkusu taşıdığı için vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişiler BMMYK yetkisi kapsamında korunmaktadır. Bunun yanında 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde bulunan ancak 1967 tarihli Protokol ile kaldırılan zaman ve coğrafi kısıtlamayı kabul etmeyen anlayışa uygun olarak; ırkı, dini inancı, tabiiyeti veya sahip olduğu siyasi inancı sebebiyle işkence ya da zulüm görme korkusu taşıyan ve bu sebeple vatandaşı olduğu ülkenin ya da ikâmet ülkesinin dışında bulunup korumasından yararlanamayan ve yararlanmak istemeyenlerin de BM tarafından korunacağı ifade edilmiştir.[11] BMMYK yaptığı bu tanımlamalar ile hem bireysel hem de grup olarak mülteci statüsü belirlemeye olanak sağlamaya çalışmıştır.

1.1.2. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokoldeki Mülteci Tanımı ve Mülteci Olarak Kabul Edilebilmek İçin Gerekli Koşullar

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin[12] 1. maddesinde; "*1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa ülkelerinde meydana gelmiş olaylar neticesinde dini, ırkı, belli bir toplumsal gruba*

---

[10] **14 Aralık 1950 tarihli Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü 2. maddesi**, <http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği_Tüzüğü>, s.e.t. 02.03.2020.

[11] **Çiçekli, Bülent** (2014) 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 242-243.

[12] **1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi**, 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve ihtirazî kayıt ile onaylamıştır. 29 Ağustos

mensup olması veya sahip olduğu siyasi görüşleri sebebiyle zulme uğrayacağından haklı gerekçelerle korkması nedeniyle vatandaşı olduğu devletin dışında bulunup onun korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen; tabiiyeti yok ise ikâmet ettiği ülkenin dışında bulunup oraya geri dönemeyen ya da dönmek istemeyen her şahsın..." mülteci olarak nitelendirilebileceğinden bahsedilmiştir.[13]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan "*Avrupa ülkeleri*" ifadesi Avrupa Konseyi'ne üye devletleri[14] kapsamaktadır. Bunun yanında 6458 sayılı YUKK 3/1-b bendinde Avrupa ülkeleri ifadesinin içeriğinin belirlenmesi noktasında Bakanlar Kurulu'na yetki verildiği ifade edilmiştir. Hangi ülkelerin Avrupa ülkesi olarak kabul edileceğini Bakanlar Kurulu belirleyecektir.[15]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi, BMMYK Tüzüğü'nde yapılan mülteci tanımının içine "*belirli bir sosyal gruba mensubiyeti sebebiyle zulüm görme haklı korkusunu*" da eklemiştir.

Ancak 1967 tarihli Protokolde[16], 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi ve zaman sınırlaması kaldırılmıştır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol bir arada değerlendirildiği zaman; ırkı, dinin inancı, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da tabiiyeti sebebiyle zulüm göreceği haklı korkusu taşıyan ve bu sebeple ikâmet ülkesi ya

---

1961 tarihli 359 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile Sözleşme'nin Resmî Türkçe çevirisi 5 Eylül 1961 tarihli 10898 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

13 **http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf**, s.e.t. 27.09.2019.

14 **Avrupa Konseyi'ne üye devletler**; Almanya, Andorra, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Karadağ, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan.

15 **Demirci, Yusuf / Cihangir, Mehmet Aykut** (2020) Soru ve Cevaplarla Mülteci Hukuku, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 34.

16 **1967 tarihli Protokol**'ün Türkiye tarafından onaylandığına dair Bakanlar Kurulu kararı 5 Ağustos 1968 tarihli 12968 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye, Protokol'ün 31 Temmuz 1968 tarihinden itibaren coğrafi çekinceyle birlikte geçerli olacağını belirterek imzalamıştır. 1967 tarihli Protokolde, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi ve zaman sınırlaması kaldırılmıştır.

da kaynak ülkesinin dışında bulunup bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kimselerin mülteci olarak nitelenebileceğinin söyleyebiliriz.[17]

Burada haklı korkunun değerlendirmesi yapılırken; ilk başta mevcut olan bireysel durumun ve haklı korkunun gerekçelerinin statünün devamı boyunca da muhafaza edilmesi dikkate alınmalıdır.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol mülteci (*refugee*) terimini kullanırken; 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve 1967 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde sığınma (*asylum*) terimi kullanılmaktadır. Bu kullanımlardan hareketle, mülteci olmak hukuki bir statünün kazanılması iken; sığınmacı olmak hukuki statü kazanılmadan fiili ve kısa süreli barınmaktır. Mülteciler "*de jure"* mülteci olarak kabul edilmiş iken; sığınmacılar henüz mültecilik statüleri incelenen ve geçici koruma altında olan "*de facto"* mülteciler olarak kabul edilmektedir.[18]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin ortaya çıkartıldığı yıllarda İkinci Dünya Savaşı sebebiyle yoğun göç dalgaları yaşanmıştır. Bu sebeple eldeki sınırlı kaynaklar ile mümkün olduğunca fazla sayıda kişinin uluslararası koruma altına alınması gerekmiştir. Bu zaman sınırlaması, Sözleşme'ye taraf devletlerin sorumluluklarını mümkün olduğunca sınırlı tutma amacı ile ortaya çıkartılmıştır.

Zaman sınırlaması, 1967 tarihli Protokol ile ortadan kaldırılmış olsa da Protokolü imzalamayan devletler açısından halen geçerliliğini korumaktadır.[19]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde uluslararası korunma başvuru sahibinin zulme uğrayacağı yönünde haklı korkular taşıyor olması halinde mülteci statüsü kazanabileceği belirtilmiştir.[20]

---

17 **Altınışık, Çiğdem/ Yıldırım, Mehmet Şahin** (2002) Mülteci Haklarının Korunması, Ankara Barosu Yayınları, s. 9-13.

18 **Odman, Tevfik** (1995) Mülteci Hukuku, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, S. 15, s. 189-190.

19 **Akman, Macit** (2019) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s. 34-35.

20 **1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 1/A-2. bendi**, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, s.e.t. 07.03.2020.

Korku, herkese göre değişebilen sübjektif bir kavram olmasına rağmen; korkuya sebebiyet veren haklı korku objektif bir kavramdır. Kişilerin ülkelerini terk etmesi pek çok olaydan kaynaklanabilir. Ancak burada haklı korkunun zulüm görme tehlikesinden kaynaklanması gerekmektedir. Zulüm kavramının kabul edilmiş genel bir kavramı bulunmamaktadır. Zararın kabul edilemez, katlanılamaz ve gerekçelendirilemeyecek derecede olması halinde zulüm halinin varlığından söz edilebilir.[21]

Haklı nedene dayalı korku nesnel ve öznel iki unsurdan oluşur. Nesnel unsur; korunma başvuru sahibinin menşei ülkesindeki genel durum ve kişinin kendi durumu birlikte değerlendirildiğinde zulüm göreceği konusunda makul şüphenin ötesinde geleceğe dönük bir haklı korku taşımasıdır. Öznel unsur ise; kişinin geçmişe dönük olarak bireysel ve ailevi durumunu yorumlayarak taşıdığı zulüm görme riskinin belirlenmesidir.[22]

Zulüm kavramının belirli bir tanımının yapılmamasının sebebinin, zaman içerisinde ortaya çıkabilecek farklı davranışların zulüm olarak kabul edilebilmesini sağlamak olduğu söylenmiştir. Ancak BMMYK hazırlamış olduğu el kitapçığında hangi davranışların zulüm kavramı içerisinde değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Bunlar; kişinin ırkı, dini inancı, tabiiyeti, siyasi düşünceleri ve belirli bir sosyal gruba mensup olması sebebiyle yaşam ve özgürlüğünün tehlike altında olması veya ağır insan hakkı ihlalleri ile karşı karşıya olmasıdır. Bu hallerde kişinin zulüm görme tehdidi ile karşı karşıya olduğu söylenebilir. Kişinin mutlaka zulüm görmüş olması gerekmemekte olup böyle bir korkunun varlığı bile uluslararası korunma hali için yeterlidir. Bu haller dışında farklı eylemlerin zulüm görme tehlikesi oluşturup oluşturmadığı kişinin içinde bulunduğu somut koşullara bakılarak değerlendirilecektir. Kişi kendisi ile aynı ırk, dini inanç, siyasi düşünce ya da sosyal gruba mensup olan kişilerin bu sebeple yaşadıkları zulme dayanarak haklı korkular taşıyor olması da korunma başvurusu için haklı sebep olarak kabul görebilir.[23]

---

21 **Zulüm Korkusunun Haklılığının Tespitinde İspat Standardı**, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67074>, s.e.t. 07.03.2020.

22 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 30-31.

23 **Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, s. 17, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>, s.e.t. 07.03.2020.

Haklı korkunun varlığının ispatında kişi beyanları önemli olsa da bazen kişinin içinde bulunduğu durumun vaziyetini tam anlamıyla anlatması bazen mümkün olmayabilir. Bu durumlarda kişilerin zulüm görme tehlikesinin olup olmadığını değerlendirecek olan yetkili makamların somut verileri birleştirerek bir sonuca varması gerekmektedir. Uluslararası korunma başvuru sahibinin içinde bulunduğu durumu kesin olarak ispatı aranmamaktadır.

Kişi kaynak ülkesine dönmesi halinde hayatın kendisi için çekilmez olacağına dair olasılığın bulunduğunu yaklaşık olarak ispatlamalıdır.

Başvuru sahiplerinin beyanları esas alınmalı ve varsa yazılı delillere dayalı olmalıdır. Bunun yanında kişinin geçmişte zulme uğramış olması geleceğe dair zulüm görme korkusunda haklı bir gerekçe oluşturmaktadır.[24]

Zulüm tehdidi kaynak ülkenin kendisinden ya da devlet dışı aktörlerden kaynaklanabilir.[25]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde zulüm sebepleri tahdidi olarak sıralanmıştır. Bu sebeplerden bir ya da birkaçının meydana gelip-gelmediğinin tespiti korunma talebini inceleyen devlet yetkililerine aittir.

Bu sebeplerden birincisi kişinin ırkıdır. Irkın, aynı fiziksel, kalıtsal ve kültürel kodları taşıyan gruplardan oluştuğunu söylemek mümkündür. 1969 tarihli Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'de[26] kişilerin ırkı sebebiyle ayrımcılığa maruz bırakılmasının en büyük insan hakkı ihlali olduğu ifade edilmiştir.[27]

İkinci sebep kişinin sahip olduğu dini inancıdır. BMMSHS 18. maddesinde herkesin din ve vicdan hürriyetine sahip olduğu ve dini inancı sebebiyle baskıya maruz bırakılamayacağı belirtilmiştir. Dini inancın kapsamı; inanmak ya da inanmamak şeklinde

---

24 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 31.

25 **Barkın, Ersan** (2014) "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", Ankara Barosu Dergisi, S:1, s. 339-340, <http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2014-1/12.pdf>, s.e.t. 07.03.2020.

26 21 Aralık 1965 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından ırk ayrımcılığının her türlü biçim ve görünümünü ortadan kaldırmak ve ırkçı uygulamalar ile etkin anlamda mücadele edebilmek amacıyla "Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme" kabul edilmiştir ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

27 **Akman** (2019), s. 40.

daha geniş bir bakış açısı ile yorumlanmaktadır. Mülteci statüsü kazanılmasında çok geniş bir inanç özgürlüğü tanımı kabul edilmiştir. Dini özgürlüklerin kullanımı konusunda ciddi sınırlamaların varlığı, belirli bir dini inanca mensup olma, dini inancı gereği ibadetlerini gerçekleştirme ya da öğretme ya da zorla din değiştirme ya da dini yükümlülüklere zorla uyma gibi sebeplerle toplum içinde ayrımcılığa uğrama halleri dini inanç sebebiyle zulme örnek verilebilir. [28]

Üçüncü sebep ise kişinin tabiiyetidir. Tabiiyet vatandaşlığa göre daha geniş yorumlanan bir kavramdır. Tabiiyet sebebiyle zulüm, burada devlete olan vatandaşlık bağının yanında bu devlette azınlık durumunda bulunanlara etnik anlamda farklılıkları sebebiyle uygulanan zulmü de kapsamaktadır.[29]

Dördüncü sebep belirli bir gruba olan mensubiyet sebebiyle görülen zulümdür. Belirli bir sosyal grup ifadesinin belirli bir kapsamı bulunmamakta olup her somut başvuruda bireysel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Uygulamada aşiretler, kadınlar vs. gibi belirli bir insan topluluğuna mensup olma mülteci statüsü belirlerken esas alınmaktadır. Kadınların da cinsiyetleri sebebiyle yaşadıkları her türlü fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet eylemleri bu anlamda haklı zulüm korkusu niteliği taşımaktadır. Bu kavramın da geniş bir yoruma tabi tutulduğunu söylemek mümkündür.[30]

Beşinci sebep kişinin siyasi fikirleri sebebiyle zulüm görme korkusu taşımasıdır. Düşünce ve ifade özgürlüğü pek çok uluslararası belgede düzenlenmiştir. Kişinin belirli bir siyasi düşünceye sahip olması temel hak ve özgürlüklerinden biridir. Kişi yaşadığı ülkedeki mevcut hükümet rejimi ile zıt fikirlere sahip olması yanında bu nedenle zulüm göreceği konusunda haklı korkular taşıyor olmalıdır.[31] Kişinin sahip olduğu siyasi görüşleri sebebiyle kaynak ülkedeki yargı makamlarınca cezalandırılmış olması şart değildir. Bu sebeple ceza alacağı yönünde haklı korkulara taşıyor olması ve bu korkunun kuvvetli delillere dayanması uluslararası korunma ihtiyacı bulunduğunu ispatlar niteliktedir.

---

[28] **BMMYK** (2013) Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı, s. 17-18, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>, s.e.t. 07.03.2020.

[29] **Akman** (2019), s. 41-42.

[30] **Çiçekli** (2014), s. 260-261.

[31] **Akman** (2019), s. 43-44.

Burada değinilmesinde yarar olan husus, kaynak ülkede işlemiş olduğu siyasi suç niteliğinde eylemler sebebiyle soruşturma ya da kovuşturmaya uğrama korkusu taşıyan kimselerin uluslararası koruma başvuruları kabul edilmemekte ve bu kişilere mülteci statüsü verilmemektedir.[32]

Son olarak kişinin vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunuyor, vatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanamıyor ya da yararlanmak istemiyor olması hallerinden birinin varlığı da mülteci statüsü kazanmak için gerekli şarttır. Vatansız kimseler ise son ikâmet ettikleri ülkenin dışında bulunuyor olması aranmaktadır. Kişinin vatandaşı olduğu ülkenin sadece belirli bölgesinde olan olaylar sebebiyle yaşadığı zulüm görme korkusundan o ülkede farklı bir bölgeye giderek kurtulma imkânı var ise kişinin mülteci statüsü alamayabileceği belirtilmektedir.

Kişinin birden fazla devletin vatandaşı olması halinde bu ülkelerin her birinin korumasından yararlanabilir olup olmadığının kontrol edilmesi gerekmektedir. Herhangi birinin korumasından yararlanabilir durumda ise mülteci statüsü kazanamayacaktır.[33]

Kişi kaynak ya da ikâmet ülkesinden normal yollardan ayrılmış fakat geçen süreç içinde yaşanan olaylar sebebiyle o ülkeye dönmesi halinde zulme uğrayacağı yönünde haklı korkular taşıyor ise bu durumda da mülteci statüsü kazanabilecektir. Kişi burada vatandaşı olduğu devletin korumasından yararlanmak istememektedir.[34]

Netice itibariyle kişinin mülteci statüsü kazabilmek için sayılan tüm bu şartları barındırması gerekir. Bu şartları sağlayan kişiler mülteci statüsü elde edebilir. Mülteci olmak ile mülteci statüsü kazanılması farklıdır. Kişi bu şartları taşıdığının tespiti halinde mülteci olarak adlandırılıp mültecilere tanınan temel hakları kullanabilmektedir. Mülteci statüsünün verilmesi sahip olan hakların hukuki alemde açıklanması işlemidir. Kişiye mülteci statüsü verildikten sonra 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde tanınan hakları kullanabilmektedir.

---

32 **Odman** (1995), s. 110.

33 **Odman** (1995), s. 87.

34 **Akman** (2019), s. 45-47.

1.1.3. Bölgesel Nitelikli Düzenlemelerde Mülteci Kavramı

1.1.3.1. Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesi Mülteci Tanımı

ABÖ Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. ve 2. bentlerinde mülteci tanımı şu şekilde düzenlenmiştir:

"*Bu sözleşme çerçevesinde mülteci kavramı; ırkı, dini, siyasi inancı, milliyeti ya da belli bir toplumsal gruba mensup olması nedeniyle zulme uğrayan ya da haklı gerekçelerle zulme uğrama korkusu taşıyan ve vatandaşı olduğu devletin sınırları dışında bulunduğu için korumasından yararlanmayan ya da yararlanmak istemeyen; herhangi bir ülkenin vatandaşı olmayan ve aynı saiklerle ikâmet ülkesi dışında bulunan ve taşıdığı korku nedeniyle dönemeyen ve dönmek istemeyen kişi..*

Aynı zamanda kendi vatandaşı olduğu devletin tümünde ya da bir kısmında işgal, yabancı devlet egemenliği ya da kamu düzenini ciddi oranda bozan olaylar sebebiyle bu ülkeyi terk ederek bir başka devletten sığınma talebinde bulunmaya mecbur bırakılan kimseler için kullanılabilir."[35]

Bu sözleşme, Afrika'da gerçekleşen bağımsızlık temelli iç savaşlarda ülkesini terk etmek zorunda bırakılmış kişilerin mülteci kapsamına alınarak uluslararası anlamda korunmaları için getirilmiştir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne göre daha genişletilmiş bir mülteci tanımı yapılmıştır.

1.1.3.2. Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler Mülteci Tanımı

1966 tarihli Asya-Afrika Hukuksal Danışma Komitesi tarafından kabul edilen Mültecilere Karşı Muameleye İlişkin İlkeler, bölgesel nitelikte düzenlenen bir belgedir. İlgili metnin 1. maddesinde mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

"Mülteci; ırkı, dini, siyasi görüşü ve belli bir toplumsal gruba mensubiyeti nedeniyle zulme uğrayan ya da haklı gerekçelerle zulme uğrama tehdidi ile karşı karşıya olan:

a- Vatandaşı olduğu devleti, herhangi bir ülkeye tabiiyeti yoksa daimî olarak ikâmet ettiği ülkeyi terk eden veya

---

35 **http://madde14.org/index.php?title=Afrika_Birliği_Örgütü_Mülteci_Sorunlarının_Özel_Yönlerini_Düzenleyen_Sözleşme,** s.e.t. 27.09.2019.

b- Böyle bir devlet ya da ülkenin dışında olup geri dönmesi, bu devlet ya da ülkenin korumasından yararlanması mümkün olmayan ya da bunu istemeyen kişidir.."[36]

1.1.3.3. Cartagena Mülteciler Bildirisi Mülteci Tanımı

Cartagena Mülteciler Bildirisi, 1984 yılında Orta Amerika'da mültecilerin sorunlarının çözümlenmesi amacıyla yapılan konferansta kabul edilmiş ve o bölgede barışın sağlanması anlamında iş birliğine katkı sunmuştur.

Bildiride yapılan mülteci tanımıyla, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ndeki tanım aynen korunarak kapsamı daha da genişletmiştir.

Bildiriye göre; *"mülteci, ülke geneline yayılmış şiddet, dış saldırılar, ülke içi çatışmalar, ciddi oranda gerçekleşen insan hakları ihlalleri ve kamu düzenini bozan diğer olaylar nedeniyle yaşam ve hürriyetleri tehdit altında olup ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan kimselerdir.*"

Cartagena Bildirisi, bir antlaşma değildir. Bu sebeple hukuken bir bağlayıcılığı da bulunmamaktadır. Ancak yaptığı mülteci tanımı, iç savaşlar sebebiyle karışıklık içerisinde olan pek çok Orta ve Latin Amerika devleti tarafından benimsenmiştir. [37]

1.1.3.4. Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Sözleşmede Mülteci Tanımı

27 Mart 1994 tarihinde kabul edilen Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'nin 1. maddesinin 1. paragrafında Mülteci Sözleşmesi'ndeki mülteci tanımı aynen tekrarlanmış; maddenin 2. paragrafında tanım daha da kapsamlı hâle getirilmiştir.

Sözleşmenin 1. maddesi mülteciyi aynen şöyle tanımlamıştır: *"Vatandaşı olduğu ya da tabiiyeti yok ise ikâmet ülkesi dışında bulunup, ırkı, dini, etnik kökeni, milliyeti, belli bir*

---

[36] **http://madde14.org/index.php?title=Asya-Afrika_HDK_Mültecilere_Karşı_Muameleye_İlişkin_İlkeler,** s.e.t. 27.09.2019.

[37] **Çalık, Tacettin** (2015) "Sığınma Hakkının Korunması", Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 23, S: 1, s. 121-122.

toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri nedeniyle haklı gerekçelerle zulüm görmekten korkan ve ülkesine geri dönemeyen veya koruma talep edemeyen kimse..

Kişinin ülkesine yönelik olarak işgal, yabancı denetimi ya da ülkenin genelinde kamu düzenini ciddi derecede bozan doğal afet veya yıkıcı faaliyetler nedeniyle vatandaşı olduğu ya da sürekli olarak ikâmet ettiği ülke dışında bir ülkeden sığınma talebinde bulunan kimsedir.''[38]

1.1.3.5. Avrupa Birliği Hukukunda Mülteci Tanımı

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupalı devletler ekonomik anlamda toparlanabilmek adına iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacını göçmenler ile kapatmayı hedeflemiştir. 1945-1973 yılları arasında "açık kapı politikası" uygulayan Avrupalı devletler 1973 yılında yaşanan ekonomik kriz ile bu politikasından vazgeçerek kapalı kapı politikasına geçiş yapmıştır. Bu politika kapsamında Avrupalı devlet vatandaşları dışında diğer ülke vatandaşlarına vize uygulaması getirilmiştir. Bu durum işçi olmak için Avrupa kapılarına gelen insanlar yanında zulüm gördükleri için Avrupa ülkelerine sığınmak isteyen sığınmacıları da zor durumda bırakmıştır.[39]

1951 yılında Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda Paris Antlaşması'nı imzalayarak Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu kurmuştur. Akabinde 1986 yılında Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg, Portekiz, Danimarka, İtalya ve Yunanistan arasında Avrupa Tek Senedi imzalanmış ve 1989 yılında yürürlüğe girmiştir.

1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupa'nın siyasi yapısında yaşanan değişimler sonrasında yeni bir anlaşma için müzakereler başlamıştır. Maastricht Antlaşması diğer adıyla Avrupa Birliği Antlaşması 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması ile 1999 yılına kadar ortak bir para birimi, ortak Avrupa vatandaşlığı ve güvenlik, adalet ve iç işlerinde bir ortak politika oluşturulması hedeflenmiştir. Maastricht Antlaşması 2.

---

[38] **http://madde14.org/index.php?title=Arap_Ülkelerinde_Mültecilerin_Durumunu_Düzenleyen_Sözleşme**, s.e.t. 27.09.2019.

[39] **Caşın, Mesut Hakkı** (2013) Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları: Cilt II, l. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, s. 1417-1418.

maddesine göre; iç sınırları geçen kimselerin tabiiyetlerine bakılmadan, dış sınırları geçen kimselerin ise kontrol edilerek sınırlardan geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

Aynı dönemlerde ortak "Avrupa kimliği" yaratmak amacıyla 1990 tarihli Schengen Sözleşmesi ile Avrupa ülkeleri arası sınırlar aşamalı olarak kaldırılmaya başlanmıştır. Bu sözleşme'de ortak dış sınırların tesisi, uluslararası adli yardımlaşma gibi konular düzenlenmiştir. Sözleşme'de sığınma başvuruları da düzenlenmiştir. Buna göre; sözleşmeye taraf devletlerden, sığınma başvurusu yapan kişilere, oturma izni ya da vize vermiş olanların bu başvuruları incelemekle yükümlü olduğu söylenmiştir. Eğer taraf devletçe, bir başvuru sahibine mülteci statüsü ya da ikâmet izni verilmiş ise bu kişinin aile üyelerinin başvuruları da bu taraf devlet tarafından incelenmelidir.

1991 yılında imzalanıp 1997 yılında yürürlüğe giren Dublin Sözleşmesi ile sığınma ve göç konuları daha detaylı düzenlenmiştir. Güvenilir üçüncü ülkeye gönderilme ve aile birleşmesi kavramları ortaya çıkmıştır.[40]

Avrupa Birliği, iç sınırları kaldırırken dış sınırları oldukça yükseltmiştir.

1999 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması ile göç, sığınma ve vize konuları topluluk sütununa eklenmiştir. Bu Antlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içinde kişilerin serbest dolaşımını güvence altına almak için gerekli önlemlerin alınması, sınır kontrolleri, iltica ve göçe ilişkin önlemler alınması kararlaştırılmıştır.

2004 yılına gelindiğinde Avrupa'nın ortak bir anayasa ile mülteci ve sığınma konusunda ortak bir iltica politikası ihtiyacı olduğu düşünülmeye başlanmıştır. Oluşturulan Avrupa Birliği Anayasası'na göre; birlik uluslararası korunma ihtiyacı olan üçüncü ülke vatandaşlarına uygun statüyü tanıma ve ortak bir geçici koruma politikası geliştirmelidir. Bu politika 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokol ile uyumlu olmalıdır. Kitlesel bir sığınma durumunda birlik üyesi ülkelerin kendi aralarında ve güvenilir üçüncü devletler ile iş birliği içinde hareket etmesi ve ortak geçici koruma politikası geliştirmesi gerektiği de belirtilmiştir.

---

[40] **Şahin, Yusuf Sidar** (2013) "Avrupa Birliği Mülteci Hukukunda Üye Devletlerin İltica Başvurusunu Değerlendirme Yetkisinin Çerçevesi", Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 29-35.

Son olarak gerçekleşen Tampere Zirvesi ile Avrupa Birliği mutlak anlamda sığınma hakkını tanımış ve insan hakları temelli bir mülteci politikası kabul etmiştir. Özgürlüğün birlik üyesi vatandaşlar dışında birlik dışındaki devlet vatandaşlarına da sağlanması gerektiği kabulü yaygın hâle gelmiştir. İnsan haklarına ilişkin üye devletlerden birine düşen sorumluluğun birlik üyesi devletler arasında paylaştırılması ve 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ndeki gibi bir kimsenin işkence ve ölüm cezası tehdidi altında olduğu yere geri gönderilmemesi gerektiğine de vurgu yapılmıştır.[41]

Avrupa Birliği üyesi devletlere yapılan iltica başvurularında, kimi devletlerce daha kolay mülteci statüsü tanınıyor olması uluslararası korunma başvuru sahiplerinin dikkatini bu ülkelere çekmiştir. Bu durumun sığınmacıların bazı ülkeler üzerinde yoğunlaşmasına sebep olması üzerine 4 Mart 1996 tarihinde "1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki Mülteci Tanımının Uyumlaştırılmış Bir Şekilde Uygulanması Hakkında Ortak Tutum" ortaya çıkartılmıştır.[42]

2001 tarihli Geçici Koruma Yönergesi'nde kitlesel sığınma olaylarında yerinden edilmiş kişi olarak kabul edilebilmenin şartları düzenlenmiştir. Yerinden edilmiş kişiler, kaynak ülkelerini ya da ikâmet ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ya da devam eden olaylar ya da koşullar sebebiyle geri dönemeyen kimselerdir. Bu kişiler, özellikle de silahlı çatışma ve yaygın şiddet olaylarından kaçan veya insan hakları sistematik olarak edilmiş ya da böyle bir ihlal tehdidi ile karşı karşıya kalma konusunda ciddi risk altında olanlardan oluşur.

2011 tarihli Mülteci ve İkincil Koruma Statüsüne İlişkin Standartlar Konusunda Parlamento ve Konsey Yönergesi'nde ise 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokol'deki mülteci tanımı korunmuş ve ikincil korunmadan yararlanabilmenin koşulları belirtilmiştir. Buna göre; sığınmacı olarak nitelendirilemeyen bir üçüncü devlet vatandaşı ya da vatansız kimse kaynak ülkesi ya da ikâmet ülkesine geri gönderilmesi hâlinde ciddi zarar görme riski varsa buna dair esaslı gerekçeler ortaya koyabiliyorsa ikincil korunma sahibi

---

41 **Elmas, Nergiz** (2017) "Türkiye'deki Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerin Uluslararası Hukuki Sorunları", Yüksek Lisans, Özyeğin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 35-43.

42 **Şahin** (2013), s. 25.

olarak nitelendirilebilir. Burada bahsedilen ciddi zarar; işkence, kötü muamele, ölüm cezası, savaş hâlinde bir sivilin silahlı şiddet görme tehdidi altında olmasıdır. [43]

1.2. Sığınmacı Kavramı

Sığınma diğer adıyla iltica,[44] İngilizce'de *"asylum, taking refugee, taking seeker"*; Almanca'da *"emigration"* olarak ifade edilir. Sığınmacı, vatandaşı olduğu ya da ikâmet ettiği devleti maruz kaldığı ayrımcı tavırlar veya baskılar sebebiyle terk ederek yabancı ülkenin kara, hava sahası ya da karasularına, savaş uçakları ya da savaş gemilerine giderek korunma talebinde bulunan kimsedir.[45]

Sığınma, bireysel ya da toplu olarak yapılabilir. Uluslararası hukukta sığınmacı kavramının içeriğine bakıldığında sığınmacı statüsünü kazanabilmek için dört şartın sağlanması gerekir:

1- Sığınma talebinde bulunan o anda kendi vatandaşı olduğu devlet dışında bulunuyor olmalı ve bu kaçışı esaslı bir sebebe dayanmalıdır.

2- Sığınmacı talebinin devamında mültecilik başvurusu yapan kimsenin kendi vatandaşı olduğu ülkeden koruma talebinde bulunması imkânsız ya da faydasız olmalıdır.

3- Haklı sebeplere dayalı bir zulüm korkusu olmalıdır.

4- Sığınma talep sahibi, bu talebini Mülteci Sözleşmesi'nde sayılmış sebepler yanında tartışmalı olsa da cinsiyete dayalı zulüm korkusuna da dayandırmalıdır.[46]

Devletlerin bu noktada üzerinde uzlaşı sağladıkları temel konu, vatandaşı olduğu ya da ikâmet ettiği devlette yaşadığı baskılardan kaçmış olan yabancıların kendi ülkelerine girmesi ya da girdikten sonra kalmasına izin verme yetkisinin devletlere tanınmış bir hak olduğu dolayısıyla bireylerin sığınma hakkı diye bir şeyin de söz konusu olmadığıdır.[47]

---

43 **Çiçekli** (2014), s. 248-249.

44 **https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/iltica**, s.e.t. 26.09.2019.

45 **Pazarcı, Hüseyin** (2018) Uluslararası Hukuk, 17. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 186-194.

46 **BMMYK Yürütme Komitesi Kararları** 52. Oturum, "Uluslararası Korumaya Dair Not", 13 Eylül 2001, A/AC. 96/951, paragraf 8-9, <https://www.refworld.org/docid/3bb1c6cc4.html>, s.e.t. 19/12/2020.

47 **Özkan, Işıl** (2018) Göç, İltica ve Sığınma Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 356- 372.

Bugün uluslararası hukukta kişilerin sığınma hakkına sahip olmadığı kabulü vardır. Bireylere tanınan sığınma hakkının devletlere verilmiş bir ayrıcalık olduğu görüşü hakimdir. Devletlerin bu tavrının geri planına baktığımızda, kitlesel sığınma taleplerinin artmasından korkmaları yatmaktadır. Eğer devletler uluslararası anlamda kendilerini sorumluluk altına sokan bir yükümlülük altına girmemişlerse sığınma taleplerini kabul etme yönünde zorlayıcı bir hüküm yoktur. Günümüzde sığınma hakkı devletlerin tamamen takdir yetkisine bağlıdır ve devletler birbirlerinin vermiş olduğu sığınma talebi konusundaki kararlara saygı duymak zorundadır.[48]

Devlet sığınma başvurularının kabul etme noktasında ihtiyari bir yetkiye sahip olsa da uluslararası hukukun getirdiği birtakım sınırlamalarla da bağlıdır. Bunlardan ilki, sığınma hakkının suçluları adaletten kaçırma amaçlı kullanılmamasıdır. Devletler sığınmacıların taleplerini detaylı araştırmalı ve ülkelerinde işledikleri adli suçlardan dolayı talepte bulunanların bu taleplerini kabul etmemelidir. Günümüzde sığınma başvurularından sadece siyasi suçlular yararlanmaktadır. Diğer bir sınırlama, eğer ilgili devletlerarasında aksini düzenleyen bir antlaşma ya da yapılageliş kuralı yoksa devletler diplomatik sığınmaya izin vermemelidir. Bunun temelinde diplomatik sığınmanın, talep edilen devletin ülkesel egemenliğine bir aykırılık oluşturduğu kabulü vardır. [49]

İnsan haklarının korunmasında önemli bir kurum hâline gelen sığınma devletlere tanınmış bir haktır ve devletler bir kere sığınmayı tanıdıklarında sığınma arayan kişiye karşı birtakım yükümlülükler altına da girerler. Bunlar;

1-Kişiyi kendi ülkesine kabul etme

2-Kişinin ülkede kalmasına izin verme

3-Kişinin sınır dışı edilmesinin reddedilmesi

4-Kişinin geri iade edilmesi/gönderilmesinin reddedilmesi (Geri göndermeme)

5-Kişiye yönelik soruşturma açmama

---

[48] **Saraçlı, Murat** (2011) Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 59-75.

[49] **Çiçekli** (2014), s. 151-153.

6-Kişiyi cezalandırmama ve başka yollarla kişinin özgürlüğünün kısıtlamama [50]

1.3. Şartlı Mülteci Kavramı

Şartlı mülteci terimi, Türk hukukunda ilk defa 6458 sayılı YUKK'da yer almış olsa da uluslararası hukukta bu yeni bir kavram değildir. YUKK düzenlenmeden önce 1994 İltica Yönetmeliğine göre, Avrupa dışından Türkiye'ye gelen ve sığınma talebinde bulunan kimseler, Mülteci Sözleşmesi'ndeki mültecilik koşullarını taşıyor olsa da aynı sözleşmedeki coğrafi kısıtlama nedeniyle sığınmacı olarak kabul edilmekteydi. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ndeki sığınmacı statüsü, YUKK'da düzenlenmiş olan; mülteci, şartlı mülteci ve tamamlayıcı koruma statüsündeki gerekli kriterleri sağlayan fakat uluslararası koruma başvurusu henüz hedef ülke tarafından karara bağlanmamış olan yabancı ya da vatansız kişileri kapsar. 6458 sayılı YUKK'a göre sığınmacının karşılığı, uluslararası korunma başvuru sahibidir.

YUKK'a göre şartlı mülteci ise; "*Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerde meydana gelen olaylar nedeniyle ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da sahip olduğu siyasi düşünceler nedeniyle haklı gerekçelerle zulme uğrama korkusu taşıyan ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunup korumasından yararlanamayan, yararlanmak istemeyen veya vatansız olup öncesinde ikâmet ettiği ülkenin dışında bulunup oraya dönemeyen, dönmek istemeyen kişilere verilen statü"* olarak ifade edilebilir. Şartlı mültecilerin, güvenilir üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerine kadar Türkiye'de kalmalarına müsaade edilir.[51]

Türkiye, Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki devletlere tanınan seçme hakkını kullanmış ve coğrafi kısıtlamayı kabul ederek imza koymuştur. Bu sözleşmeye göre şartlı mülteci; *"Avrupa dışında meydan gelen olaylar nedeniyle ve mülteci tanımındaki şartları taşıdığı iddiasıyla güvenilir üçüncü ülkelere iltica etmek amacıyla Türkiye'den uluslararası koruma talebinde bulunan kimseler"* olarak ifade edilmiştir.

---

[50] **Özcan, Mehmet** (2015) Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı, 2. Baskı, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, s. 147-155.

[51] **Çelik, Neşe Baran** (2015) "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri", İnönü Üniversitesi HFD, C: 1, S: Özel Sayı, s.76-78, <https://dergipark.org.tr>, s.e.t. 27.10.2019.

YUKK'un tanımına bakıldığında, mülteci ve şartlı mülteci statüleri arasında pek çok yönden benzerlik olsa da önemli bir fark, mülteci statüsü tanınan kişilerin Avrupa meydana gelen olaylara dayanıyorken; şartlı mülteci statüsü tanınan kişilerin Avrupa dışında meydana gelen olaylara dayanıyor olmasıdır. Ancak YUKK'un şartlı mülteci statüsü kazanmış kişilerin güvenilir üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verildiğine ilişkin düzenlemeye bakıldığında şartlı mülteci statüsünün geçici bir statü olarak kabul edildiğini de söylemek mümkündür.

Şartlı mülteci statüsü tanınmış kimseler, uluslararası koruma başvurusu yaptıkları tarihten itibaren altı ay geçtikten sonra çalışma izni başvurusunda bulunulabilirler. Bu başvurunun kabul görmesi durumunda ilgili yabancıya çalışma izni verilir.

Türkiye'nin sözleşmeyi imzalarken koyduğu coğrafi kısıtlama çekincesi nedeniyle Avrupa Konseyine üye olmayan Irak, İran, Sudan, Afganistan, Somali gibi ülkelerden gelen iltica başvuru sahiplerine mülteci statüsü tanınmamaktadır.[52]

1.4. Suçluların İadesi

Suçluların iadesi ve geri göndermeme ilkesi, yabancılar hakkında uygulanması dolayısıyla benzer iki kavram gibi görülse de farklı kavramlardır. Suçluların iadesi iadeyi; geri göndermeme ise iade etmemeyi düzenlemektedir. Uluslararası hukuk bağlamında değerlendirildiğinde, insan haklarını temel alan geri göndermeme ilkesi öncelikli olarak uygulanmalıdır.

Suçluların iadesi 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun mülga 18.maddesinde[53], *"kişinin, yabancı bir ülkede işlemiş olduğu suç sebebiyle adli makamlarca hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılması, bu yargılama neticesinde hakkında bir mahkûmiyet kararı verilmiş olması hâlinde ilgili devletin talebi üzerine ceza soruşturma veya kovuşturmasının ya da cezanın infazı amacıyla talepte bulunan devlete iadesi"* olarak tanımlanmıştır. Ancak 5237 sayılı kanunun ilgili maddesi yürürlükten kaldırıldıktan sonra 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nun 10.maddesinde aynı içerik ile düzenlenmiştir. İç

---

52 **Türkiye'de İltica Süreci**, <https://sgdd.org.tr>, s.e.t. 26.10.2019.

53 6706 sayılı kanun ile 23.04.2016 tarihinde ilgili madde yürürlükten kaldırılmıştır.

mevzuatımızdaki bu düzenleme dışında Türkiye, 1960 yılında yürürlüğe giren Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)[54] ve Ek 2 nolu Protokolünü[55] de imzalamıştır.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne bakıldığında; iadenin belirli koşullara bağlandığını söyleyebiliriz. Buna göre; iade işlemlerinin gerçekleştirilebilmesi için iki devlet arasında bir anlaşmanın varlığı gerekmektedir. İade konusu kişinin işlediği iddia olunan ya da işlemekten mahkûm edilmiş olduğu suçun her iki devlet kanunlarına göre de suç teşkil etmesi gerekir.[56] Ayrıca her iki devlet kanunlarına göre de suçun kovuşturulabilir olması gerekmektedir. Kovuşturulabilir olmaktan kasıt; her iki devlet kanunlarında suçun ceza zamanaşımına uğramamış olmasıdır. Eğer iade konusu kimsenin işlediği suç şikâyete bağlı bir suç ise şikâyet hakkı olan kişinin şikâyette bulunmuş olması ve şikâyet süresinin dolmamış olması hâlinde iade talebi kabul edilebilir. Eğer her iki ülkeden birinde suç resen takip edilebilen bir suç iken talep edilen devlette şikâyete bağlı bir suç ise ortaya sorun çıkmaktadır. Bu sorunun ortaya çıkmaması için devletler iade anlaşmalarında, her iki devlet için de şikâyet üzerine kovuşturulabilir suçlarda iadenin kabul edilebileceği şeklinde düzenlenme yapmaktadırlar.[57] Ek olarak eğer suç talep edilen devlet kanunlarına göre; suç ve suçluluğu ortadan kaldıracak şekilde genel af kapsamına alınmış ise iade talebi kabul edilmeyecektir.[58]

Türk Hukuku'nda suçluların iadesi konusundaki yasal düzenlemelere bakıldığında; vatandaşın, Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere iade edilemeyeceği ancak yabancı kimsenin kovuşturma yapılabilmesi veya hakkında hükmedilmiş cezanın infazı amacıyla geri verilebileceği düzenlenmiştir. Ancak

---

54 **Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi**, İmza Tarihi: 01.12.1957, R.G. Tarihi: 26.11.1969, Yürürlük Tarihi: 18.04.1960, <https://hukuk.emu.edu.tr/Documents/yayinlar/suclularin-iadesine.pdf>, s.e.t. 25.02.2020.

55 **Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek İkinci Protokol**, <http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_ceza/suclulariniadesi4/sidasek.pdf>, s.e.t. 25.02.2020

56 **Özgen, Eralp** (1962) Suçluların Geri Verilmesi, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, s. 36-55.

57 Türkiye ve Polonya arasında imzalanan "Geri Verme Anlaşması'nda" yer alan hükme göre; iade talebi konusu suç, her iki devlet kanunlarına göre mağdurun şikâyeti üzerine kovuşturulabilir ise iade talebinin kabul edilebileceği şeklinde düzenleme yapılmıştır.

58 **Çiçekli** (2014), s. 186-187.

geri verme talebine esas teşkil eden fiil; Türk kanunlarına göre suç teşkil etmiyorsa, düşünce suçu, siyasî ya da askerî suç niteliğinde ise, Türkiye Devletinin güvenliğine karşı, Türkiye Devletinin veya bir Türk vatandaşının ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş bir tüzel kişinin zararına işlenmişse, Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç ise, zamanaşımına veya affa uğramış ise, geri verme talebinin kabul edilemeyeceği 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İşbirliği Kanunu'nda düzenlenmiştir.[59] Aynı zamanda talep eden devlete teslim edildiği takdirde kişinin ırkı, inancı, belli bir sosyal gruba mensup olması ya da sahip olduğu siyasi görüşü nedeniyle hakkında yürütülen yargılama sonunda cezalandırılacağına ya da işkence veya kötü muameleye maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebepleri mevcut ise iade talebinin kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir.[60]

Yargıtay'ın geri göndermeme noktasında oluşturmuş olduğu bir içtihat henüz yoktur.

Sınır dışı etme durumunda, yabancı dilediği ülkeye serbestçe gidebilirken; suçluların iadesi hâlinde, sadece talep eden ülkeye gönderme söz konusudur. 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu'nda, geri göndermeme ilkesinin karşılığı 11. maddenin 1. fıkrasının b bendidir. İlgili maddede, Türkiye'nin de taraf olduğu AİHS'nin 3. maddesine göre AİHM'nin kendi içtihatlarıyla geliştirdiği geri göndermeme ilkesi ve Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan geri göndermeme hükümleri harmanlanarak aynı fıkra altında toplanmıştır. Türk Ceza Kanunu ve taraf olduğumuz sözleşmeler arasında çelişki yoktur fakat hangisinin öncelikli olarak uygulanacağı noktasında 1982 tarihli Anayasa'nın 90. maddesinde açık bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre; *"temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası antlaşmaların öncelikli olarak uygulanacağı"* düzenlenmiştir. Bu düzenleme doğrultusunda Türkiye geri gönderme yasağının doğrudan düzenlendiği 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi, 1967 tarihli Protokol ve ilkenin doğrudan ya da dolaylı olarak düzenlendiği uluslararası sözleşmelere taraf olduğundan ilgili sözleşmelerin iç hukukumuzda öncelikli olarak uygulanacağını söylemek mümkündür.

---

59 **https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6706.pdf,** s.e.t. 27.09.2019

60 **İçel, Kayıhan** (Editör)/ **Ünver, Yener** (Editör) (2017) Göç, Mültecilik, İnsan Kaçakçılığı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 540-553.

Kişinin, işkence ya da kötü davranışa maruz kalamayacağı niteliği gereği mutlak bir haktır ve AİHS 15/2. maddesine göre de herhangi bir olağanüstü durum mevcut olsa da bu hakkın askıya alınamaz, çiğnenemez ve sınırlanamaz nitelikte olduğu belirtilmiştir.[61]

İKS ve BMMSHS de benzer hükümlere yer vermiştir. Bir yabancının gönderileceği ülkede kötü davranışa ya da işkenceye uğrama riski yüksekse ya da ülkede mevcut yönetim ve koşullar göz önünde bulundurulduğunda bu durum ciddi ve gerçek bir risk oluşturuyorsa, yabancının o ülkeye gönderilmesinin, sözleşme hükmüne ve ilgili madde düzenlenirken güdülen amaca aykırı olduğu belirtilmiştir.[62]

1.5. Göçmen

Göçmen ve mülteci kavramları anlamsal olarak iç içe geçmiş kavramlardır. Öğreti ve uygulamada da her ikisi eş kavramlarmış gibi kabul edilir.

5543 sayılı İskân Kanunu 4. maddesinde göçmen; "*yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu hâlde Türkiye'ye gelen, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olan ve hakkında Türkiye'den sınır dışı edilmesi kararı verilememiş ya da Türkiye'ye girişi güvenlik bakımından engellenmemiş olan kimseler"* olarak tanımlanmıştır. Yine aynı Kanun'da göçmen kavramı, serbest göçmen, münferit göçmen, toplu göçmen ve iskânlı göçmen olarak dörde ayrılarak bunların da ayrı ayrı tanımları yapılmıştır.

5543 sayılı Kanun'un 3. maddesinde, kendi maddi imkanlarıyla Türkiye'ye yerleşmek amacıyla gelen ve devletten herhangi bir maddi destek talebinde bulunmayan kişiler serbest göçmen olarak tanımlanmıştır.

Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olan özel kanunlar uyarınca Türkiye'ye getirilmiş ve yine aynı kanunlar uyarınca tüm ihtiyaçları karşılanarak kendilerine taşınmaz tahsis edilmiş kişilere ise iskanlı göçmen denilmektedir.

Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olan ve aile olarak Türkiye'ye yerleşmek saikiyle gelenlere münferit göçmen denilmiştir.

---

61 **Hakeri, Hakan** (2018) Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 93-102.

62 **Çelikel, Aysel/ Gelgel, Günseli Öztekin** (2018) Yabancılar Hukuku, 24. Baskı, Ankara, Beta Yayınevi, s. 246-268.

Toplu göçmen ise, iki ülke arasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde Türk soyundan olan ve Türk kültürüne bağlı olan ve yerleşmek amacıyla gelen kimseleri ifade etmektedir.[63]

Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğünde ise göçmen; uluslararası arenada göçmen kavramı üzerinde kabul edilmiş ortak bir tanım olmasa da, "*göç nedeni ve göçmenin hukuki statüsünden bağımsız olarak ikâmet ettiği ülkeyi terk etmesi"* şeklinde tanımlanmıştır. Netice itibariyle, içinde bulunduğu maddi ve sosyal koşulları iyileştirebilmek, kendileri ve ailelerine daha iyi yaşam standartları sağlamak amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aileleri bu tanım içinde kabul etmek yerinde olacaktır.

Birleşmiş Milletler ise göçmen kavramını; "*sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikâmet eden bireyler"* için kabul etmektedir. Bu tanım kapsamında bakıldığında, kısa süreli olarak seyahat etmekte olan kişiler göçmen olarak değerlendirilmemektedir. Ancak tarımsal faaliyetlerde bulunmak amacıyla kısa süreliğine seyahat eden mevsimsel tarım işçileri gibi kısa dönemli işçilerin de göçmen tanımı içinde değerlendirildiğini söyleyebiliriz.[64]

Uluslararası hukukta kabul gören düşünce, yabancıların ülkeye kabul aşamasında hedef devletlerin mutlak anlamda yetki sahibi oldukları yönünde olsa da, devletlerin yabancıları kabul ya da reddetme konusunda mutlak bir güce sahip olmadıklarının en açık ispatı BM Sözleşmesi 2/7. maddesindeki düzenlemedir. Ülkelerin iç hukukları da imza koydukları sözleşmeler gereği uluslararası hukukla bağlantılıdır.[65]

Devletler yabancıları kabulde mutlak yetkiye sahip olmasa da, ülkesel egemenlikleri gereği, göçmen girişlerini, kontrol altında tutma hakkına ve bu kişileri kabul ya da reddetme noktasında takdir yetkisine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Göçmenlerin ülkeye girişlerinin kontrolünde devletlerin iki temel hakkı vardır; ülkeye girişin engellenmesi ve ülkeye girmiş olanların çıkartılmasıdır. Kişilerin ülkeye girişleri, ülkede ikâmetleri ve sınır dışı edilmeleri de insan haklarını koruma noktasında önemlidir. Ayrıca göçmenler ilgili devletin diplomatik korumasından da yoksundurlar. [66]

---

63 **https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf**, s.e.t. 17.11.2019.

64 **https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf**, s.e.t. 17.11.2019.

65 **Çelikel/ Gelgel (Öztekin)**, s. 270.

66 **Aygül, Hasan Hüseyin/ Eke, Erdal** (2019) 21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler (Bir Türkiye Perspektifi), 24. Baskı, Ankara, Beta Yayınevi, s. 297-305.

Göçmenler ve sığınma hakkı talebinde bulunanlar arasında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Göçmenlik hukuku, ülkeye girişte kontrolü öngörürken; mülteci hukukunun temeli gerçek anlamda koruma sağlamaya dayalıdır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokolün uygulanmasından kaynaklanan durumların mahkeme yoluyla denetimi öngörülmediğinden, devletler, bu konuda birbirlerinden bağımsız politikalar geliştirmiş ve ilgili sözleşmeleri birbirlerinden bağımsız yorumlamışlardır. Özellikle son dönemlerde yaşanan düzensiz mülteci hareketleri sebebiyle, Avrupa Birliği tarafından "sahte göçmen" tabiri kullanılmaya başlanmıştır.

BMMSHS 2/1. maddesinde, tüm devletlerin, ülkesel sınırları içerisindeki yabancı kişilere karşı, sözleşmede tanınan bütün hakları ayrım yapmaksızın tanıması gerektiği belirtilmiştir. BMMSHS, aslında yabancılar için tanınmış temel hakların genel anlamda bir çerçevesini çizerken aynı zamanda onların yaşama hakkını da hukuki anlamda koruma altına almıştır. Ayrıntılarına bakıldığında, yabancılar sözleşmeye dayanan bir yükümlülüğü yerine getirmedikleri gerekçesiyle özgürlüklerinden alıkonulamazlar. Yabancılar, hukuksal anlamda özgürlüklerinden alıkonulmuş olsalar bile kendilerine insan onuruna yaraşır bir biçimde davranılması gerekmektedir. Yabancılar, serbestçe hareket edebilme ve ikâmetlerini serbestçe seçebilme hakkına da sahiptirler. Ayrıca bulundukları ülke mahkemeleri önünde eşit haklara sahiptirler.[67]

Özellikle göçmenler için hedef ülke konumundaki gelişmiş Avrupa ülkeleri, buralara her türlü vasıtayı kullanarak ulaşmaya çalışan, bu amaç için oldukça fazla tehlikeyi göze alan kişileri herhangi bir ayrım yapmadan ve her birini kendi özelinde değerlendirmeksizin "kaçak göçmen" olarak kabul etmekte ve uluslararası hukuka aykırı olarak bu kişileri kaynak ülkelerine geri göndermektedir. Bu kişilerin sığınma başvurularını alarak bu yönde işlemde bulunması gereken ve sığınma talebinin muhatabı olan ülkeler geri göndermeme ilkesini ihlâl etmektedir. Bu tavır geri göndermeme ilkesiyle geliştirilen, pek çok mahkeme kararı ve içtihatlarla da desteklenen AİHS 3. maddesinin ihlâli sonucunu doğurmaktadır.

Ekonomik sebeplerle ülkelerini terk etmiş olanlar ya da yaygın ve genelleşmiş şiddet eğilimlerinden kaçan kişiler Mülteci Sözleşmesi'nde mülteci olarak kabul edilmezler. Günümüzde ülkesinden kaçan kişiler için kabul edilen esaslı nedenler; ülke içinde yaşanan

---

67 **Eren, Esra Yılmaz** (2018) Mülteci Hukukunda Geçici Koruma, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 89-102.

iç savaşlar, ülke geneline yayılmış şiddet hareketleri ya da bu kişilere sahip oldukları ekonomik ve sosyal haklarının sağlanmamasıdır. Mülteci Sözleşmesi'nin dar yorumlanması hedef ülke konumundaki devletlerce fazla sayıda kişinin mülteci statüsünün dışında bırakılması sonucunu doğurur.[68]

1.7. Ülke İçinde Yer Değiştirmiş Kişiler

Ülke içi yer değiştirmiş kişiler; ülke geneline yayılmış olan şiddet hareketleri, insan hakkı ihlâlleri veya doğa ya da insan kaynaklı felaketler sonucu yaşam alanlarını terk etmeye zorlanmış kişiler olarak tanımlanabilir.

Ülke içinde yer değiştirmiş kişiler; kendi yaşam alanından ayrılmak zorunda bırakılmış, ancak henüz hedef ülkeye ulaşmamış kimselerdir. Bu kişiler hâlen kendi ülkeleri sınırları içerisinde bulunup bu ülkenin hukuki koruması altındadır. Bu yönüyle mültecilerden farklılık arz ederler. Bu kişiler henüz herhangi bir uluslararası hukuk koruması altında bulunmayan ve başkaca yardım alma imkânına sahip olmayan kişilerdir. Mülteci Sözleşmesi'nde yapılan mülteci tanımında, özellikle "ülkesi dışında bulunan" ifadesi kullanıldığından ülke içinde yer değiştiren kişileri, uluslararası koruma kapsamında kabul etmemiştir. Ayrıca savaş gibi genel şiddet eylemleri, doğal felaketler gibi sebeplerle yer değiştirenler mülteci tanımının kapsamı dışında bırakılmıştır.[69]

Uluslararası hukukta ülke içinde yer değiştirmiş kişilerin korunmaları ve bu kişilere yardım sağlanması kara ülkesinin sorumluluğu kapsamında bırakılmıştır. Kendi ülkesi içinde yer değiştirmiş kişiler, gerçek anlamda ihtiyaç sahibi olsalar bile hâlâ yaşadıkları ülkenin koruması altındadırlar.

BMMYK yardım ve iyileştirme programı, ilk olarak 1972 yılında Somali'de ülke içi-dışı ayrımı yapılmaksızın yer değiştirmiş kişiler yönünden uygulanmıştır. BM Genel Kurulu 1988-1991 yılları arasında, bu kişiler yönünden de iş birliği yapılması üzerinde durmuştur. 1992 yılında İnsan Hakları Komisyonu da Genel Sekreterlikten bu kişiler için temsilci atanmasını istemiş ve aynı yıl Francis Deng temsilci olarak atanmıştır. 1996 yılında atanan

---

[68] **Kuşçu, Döndü** (2017) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri, 1. Baskı, Ankara, On İki Levha Yayıncılık, s. 57-61.

[69] **Yılmaz, Abdulhâlim** (2014) "Mülteci Hukuku Açısından Uluslararası Hukukta "Geri Göndermeme" (Non–Refoulement) İlkesi",< https://amnesty. org.tr >, s. 21-41, s.e.t. 27.09.2019.

temsilci raporunu tamamlamıştır. Bu raporda ülkesi içinde yer değiştirmiş kişiler yönünden, uluslararası hukukun uygulanmasında oldukça büyük boşluklar bulunduğu yönünde tespitler vardır. Hukuki normlardaki eksiklikler yanında bu kişilerin mevcut olan korunma ihtiyaçlarının da karşılanamadığı yönünde tespitler yapılmıştır. Ayrıca bu kişilerle ilgili, insan haklarının genel normlarının nasıl uygulanacağı noktasında uygulama boşluğu olduğu da tespit edilmiştir. İnsanilik ilkesi ve insan hakları hukuku devletler için bağlayıcı olup devlet dışı organlar için bağlayıcı değildir.[70]

[70] **Ergül, Ergin** (2013) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme, 2. Baskı, Ankara, Yargı Yayınevi, s. 75-101.

İKİNCİ BÖLÜM

GERİ GÖNDERMEME İLKESİNİN HUKUKİ BOYUTU

Bu ilke mülteci hukuki statüsüne sahip olanlar yanında uluslararası anlamda korunma ihtiyacı içerisinde olan ve bu statüyü elde edememiş tüm sığınma arayan kimselerin sahip olduğu temel haklarından biri olarak kabul edilir. Geri göndermeme ilkesi, bir mülteci ya da sığınmacının ırkı, dini inancı, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensup olması ya da sahip olduğu siyasî fikirleri nedeniyle yaşam hakkı ya da özgürlüğünün tehdit altında olduğu ülkelere gönderilememesini düzenlemektedir. Bu ilke Türkçeye "geri göndermeme" olarak çevrilir. Uluslararası insan hakları hukukunda mülteci ve sığınmacılara sağlanan uluslararası korunmanın da temelini oluşturur. İşkence, küçük düşürücü muamele ya da ceza tehlikesi altında bulunması hâlleri de, bu ilkenin sağladığı korunma kapsamındadır.

Geri göndermeme ilkesinin uluslararası belgelerde ilk olarak düzenlenmesi, 1933 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme 3. maddesindedir. II. Dünya Savaşı sonrası aynı içerikte düzenleme Mülteci Sözleşmesi'nin 33. maddesinde yer almıştır. Geri göndermeme ilkesi ve mülteci tanımı 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokolde yer almakta olup temel hükümlerindendir.[71]

Geri göndermeme ilkesinde, kişinin güvenilir üçüncü bir devlete gönderilmesi veya kişinin vatandaşı olduğu devlette kabulü ihtimalleri vardır.[72]

Tarihler boyu geri göndermenin yasaklanması, sığınma hakkının doğal bir sonucu olarak kabul edilmiştir. 3500 yıl önce göndermenin ilk yasaklandığı zamanlarda geri göndermeme ilkesi şöyle tanımlanmış: "*Her devlet; bağımsızlığının doğal bir sonucu olarak, içerisinde bulunduğu devletler topluluğu arasında kendi varlığını devam ettirme ve bunu gerçekleştirebilmek için de kendisine sığınanların yaşam hakkını korumak ve gerekli ise yine bu kişilere koruma vermek durumundadır*." Günümüze kadar yayılmış efsanelerde de, kralın kendisine sığınan kimselere korunma hakkı tanıması, kendisi için kutsal bir

---

71 **Buz, Sema** (2014) "Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul – Mültecilik", Ankara, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, S: 5, s. 156-161.

72 **Kalabalık, Halil** (2019) İnsan Hakları Hukukuna Giriş, 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 261-285.

yükümlülük olarak kabul görmüştür. Mahabarata bile, düşmandan kaçan bir kimsenin teslim edilmemesinin kutsal bir yükümlülük olduğunu belirtmiştir.[73]

1967 tarihli Protokol ile birlikte, Mülteci Sözleşmesi'nde zaman ve coğrafya sınırlaması kaldırılmıştır. Ayrıca, Protokol Avrupa Birliğine üye olan tüm devletler için bağlayıcıdır. Mülteci Sözleşmesi yayınlandıktan sonraki yıllarda ortaya çıkan belgelerde de geri göndermeme ilkesi oldukça geniş yorumlanmış ve hedef ülkenin kendi sınırlarında bu kimseleri reddetmesinin de geri gönderme kapsamında sayılacağı kabul edilmiştir.[74]

BMMYK Yürütme Komitesi de geri göndermeme ilkesinin uluslararası hukuk alanında gittikçe *jus cogens* nitelik kazandığını ve uluslararası insani hukukun temel prensiplerinden biri olarak kabul gördüğünü doğrulamıştır. İlkenin, herhangi bir şekilde sınırlanamaması, Mülteci Sözleşmesi'nin 42. maddesinde vurgulanmış ve Protokolün VII. başlığında da bu husus yer verilerek kuvvetlendirilmiştir. Ayrıca Mülteci Sözleşmesi'nin 33/1. maddesinde bu ilkeye devletlerin çekince koyması da yasaklanmıştır.[75] Geri göndermeme ilkesine, kaynak ülkesinin yanında kişinin zulme uğrama tehlike ve korkusunun bulunduğu bütün ülkelerin de saygı göstermesi gerekir.

Bu ilke, Mülteci Sözleşmesi ve Protokol doğrultusunda taraf ülkeleri hukukî bir yükümlülük altına sokmanın yanında uluslararası örf adet hukukunun da bir parçası olarak kabul edilmektedir. Uluslararası doktrin de bu ilkenin *jus cogens* kurallar arasında kabul görmesi gerektiği noktasında bir fikir ortaklığı bulunmaktadır.

2001 tarihinde BMMYK'nin organize edip düzenlediği Yuvarlak Masa Uzmanlar toplantısında[76] geri göndermeme ilkesine ilişkin şu saptamalar yapılmıştır: Geri göndermeme ilkesi uluslararası örf-adet hukukunun geliştirdiği bir ilkedir. Mülteci hukuku

---

73 **Hazan, Ceki Jacob** "Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler": Öner, Suna Gülfer Ihlamur/ Öner, N. Aslı Şirin (Editörler) (2018) Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar İçinde, 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 183-197.

74 **Benhabib, Seyla** (2018) Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar), 4. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları (Çeviren: Akkıyal, Berna), s. 123-157.

75 **BMMYK** (2013) Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında El Kitabı, < https://www.refworld.org >, s.e.t. 30.09.2019.

76 **https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/koruma_gundemi.pdf,** s.e.t. 30.09.2019.

ve uluslararası hukuktaki gelişmeler sayesinde geniş bir birikime sahip olan bu ilke Mülteci Sözleşmesi ve Protokol ile yasal bir dayanağa kavuşmuştur.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33. maddesinde de, mültecilerin ve sığınma arayan kimselerin ilgili statüyü kazanmamış olsa da bu ilke kapsamında korunması gerektiği vurgulanmıştır. Burada önem arz eden nokta, kişilere tanınan statülerin adil yollarla belirlenmiş olmasıdır.

Bu ilke, sığınma arayan ya da mülteci statüsü tanınmış kimsenin hayatının veya özgürlüğünün tehdit altında olduğu ya da zulüm tehlikesinin bulunduğu yere gönderilmesini ya da gittikten sonra dönememesine yol açabilecek alıkoyma ve sınırlarda geri çevirme de dâhil olmak üzere devlete yüklenebilir her türlü riskin gerektirdiği önlemlerin alınmasını da kapsamaktadır.

Bu noktada özellikle, Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinin amaçsal ve dar yorumlanmasının gerektiği ve güvenliğin gerektirdiği hâllerin söz konusu olması hâlinde bu fıkranın son çare olarak uygulanması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Ancak işkence tehlikesi söz konusu olduğunda istisnai hükmü uygulamak mümkün değildir.

2.1. Geri Göndermeme İlkesinin Hukuki Niteliği

Geri göndermeme ilkesinin hukuki niteliğine ilişkin doktrinde hâlen tartışmalar devam etmekte olup bir görüş birliği bulunmamaktadır. İlkenin niteliği hakkındaki görüşler; ilkenin *jus cogens* kural olduğu görüşü, uluslararası örf-adet kuralı olduğu görüşü ve uluslararası örf-adet kuralı olmadığı görüşü ve hukukun genel ilkesi olduğu noktasında toplanmıştır.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (UAD Statüsü)[77] 38. maddesine[78] göre uluslararası hukukun kaynakları; asli ve yardımcı kaynaklar olarak ikiye ayrılmıştır. Uluslararası

---

[77] 26.06.1945 tarihinde imzalanarak 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

[78] **UAD Statüsü 38. maddesinde** şu şekilde düzenlenmiştir: *"1. Kendisine sunulan uyuşmazlıkları uluslararası hukuka uygun olarak çözmekle görevli olan Divan:*

a. uyuşmazlık durumundaki devletlerce açık seçik kabul edilmiş kurallar koyan gerek genel gerekse özel uluslararası antlaşmaları;

b. hukuk olarak kabul edilmiş genel bir uygulamanın kanıtı olarak uluslararası yapılagelmiş kurallarını;

c. uygar uluslarca kabul edilen genel hukuk ilkelerini;

hukukun bağlayıcı (asli) kaynakları; antlaşmalar, örf-adet kuralları ve hukukun genel ilkeleridir. Asli kaynakları anlama ve yorumlamaya yardımcı olan ve bağlayıcı niteliği olmayan kuralları içeren yardımcı kaynaklar; mahkeme kararları ve hukukçu veya uzman görüşleridir.[79]

Uluslararası hukukun asli kaynakları arasında düzenlenen örf-adet kuralları, kişilerin, uymak zorunda hissettikleri, uymadıkları takdirde birtakım hukuki sonuçlar ile karşılaşacaklarını düşündükleri davranışlar veya eylemlerdir. Bir kuralın örf adet hukuk kuralı hâline gelebilmesi için birkaç unsurun bir arada bulunması gerekir. Bunlar; maddi, psikolojik ve yaptırım unsurudur.[80] Maddi unsur; benzer durum ve koşullarda benzer davranışların istikrarlı bir biçimde sürekli olarak tekrar edilmesidir. Devletlerin yetkili organları eliyle gerçekleştirdikleri eylem ve işlemleri, uluslararası yargı organlarının ya da uluslararası örgütlerin verdikleri kararlar da örf-adet hukuk kurallarının oluşmasında oldukça büyük öneme sahiptir. Psikolojik unsur; sürekli aynı doğrultuda tekrar edilen davranışların hukuk kuralı olduğu ve uyulması gerektiği yönünde bir inancın olması gerektiğidir. Eğer devletler bu tür kuralların uygulanmasına istikrarlı olarak karşı çıkıyorlar ise onlar açısından bu örf-adet hukuk kuralları uygulanamayacak ve kendilerine karşı da ileri sürülemeyecektir.[81] UAD Statüsü 38. maddesinde de bir kuralın, örf-adet hukuk kuralı hâline gelmesi için genel bir uygulamanın olması gerektiği belirtilmiştir. Dünyadaki tüm devletlerce kabul edilmiş evrensel örf-adet hukuk kuralları olduğu gibi belirli bir bölgedeki devletlerce benimsenmiş bölgesel düzeyde örf-adet hukuk kuralları da vardır. Bölgesel düzeydeki örf- adet hukuk kurallarının devletlere karşı ileri sürülebilmesi için açıkça bu kuralların uygulanabilirliğini kabul etmiş olmaları gerekir.[82]

---

d. 59. Madde hükmü saklı kalmak üzere, hukuk kurallarının belirlenmesinde yardımcı araç olarak adli kararları ve çeşitli ulusların en yetkin yazarlarının öğretilerini uygular.

2. Bu hüküm, tarafların görüş birliğine varmaları hâlinde, Divan'ın hakça ve eşitçe karar verme yetkisini zedelemez."

79 **Pazarcı** (2018), s. 35-37.

80 **Aksar, Yusuf** (2015) Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I, 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 74-75.

81 **Sur, Melda** (2018) Uluslararası Hukukun Esasları, 12. Baskı, İstanbul, Beta Basım, s. 82-84.

82 **Pazarcı** (2018), s. 105-108.

Jus cogens (buyruk) kurallarına baktığımızda, uluslararası hukuk kuralları içerisinde hiyerarşik olarak en üst sırada yer alır. 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde *jus cogens* kural şu şekilde tanımlanmıştır: "*Bir antlaşma uluslararası genel hukukun emredici normu ile çatışıyorsa bu antlaşma batıldır. Uluslararası genel hukukun emredici normu, devletlerce kabul edilmiş ve hiçbir şekilde kendisinde sapmaya müsaade edilmeyen ve sadece kendisinden sonra gelen başka bir uluslararası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek bir normdur.*"

Yine aynı Antlaşmanın 64. maddesine göre de; "*milletlerarası genel hukukun yeni bir emredici normu ortaya çıkarsa bu normla çatışan herhangi bir anlaşma batıl hâle gelerek sona erer*." [83]

Jus cogens kurallar herkese karşı ileri sürülebilen ve uluslararası hukukun emredici normlarından kabul edilir. Buyruk kural ya da amir hüküm olarak da adlandırılan bu kurallar uluslararası hukuka kazandırılarak iç hukuktaki gibi hiyerarşik bir yapılanma oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha alt seviyede olan kuralların (*inferior rules*) ana hatlarını ortaya koyan temel ilkeler (*superior rules*) oluşturulmuştur.[84] Bir devlet uluslararası hukukun vazgeçilemez nitelikte ilkeleri olan bu kurallara hukuki açıdan aykırı hiçbir işlem ve eylemde bulunamazlar. Amacı uluslararası toplumun temel değerlerini korumak olan *jus cogens* kurallara aykırı hareket edilmesi durumunda oluşturulmaya çalışılan uluslararası hukuk düzeni zedelenecektir.[85]

Geri göndermeme ilkesinin hukuki niteliği konusunda yapılagelen tartışmalar ilkenin bir *jus cogens* kural mı yoksa örf-adet hukuku kuralı mı olduğu noktasında toplanmıştır. Geri göndermeme ilkesinin buyruk kural olduğu kabul edilirse tüm devletleri bağlayıcı nitelikte olup sınırlandırılması da mümkün olmayacaktır. Fakat ilkenin örf-adet hukuk kuralı olduğu kabul edilirse devletler, geri göndermeme ilkesinin yer aldığı bir antlaşmaya imza koymamış

---

[83] **1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi**, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlasmalar%20Hukuku%2069.pdf>, s.e.t. 03.02.2020.

[84] **Denk, Erdem** (2010) "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda *Jus Cogens* Kurallar", Ankara SBFD, C: 56, S: 2, s. 45-46, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/52509/5414.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s.e.t. 03.02.2020.

[85] **Töre, Nazlı** (2016) Uluslararası Göç Hukuku, 1. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 228-230.

olsa da örf-adet kuralıyla bağlı olacaklarından bu ilkeye uygun hareket etmek zorunda kalacaklardır.[86]

2.1.1. İlkenin *Jus Cogens* Kural Olduğunu Savunan Görüş

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesine göre; bir normun jus cogens *nitelikte* kabul edilebilmesi, bütün devletlerce kabul edilmesine, tanınmasına ve norma bir bütün olarak bakıldığında hiçbir sınırlamaya, istisnaya izin vermemesine ve bu normun ancak aynı nitelikte bir başka uluslararası hukuk normu tarafından uyarlanabilir ya da değiştirilebilir olmasına bağlıdır. Niteliği itibariyle bir amirlik özelliği bulunmaktadır. Bu kural ile bağlanıldığı kabul edildikten sonra ihlal edebilmek mümkün değildir. Toplumlar kendi aralarında anlaşarak ve bir bütün oluşturarak bu kuralları meydana getirmişlerdir. Küreselleşme ile tek bir toplum hâline gelme yolunda ilerleyen dünyanın da kendi emredici normlarını koyabilme çabası ile *jus cogens* kurallar ortaya çıkmıştır. *Jus cogens* kuralların uygulamadaki tek eksiği, denetim ve yaptırım mekanizmasının olmamasıdır.[87]

AİHS 3. maddesi ve BMMSHS 7. maddesinde geri göndermeme ilkesinin *jus cogens* kural olduğu, istisna kabul etmez ve sınırlanmaz nitelikte olduğu belirtilmiştir. Doktrinde de geri göndermeme ilkesinin, *jus cogens* kural olduğu yönünde yaygın bir kabul vardır.[88]

Uluslararası hukukta, BM Güvenlik Konseyi ve AB de dâhil olmak üzere geri göndermeme ilkesinin *jus cogens* nitelikte olduğu noktasında bir fikir birliği vardır.

Mülteci Sözleşmesi'nin mülteci tanımı geri göndermeme ilkesinin hem sınırlanamazlığı hem de *jus cogens* nitelikte bir norm olduğu noktasında delil niteliğindedir.

Cartagena Mülteciler Bildirgesi'nde de geri göndermeme ilkesinin *jus cogens* niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

---

86 **Farmer, Alice** (2008) *"Non-Refoulement and Jus Cogens : Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection", Georgetown Immigration Law Journal*, C: 23, S: 1, s. 26-28.

87 **Denk** (2010), <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/52509/5414.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s.e.t. 27.09.2019, s. 54-55

88 **Aktan, Elçin** (2019) "Türk Yabancılar Hukuku ve AİHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı", Yüksek Lisans, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 20-21.

Bu konuda, geri göndermeme ilkesini mutlak nitelikte yorumlamayan farklı görüşler de mevcuttur. Bu görüş taraftarlarına göre; geri göndermeme ilkesi ile bir devletin başka devletin toprak bütünlüğüne yönelik bir zarara neden olmaması yükümlülüğü çelişmektedir. Ayrıca terörist olarak adlandırılan kişiler hiçbir durumda mülteci olarak kabul göremezler. Fakat insan hakları bağlamında işkencenin yasaklılığının mutlak nitelikte olduğu kabulünden hareket edersek bu görüş taraftarlarına katılmak mümkün değildir. [89]

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 25 numaralı kararı b bendinde; geri göndermeme ilkesinin uluslararası hukukta kesin bir kural olma özelliği taşımaya başladığını ve 79 numaralı kararı i bendinde de; başta üye devletler olmak üzere menfaati zarar gören devletlerin mülteci statüsüne sahip olsun olmasın zulüm riski olan yerlere kişileri geri gönderemeyeceği ve ilkenin yorumunda hiçbir istisnaya yer verilemeyeceğini de belirterek geri göndermeme ilkesinin *jus cogens* nitelikte olduğu belirtilmiştir.[90]

Bu ilkenin *jus cogens* nitelikte olduğuna yönelik sunulan bir diğer argüman ise, 1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi 5. maddesinde geri göndermeme ilkesinin mülteciler yönünden oldukça büyük öneme sahip olduğu ve *jus cogens* olarak kabul edilmesi ve uygulanması gerektiği şeklinde bir düzenleme olmasıdır.[91]

Jean Allain'a göre de devletler, geri göndermeme ilkesinin sınırlanamaz nitelikte olması ona *jus cogens* kural statüsü kazandırmaktadır.[92] Alice Farmer da bu ilkenin mutlak

---

89 **Canyaş, Aslı Bayata** (2015) "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşulların AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi", Hacettepe HFD, C: 1, S: 5, s. 73-90.

90 **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi (EXCOM) Kararları**, <http://madde14.org/index.php?title=Kategori:Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_Y%C3%BCr%C3%BCtme_Komitesi_(EXCOM)_Kararlar%C4%B1>, s.e.t. 04.02.2020.

91 **1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi**, <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI%20MEV/1984%20CARTAGENA%20M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%20B%C4%B0LD%C4%B0R%C4%B0S%C4%B0.pdf>, s.e.t. 04.02.2020.

92 **Mungianu, Roberta** (2016) Frontex and Non-Refoulement, 1. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, s. 99-101,

ve bağlayıcı niteliği gereği *jus cogens* nitelikte olduğunu savunmaktadır. Farmer 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nin[93] 33/2. maddesinde geri gönderilmeme ilkesine getirilen sınırlamanın ilkenin ihlal edilmesi ve insan hakkı ihlallerine yol açmaya zemin hazırladığını düşünmektedir. Bu sebeple ilkenin *jus cogens* nitelikte olduğu kabulünden hareketle bu istisnanın oldukça dar bir yorum yapılarak uygulanması gerekmektedir.[94] Ulusal güvenlikten ziyade mültecilerin korunmasına öncelik verilmelidir. Ancak bu istisnai hâllerin yorumu devletlerin kendisi takdir yetkisine bırakılmış olduğundan henüz yeknesak bir uygulama bulunmamaktadır.

Sonuç itibariyle gerek mahkeme kararlarını gerekse de uluslararası hukuku[95] ve uygulamalarını dikkate aldığımızda zulüm korku ve tehdidi altında olan kimselerin bu korkunun kaynağı olan ülkelere gönderilmemesi, yani geri göndermeme ilkesi *jus cogens* kural niteliğinde olup, bu hükme aykırı antlaşmalar yapılması da mümkün değildir. Geri göndermeme, bütün devletleri bağlayan bir yükümlülük olarak kabul görmektedir.

2.1.2. İlkenin Örf ve Âdet Hukuku Kuralı Niteliğinde Olduğu Görüşü

Geri göndermeme ilkesinin örf-adet hukuku kuralı olduğunu düşünenler, bu ilkenin yer aldığı insan hakları ve mülteci konulu uluslararası sözleşmelere taraf olsun olmasın uluslararası koruma talep eden kişinin hayatı ya da özgürlüğü ciddi tehdit altında ise geri göndermeme yükümlülükleri bulunduğunu savunmaktadır.

Doktrinde bu görüşü savunan yazarlar 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol'e taraf olmayan devlet sayısının yaklaşık 50

<https://books.google.com.tr/books?id=EpC5DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>, s.e.t. 24.02.2020.

93 **1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'**ye 145 devlet imza koyarak taraf olmuştur.

94 **Farmer** (2008), s. 28-29.

95 ***Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya Davası,*** AİHM, Başvuru No: 27765/09, Karar Tarihi: 23.02.2012, <http://madde14.org/index.php?title=Hirsi_Jamaa_ve_Diğerleri_/_İtalya>, s.e.t. 04.10.2019.

Tarakhel/İsviçre Davası, AİHM, Başvuru No: 29217/12, Karar Tarihi: 04.11.2014, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_European_Union_TUR.pdf>, s.e.t. 04.10.2019.

M.S.S./Belçika ve Yunanistan Davası, AİHM, Başvuru No: 30696/09, Karar Tarihi: 21.01.2011, <http://www.madde14.org/index.php?title=M.S.S_/_Belçika_ve_Yunanistan>, s.e.t. 04.10.2019.

tane olduğunu ve bu devletlerin geri gönderilmeme ilkesi ile bağlı olmadığının söylenmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü her devlet mülteciler için getirilmiş uluslararası örf-adet hukuk kuralları ile bağlıdırlar.

1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 38. maddesine göre, sözleşmelerde düzenlenen ilkeler zaman içerisinde örf-adet kuralı hâline gelerek taraf olmayan 3. devletleri de bağlar. Ayrıca bir sözleşmede örf-adet kuralı düzenlenmesi yapıldıktan sonra aksine bir düzenleme yapılmadıkça bu kural örf-adet hukuk kuralı olarak kabul edilir. [96]

Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası'na göre; bir kuralın örf-adet hukuk kuralı niteliği kazanabilmesi için üç şartı taşıması gerekmektedir. Bunlar; sözleşmeye taraf olan devletlerce hukuki yükümlülük bilinci ile tutarlı olarak uygulanması, kısa zamanda özellikle de çıkarları etkilenen devletlerin çoğunluğu tarafından kabul görmesi ve bir hukuk kuralının temelini oluşturacak biçimde norm oluşturma karakterine sahip olması gerektiğidir.[97] Bu görüşü destekleyen yazarlar, aynı kriterlerin geri göndermeme ilkesi için de uygulanabileceğini düşünmektedir.

BMMYK Yürütme Komitesinin mülteciler hakkında verdiği tavsiye niteliğindeki kararlarda;[98] geri göndermeme ilkesi sadece sözleşmesel bir yükümlülük ifade etmekten öte çoğunluk tarafından kabul edilmiş bir temel norm özelliği göstermektedir. Bu ilkenin örf-adet hukuk kuralı olarak kabul edilebilmesi için aranan ilk şarttır. Geri göndermeme ilkesine kimi sözleşmelerde doğrudan kimi sözleşmelerde de dolaylı olarak yorum yoluyla ulaşılabilecek şekilde yer verilmiştir. Örnek vermek gerekirse, hiç kimsenin işkence veya

---

96 **Ciğer, Meltem İneli** (2016) "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine", Göç Araştırmaları Dergisi, C: 2, S: 3, s. 86-87, <http://gam.gov.tr/files/4-Meltem-Ineli-Ciger.pdf>, s.e.t. 04.02.2020.

97 **Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları** (*North Sea Continental Shelf Cases, Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands,* 1969), UAD, <https://uluslararasihukukcalismalari.wordpress.com/2017/01/16/kuzey-denizi-kita-sahanligi-davalari-north-sea-continental-shelf-cases-federal-republic-of-germany-v-denmark-and-the-netherlands-1969>, s.e.t. 04.02.2020.

98 **BMMYK Yürütme Komitesi 79 numaralı ve 81 numaralı kararları**, <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI%20MEV/BMMYK%20Y%C3%9CR%C3%9CTME%20KOM%C4%B0TES%C4%B0%20KARARLARI.pdf>, s.e.t. 04.02.2020.

zalimane, insanlık dışı, onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamayacağını düzenleyen Medeni ve Siyasi Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) 3. maddesi doğrudan geri göndermeme ilkesini düzenlemese de bu ilkenin varlığına yorum yoluyla ulaşılmaktadır. [99]

Geri gönderilmeme ilkesinin örf-adet hukuk kuralı sayılabilmesi için ikinci şart olan kısa zamanda bu kuralları içeren sözleşmelere geniş ölçüde katılımın sağlanmasıdır. Geri gönderilmeme ilkesinin düzenlendiği, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi, 1967 tarihli Protokol ve 1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme ile bu sözleşmelere imza koyan devletlerin sayısı ilkenin evrensel olarak kabul edildiğinin göstergesidir.[100] Bunun yanında doğrudan düzenlenmese de yorum yoluyla bu ilkenin varlığının kabul edildiği belgelere bakıldığında da BM üyesi devletlerin tahmini %90'nın bu belgelere imza koyduğunu görmek mümkündür.[101]

İlkenin örf-adet kuralı sayılabilmesi için gerekli son şart olan başta menfaati etkilenen devletler olmak üzere tüm devletlerce ilkenin düzenlendiği ve bağlayıcılığı olan ya da olmayan belgelerin kabul görmüş olması ve kuralın hukuki yükümlülük içerdiği inancı ile gerçekleştirilen devlet uygulamalarının kendi içinde tutarlı olmasıdır. Pek çok devlet kendi iç hukukunda bu ilkeye yer verip ilkenin uygulanmasını zorunlu kıldığından bu ilkenin örf-adet hukuk kuralı olarak kabulü mümkündür.[102]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33. maddesinde düzenlenen ve geri göndermeme ilkesine getirilen istisnai hâllerin varlığı hâlinde devletlerin takdir hakkı sınırlanmış

---

99 **Mat, Tülay Yıldırım / Özdan, Selman** (2018) "AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C: 24, S: 1, s. 40-41, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/38395/445573>, s.e.t. 04.02.2020.

100 Birleşmiş Milletler'in 189 üyesinden; 135'i 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne, 134'ü 1967 Protokolü'ne, 121'i 1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme'ye taraftır.

101 **Kaya, Ayla** (2019) "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Bağlamında Geri Gönderilmeme İlkesi", Yüksek Lisans, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 76-77, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 04.02.2020.

102 **Canyaş** (2015), s. 87-88, <http://www.hukukdergi.hacettepe.edu.tr/dergi/C5S1makale4.pdf>, s.e.t. 04.02.2020.

durumdadır. Ancak bu ilkenin örf-adet kuralı olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir. Bir kuralın örf-adet hukuk kuralı sayılabilmesi için süregelen ve kendi içinde tutarlı olan uygulamaların var olması gerekir. Bunun yanında kuralın getirdiği davranışın hukuki bir zorunluluk taşıdığı kabulü olmalıdır.[103]

Guy S. Goodwin Gill ve Jane McAdam isimli yazarlar "*The Refugee in International Law*" adlı eserinde, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nden önceki devlet uygulamaları uluslararası örf-adet hukuk kuralı hâline gelmemiş olsa da; bu sözleşme'nin kabulünden sonraki süreçte devletlerin bu ilke ile ilgili yaptıkları uygulamaların ona örf-adet hukuk kuralı niteliği kazandırdığını belirtmişlerdir.[104] Bu yazarlar, işkence veya zalimane, insanlık dışı muamele veya cezaya maruz kalma ihtimalinin varlığı hâlinde de geri göndermeme ilkesinin örf-adet hukuk kuralı kabul edilerek uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun yayınlanmış yıllık raporlarında, geri göndermeme ilkesi ile ilgili kararların "oydaşma" ile alındığı tespiti yer alır. Oydaşmada, devletler aksi yönde görüşlerini açıklama serbestisine sahip olmakla birlikte resmi olarak görüş ayrılığı yaşanmadan kararlar alınmaktadır.[105] Aynı zamanda BMMYK'nin yaptığı toplantılarda, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol'e taraf olmayan devletler için de geri göndermeme ilkesinin örf-adet hukuk kuralı olduğuna yönelik açıklamalara karşı bir itiraz da söz konusu olmamıştır.

Diğer bir yazar Aoife Duffy, geri göndermeme ilkesinin artık sadece sözleşmesel olmaktan çıkıp birçok uluslararası belgede de düzenlenip mülteci hukukunun temel bir ilkesi hâline gelmiştir. Bunun yanında temel bir norm özelliği de kazanmıştır. Çünkü geri göndermemeyi yasaklayan hâllerin düzenlendiği uluslararası sözleşmelere çok sayıda devlet taraftır. Bu durum ilkeyi hem bir örf adet hukuk kuralı hâline getirmiş hem de normatif

---

[103] **Korkut, Levent** (2009) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", Ankara Barosu Dergisi, C: 66, S: 4, s. 23-24.

[104] **Kaya /Eren** (2015), s. 57-58, <https://books.google.com.tr/books/about/T%C3%BCrkiye_deki_Suriyelilerin_Hukuki_Durum.html?id=SPJNCwAAQBAJ&redir_esc=y>, s.e.t. 05.02.2020.

[105] **Tokuzlu, Lami Bertan** (2006) "*Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment with Particular Emphasis on Turkey, A Candidate Country at the Ex-ternal Borders of the EU*", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü, s. 78-80, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 04.02.2020.

özelliğini pekiştirmiştir. Uluslararası Adalet Divanı Nikaragua Davası'nda;[106] ABD ile Latin ülkesi UAD önünde ilk kez karşı karşıya gelmiş ve ABD'nin Nikaragua Cumhuriyeti'ne karşı uluslararası örf adet hukuk kuralı niteliğinde olan kuvvet kullanma yasağını ihlal ettiği yönünde bir karar vermiştir. Ayrıca bir kuralın örf-adet hukuk kuralı hâline gelmesi için tüm devletlerce bu kurala tam olarak uyulması değil devletin kuralla uyumlu ve tutarlı davranışlar içinde olmasının yeterli olduğu tespiti yapılmıştır. Devletlerin çok büyük kısmı yaşam ya da özgürlüğe yönelik bir işkence ya da insanlık dışı kötü muamele hâlinde geri göndermenin yasak olduğu konusunda fikir birliği içindedir. Bu durum da ilkenin normatif nitelik kazandığı yönünde zımni bir kabul olduğunu göstermektedir. Bunu destekleyen BM Genel Kurul Kararları ile BMMYK kararları da bulunmaktadır.[107]

Kay Hailbronner ise; ilkeyi insani nedenlerle ve işkence nedeniyle uluslararası korunma talebinde bulunanlar olarak iki farklı açıdan ele almaktadır. Yaşadıkları ikâmet ülkesinden yaşanan iç karışıklık ve genel huzursuzluk hâlleri sebebiyle kaçan kişilerin 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci olarak kabulü mümkün değildir. BMMYK ise ilkeyi daha geniş yorumlamakta ve içerisine silahlı çatışma, iç karışıklık ya da yoğun ve sistematik insan hakları ihlalleri ile karşı karşıya kalanları da ilke kapsamında korumaktadır. Ancak yazar buna karşı çıkmakta ve insani nedenlerle ülkelerinden kaçıp korunma talep edenlerin geri göndermeme ilkesi kapsamında korunmasına yönelik devlet uygulamaları da olmadığından bunun bir örf-adet hukuk kuralı olmadığını düşünmektedir. İşkence, insanlık onuruna yaraşmayacak bir muamele ya da ceza ile karşı karşıya olan korunma başvurusu sahipleri hakkında geri göndermeme ilkesinin örf-adet hukuk kuralı olarak kabul edilmesi gerekir. Çünkü işkence yasağı hem pek çok uluslararası sözleşmede hem BM Genel Kurulu ile uluslararası ve bölgesel pek çok kuruluş kararlarında (örneğin; Avrupa Konseyi, Afrika Birliği Örgütü vs.) temel insan hakkı normu olarak kabul edilmiştir.

---

106 **"Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı"**, <https://myuniversities.wordpress.com/2012/07/01/nikaragua-davasi-isiginda-uluslararasi-hukukta-mesru-mudafaa >, s.e.t. 05.02.2020.

107 **Duffy, Aoiffe** (2008) *"Expulsion to Face Torture? Non-Refoulement in International Law"*, International Journal of Refugee Law, C: 20, S: 3, s. 389-390, <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/AcademyofEuropeanLaw/CourseMaterialsHR/HR2010/Chetail/ChetailReading1.pdf>, s.e.t. 05.02.2020.

Devletler kendi sınırları içerisinde kontrollerini kaybetmek istemediklerinden geri göndermeme ilkesini geniş yorumlanmasına pek yanaşmamaktadırlar.

Türk hukukunda ise bazı yazarlar, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile düzenlenmekle geri göndermeme ilkesinin uluslararası örf-adet hukuk kuralı hâline geldiğini ve tüm devletleri bağlayıcı nitelikte olduğunu düşünmektedirler. Türkiye, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul etmiş olsa da nereden geldiği fark etmeksizin herkes için bu ilkenin uygulanabilir nitelikte olduğunu ve aksi yöndeki uygulamaların sadece imzalanan sözleşmenin ihlali değil uluslararası bir örf-adet hukuk kuralının da ihlaline yol açacağını belirtmektedirler.[108]

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu kararlarına baktığımızda da geri göndermeme ilkesinin uluslararası örf-adet hukuk kuralı olarak kabul edildiği ve hiçbir istisnaya yer vermeyecek şekilde yorumlanması gerektiği belirtilmiştir.[109]

2.1.3. İlkenin Örf ve Âdet Kuralı Niteliğinde Olmadığı Görüşü

James Hathaway; geri göndermeme ilkesinin evrensel düzeyde kabul görmüş olsa da tüm devletleri bağlayıp bağlamadığı hususunun soru işaretleri barındırdığını düşünmektedir. Çünkü bir kuralın örf- adet kuralı hâline gelmesi için devletlerin büyük bir kısmının bu kurala olan bağlılığını ortaya koyup somutlaştırması gerekir.

BMMYK ilkenin uluslararası örf-adet hukuk kuralı olduğu yönünde beyanlarda bulunuyor olsa da ilkenin hukuk kuralı olduğu yönünde bir inancın varlığı henüz bulunmamaktadır.[110] Çünkü pek çok devlet geri gönderilmeme ilkesinin düzenlendiği uluslararası sözleşmelere taraf olsa da 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne taraf olmayan devletler yönünden de bu ilkenin yüklediği evrensel bir yükümlülük bulunmamaktadır.

---

108 **Ekşi, Nuray** (2018) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku, 5. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s. 139-141.

109 **TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu**, Esas No: 1/619, Karar No: 21, 30.05.2012 Tarihli, s. 17-18, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf.>, s.e.t. 05.02.2020.

110 **Hathaway, James C.** (2005) The Rights of Refugees Under International Law, Cambridge University Press, Cambridge, s. 367-368, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2603E7C98206D1F49FCF9FDCBB7B9265/9780511998300c5_p362-461_CBO.pdf/nexus_to_civil_or_political_status.pdf>, s.e.t. 23-02.2020.

Devletler kendi iç hukuklarında geri göndermeme ilkesini çeşitli şekillerde yorumlamış olsa da bu ilkeyi genel bir hukuk ilkesi hâline getirir fakat ona uluslararası norm olma özelliği kazandırmaz.

Nils Coleman ise; geri göndermeme ilkesinin bölgesel düzeyde bir örf-adet hukuk kuralı olduğunu düşünmektedir.1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne taraf devletlerin sayısı çok gibi görünse de bu devletlerin yakın coğrafyalarda olduğunu söylemektedir. Bu nedenle ilkenin uluslararası bir örf-adet hukuk kuralı olduğunu söylemek mümkün değildir.[111] Bunun yanında 1967 tarihli Devlete Sığınmaya İlişkin Beyannamenin 3. maddesinde geri göndermeme ilkesinin istisnaları arasında kitlesel akın hâli sayılmışsa da 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde istisnai durumlar içerisinde sayılmamıştır. Bu sebeple kitlesel akın hâlinde ya devletler arası yük paylaşımı gerçekleştirilmelidir ya da geri göndermeme ilkesi uygulanmamalıdır.

Pazarcı, yabancıların ülkeye girmeleri veya ülkede kalmaları hususunda karar vermek için ilgili devletlerin tek başına yetkili olduğunu söylemektedir. Bir korunma başvurusu sahibine sığınmacı ve mülteci statüsü tanınıp tanınmayacağı konusunda devletler kendi ulusal mevzuatları ve uluslararası anlamda sahip oldukları yükümlülükler çerçevesinde karar verme serbestisine sahip olduklarını da düşünmektedir. Bu düşüncesini de 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile 1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi dışında başka bir uluslararası anlaşmada ilkenin açıkça düzenlenmemiş olduğunu ve bu sebeple açıkça düzenlenmiş bir hüküm olmadıkça devletlerin uygulamada bir serbestiye sahip olduklarını söylemektedir.[112]

2.1.4. İlkenin Hukuk Genel İlkesi Olduğu Görüşü

UAD 38. maddesinde hukukun genel ilkeleri asli kaynaklar arasında sayılmıştır. Hukukun genel ilkelerini; tüm dünya uluslarının ulusal hukuk düzenlerinde kabul etmiş olduğu hukuki ilkeler olarak tanımlamak mümkündür. Bu ilkeler herhangi bir yerde yazılı değildir ve bilinen herhangi bir yaratıcısı bulunmamaktadır. UAD'nın hukukun genel

---

111 **Mungianu** (2016) s. 99-103, <https://books.google.com.tr/books?id=EpC5DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false>, s.e.t. 24.02.2020.

112 **Pazarcı** (2018), s. 218-220.

ilkelerini oluştururken güttüğü amaç; uluslararası antlaşmalar ve örf-adet hukuk kurallarının bıraktığı boşluğu tamamlayarak çözümsüz bir dava bırakmamaktır. Bu anlamda hukukun genel ilkelerini ikame (*subsidiarite)* kurallar olarak tanımlayabiliriz.[113]

Hukukun genel ilkeleri ile örf-adet hukuku benzer gibi görünse de farklılıklar barındırmaktadır. Örf-adet hukukunda devletlerin sürekli olarak tekrarlanan ve birbiriyle tutarlı olan davranışları sonucunda ortaya çıkarken; hukukun genel ilkelerinin oluşumunda devletlerin ortak hukuki değerlerini içermesi yeterlidir. Hukukun genel ilkeleri, temelini ulusal hukuktan alsa da uluslararası hukukta farklı bir biçimde yorumlanır. Yargıç, devletlerin kabul ettikleri ulusal ilkeleri doğrultusunda önüne gelen somut olayın özel ihtiyaçlarını da gözeterek adeta yeni bir norm yaratır. Fakat bu kural yaratma yetkisi somut uyuşmazlık taraflarının izni olduğu takdirde kullanılabilir. Uluslararası mahkemelerde örf-adet hukukuna dayanıldığı takdirde bunun diğer tarafça da örf-adet hukuk kuralı olarak kabul edilmiş olduğunun ispatlanması hâlinde olaya uygulanması mümkün iken; hukukun genel ilkelerine dayanıldığı takdirde böyle bir ispat faaliyetine gerek yoktur. [114]

Uluslararası hukukta geri gönderilmeme ilkesinin hukukun genel ilkesi olarak kabul edildiğine ilişkin bir görüş mevcut değildir. Fakat James Hathaway[115], devletlerin kendi iç hukuklarında bu ilkeyi benimsedikleri takdirde bir hukukun genel ilkesi hâlini alabileceği görüşüne sahiptir. Geri gönderilmeme ilkesinin hukukun genel ilkesi olarak kabul görebilmesi için devletlerin kendi ulusal hukuklarında bu ilkeyi açık ya da zımni olarak kabul etmiş olmaları gerekmektedir. Ancak henüz geri gönderilmeme ilkesinin uluslararası anlamda hukukun genel ilkesi olarak kabul edilme şartlarını taşıdığını söylemek mümkün değildir.

---

113 **Bilgin, Ahmet Burak** (2016) "Avrupa Birliği Hukukunda Hukukun Genel İlkeleri", İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C: 74, S: 1, s. 92-93, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/292202>, s.e.t. 23.02.2020.

114 **Büyük, Mehmet Emin** (2018) Uluslararası Hukukta Hukukun Genel İlkeleri, 1. Baskı, Ankara, On İki Levha Yayıncılık, s. 9-10.

115 **Hathaway** (2005), s. 367-368, <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2603E7C98206D1F49FCF9FDCBB7B9265/9780511998300c5_p362-461_CBO.pdf/nexus_to_civil_or_political_status.pdf>, s.e.t. 23-02.2020.

2.1.5. Hukuki Niteliği Konusundaki Şahsi Değerlendirmemiz

Geri gönderilmeme ilkesinin hukuki niteliği konusundaki görüşler, ilkenin bir örf-adet hukuk kuralı ya da *jus cogens* kural olduğu yönünde yoğunlaşmış durumdadır.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde gönderildikleri yerde, ırkı, dini inancı, vatandaşlığı, benimsediği siyasi fikirler ve mensup olduğu sosyal gruba dayalı olarak ciddi anlamda işkence veya kötü muamele görme tehdidi altındakilerin geri gönderilmemesi gerektiğini emredici bir norm ile düzenlemiştir. Ancak zaman içinde bu ilke, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin sağladığı korumanın da ötesine geçerek birçok uluslararası metinde işkence ve kötü muamele görme tehlikesi bulunduğu takdirde kişilerin geri gönderilmemesi gerektiği kabulünün yerleşmesi ile evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu anlamda 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi koruması altında olmasa da her bireyin geri gönderilmeme ilkesi bağlamında bir korunma altında olduğunu söylemek mümkündür.[116]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinde milli güvenlik ve ulusa yönelik tehlike teşkil ettiği gerekçeleriyle geri göndermeme ilkesinin sınırlandırılacağı düzenlenmiş iken 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi, 1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve 1966 Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nde ise bir kimsenin gönderildiği yerde işkenceye uğrayacağı yönünde haklı gerekçeleri var ise geri gönderilemeyeceği ve bu yasağın hiçbir istisnasının bulunmadığı belirtilmiştir.[117]

Şahsi kanaatimiz, geri göndermeme ilkesinin bir *jus cogens* kural niteliği kazanmış olduğudur.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi dışında diğer uluslararası sözleşmelerde de 1969 ABÖ Sözleşmesi, BMİÖS'de, AİHS ve BMMSHS'de sınır dışı edildiği takdirde işkence ya da kötü muameleye uğrama tehlikesi bulunduğu yönünde esaslı gerekçeler sunan kimselerin sınır dışı edilemeyeceği, geri gönderilemeyeceği mutlak bir biçimde, istisnaya yer bırakılmadan düzenlenmiştir.[118]

---

116 **Çiçekli** (2016), s.272-275.

117 **Uzun, Elif** (2012) "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme" Uluslararası Hukuk ve Politika, C: 8, S: 30, s. 36-41, <https://docplayer.biz.tr>, s.e.t. 12.10.2019.

118 **Töre** (2016), s. 227-230.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinde geri gönderme yasağının istisnai hallerde uygulanmayacağı düzenlenmiş olsa da zaman içerisinde bu ilkenin kapsamı daha da genişlemiştir. Uluslararası sözleşmeler kapsamının dışında bulunan kişiler açısından da ilkenin evrensel nitelik kazandığı ve uygulanabilir olduğunu söylemek mümkündür. Diğer taraftan kişinin ulusal güvenlik ya da topluma yönelik tehlikeli durum teşkil etmesi halinde sınır dışı edilmesinin insan hakları ve mutlak anlamda uygulanan işkence yasağı karşısında kabul edilebilir olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

Bu düşüncemizi destekler nitelikte AİHM ve BM İnsan Hakları Komitesi kararları da bulunmaktadır. Bu kararlarda, kişinin gönderileceği yerde zulüm görme tehlikesi bulunuyorsa ve bu yönde haklı gerekçeler sunmuş ise, kamu düzeni ve ulusal güvenlik halleri gerekçe gösterilerek bunların sınır dışı edilemeyeceği belirtilmiştir.

BMMYK İcra Komitesi 25 nolu kararında geri göndermeme ilkesinin uluslararası hukukta emredici hukuk kuralı niteliği kazanmış olduğunu da belirtmiştir. Aynı Komitenin 79 nolu kararında geri gönderme ilkesinin herhangi bir istisnaya tabi olmadan uygulanacağı vurgulanmıştır. Bu noktada 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesindeki istisnaların nasıl uygulanacağı sorunu karşımıza çıkmaktadır. Bu ilkenin artık bir *jus cogens* niteliği taşıdığı da dikkate alınarak istisnaların dar yorumlanması gerektiği belirtilmiştir.[119]

2.2. 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesinde Geri Göndermeme İlkesi

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi mülteci hukuku alanındaki temel uluslararası belgelerden biri olmasından dolayı "Mülteci Hukukunun Magna Cartası" olarak adlandırılmaktadır. Sığınma hakkı ile geri göndermeme ilkesinin birbirinin ayrılmaz parçası olduğu kabulü de vardır.

Geri göndermeme ilkesi, yasadışı yollarla ülkeye girmiş kişilerin ülkeden çıkartılması ve ellerinde hukuken korunmaya dair geçerli belgeleri olmayanların ülkeye girişlerine izin verilmemesi şeklinde de görünüm gösterebilir. Mülteci Sözleşmesi 33. maddesinde:

"Sözleşmeye taraf devletler mülteciyi; ırkı, dini inancı, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti, tabiiyeti ve sahip olduğu siyasi görüşüne dayalı olarak yaşam hakkı ve özgürlüğün tehdit altında olduğu ülkelere iade edemez ve geri gönderemez.

---

119 **Uzun** (2012), s. 50, <https://docplayer.biz.tr>, s.e.t. 12.10.2019.

Ancak taraf devlet, mültecinin kendi ülkesinin genel güvenliği için gerçek anlamda tehlike teşkil eden veya ciddi bir adli suçtan kesinleşmiş mahkûmiyeti varsa kendi ülke halkı açısından tehdit olarak gördüğü gerekçeleriyle bu hükümden yararlandırmayabilir."

Maddede "hiçbir taraf devlet" ifadesi kullanılmıştır. Bu ilkenin muhatabı, Sözleşmeye imza koyarak uygulanmasından kaynaklı sorumluluk altına giren taraf devletlerdir. Taraf devletlerin organlarının kullandığı yetkiler de taraf devletlerin yükümlülük ve sorumluluğunu doğuracaktır. [120]

Devletin sorumluluğunu doğurması açısından önemli olan, yapılan eylem ve işlemlerin ilgili taraf devlete yüklenmesinin mümkün olup olmamasıdır. Devletlerin sorumluluğu anlamında belirleyici olan kıstas; işlendiği iddia olunan eylemlerin, bu devletin bilgisi ve etkin kontrolü dâhilinde ya da bu devlet adına hareket eden görevliler tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği noktasındadır. Geri göndermeme ilkesi sözleşmeye imza koyan bütün devletler ve bu devletlere ait organlar ve buradaki görevliler için bağlayıcı niteliktedir.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 40. maddesine göre; taraf devletler Sözleşme'yi imzalayıp taraf olduğu andan itibaren uluslararası anlamda sorumlu olduğu tüm bölgelerde bu Sözleşme'nin gereklerinin uygulanacağını taahhüt etmiş olacaktır. Taraf devletlerin kendi ülkesel sınırları dışında olup kamu otoritesinin kullanıldığı alanlarda da gerçekleşecek geri gönderme fiilleri taraf devletlerin sorumluluğunu doğurur. Bu kabulden hareketle, taraf devletlerce Sözleşme'nin uygulama alanı dışında bırakılmak istenen bölgelerde de geri gönderme yasağı geçerlilik göstermektedir.[121]

Uygulamada devletler gerçekleştirdikleri bazı sınır dışı işlemlerinde, açık denizlerde, bir başka devletin kara suları içerisinde sığınma talebi geldiği gerekçesiyle geri göndermeme ilkesinin yüklediği sorumluluktan kurtulma çabasına girmektedirler. Fakat ilkenin iyiniyet kuralları bağlamında uygulanması yükümlülüğü bunun yanında AİHM gibi yargı

---

120 **Demir, Işıl Egemen** (2015) "YUKK Kapsamında Uluslararası Koruma Statüsü Sahiplerinin ve Sığınmacıların Ülkeden Uzaklaştırılması" Maltepe Üniversitesi HFD, C: 5, S: 2, s. 37-64, <https://jurix.com.tr>, s.e.t. 30.09.2019.

121 **Özçelik, Gülüm Bayraktaroğlu** (2015) "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S: 108, s. 255-270.

organlarının kararları da göz önünde bulundurulduğunda ilgili devletlerin bu sorumluluktan kurtulabilmesi mümkün gözükmemektedir.

Geri göndermeme ilkesi, devletler ve bu devletin alt organları yönünden bağlayıcıdır. Hangi şekilde gerçekleştirildiği önemli değildir. Geri göndermenin her türlü uygulaması bu ilkenin koruma alanı içerisindedir. Korumanın kapsamı içine mültecilere ve sığınma arayanlara yönelik olan; zulüm tehdidi, işkence, insanlık dışı veya küçük düşürücü davranış ya da ceza, kişilerin hayatlarına, fiziksel bütünlüklerine ya da özgürlüklerine yönelik tehdit eylemleri de girmektedir. Korunma talebinde bulunan kişinin gönderildiği ülkeden zulüm tehlikesi bulunan başka bir ülkeye gönderilmesi de ilkenin koruması kapsamındadır. Ancak, ulusal güvenlik ve kamu güvenliği nedenlerinin tehlikede olduğu hâllerde, istisnaların uygulanması mümkündür. Fakat zulüm tehlikesinin, işkence, insanlık dışı davranış ya da cezanın uygulanma ihtimalinin kuvvetli olduğu hâllerde ilkenin istisnai olarak yorumlanamayacağı kabul edilmiştir.[122]

2.2.1. İlkenin Yasakladığı Eylemler

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33. maddedeki ifadesiyle *"her ne şekilde olursa olsun geri gönderilmeyecek ya da iade edilmeyecektir."* Başvuru sahibi kişiyi risk altına sokacak herhangi bir ülke dışına çıkarma ya da ülkeye girişini reddetme işlemi yasaklanmıştır. Taraf devlet tarafından gerçekleştirilen söz konusu eylem ya da işlemin, kişiyi; sınır dışına çıkarma, sınır dışı etme, suçlunun iadesi, ülkeye girişi reddetme veya başka şekillerde adlandırılmış olması devletin sorumluluğu açısından önemli değildir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 13. maddesine göre; *"Herkesin, bir devlet toprağı sınırları içerisinde serbest dolaşım ve oturma hakkı vardır."*

Herkesin bir ülkeyi terk etme ve istediği zaman geri dönme hakkı vardır. Ancak devletlerin sığınma hakkı verme yükümlülüğü olduğu yönünde açık bir düzenleme ve yükümlülük yoktur.

Geri göndermeme ilkesi, kişilerin hayat ve özgürlüklerinin tehdit altında olması hâlinde gönderilmemeleri gerektiğini düzenlemiştir. Kişilere geri göndermeme hakkının

---

122 **Barkın, Ersan** (2016) "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", Ankara Barosu Dergisi, S: 1, s. 333-359, <http://www.ankarabarosu.org.tr>, s.e.t. 05.10.2019.

tanınması devletlerin egemenliğini sınırlayan bir durum yaratır. Bu sonuca 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33. maddesinin lafzından ulaşılabilir.[123]

Maddenin lafzına bakıldığında iki temel hususun yasaklandığını söylemek mümkündür. Bunlar: geri göndermeme ve iade etmemedir. Bu iki sonucu doğuran her türlü aktif ya da pasif eylem yasaklanmıştır. Suçluların iadesi, sınır dışı etme hatta ülke dışında, deniz aşırı müdahâle suretiyle gerçekleştirilen işlemler aktif eylemlere; kalacak yer sağlanmaması, sınırlarda kabul etmeme, gıda yardımlarının sağlanmaması ya da sınırlanması, çalışma ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması, tıbbi yardımların yapılmaması pasif eylemlere örnek olarak gösterilebilir. Sığınma arayan kişilere asgari yaşam standardı sağlanmadığı takdirde, sığınma talebinde bulunan kişiler kaynak ülkelerine geri dönmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, sığınma arayışındaki kimseler için getirilmiş ve güvence teşkil eden geri göndermeme ilkesinin konuluş amacına aykırılık teşkil eder.[124]

Suçluların iadesi, geri göndermeme ilkesinin kapsamı dışında bırakılıp istisnai olarak yorumlanamaz. Suçluların iadesi ile geri göndermeme ilkesi arasında bir çatışma oluştuğu takdirde, öncelikle geri göndermeme ilkesi dikkate alınmalıdır. Suçluların iadesi kurumunda, iki devlet arasında gerçekleşen ve devletlerin sorumluluğunu doğuran bir süreç söz konusudur. Geri göndermeme ilkesine aykırılık hâlinde ise, insan hakları ihlâllerine kadar gidebilecek ve uluslararası toplumu da ilgilendirecek daha ağır sonuçlar doğabileceğinden, bu ilkenin düzenlendiği uluslararası sözleşmelere imza koymuş olsun ya da olmasın bütün ülkeler yönünden bağlayıcı olan bu ilkenin uygulanması gerekmektedir.[125]

Geri göndermeme ilkesinin, korunma talep eden kişinin ülke sınırında reddedilmesi ya da ülkeye girişine izin verilmemesi durumlarında uygulanıp uygulanmayacağı hususu belirli değildir. Ülkeye girişin reddedilmemesi bağlamında geri göndermeme ilkesi gereği kişinin statüsünün belirlenebilmesi amacıyla ülkeye geçici kabulü yapılmalıdır. Mülteci Sözleşmesi ve diğer uluslararası belgelerde sığınma hakkının varlığı açık bir şekilde düzenlenmemiştir. Fakat ilgili devletler, haklı bir zulüm tehdidi altında olan kişilere sığınma hakkı tanımasalar

---

123 **Yıldırım, Tülay** (2016) Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku,7. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınevi, s. 64-84.

124 **Yılmaz**, **Abdulhâlim** (2014), s. 42-44.

125 **Ümit, Ceyda** (2013) Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica,1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 275-304.

bile bu kişileri olası tehlikelere karşı geçici olarak koruma ödevleri gereği ülkelerinden geri göndermemeleri gerektiği konusunda bir çıkarım yapabilirler. Geri göndermeme ilkesi sınırlarda olduğu gibi ülke içinde de koruma sağlamaktadır.[126]

2.2.2. İlke Kapsamında Korunan Kişiler

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33. maddesinde bu ilkeden sadece mültecilerin yararlanabileceği anlamı çıksa da, değişen ve gelişen insan haklarındaki ilerlemeler, bu ilkenin kapsamı içine sadece resmen ve hukuken mülteci statüsü kazanmış kişiler dışındakilerin de girebileceğini kabul etmektedir. Mülteci statüsü yasal anlamda ilgiliye tanınmadan önce de ilgilisi kendisine sağlanan hakları fiilen elde etmiş olur. Mülteci statüsü kazanmak kişiye fiilen sağlanan statünün hukuken açıklanmasından ibarettir. Diğer uluslararası belgelere baktığımızda da resmen mülteci statüsünü almış olanlar dışında kalan kişiler ve genel olarak sığınmacılar da ilkenin koruma kapsamı içinde değerlendirilir.

Geri göndermeme ilkesinden yararlanmak için kişiye bu statünün tanınması belirleyici bir işlemdir. Bu statü belirleme işleminin adil ve ayrım gözetmeksizin yapılması gerekir. Statünün belirlenmiş olmasından önce ilke, hukuki etki ve sonuçlarını doğurmuş olur. Bu ilke, kişilere mülteci statüsü resmen tanınmamış olsa da, sığınmacı ya da sığınma arayan, işkence tehlikesi altında bulunsa, hatta her türlü suçu işlemiş olsa da koruma sağlamaktadır.

Somut olayın kendine özgü koşulları altında incelenerek koruma talebinin değerlendirilmesi ilke bağlamında getirilen düzenlemelerle tutarlılık gösterir. Açıkça haklı bir dayanaktan yoksun olan ya da hakkın kötüye kullanılması olarak nitelendirilebilecek başvurularda ise sığınma talebinde bulunanın, içinde bulunduğu koşulların kendi özelinde incelenmesi gerekmektedir. Özellikle kitlesel sığınma olaylarında geri göndermeme ilkesinin dikkate alınmayacağı düşüncesinin aksine ilgili devletlerce, titiz bir şekilde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.[127]

AB Geçici Koruma Yönergesinde de geri göndermeme ilkesinin geçici koruma durumlarında da uygulanacağı açıkça düzenlenmiştir.

---

126 **Ergüven, Nasıh Sarp/ Özturanlı, Beyza** (2014) "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", Ankara Üniversitesi HFD, C: 62, S: 4, s. 1054-1058.

127 **Menekşe, Talip** (2018) "İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi", Göç Araştırmaları Dergisi, C: 4, S: 1, s. 66-111.

Suçlu nakillerinde de bu ilkenin dikkate alınması gereklidir. Nakil antlaşmaları, çok taraflı barış harekâtlarında görülen ortak bir durum olup, kişiler üzerinde aktif kontrolün bulunduğu, bu antlaşmalarda genellikle kişileri alan devletlerin, nakledilen kişiler yönünden birtakım güvenceler verdiği görülür. [128]

BM İnsan Hakları Komitesi, BMMSHS'ne imza koyan devletlerin, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 6 ve 7. maddelerinde belirtildiği gibi, kişilerin geri dönüşü mümkün olmayan bir zarara uğrama ihtimaline ilişkin somut verilerin varlığı hâlinde sığınma talep eden kişileri sınır dışı edemeyeceklerini belirtmiştir.[129] AİHM, kişilerin geri gönderilmesinin keyfi ve özgürlükten mahrum edici nitelikte olması ya da adil bir yargılama faaliyeti yapılmaksızın bu kişiler hakkında idam cezasına hükmedilmesi hâllerinden herhangi birinin varlığında bunun adil yargılanma hakkına aykırılık ve insanlık dışı davranış olacağını belirtmiştir. Böyle bir tehlikenin bulunması hâli AİHS 3. maddesine aykırılık teşkil etmesinin yanı sıra bu ilkenin ihlali sonucunu da doğurur.[130]

Bütün Şahısların Kuvvet Kullanılarak Kaybolmasına Karşı Korunması Uluslararası Sözleşmesi'nin 16. maddesinde:

"Hiçbir taraf devlet korunma talep eden kişinin, zorla kaybedilme durumuna maruz kalacağına ilişkin kuvvetli delil ve emarelerin, açık sürekli ve kitlesel insan hakları ihlallerine ya da uluslararası hukuka aykırı uygulamaların varlığı hâlinde bu kişileri sınır dışı edemez veya başka bir devlete geri gönderemez."

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde "*Her ne olursa olsun geri göndermenin öznesi kişilerin, siyasi görüşleri ya da dini inançları nedeniyle zulüm korkusu bulunan ülkelere nakledilmeyecekleri..."* hüküm altına alınmıştır.

Vatansız kişiler, bulundukları toplum içerisinde en savunmasız, insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalan ve toplumdan soyutlanmış kişilerdir.1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile benzer hükümler içerse de aradaki en önemli fark vatansızlara ilişkin sözleşmede geri göndermeme ilkesinin yer almamasıdır. Çünkü vatansızlar bulundukları ülkede zaten 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi

---

128 **Eren** (2018), s. 143-145.

129 **www.humanrightscenter.bilgi.edu.tr**, s.e.t. 01.10.2019.

130 **Saraçlı** (2011), s. 181-192.

kapsamındadır. Vatansızlar Sözleşmesinin asıl amacı, tabiiyeti olmadığından milli korumadan istifade edemeyen kimseleri korumaktır.[131]

2.2.3. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesi ve 1. maddesinin Birlikte ve Dar Anlamda Yorumlanması

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 1. ve 33. maddesi arasındaki ilişki bu noktada da kendini gösterir. Mültecinin, hedef ülke dışında suç işlemiş olması, Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesi kapsamında değerlendirilemez. Sözleşme'nin 33/2. maddesinin düzenlenme amacı, varış ülkesini korumaktır. Sözleşme'nin 1/f. maddesinde, hangi kişilerin mülteci statüsünden çıkartılabileceği düzenlenmiştir. Bu statüden çıkartılan kişiler 33/1. maddede tanınan korumadan yararlanamayacaktır. 33/2. maddesinde belirtilen koşulların varlığı hâlinde de sığınmacıya korunma sağlanmayacaktır. Koruma dışında kalan kişiler, ülke güvenliği için tehlike teşkil eden ya da korunma talep edilen devlet kanunlarına göre ülke toplumu yönünden, ciddi tehlike oluşturan suçlardan dolayı kesinleşmiş mahkûmiyet hükmüne sahip olan hükümlü kimselerdir. 33/2. maddesindeki istisnalar dar yorumlanmalı ve olaya etki eden tüm şartlar dikkatli bir biçimde incelenmelidir.

Ne zaman kişinin devlet güvenliği için tehlike teşkil ettiği hususunda verilmiş mahkeme kararına bakmakta fayda görmekteyiz *Suresh* davasında, Suresh Tamil bir Sri Lanka vatandaşıdır. 1991 yılında Kanada'ya göçmen başvurusunda bulunmuş fakat bir örgütün parasal kaynağı olduğu gerekçesiyle hiçbir şiddet içeren eylemi olmasa da güvenlik gerekçesiyle sınır dışı işlemleri başlatılmıştır. Bu örgüt Kanada tarafından terör örgütü listesinde yer almaktadır. Kanada yetkili makamlarınca, Suresh'in kaynak ülkeye iadesi hâlinde, tehlike altında olduğu belirtilmiş olsa da, bu tehlikenin derecesinin değerlendirilmesinin güç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kişinin Sri Lanka'ya verildiğinde işkence göreceği de kuvvetle muhtemeldir. Bu noktada temel sorun kişinin işkence tehdidi altında olması ile milli güvenliği tehlikeye düşürmesi ve terörist olduğu ilan edilmiş örgüte üye olması arasında menfaat dengesinin oturtulmasıdır.

---

131 **Kavuk, Mehmet** (2015) "Yabancılar Hukukunda Vatansızlar ve Mülteciler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S: 28, s. 179-191,<http://acikerisim.ticaret.edu.tr>, s.e.t. 05.10.2019.

Temyiz mahkemesi, yabancının sınır dışı edilmesinin, bu kişinin işkenceye uğrama ihtimalinin varlığı hâlinde kesin olarak yasaklandığını ancak, bu kişinin varış ülkesinin milli güvenliğine ciddi derecede tehlike oluşturması hâlinin, bu yasak kapsamında olmadığını belirtmiştir. Mahkemeye göre, ülke güvenliğinin söz konusu olduğu durumlarda, kişinin işkenceye konu olma ihtimali olsa bile sınır dışı edilebileceği düşüncesi hâkimdir.

Temyiz Mahkemesi, Sözleşmenin 33/2. maddesindeki nedenlere atıf yaparak devlet güvenliğine aykırılık yönünden bir sığınma talebini geri çevirmiştir. Temyiz Mahkemesi, 11 Eylül olaylarının, devlet güvenliği bakımından olumsuz etkiler doğurabileceği görüşündedir. Bu karara ilişkin getirilen eleştiri ise; Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesi, millî güvenlik açısından tehlike oluşturan hâlleri özel olarak belirtmemiştir ve devletlere hükmü uygulama ve sınırlarını tayin noktasında takdir hakkı tanımıştır. Fakat bu noktada devletlerden verdikleri kararlarda tehlike düzeyinin delillerle ispatlanması istenmiştir.[132]

Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinin devamında yer alan, "ülke halkı açısından tehlike teşkil etme hâli" ifadesinin diğer bir istisnai uygulaması, mültecinin kabul edildiği ülkede hüküm giymiş olması hâlindedir. Burada mültecinin mahkûm edilmiş olması tek başına yeterli değildir. Ayrıca ciddi suçlardan hüküm giymiş olması, bu tehlikenin geleceğe yönelik olması ve son şart mültecinin topluma zararlı olacağı yönünde bir görüş birliğinin olması gereklidir. Burada ciddi adli suç olarak kabul edilebilecek suçlara; insan öldürme, cinsel saldırı ve yağmayı örnek verebiliriz. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 1/f bendinde; mülteci statüsü verilmeden önce kişilerin korunma talep edilen ülke dışında belirli suçları işledikleri hakkında ciddi anlamda deliller var ise Sözleşme kapsamında korunmayacağı belirtilmiştir.[133] Ancak Sözleşme'nin 33/2. maddesinde ise bahsedilen suçların nerede ve ne zaman işlenmiş olması gerektiği noktasında bir açıklık bulunmamaktadır.

---

132 **Kandemir, Murat** (2018) "Türkiye ve Kanada Mülteci Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" Yüksek Lisans, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, s. 12-16.

133 "*Bu Sözleşme hükümleri;*

a. Barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç gibi uluslararası metinlerde tanımlanmış bir suç işlendiği;

b. mülteci olarak sığınma talebinde bulunduğu ülkeye gelmeden önce başka bir ülkede siyasi olmayan ağır bir suç işlendiği;

Burada Sözleşme'nin 33/2. maddesinin, kişinin mülteci olarak kabul edildikten sonra hedef ülkede veya başka bir ülkede işlemiş olduğu ağır bir suç nedeniyle aldığı mahkûmiyet cezası nedeniyle bulunduğu ülkenin toplumu açısından oluşturduğu tehdidi kapsamı içine alacak şekilde yorumlanması gerekmektedir. Sığınma arayanın mülteci olarak kabul edilmesinden önce varış ülkesinden ya da başka bir ülkede işlediği adli suçtan almış olduğu kesinleşmiş mahkûmiyet kararı ilkenin istisnai olarak yorumlanmasına olanak vermez.

Kişilerin, insan hakları ihlalleri bağlamından korunması ile ciddi anlamda insan hakları ihlâllerine sebebiyet verenlerin cezai süreçlerinin yürütülmesi arasında organik bir bağ vardır. Terör eylemlerine katılanlar, savaş suçluları ve başka insan hakları ihlâllerine neden olan kimselere karşı, devletler bu haklı gerekçelerle sığınma taleplerini reddetmektedir. [134]

Mülteci Sözleşmesi 1. maddesi ile 33. maddesinin bir arada yorumlanması gerekir. Bu yorumlamayı yaptığımızda Sözleşmede devletlere, mülteci statüsünün içeriğini ve asgari standartlarını belirleme yükümlülüğünün yüklendiğini görebiliriz. Mülteci statüsünün belirlenmesi aşaması, tam olarak ve doğru bir biçimde yürütülmediği takdirde, sığınma talebinde bulunan kişilerin gerçek anlamda tehdit altında olup olmadığını belirlemek oldukça güçtür. Mülteci statüsünün belirlenmesinin öngörülebilirliği, kimlerin bu statüyü alıp kimlerin alamayacağı ve statü sahiplerine ne gibi haklar verilebileceği noktasında talep sahiplerinin teminatı olacaktır.

Sığınma hakkı arayan kişilerin kanuni yardım ve destekten yararlanabilme imkânının da tam anlamıyla sağlanması gerekmektedir. Özel durum gösteren bu kişilerin Mülteci Sözleşmesi 1. maddeye göre sağlam gerekçelere sahip olsalar bile kendi özel durumlarını ispatlayabilmeleri oldukça zor olmaktadır. Hedef kara ülkesine giriş yapabilme, sığınma talebinde bulunma ve gerekli yasal yardımları alabilme bir rehberliği gerekli kılar.

Bu ilkenin dar anlamda uygulanması gerektiği ve ülke sınırlarından içeri girildiği andan itibaren uygulanması gerektiği yönünde doktrinde görüşler olsa da geri göndermeme

---

c. BM amaç ve ilkelerine aykırı fiillerden kaynaklı bir suç işlendiği yönünde ciddi kanıtlar var ise bu kişiler Sözleşme hükümlerinin korunması kapsamı dışındadır."

134 **Türkdoğan, Mehmet Arif** (2018) "Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları", Yüksek Lisans, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, s. 11-13.

ilkesinin uygulanması için sadece kara sınırlarında bir başvurunun olması gerekmez. Hedef ülke karasularında, elçilik binalarında, oluşturulmuş transit bölgelerde, savaş gemilerinde yapılan sığınma taleplerinin de bu ilke kapsamında değerlendirilmesi ve kişilerin bu haktan yararlandırılması gerekir.[135]

Bu sınırlayıcı yorumun sebebi, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 1. maddesinin sadece mülteci tanımını yapıp, uygulanması noktasında devletleri serbest bırakmış olmasıdır. Sınırlayıcı yorumdan yana olan devletler; vize prosedürleri, devletlerarası mülteci rotalarını değiştirme yönünde yaptıkları antlaşmalar vs. uygulamalar ile kendi ülkesine girme talebinde bulunan yabancılara karşı egemenlik hakkını bu şekilde kullanmayı kendisi için hak olarak görmektedir. Bu görüşe getirilen eleştiri ise ilkede derhâl kovalama ve girişin kabul edilememesinin de yasaklanmış olmasıdır.[136]

2.2.4. Geri Göndermenin Yasak Olduğu Hâller

Burada önemli olan husus kişinin gönderileceği ülkede zulüm tehlikesi altında olup olmayacağıdır. Zulüm korku ya da tehdidinin varlığı hâlinde, geri göndermeme ilkesi, sığınmacıların uluslararası anlamda korunması ve güven altında olmasının ön koşuludur. Kişinin gönderildiği ülkeden bir başka risk altında olacağı üçüncü ülkeye gönderilmesi hâlinde de bu ilke uygulama alanı bulur.

Mülteci Sözleşmesi'nin 33/1. maddesindeki "*geri göndermeye engel olacak derecede yaşam hakkına ve özgürlüğüne yönelik tehdidin varlığı"* ile aynı Sözleşme'nin 1/2. maddesindeki mülteci tanımında geçen "*haklı zulüm korkusunun mevcudiyeti"* ifadeleri bir arada yorumlanmalıdır.

Sığınma talebinde bulunan kimsenin tehdit altında olması hâli; zulüm görme noktasında haklı korkular taşıması, işkence, insanlık dışı ya da pek kötü muamele ya da ceza

---

135 **Bozkurt, Kutluhan** (2018) Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma,1. Baskı, Ankara, Legal Yayınevi, s. 195-210.

136 **Özcan, Hüseyin** (2017) Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı,1. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 278-310.

ile karşılaşma noktasında gerçek bir riskin varlığı ve yaşam hakkı ya da özgürlüğüne yönelik pek çok tehditlerle karşılaşma ihtimallerini de içine alacak şekilde yorumlanmalıdır.[137]

Mülteci statüsü belirlenirken başvurulacak değerlendirme standardı, tehdidin gerçekleşme olasılığının yaşanmış tüm olaylar dikkate alınarak makul düzeyde olması gerektiğidir. İlgili kişinin zulme uğrama ya da farklı bir tehdide maruz kalması noktasında gerçek bir riskle karşı karşıya olması gerekir. Sınırlayıcı yorum tarzı benimsendiği takdirde, mültecinin bulunduğu ülkeden ayrılışının kaynak ülkedeki şiddet olayları kaynaklı olması hâlinde, geri göndermeme ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağı noktasında boşluk bulunmaktadır. Uygulamada ülkeler kendi güvenlikleri için sakıncalı gördükleri kişileri reddetmek için çeşitli yollar kullanmaktadır. Örneğin; Avrupa ülkelerinin Schengen Antlaşmasını girişi reddetmek için kullanması, yabancıların ülkeye girişlerinde ya da sığınma talepleri karşısında giriş izni vermemek adına güvenli üçüncü ülke uygulamasını ileri sürmeleri bu yollardan birkaçıdır.

Uluslararası ceza mahkemesinin sığınma talebinde bulunan kişiyi suçlaması, sığınma arayan kişinin, orijin ülkesi dışında başka bir ülke tarafından suçluların iadesine göre istenmesi veya ciddi suçlar işlediği şüphesi varsa sığınma talepleri askıya alınır ya da dondurulur. [138]

2.2.5. Geri Göndermeme İlkesinin İstisnai Yorumu

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 33/1. maddesinde yer bulan geri göndermeme ilkesinin kapsamı içerisine, mülteciler ve sığınmacılar girmektedir. İstisnai durumların varlığı hâlinde maddenin uygulanmasında da kişinin resmen mülteci olarak tanınmış olması önemli değildir. Geri göndermeme ilkesi *jus cogens* nitelik kazanmış olsa da ülkesel anlamda genel güvenliği sağlayabilmek ve toplumun korunması amacıyla istisnalar getirilebilir. Belirli suçlardan hüküm giymiş olanlar, kamu düzenini bozan ve ülkesel güvenliği tehdit eden durumlarda bazı kişileri bu ilkenin koruma alanı kapsamı dışında değerlendirmek gerekebilir.

---

137 **Türmen, Rıza** (2016) "AB-Türkiye Anlaşması ve Mültecilerin Unutulan İnsan Hakları", <https://avim.org.tr>, s.e.t. 23.10.2019.

138 **Topal, Ahmet Hamdi** (2019) Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar,1. Baskı, Ankara, On İki Levha Yayınları, s. 126-148.

İnsan haklarını ihlal edenler ve ciddi suçlar işlemiş olanlar, sözleşme hazırlanırken ilkenin koruma kapsamı dışında tutulmaya çalışılmıştır. Bu özelliklere sahip kişiler, mülteci statüsü kazanamayacak ve bunun sağladığı haklardan faydalanamayacaktır. Ancak buradaki sorun hangi suçların "ciddi suçlar" kapsamında olduğunun belirli olmamasıdır. Ciddi suç işlediği iddiasıyla geri gönderme durumunda, işlendiği iddia olunan suç ile gönderim konusu kişinin, zulüm görme tehlikesi arasında ilgili devlet tarafından, menfaatleri dengeleyici bir değerlendirme yapılmaması da geri göndermeme ilkesini ihlal eder niteliktedir.[139]

İstisnaların uygulanmasında bazı hususlara dikkat edilmesi gerekir. Millî güvenlik ve kamu güvenliği dışında başka bir gerekçeyle kişilerin geri gönderilmemesi gerekir. İlkenin insan hakları boyutu da dikkate alınarak istisna dar yorumlanmalıdır. Yine ilgili fıkra uygulanırken adil yargılanma hakkı ve masumiyet karinesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer gerekiyorsa, gönderen devlet, kişinin güvenli üçüncü bir ülkeye kabulü sürecinde gereken tüm önlemleri almalı, sığınma talep sahibi ve suç şüphesi altındaki kişiyi, zulüm tehdidi altında olduğu yere göndermemelidir. [140]

Mülteci Sözleşmesi'nde devletlerin kendi iç güvenliği ve gönderme konusu kişilerin kişisel korunmaları arasında bir boşluk bırakılmıştır. Sığınma talep olunan devletin ve bu devletin halkının güvenliğini tehlikeye düşürecek ciddi bir delilin varlığı hâlinde geri gönderme yasağı devre dışı kalmaktadır.

Ancak kişinin işkence, zalimce bir davranış, küçük düşürücü muamele ya da ceza ile karşılaşma tehdidi yanında varış ülkesi güvenliğine yönelik tehlikesi söz konusu olsa bile geri göndermeme ilkesi mutlak olarak ve sınırlandırılmadan uygulanmalıdır. Mültecinin ciddi derecede adli suçlardan mahkûmiyetinin olması ve ve bu durum kendisine mülteci statüsü veren devletin toplumu açısından ispat olunabilir bir tehlike teşkil ediyorsa, bu kişinin teslim edildiği ülkede işkence, insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele ya da cezaya maruz kalma ihtimali bulunmadığı sürece geri gönderme işlemine sözleşme tarafından izin verilmektedir.[141]

---

139 **Uzun** (2012), s. 32-35, <https://docplayer.biz.tr>, s.e.t. 12.10.2019.

140 **Yiğit, Özgenur** (2018) Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı, 1. Baskı, Ankara, On İki Levha Yayınları, s. 67-89.

141 **Taneri, Gökhan** (2012) Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi (Non–Refoulement) 1. Baskı, Ankara, Bilge Yayınevi, s. 140-141.

Chahal-İngiltere davasında; başvurucu Hindistan vatandaşı ve Sih kökenli biridir ve terörist faaliyetlere katıldığından şüphelenilmektedir. Kişi, Birleşik Krallık'a sığınma başvurusunda bulunmuştur. İngiliz yetkililer devlet güvenliği ve AİHM'nin de mutlak nitelikte yorumladığı AİHS 3. maddesi gereğince; insanlık dışı ya da küçük düşürücü davranış ya da cezaya uğrama ihtimalinin bulunması hâlinde, kişinin Birleşik Krallık açısından ülke güvenliğine dönük tehlike oluşturması ihtimali olsa bile geri göndermeme ilkesini dengeleyici hareket tarzıyla değerlendirmeye çalışmıştır. Mahkeme, başvurucunun vatandaşı olduğu Hindistan'a gönderilmesi durumunda insanlık dışı muamele ya da küçük düşürücü davranış veya cezaya maruz kalacağına kanaat getirmiştir. Bu nedenle sınır dışı işleminin gerçekleştirilmesi AİHS 3. maddesinin ihlâli olarak kabul edilmiştir.[142]

2.2.5.1. Millî Güvenliğe Yönelik Tehlikenin Varlığı Hâlinde Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması

Millî güvenlik istisnasında önem arz eden tek husus, mültecinin, kendisini kabul edecek ülkenin güvenliğini bozmaya yönelik, haklı kabul edilebilecek sebeplerin bulunup bulunmadığıdır. Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinde, millî güvenliği bozacak hareketler tek tek belirtilmemiş; bu kavramın içeriğini doldurma yetkisi devletlere bırakmıştır. Millî güvenliği tehdit eden eylemlerin belirlenmesinde, eylem ya da suçun niteliğine, suçun işlendiği koşullara, suç için öngörülen cezaya ve somut olay adaletini sağlamaya yönelik tüm koşulları göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapmak gerekir. Bu belirlemeyi yaparken, sınır dışı etme ya da geri gönderilme durumunda bunun kişi için yaratacağı tehlikeler ile kalması hâlinde kamu güvenliği noktasında taşıdığı tehlikenin boyutunun birbiriyle mukayese edilmesi ve hangisinin daha ağır neticeler doğuracağı noktasında adil bir değerlendirme yapılması gerekir.

Tehlike ve geri göndermeme hakkı arasındaki adil dengenin sağlanmasında bazı ölçütlerin dikkate alınması gerekmektedir: kişinin hedef ülkenin güvenliğine yönelik taşıdığı tehlikenin ciddiyeti, bu tehlikenin gerçekleşme ihtimali, kişinin gönderilmesi ile bu tehlikenin bertaraf edilip edilemeyeceği, kişinin gönderilmesi hâlinde karşı karşıya kalacağı

---

142 ***Chahal/ Birleşik Krallık*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 22414/93, Karar Tarihi: 15.11.1996, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.10.2019.

tehlikenin ağırlığı, geri göndermeme ilkesine alternatif olabilecek yolların olayda uygulanabilirliği göz önünde bulundurulmalıdır.[143]

Özellikle yoğun mülteci akınlarının olduğu ve sabit sınırı olmayan ülkelerde ilkenin uygulanmasında, millî güvenlik hususu sıkça gündeme gelmektedir. Mülteci Sözleşmesi'nin 33/2. maddesinde yer alan, "bulunduğu ülkenin güvenliği" açısından tehlikeler barındıran bir mültecinin, bu ilkeden yararlanma yönünde talepte bulunamayacağı düzenlenmiştir. Burada değerlendirmede alınması gereken ölçüt, mültecinin bulunduğu ülkenin güvenliği açısından geleceğe dönük taşıdığı tehlikedir. 1967 Ülkesel Sığınma Bildirgesi'nde, millî güvenlik ilkesinin özellikle kitlesel göçlerde, çekince olarak gösterilebileceğini düzenlemiştir.

Uluslararası hukukta millî güvenlik kavramı üzerinde uzlaşılmış ortak bir tanım bulunmamaktadır. Milli güvenlik kavramın içeriğinin belirlenmesi ve uygulanması uygulayan devletlerin sosyokültürel, ekonomik ve politik durumlarına göre şekillenmektedir.

Hangi eylemlerin, ulusal güvenlik açısından tehlike oluşturduğu, Mülteci Sözleşmesi'nde açık olarak düzenlenmediğinden, devletler bu konuda uygulamada takdir yetkisine sahiptir. Devlet makamları, geleceğe dönük tehdit algısını değerlendirirken somut delillerle ve iyiniyet ilkesi doğrultusunda bir değerlendirme yapmalıdır.[144]

2.2.5.2. Topluma Yönelik Tehlike Nedeniyle Geri Göndermeme İlkesinin Uygulanması

İstisnanın uygulanabilmesi için aranan ilk şart, kesinleşmiş bir mahkeme kararıdır. Bu ilk şartının gerçekleşmesi durumunda ikinci şart, bu kişilerin, kabul eden devlet toplumun geleceği açısından tehdit oluşturmasıdır. Uygulamada kişinin mahkeme kararıyla mahkûm olması hâlini de bazı devletler, toplum geleceğine tehdit oluşturduğu gerekçesiyle karineten kabul etmekte olup, ikinci şartın gerçekleşmesi koşulunu hiç aramadan ilkenin uygulanmaması yolunu seçmektedir. Bu tehlikenin mülteciyi kabul eden devlet yönünden

---

143 **Saygılı, Abdurrahman** (2017) "İnsan Haklarının Kıyısındaki Özneler: Mülteciler", Ankara Üniversitesi HFD, C: 67, S: 2, s. 463-493.

144 **Aydoğan, Doğa** (2017) "Yabancıların Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri", Ankara Üniversitesi HFD, C: 66, S: 1, s. 3-50.

olması gerekmektedir. Başka bir devlet ya da toplum için tehlikenin varlığı bu noktada dikkate alınmayacaktır.

Toplum için tehlike teşkil etmesi, bireyin geçmişte yaptığı eylemlerle ilgili gibi görünse de, temel kıstas bireyin gelecekte toplum için ne ölçüde tehlike oluşturduğudur. Bireyin sığınma ülkesinin toplumunun geleceği için barındırdığı tehlikelilik hâli, geri gönderme yasağının uygulanabilmesi için yeterlidir. Topluma yönelik tehlikenin istisnai olarak uygulanmasında, somut olayın koşulları değerlendirilirken; orantılılık, başvuru sahibi kişi ile geri gönderen devletin menfaatlerin dengelenmesi ve her kriterin titizlikle ele alınması gerekmektedir.[145]

Sığınma talebinde bulunan kişinin talep edilen ülke tarafından mülteci olarak kabul edilmeden önce herhangi bir devlette işlemiş olduğu suçlar sebebiyle aldığı mahkûmiyet kararları bu bağlamda değerlendirilmeyecektir.

İstisna kapsamında değerlendirilen suçlar arasında; cinayet, cinsel saldırı, yağma çocuğun cinsel istismarı, kasten yaralama, uyuşturucu madde ticareti vs. suçlar vardır. İstisnanın uygulanabilmesi için verilmiş mahkûmiyet kararının suç işlediği noktasında tam bir vicdani kanaat ile iç hukuk yolları tüketilerek verilmiş olması gerekmektedir. İlgili kişinin mahkûm olduğu suçun niteliği, suçun işlendiği koşullar, işlendiği zamanı ve kişinin suç işleme eğilimi gibi ölçütlerin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir. [146]

2.2.5.3. Terörizm

Terör faaliyetleri neticesinde hedef ülke hükümetinin ülkesinin toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını ya da barışını doğrudan ya da dolaylı olarak tehlikeye atan eylemler, Mülteci Sözleşmesi bağlamında millî güvenliğe aykırı hareket olarak nitelenebilir. Devletlerin her daim kendi ülke güvenliklerini sağlamaya dönük önlemler alma hakkı vardır. Özellikle tarihsel süreçte terör saldırılarının insanların pek çok hakkına zarar vermesinden sonra devletler; vatandaşlarının hayatlarını işkence, insanlık dışı ve küçük düşürücü davranışa karşı koruması da pozitif yükümlülüğünün bir parçasıdır. Devletler sözleşmenin ilgili

145 **Uzun** (2012), s. 27-29.

146 **İçel** (Editör)/ **Ünver**, (Editör) (2017), s. 327.

maddesindeki istisnayı kendi vatandaşlarını terörist saldırılardan koruyacak şekilde yorumlamaktadır. [147]

Doktrinde geri gönderme nedenlerinden bir olan ülke güvenliği yönünden tehdit oluşturma noktasında, bunun kabul görmesi için bulunulan ülkede bu tarzda bir terörist saldırı gerçekleştirmiş olup kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı ile cezalandırılmış olması gerekir. Aslında mültecilik ve terörizm kavramları birbirinden oldukça farklı kavramlardır. Terörizm siyasi, mülteci ise hukuki bir kavramdır. Teröristler, zulme uğrama korkusundan ziyade cezai soruşturma geçirmekten kaçınan kişiler olarak tanımlanmaktadır.

Üzerinde tam olarak uzlaşılmış bir terör tanımı olmasa da terörün tanımının yapılamamasındaki ana sorun, hangi eylemlerin terörist faaliyet olup olmadığının belirlenememesi noktasındadır. Özellikle BM kararlarında, ulusal kurtuluş mücadelesi verdiği iddia olunan örgütlerin, eylemlerinin terörist eylemler sayılabileceği yönündeki görüş devletler uygulamasında taraftar kazanmaya başlamıştır. Mülteci Sözleşmesi 32. maddesinde, milli güvenlik ve kamu düzeni hâllerinde mültecilerin kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir. Aynı Sözleşmenin 33. maddesinde ise, ülke güvenliğine yönelik tehdit oluşturmaya ilişkin makul sayılabilecek sebeplerin varlığı hâlinde, mültecinin geri göndermeme ilkesi bağlamında bir hak talebinde bulunamayacağı kabul edilmektedir. Millî güvenlik kriteri, devletlerce, son zamanlarda sığınmacıların geri çevrilmesinde gerekçe olarak sunulmaktadır. Herhangi bir terör örgütlenmesi içinde bulunan kişilerin BMMYK kurucu belgelerinde de mülteci statüsünü taşıyamayacakları düzenlenmiştir.[148]

İnsan hakları sınırlandırılırken kabul gören temel bakış; hukuken ve kabul edilebilir bir amaçla, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun ve ayrım gözetilmeden bir uygulama yapılmasıdır. Fakat işkence, insanlık dışı ve küçük düşürücü davranış veya ceza söz konusu ise sözleşme bunları mutlak anlamda yasaklamıştır. İlgili maddenin terörizmle mücadele hâlinde bile istisnaya yer vermeyecek şekilde yorumlanması gerektiği ifade edilmektedir. Diğer taraftan geri göndermeme ilkesinin uygulanması, terörle mücadele eden devletlerin bu mücadelesini zayıflatıcı, terör örgütlerine ya da bu örgütlenme içinde yer alan teröristlere koruma sağlayacak nitelik taşımamalıdır. Çünkü terörizme ilişkin olan sınırlamalar, oldukça geniş şekilde yorumlanmaya müsaittir.

---

147 **Çiçekli** (2014) , s. 175.

148 **Akman** (2019), s. 86-88.

Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası, olağanüstü hâllerdeki güvenlik tedbirleri noktasında 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin yetersiz kaldığı belirtilmiş ve pek çok devlet kendi terör yasasını çıkarmış ve bu mülteci kabullerinde ciddi sorunlar yaratmıştır. Devletler, terörizmle bağlantısı olan kişilerin, bu korumadan yararlanmaması gerektiği fikrini savunurken, bilerek ya da bilmeyerek istisnayı geniş yorumlanmakta ve bunun sonucunda da millî güvenlik ilkesi ön plana çıkarken; mülteci statüsünün sağladığı koruma dışlanmaktadır. Amerika bu uygulamada başı çekmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrasında terör konusundaki değerlendirmelerde genel kabul; teröristlerin mültecilik statüsünü suiistimal ettikleri yönündedir.[149]

11 Eylül saldırıları sonrasında, batılı devletlerce siyasi ve sosyal baskılarla tehlike teşkil eden durumlara karşı içgüdüsel olarak tehlikeli insanlar sınıfı oluşturulmuştur. Ayrıca bu saldırılar sonrasında Avrupalı devletlerce "İç Güvenliğin Sağlanması ile Uluslararası Koruma Yükümlülükleri ve Unsurları" başlıklı Çalışma Belgesi de kabul edilmiştir. Bu çalışma belgesinde devlet güvenliği ile kişinin korunması arasında adil dengenin sağlanması noktasında tespitler yapılmıştır.

Terörizm ile organize suçlar arasındaki organik bağı ortaya koyan 1373 sayılı kararda; uluslararası anlamda barış ve güvenliği tesis edebilmek ve koruyabilmek için, BM üyesi devletlerin terörizmle mücadele konusunda aralarında gerçek anlamda iş birliği gerçekleştirmeleri, terör suçlularını ciddi cezalarla yargılamaları, bu suçlulara mülteci statüsü tanınmaması gibi konuları düzenlenmiştir. Bu belgede BM üyesi ülkelere, terörizmle mücadele etmek amacıyla çıkartılan ve uluslararası iş birliğini öngören tüm sözleşmelere gecikmeksizin katılmaları hususunda da çağrı yapılmıştır. Kararın en önemli özelliklerinden birisi de, BM üyesi devletleri dolaşım serbestisine birtakım sınırlamalar getirmekle yükümlü kılmasıdır.

Söz konusu kararın 3.maddesinin f bendinde; *"Mülteci statüsü vermeden önce, sığınma talebinde bulunanların terörist eylemleri örgütlemediği ya da bunları işlemediğine ve bunlara katılmadığına kesin olarak kanaat getirilmesi amacıyla, insan haklarına ilişkin uluslararası normlar da dâhil olmak üzere, ulusal mevzuatlarındaki geçerli düzenlemeler ve uluslararası hukuka uygun olarak gereken önlemlerin alınmasını"*

---

149 **"11 Eylül'den Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikası"**, <https://www.setav.org/11-eylulden-sonra-abdnin-ortadogu-politikasi/>, s.e.t. 03.10.2019.

Aynı maddenin g bendinde; *"Uluslararası hukuka uygun olarak, terörist eylemlerin faillerinin veya örgütleyicilerinin veya bu nev'i eylemleri kolaylaştıranların mülteci statüsünü kendi çıkarlarına uygun olarak saptırmamalarını ve terörist olarak varsayılanların iade taleplerinin reddinin siyasî mülahazaları doğrulayacak şekilde reddedilmemesine dikkat edilmesini talep eder."*

Uluslararası toplum terörist tanımı noktasında uygulama birliğine varmış değildir. Terör örgüt üyeliği hâlen BM Uluslararası Terörizm Hakkındaki Kapsamlı Sözleşme Taslağı'nda suç olarak kabul edilmemiştir.[150]

BM Güvenlik Konseyi, 1373 Sayılı Karar ile terörist faaliyetlere katılanların mülteci statüsünden ve korumasından yararlandırılmaması gerektiği konusunu düzenlenmiştir. Ancak bu Karar, gerçek anlamda korunmaya değer kişilerin, somut olay adaletini sağlama bağlamında durumları değerlendirilmeden haklarında kesin hükümle değil sadece soyut bir iddia ile geri göndermeme ilkesinin koruması dışında kalmasına sebebiyet vermiştir.

2.3. Geri Göndermeme İlkesine Alternatif Koruma Yöntemleri

Geri göndermeme ilkesine alternatif olarak geliştirilen koruma yöntemleri şunlardır: Güvenilir üçüncü devlet uygulaması, geçiş bölgesi oluşturulması, geçici koruma ve ilk varış ülkesi uygulamasıdır. Geçiş bölgesi oluşturulmasındaki temel amaç; havaalanları, limanlar ve ülke kara sınırları içinde sığınmacılar için geçici olarak korunabilecekleri bir sistem oluşturulması, varış ülkesine kalıcı olarak yerleşmelerinin önüne geçilmesi, kalıcı barışın sağlanması, kamu düzeninin ve çevrenin korunması, ulusal güvenliğin sağlanmasıdır. İlk varış ülkesi uygulaması ise; geçiş ülkelerinden hedef ülkelerine yapılan yolculuk sırasında ilk güvenilir ülkenin sığınma başvurusunu değerlendirip sonuca bağlamasıdır.

2.3.1. Geçici Koruma

Günümüzde geçici koruma uygulaması daha çok kitlesel şekilde gerçekleşen göçlerde uygulanmaktadır. Göç edenler mülteci statüsü tanınması için gerekli şartları sağlasa da bu statünün tanınmaması ve bunun yerine kişilere geçici bir koruma sağlanmasıyla uluslararası

---

150 **Eren, Esra Yılmaz** (2015) "Terörün Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme" İstanbul Hukuk HFD, C: 71, S: 1, s. 1243-1272,<https://dergipark. org.tr>, s.e.t. 03.10.2019.

metinlerdeki mülteci kavramının içi giderek zayıflamıştır. Bir yandan insani hukukun gerektirdiklerine uygun bir koruma sistemi oluşturulmaya çalışılırken diğer taraftan bu kişilerin hedef ülkelerine devamlı olarak yerleşmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Geçici koruma sistemiyle sığınma taleplerine geçici bir çözüm getirilmektedir. Geçici koruma, zamanla Avrupa devletleri tarafından kalıcı yerleşim ve sürekli olarak koruma yerine tercih edilmeye başlanmıştır.

1998 yılı Avrupa Komisyonu taslağında, geçici korumanın sağladığı güvencelerden yararlanabilecek olanlar, yaşadığı yeri terk etmiş olup güvenli bir şekilde dönüşü mümkün olmayan ve herhangi bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olmayan göçmenler olarak belirtilmiştir. Bu kimselerin kapsamı içine, silahlı çatışma veya sürekli şiddet olaylarının olduğu devletlerden kaçanlar, yoğun ve sistematik insan hakkı ihlâllerine maruz kalan ya da kalacağına ilişkin ciddi manada risk altında bulunanlar ve özellikle etnik köken ya da dini yüzünden kendi vatanlarını terk etmeye zorlanmış insanlar girmektedir.[151]

İlkenin uygulanma süreci iki antlaşma ile düzenlenmiştir. Maastricht Antlaşması ve Amsterdam Antlaşması'dır. Maastricht Antlaşması ile bağlayıcılığı olmayan ve gündelik sorunlar üzerine oluşturulmuş taslak bir çalışma yapılmıştır. Taslaktan sonraki beş yıl içinde üçüncü ülkelerden gelmiş olan ve ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş kimselere ve bunların dışında kalan diğer uluslararası korumaya ihtiyaç duyanlara sağlanacak geçici korumanın asgari standartlarının belirlenmesi Amsterdam Antlaşmasıyla ele alınmıştır. Böylece geçici korumanın yasalaşma süreci ivme kazanmıştır. Amsterdam Antlaşması'nda alınan kararlar bağlayıcılığı olan ilk metin olma özelliğini taşıyan 20 Temmuz 2001 tarihli Geçici Koruma Yönergesi ile hüküm altına alınmıştır.[152]

YUKK 91. maddesinde düzenlenen geçici koruma, tamamlayıcı koruma ile aynı özellikleri taşısa da daha çok Suriyeli mültecilerin hukuki statüsünü belirlemek amacıyla getirilmiştir. Geçici koruma, kişilere özgü bir koruma olmaktan ziyade, kitleler hâlinde acil

---

151 **Taneri** (2012), s.157-158.

152 **Yılmaz, Sibel** (2015) "Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı" Yüksek Lisans, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, s. 70-74.

ve geçici olarak göç etmiş kimselere uluslararası korunma talepleri alınmaksızın sağlanan bir korumadır.[153]

Türkiye açısından geçici korumanın kitlesel göç dalgalarında istisnai olarak uygulanacağını söylemek mümkündür. 6458 sayılı YUKK 4. maddesinde geri göndermeme ilkesi 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1994 Yönetmeliği'nden farklı olarak bütün yabancılar için tanınmış durumdadır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/2. maddesinde ulusal güvenlik ve kamu düzenini bozan istisnai durumların varlığı hâlinde geri göndermenin mümkün olduğu düzenlenmiştir. Kişiler mülteci statüsü kazanmayı haiz olmasa da kişilere şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsü tanınarak AİHM'nin Türkiye aleyhine vermiş olduğu kararlarda da kullanılan kıstaslar iç hukukta yerine getirilmiş olmaktadır.[154]

AİHM'ne göre taraf devletler kendi iç hukuklarında mülteci ve sığınmacı statülerini coğrafi sınırlama beyanları doğrultusunda belirleyip sınır dışı etme ya da ülkeye girişler konusunda ölçütler ortaya koyma noktasında 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ana çerçevesi içinde kalmak şartıyla serbesttir.

Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye davasında; AİHM, devletlere uluslararası hukuk kuralları dahilinde sınır dışı etmeye dönük düzenlemeleri yapmakta serbest olduklarını ancak AİHS 3. maddesi bağlamında işkence, kötü muamele ye da insanlık dışı ceza ile karşılaşma tehdidi bulunuyor ise verilen sınır dışı kararlarının taraf devletlerin sorumluluğunu doğuracağının altını çizmiştir. Çünkü böyle bir durumda sığınma başvurucusunun menşei ülkesinde terör örgüt üyeliğinden yargılanıyor olsa da sınır dışı edilmesi geri göndermeme ilkesinin ihlali niteliğinde olacaktır.[155]

---

153 **Ekşi, Nuray** (2014) "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi", İstanbul Barosu Dergisi, C: 88, S: 6, s. 49-50.

154 **Ergüven / Özturanlı** (2014), s. 1039-1040.

155 ***Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 30471/08, Karar Tarihi: 22.09.2009, <http://madde14.org/index.php?title=Abdolkhani_ve_Karimnia_/_Türkiye>, s.e.t. 25.02.2020.

2.3.2. Güvenilir Üçüncü Devlet Uygulaması

Mülteci tanımının içinin yoğun ve artan mülteci akınları karşısında genişlemesi neticesinde güvenilir üçüncü devlet uygulaması ortaya çıkmıştır.1970'li yıllarda ortaya çıkmış 1990 yılına kadar içeriği oldukça gelişmiştir.

Devletler sığınma talep edenlere sığınma imkânı vermek ya da mültecilere daimî ikâmet sağlamakla yükümlü değildir. Ancak güvenilir üçüncü devletlere yerleştirme uygulaması vardır. Sözleşmeye göre kendi sınırlarına gelmiş ülke içinde veya dışında olması fark etmeksizin bu kişilerin statülerini belirleme ve kabul edilebilir nedenleri bulunduğu takdirde mülteci korumasından yararlandırma yükümlülüğü yorumu yapılabilir.

Güvenilir üçüncü devletler, kendi ülkesi ya da başka ülke vatandaşı olması fark etmeksizin uluslararası sözleşmelerde mülteci ve sığınmacılara tanınmış hakları tam anlamıyla tanıyan devletlerdir.

Dublin Sözleşmesi, güvenilir üçüncü devlet hükümlerine yer vermiştir. Bunun yanında sığınma başvurusunda bulunan herkesin taleplerinin detaylıca incelenmesini de garanti altına alınmıştır. Dublin Sözleşmesi 3/5. maddesine göre; sözleşmeye imza koyan taraf devletler Mülteci Sözleşmesi ve Protokol hükümlerine uygun olmak koşuluyla kişileri güvenilir üçüncü devlete gönderme hakkını saklı tutar. Bunun yanında zulme uğrama tehlikesi olup olmadığını değerlendirmemesi hâlinde bunun geri göndermeme ilkesine aykırılık olduğunun bilincindedir. Sonuç itibariyle, güvenilir üçüncü devlet uygulaması sığınmacıların zulüm tehdidi altında oldukları ülkelere gönderilmemelerini sağlama noktasında önem arz eder.[156]

Güvenilir üçüncü devlet uygulaması bakımından her devlet kendine özgü uygulamalar ve değerlendirme ölçütlerine sahiptir. Bazı devletler bu uygulamayı mülteci sayısını azaltmak amacıyla kullanmaktadır.

BMMYK'nın kabulüne göre, kişinin gönderilmek üzere yola çıktığı devletin güvenilir kabul edilebilmesi için orada ikâmetgâhının bulunması gerekmektedir. Bu nedenle başvuru sahibinin yeterli inceleme ve koşul değerlendirmesi yapılmadan güvenilir üçüncü devlete

---

156 **Özdemir, Ali** (2015) "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesel Sığınma" Yüksek Lisans, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, s. 88-91.

gönderilmesi işlemi, kişinin bu devlete gönderildikten sonra bir başka devlete de gönderilmesi riskini taşıdığından geri göndermeme ilkesinin ihlâline yol açabilmektedir.

Başvuranın güvenliğinin yeterince açık olması gerekir. Geri göndermeme ilkesine göre, başvuru sahibinin güvenilir üçüncü devlete gönderilirken burada güvende olup olmayacağının ve sığınma talebinde haklı olup olmadığının detaylıca ve somut olay adaletini tesis edecek derecede incelenmesi gerekir.

Geri göndermeme ilkesi *jus cogens* niteliği haizdir. Dolayısıyla bu ilkeye aykırı olarak yapılan her güvenilir üçüncü devlete gönderilmeye dair antlaşma hukuka aykırı olup yok hükmünde sayılacaktır. Güvenilir üçüncü devlet uygulaması, ilkenin varlık nedeniyle çelişen ve gelişmiş ülkelerin kendi sınırlarındaki pek fazla sayıdaki sığınma taleplerini eritebilmek adına geliştirilmiş bir yoldur. Böylesi bir uygulama, Mülteci Sözleşmesinin 3. maddesindeki ayrımcılık yasağına ve 33. maddesindeki Sözleşmeye imza koyarken geri göndermeme ilkesine çekince konulamaması yasağına da aykırılık teşkil eder. Bu uygulama, insan haklarının dünya üzerindeki değişim ve gelişimine de aykırılık doğurur. Kişiler diledikleri ülkeye gitmekte ve diledikleri ülkeden sığınma talebinde bulunmakta serbesttirler.[157]

2.3.3. Tamamlayıcı (İkincil) Koruma

6458 sayılı Kanunun 63. maddesine göre, ikincil koruma statüsü; mülteci ya da şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen fakat vatandaşı olduğu ya da gelmiş olduğu ülkeye haklı korkular taşıması sebebiyle geri gönderilemeyen kişilere statü belirleme işlemleri gerçekleştirildikten sonrasında uluslararası koruma altına alınabilmeleri için öngörülmüştür. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin coğrafi ve zamansal sınırlama ile kabul eden taraf devletlerin 1 Ocak 1951 tarihli öncesinde Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda kalmış ve kendilerine mülteci statüsü verilemeyen kişilere mülteci olarak kabul etmediğini belirtmiştik. Bu durum korunma başvurucularının *de jure* mülteci olmasını engellese de *de facto* mülteci oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Bu

---

157 **Çalışkan, Elif Altınok** (2014) "Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri Yetkileri ve Yargısal Denetim", Doktora, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku ABD, s. 70-72.

kişiler mülteciliğin şartlarını taşımasa da uluslararası korumadan mahrum bırakılması uluslararası insan hakları bağlamında kabul edilebilir değildir.[158]

Geri gönderilecek kişinin, geri gönderildiği kaynak ya da ikâmet ülkesinde ölüm cezasına mahkûm olma ya da bu cezasının infaz edilmesi ihtimalinin varlığı, işkenceye ya da insanlık dışı davranış ya da onur kırıcı cezaya ya da muameleye maruz kalma ihtimali, uluslararası ya da ülkesel anlamda silahlı çatışma durumlarının varlığı nedeniyle hayatının tehlike altında olması hâllerinden birinin mevcudiyeti hâlinde kişi ikincil koruma statüsü kapsamında kabul edilir. Bu hâllerin her somut olayda varlığı araştırılır ve kişinin yabancı ya da vatansız olması önem arz etmez. Kişinin kendisine yönelik bu tehlikelerden, ikâmet ettiği ülkede korunamayacağının ortaya konulması koruma kapsamında kabul edilmesi ve bu kişilere ikincil koruma statüsü verilmesi için yeterlidir.

Mülteci Sözleşmesi'nde kişilere mülteci veya sığınmacı statüsü tanınmasına yönelik şartlar öngörülmüş olsa da güncel gelişmeler sözleşme şartlarını taşımasa da uluslararası korunma ihtiyacı içerisinde bulunan bireylerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve bunların durumu belirsizlik yaratmaya başlamıştır. Bu sebeple gerek BMMYK bünyesinde gerekse doktrinde, tamamlayıcı koruma (ikincil koruma) adı altında bir koruma yöntemi geliştirilmiştir. Bu koruma yöntemi çerçevesinde özellikle yaşam hakkı ve işkence yasağı bağlamında, kaynak ülkesine geri gönderildiğinde ölüm cezası veya bu cezanın infaz edilmesi riski ile karşı karşıya olan kişilerle, ülke geneline yayılmış şiddet hareketleri, ülke içindeki karışıklıklar veya silahlı çatışmalar gibi sebeplerle ciddi zararlara uğrama tehlikesi altında bulunan bireyleri tamamlayıcı koruma statüsü adı verilen statü çerçevesinde koruyarak uluslararası korumayı sağlama çabasına girmişlerdir. Mülteci ve ikincil koruma statüleri uygulamada çoğunlukla bireysel sığınma hareketlerine dayanarak gerçekleşen göçlerde kullanılan koruma yöntemi olarak kullanılmaktadır. [159]

Tamamlayıcı koruma kavramının ilk dile getirildiği belge BM Genel Kurulu'nun 25.08.1992 tarihli kararı gösterilmektedir. Bunun dışında tamamlayıcı korumanın düzenlendiği ilk uluslararası sözleşme ise 1933 tarihli Mültecilerin Uluslararası Statülerine Dair Sözleşmedir. 2005 yılına gelindiğinde ise BM Yürütme Kurulu'nun kararında açıkça tamamlayıcı korumadan bahsedilmiştir.

---

158 **Özkan** (2018), s. 305.

159 **Akman** (2019), s. 138-148.

Tamamlayıcı koruma bir statü değildir. Getirilme amacı, uluslararası mülteci hukukunun kapsamının genişletilebilmesi için geliştirilmiş bir kavramdır. Bu durum devletlerin kendi egemenlik alanlarında tamamlayıcı korumayı farklı farklı uygulamalarına sebebiyet vermektedir.

2014 tarihli Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan 2014 tarihli Yabancıların Sınır Dışı Edilmelerine İlişkin Sözleşme Taslağı'nda mülteciler, vatansızlar ve diğer tüm yabancıların sınır dışı edilmeleri halinde ortak hükümlere bağlı olarak korunmaları gerektiği belirtilmiştir. Evrensel insan hakları bağlamında kişilerin geri gönderilme ve sınır dışı edilme durumlarında tamamlayıcı koruma mekanizması yoluyla tam anlamıyla korunmaları hedeflenmiştir. [160]

AİHS açıkça tamamlayıcı korumadan bahsetmese de korunma ihtiyaç sahiplerinin tamamlayıcı korumadan tam anlamıyla korunmasında önemli bir belgedir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve diğer uluslararası ya da bölgesel sözleşmelere bakıldığında AİHS ve Ek Protokolleri'nde daha fazla temel hak ve özgürlük düzenlenmiştir. AİHS'ne taraf devletlerin yetki alanında bulunan vatandaş ya da yabancı herkes aynı derecede korunmaya sahip olduğundan 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi korumasından yararlanamayanların AİHS kapsamında korunduğunu söylemek mümkünüdür.[161]

AİHS'nde bireyler, hükümet dışı kuruluş ve kişi grupları Sözleşme kapsamında tanınan hak ve hürriyetlerin taraf devletlerce ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuru da bulunabilirler. Bireysel başvuru henüz ihlal gerçekleşmemiş fakat gelecekte gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan durumlarda da telafisi mümkün olmayacak zararların ortaya çıkmasını önlemek adına işletilmektedir. "Ortak güvence" oluşturmak gayesiyle taraf devletler de birbirleri aleyhine Sözleşme'ye aykırı davrandığı iddiasıyla devlet başvurusunda bulunabilir. Ortak güvence ile hedeflenen devletler arası coğrafi sınırları kaldırarak mülteci hukukuna yönelik uygulamalarda yeknesaklık sağlamaktır. AİHS yargı organı olan AİHM, bu anlamda yaptığı incelemeler neticesinde taraf devletleri bağlayıcı

---

160 **Akman** (2019), s. 91-95.

161 **Çağıran, Mehmet Emin** (2011) Uluslararası Alanda İnsan Hakları, 1. Baskı, Ankara, Barış Kitap, s.193.

nitelikte kararlar vermekte ve potansiyel mağdurların ortaya çıkmasını da önlemiş olmaktadır.[162]

AİHM yaptığı inceleme neticesinde dava konusu işlem ya da eylemin ihlale sebebiyet verip vermediği yönünde bir karar vermekle yetinir. Mahkemenin verdiği kararların cebri icra etkisi bulunmamaktadır. Verilen karara uygun olarak iç hukukta gerekli düzenlemeler yapılması ise taraf devletlerin sorumluluğu altındadır. Eğer işlem ya da eylemin eski hale iadesi mümkün değilse taraf devletin başvurucuya adil miktarda bir tazminat ödenmesine karar verilmektedir.[163]

[162] **Gözübüyük, Şeref/ Gölcüklü, Feyyaz** (2016) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 10. Baskı, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 14-15.

[163] **Ünal, Şeref** (2000) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri", Anayasa Yargısı Dergisi, C: 17, s. 63.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

3.1. İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi

10 Aralık 1984 tarihinde Genel Kurul kararıyla kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 25 Ocak 1988 tarihinde Sözleşme'yi imzalamıştır.

BMİÖS açıkça geri gönderme yasağının düzenlendiği ilk uluslararası insan hakları sözleşmesi olarak kabul edilebilir. Bu sözleşme genel nitelikli bir insan hakları sözleşmesi olması sebebiyle etki alanı sadece mülteciler ile sınırlı olmayıp herkes için geçerlidir.

BMİÖS 3. maddesinde; *"taraf devletlerden hiçbiri işkenceye uğrayacağı konusunda esaslı nedenleri bulunan kimseleri sınır dışı edemeyeceği, geri gönderemeyeceği ve iade edemeyeceği"* düzenlenmiştir. BMİÖS, işkence yasağı temelinde geri gönderme yasağını düzenlemiştir. Sözleşme'nin 1. maddesinde; "*kişinin kendisine ya da üçüncü kişiye, kişinin ya da üçüncü kişinin işlediği ya da işlediğinden şüphe duyulan eylem sebebiyle cezalandırmak amacıyla bir kamu görevlisi ya da bu sıfatı taşıyan başka bir şahsın onayı ile uygulanan, fiziki ya da ruhsal acı veren her türlü fiilin*" işkencenin kapsamında olduğu belirtilmiştir. Ancak "*cezai bir müeyyidenin uygulanması sebebiyle çektirilen fiziki ya da manevi acıların ise işkence kapsamı içinde değerlendirilmeyeceği*" belirtilmiştir.[164]

BMİÖS'de geri gönderme yasağı mutlak anlamda düzenlenmiş ve herhangi bir istisnası da düzenlenmemiştir. Ancak burada getirilen bir eleştiri de, işkence içeren fiillerin aktörlerinin sadece devlet otoritesi olarak belirtilmiş olmasının dar kapsamda bir koruma sağladığı yönündedir.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 33/1. maddesindeki; ırk, dini inanç, tabiiyet ve belirli bir sosyal gruba mensubiyet sebebiyle kişilerin hayat ya da hürriyetlerinin tehdit altında

---

[164] 10 Aralık 1984 tarihli **İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi**, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IskenceninOnlenmesineDairBMSozlesmesi.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

olduğuna dair esaslı nedenlere dayalı zulüm korkusu taşınıyor olması halinde geri gönderme yasağının devreye gireceği belirtilmiştir. Burada zulüm ifadesinin kapsamı belirtilmemiş ve zulüm kabul edilebilecek her türlü tehdit yasak kapsamına dahil edilmiştir. Ancak BMİÖS de dâhil olmak üzere diğer insan hakları sözleşmelerinde genel nitelikli düzenlemeler olmadığından her türlü tehdit yasak kapsamına girmemektedir. Dolayısıyla genel nitelikli insan hakları sözleşmeleri, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne göre kişi yönünden daha geniş bir güvence sağlıyor olsa da korunan hak çeşitliliği bakımından daha dar kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. [165]

3.2. Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi

16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilip, 19 Aralık 1966 tarihinde imzaya açılan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme[166] 41. madde hariç olmak üzere 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin 41. maddesi ise 28 Mart 1979 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye 15 Ağustos 2000 tarihinde Sözleşme'ye imza koymuştur.

Sözleşme'nin 28. maddesinde; denetim organı olarak bir İnsan Hakları Komitesi'nin kurulacağından bahsedilmiştir. Bu Komite'nin üyeleri, Sözleşme'ye taraf devlet vatandaşı olan ve insan hakları alanında uzmanlaşmış, yüksek ahlaki karaktere sahip kişiler arasından seçilmektedir. Sözleşme'nin 40. maddesine göre; taraf devletler Sözleşme'nin sağladığı hakları gerçekleştirmek ve buna yönelik tedbirler alıp bunlara ilişkin raporları Komite'ye sunmayı taahhüt etmişlerdir. Komite, taraf devletlerin sunduğu bu raporları inceleyip eğer gerekli görürse kendi görüşlerini içeren bir rapor hazırlayıp ilgili devlete bildirebilir. Aynı Sözleşme'nin 41. maddesi uyarınca taraf devletler, başka bir devlet tarafından kendileri hakkında Sözleşme'den doğan yükümlülüklerin yerine getirilmediği iddiasıyla yapılan başvurularda Komite'nin yetkisini tanıdığını beyan etmişse Komite bu şekilde yapılan devletlerarası başvuruları da inceleyip ele alabilir.

---

165 **Öztürk, Neva Övünç** (2015) Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s. 140-141.

166 **Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme**, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararas-sozlesme/>, s.e.t. 07.02.2020.

BMMSHS'deki geri gönderme yasağı, AİHS ile benzer nitelikte düzenlemeler içermektedir. BMMSHS'de de, AİHS'de olduğu gibi açıkça geri gönderme yasağı düzenlenmemiştir. BMMSHS 6. maddesi herkesin yaşam hakkına sahip olduğundan ve ölüm cezasının sadece kesinleşmiş mahkeme hükmünün varlığı halinde uygulanabileceğinden bahsetmiştir. Suçun işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunlara göre idam cezasının öngörüldüğü suçlarda verilen ölüm cezalarının yaşam hakkını ihlal etmeyeceği belirtilmiştir.[167]

BMMSHS 7. maddesinde ise geri gönderme yasağı ile en çok bağlantılı olan işkence yasağı düzenlenmiştir. İlgili maddede; "*Hiç kimsenin işkence, kötü muamele ya da cezaya maruz bırakılamayacağından*" bahsedilmiştir. Bu maddenin hiçbir istisnai yoruma tabi tutulamayacağı BM İnsan Hakları Komitesi'nin 20 nolu Genel Yorumu'nda[168] bahsedilmiştir.

Genel yoruma paralel olarak İnsan Hakları Komitesi de vermiş olduğu "görüş" niteliğindeki kararlarda[169] da geri göndermeme ilkesinin işkence yasağı bağlamında sınırlanamaz nitelikte olduğunu ifade etmiştir.

---

167 **Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 2. maddesi**: Yaşam Hakkı, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

168 **BMMSHS 40/4. maddesine göre;** Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Sözleşme içerisinde yer alan hükümleri yorumlayıp ilgili maddelerin kapsamını belirginleştirmeye çalışmaktadır. Komite'nin bu faaliyeti neticesinde ilgili hükümlere ilişkin "genel yorumlar" ortaya çıkmaktadır. Genel yorumlar taraf devletler açısından yol gösterici olup, bağlayıcı nitelik taşımamaktadır. Sözleşme'nin yorumlanmasında ve hükümlerin kapsamının netleştirilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir. Genel yorumlar sayesinde geliştirilen standartlar, Komite önüne getirilmiş olan şikâyet başvurularında verilen kararlarda önemli ölçüde fayda sağlanmaktadır.

169 Komite'nin 33 Numaralı Genel Yorumu'nda; Protokolün 5. maddesinin 4. paragrafında Komite'nin verdiği kararların "görüş" niteliğinde olduğu söylenmiştir. Komite, Sözleşme'ye aykırı bir ihlalin varlığını tespit ettiği takdirde taraf devletlere açıkça tavsiyelerde bulunur. Komite, özellikle bireysel başvurular sonucunda vermiş olduğu tavsiye niteliğindeki görüşlerde ilgili devletin yasama, yürütme ve yargı organları tarafından yapılması gerekenleri sıralar. Bu tavsiye niteliğindeki görüşler, taraf devletler için bağlayıcı olmasa da iç hukuk düzenlerinde bir içtihat oluşturmak açısından son derece önem taşımaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Komite'nin yetkisini kabul eden taraf devletlerin, Komite'nin vermiş olduğu görüşlerin gereğinin yerine getirilmesini beklemektedir. BM Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri'nde de taraf devletlerin "görüşlerin

Geri göndermeme ilkesine suçluların iadesi ve ilgili özel düzenlemeleri içeren sözleşmelerde de yer verilmiştir. 1957 tarihli Avrupa Suçluların İadesi Sözleşmesi 3/2. maddesinde suçluların iadesinin mümkün olmadığı hâller düzenlenmiştir:

"Kendisinden iade talep edilen devlet, yapılan iade taleplerinin kişinin varış ülkesinde ırkı, dini inancı, milliyeti ya da sahip olduğu siyasi fikirleri sebebiyle insanlık dışı bir cezayla karşılaşacağı konusunda ciddi emareler mevcut ise geri göndermeme ilkesi burada uygulanacaktır."[170]

İnsan Hakları Komitesi, verdiği kararlarda AİHM'nin *Soering/Birleşik Krallık* davasına göndermelerde bulunmuştur. Bu davada suçluların iade edileceği ülkede ölüm koridoru riski ile karşı karşıya olması halinde gönderen ülke nezdinde işkence yasağı ve yaşam hakkının ihlal edilmiş olacağından bahsedilmiştir.

3.2.1. Yaşam Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

BMMSHS 6. maddesinde yaşam hakkı mutlak bir biçimde düzenlenmiştir. Ancak en ağır suçlar için Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi dahilinde soykırıma varmayacak şekilde idam cezalarının gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir.

A.A./ Danimarka davasında; mısır vatandaşı olan A.A. Danimarka'ya sığınma başvurusunda bulunmuş fakat başvurusu reddedilmiştir. Hakkında sınır dışı etme kararı çıkartılan başvurucu BM İnsan Hakları Komitesi'ne başvurmuştur. Komite başvurucu hakkında BMMSHS 6. ve 7. maddelerinin ihlal edilmediğini tespit etmiştir. Çünkü başvurucu sınır dışı edileceği Mısır'da ölüm cezası ile karşılaşma riski barındırdığı konusunda yeterli delilleri getirmemiştir. Komite Mısır'daki hapishane koşullarının yetersiz olduğunu ve hapishanedeki kişilerin işkence ve kötü muamele gördükleri tespitini de yapmıştır. Ancak başvurucu nezdinde böyle bir tehlikenin var olduğu konusunda her türlü şüpheden uzak bir delil olmadığı ifade edilmiştir.[171]

---

gereklerine uymaları gerektiği ve bu anlamda bir yükümlülük altında oldukları yönünde açık bir hüküm bulunmamaktadır.

170 **www.resmigazete.gov.tr**, s.e.t. 30.09.2019.

171 ***A.A./ Danimarka* Davası**, BM İnsan Hakları Komitesi, Başvuru No: 2595/2015, Karar Tarihi: 22.03.2018, <https://menneskeret.dk/monitorering/afgoerelsesdatabase/a-a-v-denmark>, s.e.t. 11.03.2020.

BM İnsan Hakları Komitesi'nin 31 numaralı Genel Yorumu'nda; kişinin sınır dışı edilmesinin, BMMSHS 6. ve 7. maddesini ihlal edeceği konusunda ciddi şüpheler varsa bu işlemin ilgili devletin sorumluluğunu doğuracağı ifade edilmiştir. Komite kişinin, gönderildiği ülkede telafisi mümkün olmayacak bir zarar görme tehlikesi taşımasının ispat edilmesi gerektiğini de eklemiştir.[172]

3.2.2. İşkence Yasağı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

BMMSHS 7. maddesinde hiç kimsenin insanlık dışı ceza ve kötü muameleye maruz bırakılamayacağı belirtilmiştir. Bu sayede kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal bütünlükleri koruma altına alınmıştır. BM İnsan Hakları Komitesi 20 numaralı Genel Yorumu'nda işkence yasağının hiçbir istisnaya tabi olmadığını belirtmiştir.

Komite yaşam hakkında olduğu gibi, işkence yasağı bağlamında da taraf devletlerin yükümlülük altında olduğunu ve gönderilen devlette kişilerin, işkence ya da kötü muamele göreceği yönünde "telafisi olanaksız zarar riski" altında olması durumunda devletin hukuki sorumluluğunun doğacağından bahsedilmiştir.

AİHM kararlarında olduğu gibi BM İnsan Hakları Komitesi'nde de işkence yasağı geri göndermeme ilkesi ile bağlantılı olarak değerlendirilmektedir.[173]

3.2.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

BMMSHS 9. maddesinde AİHS'ne paralel bir düzenleme yapılmıştır. Hem kişi özgürlüğü hem de gözaltında bulunan kişilerin güvenliği güvence altına alınmıştır. Taraf devletler hem kendi yetkilileri eliyle gerçekleştirilen hem de devlet dışı aktörlerce gerçekleştirilecek her türlü kişi özgürlüğünü ortadan kaldıran davranışa karşı kişileri koruma yükümlülüğü altındadır.

İlgili koruma kapsamına hakkında suç sebebiyle verilmiş sınır dışı kararı bulunan kimseler de dahildir. Özgürlük ve güvenlik hakkının ihlaline yol açabilecek durumlara; güvenlik kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen gözaltı tedbirleri, tutuklama, mahkûmiyet sonrası verilen cezalar ile idari gözetim altına alma, kişinin isteği dışında bir yere gitmeye

---

172 **Uyar, Lema** (2006) Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 116-123.

173 **Aktan** (2019), s. 174-176.

zorlanması örnek olarak gösterilmektedir. Bu tedbirlerin hukuka aykırılığı ilgili hakkın ihlaline sebebiyet verebilir.

Her başvuruda olduğu Komite önüne gelen başvurularda, taraf devletteki iç hukuk yollarının tüketilip tüketilmediğine bakmaktadır.

BMMSHS 10. maddede ise devlet kurum ve kuruluşlarında gözetim altında tutulanların içinde bulundukları koşulların insan onuruna yaraşır olup olmadığı noktasında önem kazanmaktadır. Örneğin; tutuklu bulunan kişiler ile hükümlülerin ayrı yerlerde barındırılması gerektiği belirtilmiştir. Tutuklu ya da hükümlülerin, BMMSHS 7. maddesi bağlamında işkence ve kötü muameleye maruz bırakılmaması gerektiği de belirtilmiştir. Bu durumdaki kişiler açısından farklı ırk, din, etnik kökene sahip olması veya sosyal gruba mensup olması ya da mülteci, sığınmacı veya farklı bir statüde olması fark etmeyecektir.

Sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınan sığınmacıların BMMSHS 9. madde bağlamında geri göndermeme ilkesi kapsamında koruma altında olduğunu söylemek mümkündür.[174]

3.2.4. Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

BMMSHS 14. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı bünyesinde, yargı önünde eşitlik, doğal hâkim ilkesi, makul sürede ve aleni yargılama ve masumiyet karinesini barındırmaktadır. Yabancılara hem hukuk hem de ceza yargılamaları sırasında adil yargılanma hakkı çerçevesinde asgari şartların sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

Yabancılar yönünden bu hakkın etkinliği iki temel konuda önem arz etmektedir. Birincisi tercüman desteğinin sağlanması, ikincisi ise adli yardım ve avukat desteğinin sağlanmasıdır. Hangi sebeple olursa olsun zulümden kaçarak bir ülkeye sığınan ve korunma talebinde bulunan uluslararası anlamda korunma ihtiyaç sahipleri için hukuki süreçlere erişimin etkili, kolay ve sonuç almaya elverişli olması gerekmektedir.[175]

BM İnsan Hakları Komitesi, geri gönderme yasağı açısından AİHM gibi düşünmektedir. Adil yargılanma hakkının sadece hukuk ve ceza yargılamalarında güvence sağladığını, yabancıların sığınma başvurularında ise idari nitelikte kararlar alındığını

---

174 **Aktan** (2019), s. 176-185.

175 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 126-127.

belirtmiştir. Sığınma başvurucusu, BMMSHS kapsamında başka bir hakkının ihlal edildiği iddiası ile başvuru yapmışsa bunun yanında adil yargılanma hakkının da ihlal edilip edilmediğine bakılmaktadır.[176]

3.3. Diğer Sözleşmelerde Geri Göndermeme İlkesi

1966 Asya Afrika Mülteci İlkeleri 3. maddesinde:[177]

"Yaşadığı ülkeden yaşam hakkına, bedensel bütünlüğüne ya da özgürlüğüne dair tehdit taşıyan ve bu korkuları haklı gerekçelere dayanan kimseler, korunma talep ettiği devletin ulusal güvenliği için tehlike teşkil etmesi dışında başka hiçbir gerekçe ile sınırlardan geri çevrilemez, geri gönderilemez ve sınır dışı edilemez.

Sığınma arayan kişinin, kendi ülkesinin ulusal güvenliği için tehlike teşkil ediyor olması hâlinde bile bu kişilere başka ülkelere sığınma başvurularını yapabilmeleri için geçici sığınma hakkı tanınmalıdır."

1969 Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 22. maddesinde:[178]

"Her kişi, olağan suçlar dışında bir yargılama ile karşı karşıya olması hâlinde, her ülkenin yasalarına ve kabul görmüş uluslararası anlaşmalara uygun olarak, bir yabancı ülkeye sığınma ve orada sığınmacı statüsü elde etme hakkına sahiptir."

1984 Cartagena Bildirgesi III. Bölüm, 5. Paragrafında şu hüküm vardır:[179]

"Geri göndermeme ilkesi uluslararası mülteci hukukunun sağladığı korumanın temelini oluşturur. Uluslararası hukukta devletler, bu ilkenin, mülteciler açısından taşıdığı önemi ve jus cogens nitelikte olduğunun bilinciyle hareket etmek ve uygulamalar yapmak durumundadır."

---

176 **Aktan** (2019), s. 185-187.

177 **http://madde14.org/index.php?title=Asya-Afrika_HDK_Mültecilere_Karşı_Muameleye_İlişkin_İlkeler**, s.e.t. 30.09.2019.

178 **https://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html**, s.e.t. 30.09.2019.

179 **http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI%20MEV/1984%20CARTAGENA%20MÜLTECİLER%20BİLDİRİSİ.pdf**, s.e.t. 30.09.2019.

3.4. Kitlesel Mülteci Hareketlerinde İlkenin Uygulanma Durumu

Kitlesel mülteci hareketlerinde ilgili devletler, mülteci haklarını sınırlama eğilimindedirler. Göçmen olarak da tanımlanan bu kimseler, uluslararası toplumda yer değiştirmiş kişi ya da sığınma arayan kişi tanımı içinde kabul edilir. Bu kimselere mülteci hakları tanınmamıştır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi bireysel mülteci tanımlamasına yoğunlaştığından kitlesel olarak gelen mülteciler için uygulamada tereddütler vardır. Ancak Sözleşmenin kitlesel sığınma taleplerinde uygulanmaması ilkenin doğasına aykırı sonuçlar doğurur. Özellikle yoğun mülteci akınlarında görünüşe göre mülteci statüsü belirleyip sonrasında derinlemesine değerlendirme yapmak daha işlevseldir. Bu yoğun akınlarda devletlerce hukuken kabul edilebilirliğin Sözleşmede net bir tanımı yoktur. Bu noktada iki kıstas ele alınabilir: Kalabalığın niceliği ve hedef ülkeye varışın aniliği.[180]

Bu noktada diğer bir sorun; mültecinin kendi vatanını çeşitli sebeplerle terk etmesi hâlinde kaynak devlet ile arasındaki bağ kopmaktadır. Mülteci kendi kaynak ülkesinin sunduğu olanaklardan yararlanamadığı veya yararlanmak istemediği için varış ülkesinden sığınma talebinde bulunur ve akabinde mültecilik statüsünü kazanır. Oysaki mülteciler yasadışı göçmen değil sığınma arayan ve insan hakları ihlal edilen kimselerdir. Bu kişilerin kaynak ülkesinin sağladığı herhangi bir hizmetten faydalanması mültecilik statüsünü sona erdirip geri göndermeme ilkesinin uygulanabilirliğini ortadan kaldırmaz.

Kitlesel mülteci hareketlerinde, devlet politikası ve gereklilikler bağlamında, sınırların kapatılması mazeret olarak kabul edilebilir. Fakat duruma geri göndermeme ilkesi bağlamında bakıldığında, sınırlarda geri çevirmenin de ilke tarafından yasaklanmış olduğunu göz önünde bulundurarak sınırları kapatmanın da evleviyetle ilke kapsamında olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü nihai amaç, sığınma arayan kişinin güvenliğini sağlamaktır. Geri göndermeme ilkesinin uygulanmasına engel teşkil eden eylem ve durumlar ilkenin ihlâli sonucunu doğurmaktadır.[181]

2004 tarihinde BMMYK İcra Komitesi tarafından çıkartılmış olan Kitlesel Akın Hâllerinde Uluslararası İş birliği ve Yük ve Sorumluluk Paylaşımı Hakkında Karar ile devletlerin sınırlarında kısa bir süre içinde oldukça fazla sayıda biriken insanın sığınma

---

180 **Akman** (2019), s. 167-191.

181 **Bozbeyoğlu, Eda** (2015) "Mülteciler ve İnsan Hakları" Hacettepe Üniversitesi HFD, C: 2, S: 1, s. 60-80.

taleplerini karşılama ve durumlarına en uygun olan çözümü bulmaya dönük olarak istisnai bir usul izlenerek geçici koruma statüsünün tanınabileceği belirtilmiştir. Sığınma talebi olan ancak mülteci ya da diğer statüleri kazanma şartları oluşmamış olan kişilere geri göndermeme ilkesi temelinde temel hak ve özgürlüklerinin kullanabilmeleri için uygun zemin hazırlanacağı ifade edilmiştir. Grup hâlinde ya da bireysel olarak tanınan geçici koruma statüsü ile acil korunma ihtiyacı olan kimselere ihtiyaç duydukları bu korunma sağlanmaya çalışılacak ve en uygun olan zamanda ikâmet ya da menşei ülkelerine gönüllü olarak geri dönüşleri sağlanacaktır. [182]

3.5. Sağlık Bakımlarının Sağlanmaması Nedeniyle Geri Göndermeme İlkesi

AİHM ve İnsan Hakları Amerika Komisyonu, insan hakları bağlamında bakıldığında HIV virüsü taşıyan kişilerin sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır. Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde sığınma başvuru sahiplerine geldikleri ülkelerde yeterli derecede sağlık olanaklarının sağlanmamasını başvuruda haklı sebep olarak kabul etmektedir. Güney Kore'de HIV virüsü taşıyan ve vatandaş olmayan kimseler sınır dışı edilmektedir. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde tehlikeli olarak nitelendirilebilecek hastalıkları taşıyanlar gözaltına alınmakta, değerlendirme ve kabule dair işlemler kendilerine herhangi bir tedavi imkânı sağlanmaksızın aylarca sürmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti kendi anayasasında *non-refoulement* ilkesini düzenlemiş olmasına rağmen bu hastalığı taşıyan korunma talebinde bulunanları, sınır dışı edebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ise ülkeye girişte sıkı koşullar arasa da ülkesine girdikten sonra bu virüsü taşıdığı ortaya çıkan kişileri zulüm tehdidi altında olduğu ülkeye geri göndermemektedir.

D.- Birleşik Krallık davasında;[183] St. Kitts'de yaşayan başvurucu ileri derecede AIDS hastasıdır. Bu kişinin sınır dışı edilmesi Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlâli olarak değerlendirilmiştir. Mahkeme kişinin geri gönderileceği ada ülkesinde yeterli düzeyde tedavi olanaklarının bulunmamasını, bakımını sağlayacak bir ailesinin olmamasını da göz

---

182 **Kaya, İbrahim/Eren, Esra Yılmaz** (2015) Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri, 1. Baskı, Ankara, SETA, s. 57-58, <https://books.google.com.tr/books/about/T%C3%BCrkiye_deki_Suriyelilerin_Hukuki_Durum.html?id=SPJNCwAAQBAJ&redir_esc=y>, s.e.t. 25.02.2020.

183 ***D./ Birleşik Krallık* Davası**, Büyük Daire, Başvuru No: 30240/96, Karar Tarihi: 02.05.1997, <http://www.madde14.org>, s.e.t. 04.10.2019.

önünde bulundurarak geri gönderme eyleminin gayri insani davranış olarak değerlendirileceğine karar vermiştir.

Gelişen insan hakları hukuku anlayışı ve geri göndermeme ilkesinin de dinamik yapıda olması ve bu doğrultuda yorumlanmasının gerekliliği dikkate alındığında; kişilerin gönderileceği ülkede sağlık yardımlarının sağlanmaması ya da sağlanamaması hâllerinin varlığında sınır dışı etme işlemi geri göndermeme ilkesinin ihlali olacaktır.[184]

3.6. Çocuklar Yönünden Geri Göndermeme İlkesi

1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi[185] bu anlamda en geniş anlamda onaylanan insan hakları sözleşmesidir. Çocuğun yüksek yararı ilkesi bağlamında hazırlanmıştır. Sözleşme'nin 3. maddesi bu anlamda tüm devletlerce çekince konulmadan kabul edilmiş ve bağlayıcı nitelik arz etmektedir. Uluslararası metinler de öncelikli olarak uygulanmalıdır.

"Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararı temel kriterdir.

Taraf Devletler, çocuğun anne ve babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, çocuğun rahatı ve huzuru için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alacaklarını taahhüt ederler.

Ayrıca devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetleri özellikle de güvenlik, sağlık alanlarındaki personel sayısı ve uygunluğu, yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymayı da taahhüt ederler."

Hiçbir çocuk işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye ve cezaya maruz bırakılamaz. İlgili madde, tek başına ya da ailesi ile birlikte olması fark etmeksizin iltica ya da sığınma başvurusunda bulunan çocukların hepsini kapsamaktadır.

---

184 **Öztürk, Neva Övünç** (2017) "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi HFD, C: 66, S: 1, s. 201-216.

185 **www.cocukhaklari.barobirlik.org.tr**, s.e.t. 05.10.2019.

Çocuklar yönünden de 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 1. maddedeki mülteci tanımı ve uluslararası hukuktaki tamamlayıcı koruma hükümleri dikkate alınmalıdır. Bu değerlendirme özellikle şiddetten kaçan çocuklar yönünden yapılmalıdır. Çocuk Hakları Komitesi de, yer değiştirmenin tüm aşamalarında belirtilen hususlara uygun hareket edilmesini vurgulamıştır.[186]

1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 2. maddesi:

"Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkisi altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, engellilik, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayrım gözetilmeksizin tanır ve uygulamayı taahhüt ederler.

Ayrıca devletler, çocuğun ana babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, yürüttükleri faaliyetleri, açıkladıkları düşünceleri veya sahip oldukları dini inançları nedeniyle her türlü ayrım veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili bir biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alacaklarını da taahhüt ederler."

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de mülteci olan çocuklar için özel bir madde düzenlenmiştir. Devletler kendi vatandaşı olan çocuklara tanıdıkları gibi yabancı ülke vatandaşı çocuklara da aynı hakları tanıyacaklarını belirtmişlerdir. Bu madde hem anne ve babasız çocukları hem de bir yetişkinin koruması altında bulunan çocukları kapsayacak şekildedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 22. maddesi ise şöyledir:

"Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse de yetişkin bir kimsenin koruması altında olsun, mülteci statüsü kazanmak için başvuran ya da uluslararası veya iç hukuka göre mülteci statüsü kazanmış bir çocuğun, bu Sözleşmede ve ilgili devletçe taraf olunmuş insani nitelik taşıyan diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve somut olaya uygulanabilir nitelikte bulunan hakları etkin biçimde kullanabilmesi için koruma ve insani yardımdan yararlanması için gereken her türlü tedbiri almayı taahhüt etmektedir.

Taraf devletler gerekli durumlarda özellikle de Birleşmiş Milletler Teşkilatının iş birliği hâlinde olduğu sivil toplum kuruluşları ve hükümetler arası diğer kuruluşlar ile

---

186 **Kaya** (2019), s. 51-53, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 04.10.2019.

çocuğu korumak, ona yardım etmek, ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için gerekli bilgi ve belgeleri toplamak noktasında temas hâlinde olmalıdır. Aile bireylerinden hiçbiri hayatta bulunmayan çocuklara da aynı esaslar çerçevesinde koruma sağlanacaktır."

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 3/1. maddesinde ve İltica Yönetmeliği 3/1-5.bendinde, özel ihtiyaç sahibi kimseler, "*Başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiler"* olarak tanımlanmıştır.

YUKK'un 3/m. maddesinde, *"*refakatsiz çocuk*"*; "*Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk*" olarak tanımlanmıştır. İltica Yönetmeliğinin 3/1-y bendinde de aynı şekilde bir tanım yer almaktadır. [187]

Anne ya da babalarının sığınma talebi öncesinde reddedilmiş olsa bile ikâmet izni verilerek ailelerin birleştirilmesini sağlamaya dönük öncelik çocuklar olacak şekilde bir talep değerlendirmesi yapmanın yerinde olacağını düşünmekteyiz.

3.7. Geri Göndermeme İlkesinin Denizlerde Uygulanması

Denizden gelen kişilerin hukuki statüleri başlangıçta belirli değildir. Mülteci statüsünün verilmesi bildirici bir işlemdir. Deniz yoluyla iltica edenler henüz fiilen mülteci olarak kabul edilemezken bunun yanı sıra sığınma talebinde bulunup bulunmayacakları da belirli değildir. Yasadışı göçmen olarak adlandırılan sığınmacıların içinde bulundukları gemiler, yanaştıkları hedef ülkenin karasularına alınmamaktadır. Deniz yoluyla iltica edip sığınma talep edenler henüz mülteci statüsü kazanmadıkları için doktrinde sığınmacı olarak nitelendirilir. Mülteci statüsü belirleme işlemi bildirici nitelikte bir işlemdir.

Yüksek gelişmişlik seviyesine sahip devletler, yasal olmayan yollarla gelen göçmenlere açık denizlerde ya da başka ülkelerin karasuları içerisinde onların açık iznini almadan müdahâle etmek suretiyle, kişileri kaynak ülkelerine geri gönderme çabası içerisindedir.

---

187 **Ekşi, Nuray** (2015) "Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması", s. 568-569, <https://dergipark.org.tr>, s.e.t. 05.10.2019.

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ortaya çıkışıyla, devletler sığınma talebinde bulunan bu kişilerin insan olmalarından kaynaklı haklarına saygı gösterme ve onlara adil davranma yükümlülüğü altına girmişlerdir. [188]

BMMSHS 2/1. maddesinde de açık bir şekilde sözleşmeye imza koyan devletlerin kendi ülke sınırları ve yargı yetkisi sınırları içinde bulunan kişilere sözleşme ile tanınan hakları adil ve şeffaf bir hukuki süreç ile tanıması gerektiği düzenlenmiştir. Burada yer alan "kendi ülkesinde" ifadesi, devletlerin kendi ülkelerinde işleyemedikleri, insan hakları ihlâllerini, uluslararası bölgelerde işleyebilecekleri şeklinde anlaşılamaz. Devletlerin imza koydukları uluslararası sözleşmeleri, amacına uygun ve iyi niyet kurallarını gözeterek ve ahde vefa ilkesini de göz önünde bulundurarak uygulamaları gerekmektedir. Devletler, kişilerin insan olmalarından kaynaklı kendilerine tanınmış olan hakları ve bunların etkin bir hukuki süreç ile kontrolünü, bu kimseler kendi ülke toprakları içerisinde bulunmasa da saygı gösterme ve uygulama yükümlülüğü altındadır. Çünkü yargılama yetkisi, ülkelerin karasal sınırlarıyla belirlenemez.

Uluslararası hukukta denizde tehlike hâli tanımlanmamış olsa da, herhangi bir yardım almadan güvenli karaya ulaşamayacak, denizde kaybolabilecek kişilerin kurtarılmasının devletler yönünden bir görev olduğu noktasına dikkat çekilmektedir. Denizde tehlike durumunda bulunanların korunması hem birçok uluslararası metinde hem de uluslararası örf adet hukukunda bir yükümlülük olarak düzenlenmiştir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde sayıları, sahip oldukları statü veya hangi seyahat şeklini kullandığı fark etmeksizin denizde tehlikede olan ve kurtarılması gereken bu sığınmacıların kabul edilmesi noktasında kıyı devletlerinin sorumluluğu olduğu belirtilmiştir. [189]

Geri göndermeme ilkesi, denizlerde tehlike içinde olanların sığınmacı olarak kabulü ve mülteci statüsü tanınmamış olsa bile yardım elinin uzatılmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Devletin kara ya da deniz yoluyla sınırlarına gelen sığınmacıları ülkelerine almayarak ya da gelmiş olan sığınmacıları ülke sınırlarından çıkartarak onların yaşam hakkını tehlike atarak onları ülkelerine dönmeye zorlaması hâli yasaklanmıştır. BM Genel

---

188 **Sur** (2018), s. 337-338.

189 **Uslu, Ferhat /Özdemir, Ali** (2017) "Yaşama Hakkı Bağlamında Denizlerde "Geri Gönderilmeme (Non-Refoulement) İlkesi", Ombudsman Akademik, S: 6, s. 49-78, <https://www.ombudsman.gov.tr>, s.e.t. 06.10.2019.

Kurulu da bu tarz bir eylemin insan hakkı ihlali olacağı ve statüsü belirlenmemiş kişilerin dahi bu haktan yararlanabileceklerini belirtmiştir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nin 9. maddesinde de, "*savaş ve vahim hâllerde, kişinin mülteci olarak kabulü ve ülkenin milli güvenliği hakkında barındırdığı tehdit tespit edilinceye kadar geçici birtakım tedbirlerin alınması gerektiği*" düzenlenmiştir.

Devletin iç suları kara ülkesinin bir parçasıdır ve kıyı devletinin yetki ve sorumluluğu vardır. Zararsız geçiş hakkı ile devletlerin kara suları içindeki egemenlik yetkisi sınırlanmıştır. Bu noktada kıyı devleti bayrak taşımayan göçmen ve sığınmacı taşıyan gemileri engelleme yetkisine sahiptir. Bunun tespiti için bu gemilere kıyı devletinin yetkililerinin çıkıp arama kontrol yetkisi vardır.

Kara ülkesinin egemenlik yetkisinin olduğu kara sularında, bayrak taşıyan yabancı devlet gemilerinin zararsız geçiş hakkı vardır. Zararsız geçiş hakkı, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 19/1. maddesinde kıyı devletinin barışına ve güvenliğine zarar vermedikçe gemilerin zararsız geçiş hakkına sahip olduklarına yer verilmiştir.

Sığınmacıları ya da göçmenleri taşıyan gemilerin içindekiler için, kara ülkesi ve gönderilecekleri ülke arasında bu ilkenin gerektirdiği sorumluluk paylaşılabilir. Kara ülkesinin limanlarına yanaşan gemilerin içindeki göçmen ya da sığınmacıları, ülkesine kabul etmemesi, geri göndermeme ilkesinin ihlâli olarak değerlendirilebilir. 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi 25. maddesinde bayraklı gemiler için zararsız geçiş hakkı düzenlenmiştir. Ancak bu gemilerin sığınmacı ya da göçmen taşımaları hâlinde zararsız geçiş hakkına sahip olamayacaklarını söylemek mümkündür.[190]

Kara devleti kaçak göçmen taşıyan gemileri zararsız geçiş hakkından yararlanamayacağı için kara suları dışına çıkarma yetkisine sahiptir. Ancak bu gemilerin içinde sığınmacı statüsü taşıyan kimseler bulunduğu takdirde böylesi bir uygulamayla devlet, geri göndermeme ilkesini ihlal etmiş olacaktır.

Bitişik bölgede kara devletinin salt egemenliğinden söz edilemez. BMDHS 33. maddesine göre; "*kara ülkesine, bitişik bölgede; gümrük, maliye, göç veya sağlıkla ilgili*

---

190 **Gözlügöl, Said Vakkas** (2012) "Avrupa İnsan Hakları Hukuku Açısından Kıyı Devletinin Denizlerde Kontrol Uygulama Yetkisi" Selçuk Üniversitesi HFD, C: 20, S: 1, s. 217-220, <https://dergipark.org.tr>, s.e.t. 20.10.2019.

düzenlemelerinin kendi ülkesinde veya karasularında ihlâl edilmesini önlemek ve buralarda meydana gelmiş ihlâlleri cezalandırmak için gerekeni yapma yetkisi" tanınmıştır. Mülteci Sözleşmesi 31. maddesine göre; "*yasal olmayan yollardan ülkeye girmiş olsa bile sığınmacı taşıyan gemilere müdahâle edilemediği gibi, bitişik bölgede de sığınmacı taşıyan gemilere müdahâle edilmemesi gerektiği*" belirtilmiştir. Fakat bu gemiler kaçak göçmen taşıyorsa bunlara müdahâle edilebileceği de belirtilmiştir. Doktrinde kara devletinin, *"Göç Bitişik Bölgesi"* ilan ederek göçmen kaçakçılığını bir miktar da olsa engelleyebileceği düşünülmektedir.

Kıyı devletleri, sığınmacı taşıyan bu gemilere kendi karasularına girmeden açık denizlerde müdahâle ederek uluslararası sözleşmelerin kendilerine yüklediği sorumluluklardan kurtulmaya çalışmaktadır. Uluslararası hukukta, açık denizlerdeki gemilere hangi hâllerde müdahâlenin mümkün olduğu belirtilmiştir. Uygulamada açık denizde bulunan gemilere müdahâlelerin, sık sık sığınmacıların ölümleri ya da kaynak ülkelerine dönüş mecburiyeti ile sonuçlanması geri göndermeme ilkesinin ihlâlini doğurmaktadır. Uluslararası örf adet hukuk kuralı hâline de gelmiş olan devletlerin denizden gelenlerin kişilerin hangi statüde olacaklarını önceden belirlemesi durumu devletlere bir takdir yetkisi tanınmasına yol açması sebebiyle eleştiri almaktadır.

Açık denizlerde devlet gemilerinin tehlikeden kaçarak kurtarılmayı bekleyenlere, hemen ilgili işlemleri yaparak sığınmacı statüsü tanıması gerekirken ticaret gemilerinin böyle bir yükümlülüğü olmadığı görüşü vardır.[191]

Geri göndermeme ilkesi gereği, deniz yoluyla kurtarılıp gemiye alınan sığınmacıların ilk uğrama limanında indirilmesi gerekmektedir. Ancak bu ilk uğrama limanının, hangi ölçütlere göre değerlendirileceğinin deniz hukukunda net bir tanımı yapılmamıştır. Somut olayın özellikleri de dikkate alınarak bunun belirlenmesi gerekir.

Aslında göçmenlik ve sığınmacılık arasında bir ayrım yapılmalı ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele sırasında sığınmacıların geri göndermeme ilkesinden yararlanmaları engellenmemelidir.

---

[191] **Bilgin, Aslı** (2017) "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahâle Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi" Hacettepe HFD, C: 7, S: 2, s. 67-69, <https://dergipark.org.tr>, s.e.t. 18.10.2019.

Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokole göre göçmen kaçakçılığı; *"doğrudan veya dolaylı olarak, bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimî olarak ikâmet etmediği bir taraf devlete yasadışı olarak girmesinin sağlanması*" olarak tanımlanmıştır. Protokole göre asıl yetkiye bayrak devleti sahip olsa da yetki verdiği takdirde kıyı ya da liman devleti de bayrak devletinin bayrağını taşıyan gemiye çıkma, bu gemide arama yapma ve diğer her türlü tedbiri almaya yetkilidir.

Protokolün 19. maddesine göre: *"Bu protokoldeki hükümler, kişilere uluslararası insancıl hukukun ve özellikle de 1951 tarihli Sözleşme ve 1967 tarihli Mültecilerin Statüsüne ilişkin Protokol'ün ilgili hükümlerinde yer alan ve kişilerin kaçtığı ülkeye iade edilmemesi yani geri göndermeme ilkesi de dâhil olmak üzere tanınmış hakların önceliğini etkilemez.* "

Göçmen kaçakçılığının önlenmesine ilişkin yapılan uygulamalar geri göndermeme ilkesinin ihlâli sonucunu doğurması yanında bu kişilerin etkin bir şekilde sığınma prosedürünü kullanmalarına da engel teşkil eder. [192]

Genel olarak sığınma başvuruları açısından Yunanistan hedef, Türkiye ise transit ülkedir. Türkiye ve Yunanistan arasında göçmen kaçakçılığını önlemek amacıyla antlaşma[193] yapılmıştır. Bu antlaşmanın yanında, geri kabul antlaşması da yapılmıştır. Bu iki devlet arasında herhangi birinden diğerine ve kaçak yollarla geçiş olduğu takdirde ilk varış ülkesine iadesini sağlamaya yönelik anlaşma sağlanmıştır.

---

192 **Özer, Deniz Kızılsümer** (2007) "Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk" Uluslararası Hukuk ve Politika, C: 3, No:10, s. 75-95.

193 **"Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Kamu Düzeni Bakanlığı Suç ile Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç ile Mücadele İş Birliği Antlaşması"**, RG. 24.04.2002, <https://www.tbmm.gov.tr>, s.e.t. 06.10.2019.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

4.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Geri Göndermeme İlkesi

AİHS 3. maddesinde; "*hiç kimsenin işkence veya insanlık dışı davranış ya da cezaya maruz bırakılamayacağı*" düzenlenmiştir. AİHS'de açıkça geri gönderme yasağı düzenlenmemiştir. Ancak 3. madde içtihatlar ve yorum yoluyla; "*hiç kimsenin işkence ya da insanlık dışı muamele ya da cezaya maruz bırakılacağı bir yere gönderilemeyeceği*" şeklinde yorumlanıp uygulanmaktadır.

AİHS'nde, geri göndermeme ilkesi doğrudan düzenlememiş olsa da dolaylı koruma yoluyla AİHS'de düzenlenmemiş hakların, Sözleşme'de düzenlenmiş hakların kapsamları genişletilerek korunması söz konusudur. AİHM önüne gelen başvuruda, öncelikle AİHS 3. maddesi bağlamında işkence yasağının ihlal edilip edilmediğini incelemekte ve ihlal edilmiş ise başka herhangi bir hak ve özgürlük bağlamında bir değerlendirme yapmamaktadır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde daha katı bir inceleme yapılmakta, 1. maddesi bağlamında mülteci statüsü belirlenmekte ve geri gönderme yasağının ihlal edilip edilmediğine bakılmaktadır. AİHM ise işkence yasağı dışında AİHS'de düzenlenen başka bir hak ya da özgürlüğün geri göndermeme yasağı bağlamında ihlal edildiğini tespit ettiği takdirde uluslararası koruma bağlamında ihlal kararı vermektedir. AİHM dinamik bir yorum yöntemi kullanarak geri göndermeme ilkesini günümüz şartlarına uyarlamaktadır.[194]

4.1.1. İşkence Yasağı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

Sözleşme'de, devletlerin AİHS'ne taraf olsun ya da olmasın işkence yasağının mutlak anlamda bir yasak olduğu ve taraf olmayan üçüncü bir devlette yaşanacak bu tarz bir eylemin yasak kapsamında değerlendirileceği belirtilmiştir. AİHS 15. madde kapsamında işkence

[194] **Akman** (2019), s. 110-115.

yasağı ile ilgili hüküm askıya alınamamaktadır. İşkence yasağı; işkenceye varan her türlü davranış ya da eylem, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele veya cezayı kapsamaktadır.

AİHM, işkence yasağı bağlamında yaptığı değerlendirmede, işkenceye varan davranış ya da eylemin belirli bir ağırlığa ulaşmış olması ya da kötü muamelenin yoğunluğuna bakmaktadır. Burada fiziksel eylemler dışında ruhsal anlamdaki davranışların da ihlale yol açtığı dile getirilmektedir. Ayrıca kişinin işkence ya da kötü muameleye uğrama konusunda ciddi ve yakın bir tehlike altında olması da ihlal niteliği taşımaktadır. Mağdurların, AİHS'ne taraf olmayan bir devlete gönderilmesi halinde işkenceye varan muamele ile karşılaşma tehlikesi bulunuyor ise bu durumda da geri göndermeme ilkesi devreye girmektedir. [195]

İşkence yasağı devletlere hem negatif hem de pozitif bir yükümlülük yüklemektedir. Taraf devletlerin negatif anlamda, işkence içeren eylem ya da davranışlardan kaçınma yükümlülüğü; pozitif anlamda, olması muhtemel işkence fiillerini önleme ve bu anlamda yasal düzenlemeleri yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bunun yanında devletlerin, işkence yasağına aykırı her türlü durumu etkili bir soruşturma ile cezalandırma yükümlülüğü de bulunmaktadır. [196]

Bu anlamda içtihat niteliğinde kabul edilebilecek bir karar olan *Soering/ Birleşik Krallık* davası geri gönderme yasağını AİHS 3. madde kapsamında açıklamıştır. Bu davada Alman vatandaşı *Soering* sahtecilik suçundan Birleşik Krallıkta yakalanmıştır. Aynı tarihlerde *Soering'*in ABD'de bulunan kız arkadaşının anne ve babasını öldürdüğü anlaşılmıştır. Bu olay üzerine ABD, İngiltere ile aralarında imzalanmış olan suçluların iadesini düzenleyen anlaşmaya dayanarak *Soering*'in iadesini talep etmiştir. İngiltere *Soering*'in ABD'ye iadesine karar vermiştir. Ancak *Soering* ABD'ye iade edildiği takdirde çok büyük olasılıkla ölüm cezası ile karşılaşacağını ve AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olacağını iddia etmiştir. *Soering*, başvurusunda ölüm cezasını beklerken ağır bir psikolojik travma yaşadığını ve bunun da ölüm koridoru (*death row*)[197] sendromu olduğunu

---

195 **Akman** (2019), s. 117-118.

196 **Bilge, Burak** (2014) "AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü", İnönü HFD, C: 5, S: 2, s. 394. (bkz. *Assenov ve Diğerleri/ Bulgaristan* Davası, AİHM, Başvuru No: 24760/94, Karar Tarihi: 28.10.1998)

197 **Saygılı, Abdurrahman** (2019) "Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler", İnönü Üniversitesi HFD, C: 10, S: 2, s. 542-544.

söylemiştir. AİHM başvuruda *Soering*'in iddia ettiği gibi ölüm cezasının infazını beklemenin ona ciddi bir stres yaratacağını düşünerek Birleşik Krallık'ın verdiği iade kararının AİHS 3. maddenin ihlali anlamına geldiğine karar vermiştir.

Bir suçlunun işlediği iddia olunan suç sebebiyle sınır dışı edilmesi halinde kişinin gittiği ülkede işkence ya da kötü muamele görme tehlikesi bulunuyorsa işlemi gerçekleştiren taraf devletin 3. madde kapsamında doğacak ihlalden sorumlu olduğu söylenmektedir.[198] Buna "dolaylı geri gönderme yasağı" da denilebilir.

Chahal/ Birleşik Krallık davasında da AİHM, AİHS 3. maddesinin kamu güvenliğinin tehlike altında olduğu durumlarda bile sınırlanamayacağını ve mutlak bir yasak olduğunu ifade etmiştir.[199]

AİHS bağlamında işkence yasağının 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nden daha geniş bir koruma sağladığını belirtmiştik. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi sadece hayat ve özgürlüğe yönelik bir tehlikeyi geri göndermeme ilkesi bağlamında korurken, AİHS'de işkence veya işkence sayılmayan fakat belirli bir yoğunluğa ulaşmış olan kötü muamelelerin de 3. madde kapsamında korunduğunu söylemek mümkündür.[200]

AİHM'in başka bir kararında "geri gönderme yasağının dolaylı etkisi" kavramından bahsedilmiştir. Kararda; başvurucunun Birleşik Krallık'tan Almanya'ya iade edilmesi durumu söz konusudur. Başvurucunun iddiası ise Almanya'nın kendisini Sri Lanka'ya iade edeceği yönündedir. Başvurucunun iddiası ise; Sri Lanka'da AİHS 3. maddesi kapsamında yasaklanan muameleleri görme tehlikesinin muhtemel olduğu yönündedir. Mahkeme yaptığı değerlendirmede; AİHS'ne taraf devletlerin sığınmacıyı yine Sözleşme'ye taraf üçüncü devletlerden birine gönderdiği takdirde AİHS 3. maddesindeki işkence yasağından kaynaklı yükümlülüklerinin devam ettiğinden kişinin bu üçüncü ülkede işkence ya da kötü muamele

---

198 ***Soering/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 14038/88, Karar Tarihi: 07.07.1989, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

199 ***Chahal/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 22414/93, Karar Tarihi: 15.11.1996, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf> , s.e.t. 04.03.2020.

200 **Akman** (2019), s. 121.

görmesi tehlikesinin bulunması durumunda gönderen taraf devletin geri gönderme yasağı bağlamında sorumluluğu doğacağından bahsetmiştir.[201]

İşkence yasağı mutlak anlamda bir hak olduğundan resen araştırma ilkesine tabidir. Dolayısıyla başvurucu sınır dışı ya da geri gönderme işleminin hayat ya da özgürlüğüne yönelik bir tehlike barındırdığına dair deliller sunmuş olsa da Mahkeme de kendi bünyesinde bir araştırma faaliyeti yürütmektedir.

AİHM çoğu zaman başvurucunun sunduğu deliller ve kendi araştırmaları ile kararlar verse de bazı durumlarda özel delillerin varlığı aramaktadır. Özellikle de kişinin gönderileceği devletin içinde bulunduğu somut durumun ve kötü muamele görme tehlikesinin potansiyeli ve başvurucunun kişisel durumunu da değerlendirmede dikkate almaktadır.[202]

Mahkeme delil değerlendirme aşamasında mutabakat zaptı ya da diplomatik güvencenin varlığını da yan delil olarak dikkate almaktadır. Başvurucunun gönderileceği ülkede işkence veya kötü muamele ya da ceza ile karşılaşmayacağı konusunda gönderilen ülkeden güvence alınması gerekmektedir.[203]

Dougoz/ Yunanistan davasında; sınır dışı edilmek üzere idari gözetim merkezinde bekletilen başvurucunun tutulduğu merkezdeki koşulların 3. maddenin ihlaline yol açtığına karar vermiştir. Başvurucunun, tutuklu olduğu süreçte kaldığı hücrenin kalabalık, hijyensiz ve rahatsızlık verici olması sebebiyle bunun 3. madde bağlamında kötü muamele kapsamında sayılacağını söylemiştir.[204]

4.1.2. Yaşam Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

Bu Sözleşme'de, geri gönderme yasağı yaşam hakkı bağlamında da değerlendirilmektedir. Sözleşme'nin 2. maddesinde; "*herkesin yaşam hakkına sahip olduğu,*

---

201 ***T.I./ Birleşik Krallık*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 43844/98, Karar Tarihi: 07.03.2000, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":["43844/98"],"itemid":["001-5105"]}>, s.e.t. 04.03.2020.

202 **Göçmen, İlke** (2015) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 300-301.

203 **Ergül** (2013), s. 216-220.

204 **Ergül** (2013), s. 236. (*Dougoz/ Yunanistan* Davası, AİHM, Başvuru No: 40907/98, Karar Tarihi: 06.03.2001.)

yasalarda karşılığı ölüm cezası olan bir fiilin işlenmesi halinde uygulanacak ölüm fiilleri dışında hiç kimsenin kasten öldürülemeyeceği" belirtilmiştir. Ancak yasadışı şiddete karşı bir kimsenin korunması, yasalara uygun olarak bir kişinin yakalanması ya da tutuklu kişilerin kaçmasını önlemek veya gerçekleşmiş bir ayaklanma ya da isyanın bastırılması amacıyla başvurulan kuvvet içerikli eylemler neticesinde ölüm meydana gelmişse AİHS 2. madde bağlamında yaşam hakkı ihlal edilmiş olmayacaktır. Sözleşme'ye Ek 13 nolu Protokol[205] ile ölüm cezası mutlak anlamda yasaklanmıştır.

AİHM, önüne gelen başvurularda 2. madde bağlamında yaşam hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılmış olsa bile 3. madde işkence yasağı bağlamında da bir incelemede bulunmaktadır.[206]

Bahaddar/Hollanda kararında; başvurucunun gönderildiği ülkede ölüm cezası ile karşı karşıya kalacağı ve yaşam hakkının ihlal edilmiş olacağı konusunda ciddi deliller olması halinde sınır dışı ya da iade işleminin devletlerin sorumluluğunu doğuracağını söylemiştir. Delilleri elde etmenin başvurucu için oldukça güç olduğu durumlarda ise bu görüşünü yumuşatarak her türlü makul kuşkuyu ortadan kaldıracak bir delil sunulmasını beklemektedir. [207]

Dolayısıyla AİHS ve Sözleşme'ye Ek 13 nolu Protokol'e taraf devletlerin iade konusu kişinin, ölüm cezası ile karşılaşacağı bir yere geri göndermemesi gerektiği ve iade talebinde bulunan devletin kişiye ölüm cezası uygulamayacağı yönünde güvence vermesi halinde iadenin gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.[208]

Aynı zamanda kişinin sınır dışı ya da iade edildiği ülkede adil yargılanma hakkına aykırı bir yargılama süreci neticesinde ölüm cezası ile karşılaşma riski bulunuyorsa bu durumda da AİHS 2. ve 3. maddelerinin ihlal edilmiş olacağı ifade edilmiştir.

---

205 **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 13 nolu Protokol**, 01.07.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye ise 09.01.2004 tarihinde imzalamıştır. 12.10.2005 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye'de 01.06.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

206 **Göçmen** (2015), s. 278-280.

207 ***Bahaddar/ Hollanda*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 25894/94, Karar Tarihi: 19.02.1998, <https://www.refworld.org/cases,COECOMMHR,3ae6b69c4.html>, s.e.t. 09.03.2020.

208 **Öztürk** (2015), s. 141-143 (bkz. Dipnot: 492)

4.1.3. Özgürlük ve Güvenlik Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

AİHS 5. maddesi bağlamında herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ancak belirli hallerde bu hakkın sınırlanabileceği ifade edilmiştir.[209] Özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında devletin pozitif ve negatif yükümlülükleri vardır. Pozitif yükümlülük, kişilerin, hürriyetinden yoksun kılmaya varan davranışlara karşı korunması; negatif yükümlülük ise devlet adına yetki kullanan kimselerin kişileri özgürlüklerinden yoksun kılacak davranışlardan kaçınmalarıdır.[210]

Özgürlük ve güvenlik hakkının geri göndermeme ilkesi ile ilişkisi 5/1-f bendinde yer alan; sığınılan ülkeye hukuka aykırı olarak giren kişiler hakkında verilmiş haklı nedene dayalı sınır dışı etme kararlarının infazı amacıyla hakkın özüne dokunmadan kişilerin özgürlüklerinin kısıtlanmasıdır.[211]

AİHM özgürlük ve güvenlik hakkı kapsamında yaptığı incelemelerde üç unsurlu bir inceleme gerçekleştirmektedir. Öncelikle kişinin özgürlüğünden alıkonulmasını gerektiren

---

209 **AİHS 5. maddesi**: "*Hiç kimse, aşağıdaki haller dışında ve yasayla öngörülen bir usule uygun olması durumu hariç özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır.*
Bir kimsenin; (a) yetkili bir mahkeme tarafından verilen bir mahkumiyet kararının infazı amacıyla, hukuka uygun olarak alıkonması/tutulması;
(b) bir mahkemenin hukuka uygun olarak verdiği bir karara uyulmaması sebebiyle ya da yasa tarafından öngörülen herhangi bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak üzere, hukuka uygun olarak gözaltına alınması ya da tutuklanması;
(c) bir kimsenin, bir suç işlediği hususunda makul bir şüphe bulunması üzerine ya da bir suç işlenmesini yahut suç işledikten sonra kaçmasını önlemek için makul olarak gerekli bulunduğu düşünülen hallerde, o kişiyi yetkili yasal makam önüne çıkartmak amacıyla, hukuka uygun olarak gözaltına alınması ya da tutuklanması;
(d) bir küçüğün eğitiminin izlenmesi amacıyla verilen hukuka uygun bir kararla gözetim altında tutulması ya da yetkili yasal mercii önüne çıkarılması amacıyla hukuka uygun olarak alıkonması;
(e) bulaşıcı hastalıkların yayılmasının önlenmesi amacıyla bu tür hastalık taşıyan kişilerin, akıl hastası olanların, alkoliklerin ya da uyuşturucu bağımlısı olanların veya serserilerin hukuka uygun olarak alıkonulması;
(f) bir kişi hakkında bir ülkeye izinsiz şekilde girmesini önlemek üzere ya da sınır dışı etmek yahut geri vermek amacıyla bir işlem yapılması halinde, bu kişinin hukuka uygun olarak gözaltında tutulması."

210 **Göçmen** (2015), s. 350.

211 **Göçmen** (2015), s. 353.

haklı bir sebebin olup olmadığını inceler. AİHM kişinin tutuklanması ya da gözaltına alınmasını gerektirecek dürüst kuşku ya da makul şüphenin bulunması gerektiğini vurgulamaktadır. Sonrasında 5. maddede sayılan koşulların var olup olmadığını denetler. Son olarak ise özgürlükten yoksun kılmanın kanuna uygun olup olmadığını inceler.

AYM bir kararında; mahkemece hakkında verilen nihai hükme rağmen halen bir suç isnadına bağlı olarak tutukluluk halleri devam eden başvuruculara kanunda öngörülen azami tutukluluk süresini aşacak şekilde özgürlüklerinden alıkonulduklarına karar verilmiştir.[212]

AİHM'in *Tomic/ Birleşik Krallık* davasında; ülkeye giriş izni almadan yapılan her türlü girişin yasalara aykırı olduğu ve bu durumda kişilerin özgürlüklerinden alıkonulabilecekleri belirtilmiştir. Sınır dışı etme ya da iade etmek için gözetim altında tutulan korunma sahiplerinin gönderildikleri ülkede özgürlüklerinden alıkonulacaklarına dair açık ve yoğun bir riskin bulunması halinde iade eden devletin 5. madde bağlamında sorumluluğu doğacaktır.[213] Bu durum özgürlük ve güvenlik hakkının sınır ötesinde de uygulanabilirliğini göstermektedir.

Benzer bir yorum *Othman/ Birleşik Krallık* davasında da yapılmıştır. AİHM aynı zamanda kişinin gönderileceği ülkede AİHS 6. madde bağlamında adil bir yargılama yapılmadan hakkında tutuklama kararı alınmış olması ve keyfi olarak özgürlüğünden alıkonulması halini de 5. maddenin ihlali olarak kabul etmiştir.[214]

4.1.4. Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

AİHS 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkı da bünyesinde çok çeşitli hakları barındırması sebebiyle geri gönderme yasağı bağlamında dolaylı bir koruma

---

212 ***Ş. GÜZEL ve B. GÜZEL* Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2013/496, Karar Tarihi: 03.04.2014, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/d9348c0d-8fba-460a-a7bf-a7a0e045e6e4?wordsOnly=False>, s.e.t. 10.03.2020.

213 ***Tomic/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 17837/03, Karar Tarihi: 14.10.2003, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"display":[2],"languageisocode":["ENG"],"appno":["\"17837/03\""],"itemid":["001-23532"]}>, s.e.t. 10.03.2020.

214 **Aktan** (2019), s. 140-141.

sağlayarak uygulama alanı bulmaktadır.[215] Adil yargılanma hakkı AİHS 15. madde kapsamında istisnai hallerde askıya alınabilen bir haktır. Ancak bu durum hakkın özüne dokunmamalıdır.

Bu hak ile, kişilere her durumda asgari yargılama standartlarının sağlanmış olduğu, önceden, yasalarla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemelerde, makul süre içerisinde ve kamuya açık bir biçimde yargılanmaları ve kararların aleni verilmesi temin edilmeye çalışılmıştır. Ancak yargılamaların aleniliğine ilişkin sınırlı sayma yoluyla bazı sınırlamalar getirilmiştir.[216] Kişiler yargılama sonuna kadar masumiyet karinesinden faydalanmaktadır. Hak kapsamındaki kişi, soruşturma başladığı andan itibaren işlediği iddia olunan suç hakkında bilgilendirilme, savunma hazırlayabilme, gerekiyorsa bir avukat yardımından faydalanma hakkına da sahiptir. Bu saydığımız hususlar 6. maddede doğrudan düzenlenmiştir. Diğer taraftan AİHM'nin içtihatları ile gelişmiş ilkeler de vardır. Bunlar; taraflar arasında silahların eşitliği, etkili hukuki yollara başvuru hakkıdır.

Mahkeme adil yargılanma hakkının önemine işaret ederek dar yorumlanmaması ve her somut olayın ve bireylerin içinde bulundukları durum ve şartlara göre tespitlerde bulunmak gerektiğini de belirtmiştir.[217]

Korunma sahiplerinin sınır dışı ya da iade edilmeleri amacıyla alınan idari ya da yargısal kararlarda adil yargılanma hakkı kendini göstermektedir. Bunun yanında kişinin

---

215 01.06.2010 tarihinde yürürlüğe giren 14 nolu Protokol değişiklikleri ile **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 5. maddesi**; "*herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu ve belirli haller dışında kişilerin özgürlüklerinden alıkonulamayacakları*" düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 6. maddesi; "*herkesin hukuk ve ceza davalarında önceden yasalarla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede, aleni olarak ve makul bir süre içinde yargılanmayı isteme hakkı olduğundan*" bahsedilmiştir.

216 "..ancak kişiler, duruşmanın tamamından ya da bir kısmından, bir demokratik toplumda, ahlak, kamu düzeni yahut milli güvenlik yararına, gençlerin çıkarlarının ya da tarafların özel yaşamının korunmasının bunu gerektirmesi hallerinde ya da aleniyetin, adaletin gereklerine zarar verebileceği özel koşullar bulunması halinde, mahkemenin görüşüne göre kesin biçimde gerekli olduğu ölçüde çıkartılabilir."

217 **Akman** (2019), s. 142-143.

gönderileceği ülkede karşılaşacağı adil olmayan bir yargısal veya idari süreç de adil yargılanma hakkını gündeme getirecektir.[218]

AİHM, *Maaouia/ Fransa* davasında; ilk kez başvurucunun ülkeye kabul edilip edilmemesinin adil yargılanma hakkı ile ilgilisi incelenmiştir. Tunus vatandaşı olan *Maaouia*, Fransa'da işlemiş olduğu suç sebebiyle cezası infaz edildikten sonra hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Bu karar başvurucuya tebliğ edilmemiştir. Başvurucu idari yargıda hakkındaki sınır dışı etme kararının iptalini sağlamıştır. Bunun üzerine sınır dışı etme kararı iptal edilene kadar geçen süreç içinde AİHS 6. maddesi bağlamında bir hak ihlali yaşadığı gerekçesiyle başvuruda bulunmuştur. Mahkeme yaptığı değerlendirmede; özel hukuk ve ceza hukukuna ilişkin verilmiş kararların infazı için gerçekleştirilen işlemlerde adil yargılanma hakkının ihlalinin doğmayacağını, sınır dışı etme kararının idari nitelikte karar olduğunu belirtmiştir.[219] Mahkeme kararına gerekçe olarak AİHS'ne Ek 7 nolu Protokolü'nü göstermiştir. Bu Protokol'de bir devletin egemenlik sahasında yasalara uygun olarak ikâmet eden yabancı hakkında hukuka uygun şekilde bir sınır dışı kararı alınabileceği, hakkında sınır dışı kararı alınmış kişilerin de bu sınır dışı kararına karşı kanun yollarına ve etkin hukuki yollara başvurabilme ve savunma geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Ancak kamu düzeni ve milli güvenlik gerekçesiyle kişilerin, bu hakları kullandırılmadan da sınır dışı edilebileceği eklenmiştir.

Bu karar AİHM'in ilke kararlarından olsa da eleştiriler de almıştır. AİHS hükmünün dar bir yoruma tabi tutulmasının sağladığı güvenceyi azalttığı belirtilmiştir. Çünkü uluslararası sözleşmelerin mağdur lehine yorumlanması gerekmektedir.[220]

Nowak/ Ukrayna davasında; sınır dışı etme kararlarına dair yapılan incelemede dikkat edilecek hususlar açıklanmıştır. Öncelikle kişinin bulunduğu ülkede yasalara uygun olarak

---

218 **Akman** (2019), s. 145.

219 **Ekşi, Nuray** (2009) "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu", C: 29, S: 0, s. 125-126, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99314>, s.e.t. 18.12.2020.

220 **Ekşi, Nuray** (2008) "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesini Engelleyen Haller", C: 82, S: 6, s. 2817-2818, <https://www.jurix.com.tr/article/17269>, s.e.t. 10.03.2020.

ikâmet edip etmediği ve hakkında hukuka uygun verilmiş bir sınır dışı kararı olup olmadığı incelenir. Kişilerin sınır dışı kararına karşı sahip oldukları hakların ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesiyle kullandırılmadan sınır dışı edilebilecekleri düzenlemesi de dikkate alınacaktır. Hukuka uygun ikâmet etmenin varlığı için mahkeme başvurucunun vize ya da ikâmet izni ile orada bulunuluyor olmasını aramaktadır. Diğer ölçüt olarak kişiler hakkında suçluların iadesi kurumu dışında her türlü sınır dışı işleminin Protokol kapsamında olduğu söylenmektedir. Başka bir ölçüt sınır dışı kararını veren devletin ulusal mevzuatına ve hukukun üstünlüğü ilkesine uygun bir karar verilmiş olması gerekir. Hukukun üstünlüğü burada hukuki yollara erişim ve hukuki öngörülebilirliği kapsamaktadır. Son olarak kamu düzeni ve ulusal güvenliğin tehlikeye atıldığı konusunda haklı gerekçeler sunulmuş olması gerekir.[221]

Bireylerin geri gönderme yasağı bağlamında sınır dışı ya da iade edilmesi hallerinde bu işlemleri gerçekleştiren devlette yetkili mercilere başvuru ve gönderildiği ülkede yaşam ya da özgürlüğünün tehlikede olduğu iddiası ispat edebilme hakkı tanınması adil yargılanma hakkının sağlanması ile mümkün olacaktır.

AİHM bazı kararlarında sığınma başvurularının reddine karşı ya da sınır dışı etme kararlarına karşı hukuki yollara başvurunun engellenmesi ve kişilere adil yargılama hakkı standartlarının sağlanmamasının 6. maddenin ihlaline yol açtığı yönünde karar vermiştir.

Diğer taraftan kişilerin sınırı dışı ya da iade edildikleri ülkede adil yargılanma haklarının ihlal edileceği iddialarının bulunduğu durumlarda gerçek bir riskin bulunması halinde de ihlal kararı vermektedir. Buna "adil yargılamanın sınır ötesi uygulaması" denilmektedir.

F./ Birleşik Krallık davasında; başvurucunun gönderileceği ülkenin adil yargılamaların yapılmadığı bir ülke olması sebebiyle sınır dışı işleminin gönderen devletin 6. madde bağlamında sorumluluğunu doğurduğuna karar vermiştir.[222]

Bader ve Kanbor/ İsviçre davasında; kaçak olan başvuruculların sınır dışı edildikleri ülke olan Suriye'de acele ve savunma hakkının tanınmadığı bir yargılama neticesinde ölüm

---

221 **Aktan** (2019), s. 152-153. (*Nowak/ Ukrayna* Davası, AİHM, Başvuru No: 60846/10, Karar Tarihi: 31.03.2011.)

222 **Aktan** (2019), s. 149-150.

cezası ile cezalandırıldıklarını bu durumun da hem yaşam hakkının hem de adil yargılanma hakkının ağır ihlaline yol açtığını belirtmiştir.[223]

Nihai olarak AİHM sınır dışı ya da iade etme kararlarına karşı yapılan başvurularda doğrudan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermemektedir. Ancak yaşam hakkı, işkence yasağı ile bağlantılı olan sınır dışı hallerinde adil yargılanma hakkının da ihlal edildiğine karar vermektedir.

C.G.ve Diğerleri/ Bulgaristan davasında; Türk vatandaşı olan C.G. hakkında Bulgaristan sınır dışı etme kararı almıştır. Gerekçe olarak da kişinin ulusal güvenlik için tehlike teşkil etmesi gösterilmiştir. Başvurucunun hukuki yollara başvuru hakkı engellenmiş, avukatı ile görüşmesine izin verilmemiş ve ivedilikle Türkiye'ye sınır dışı edilmiştir. Gerekli itirazlar da bulunsa da olumsuz sonuçlanmıştır. AİHM'in önüne geldikten sonra yapılan incelemede; sınır dışı etme kararının hukuka uygun verilip verilmediği incelenmiştir. Sınır dışı etme kararının, adil bir yargılama gerçekleştirilmeden verildiğine kanaat getirilmiştir. Aynı zamanda başvurucuya karara karşı etkili hukuki yollara başvuru hakkının da kullandırılmadığı tespit edilmiştir.[224]

Aynı zamanda başvurucunun uyuşturucu kaçakçılığı suçu işlediği ve bu sebeple kamu güvenliği açısından tehdit taşıdığı iddiası değerlendirilmiş ve başvurucunun suçlu olsa da sınır dışı edilmesinin hayatını onarılmaz şekilde etkilediği tespit edilmiştir. Başvurucu hakkında verilen sınır dışı kararının Ek 7 nolu Protokol'e aykırı olduğuna karar verilmiştir.

Mahkeme Ek 7 nolu Protokol ile geri gönderme yasağına karşı kişilere dolaylı koruma sağlamaktadır.

AİHM başka bir kararında ise; başvurucu gıyabında yürütülen kovuşturma neticesinde Ürdün'de terör örgütü üyeliğinden mahkûm edilmiştir. Birleşik Krallık ise ülkesinde bulunan başvurucuyu Ürdün'e sınır dışı etme kararı almıştır. Taraf devletin iddiasına göre; Ürdün hükümetinden, sınır dışı edildiği yerde başvurucunun kötü bir muamele ile karşılaşmayacağı konusunda güvence almıştır. Mahkeme Ürdün'den alınan bu güvencenin yeterli olduğuna kanaat getirmiş ve AİHS 3. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

---

223 **Ergül** (2013), s. 303.

224 **Aktan** (2019), s. 153-154. (*C.G. ve Diğerleri/ Bulgaristan* Davası, AİHM, Başvuru No: 1365/07, Karar Tarihi: 24.04.2008)

Ancak Mahkeme, başvurucunun Ürdün'de hakkında verilen mahkûmiyet hükmünün işkence yoluyla alınmış ifadeye dayandığını ve bu sebeple AİHS 6. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir. Bu başvuru AİHM'nin sınır dışı halinde 6. maddenin ihlal edileceğine karar verdiği ilk dava olma özelliği taşımaktadır. İşkence ve kötü muamele ile elde edilen delillerin dayandığı mahkeme kararlarına dayanılarak verilen sınır dışı etme kararları adil yargılanma hakkını ihlal etmektedir.[225]

Başvurucu sınır dışı işleminin AİHS 5. maddesinin de ihlaline yol açabileceğini çünkü Ürdün ulusal hukukuna göre, bir kişinin 50 güne kadar gizli bir şekilde tutuklanabildiğini iddia etmiştir. Hükümet ise verilmiş mahkûmiyet hükmünden sonra gerçekleşecek hapis halinin 5. madde bağlamında bir ihlal yaratmayacağını savunmuştur. AİHM önceki davalarında sınır dışı etme kararlarında 5. maddeyi uygulama konusunda şüpheler taşımıştır. Ancak *Othman/ Birleşik Krallık* davasında yaptığı değerlendirmede, iade edileceği ülkede hakkında yürütülen herhangi bir dava olmayan kimselerin 5. madde; haklarında yürütülmüş adil olmayan bir yargılama neticesinde tutuklanma riski altında olan kimselerin ise 6. madde bağlamında haklarının ihlal edildiğini söylemelerinin kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Böylece AİHM bu dava içerisinde yapmış olduğu değerlendirme sınır dışı edilme halinde AİHS 5. maddesinin ihlal edildiği iddiasının ileri sürülebileceğini açıkça kabul etmiştir. Ancak somut başvuru için bakıldığında ise başvurucunun Ürdün'e iadesi halinde 50 günlük bir tutukluluk halinin 5. maddenin ihlaline yol açmayacağına karar vermiştir.

4.1.5. Etkili Hukuki Yollara Başvuru Hakkı Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi

Bireylerin sahip oldukları temel hak ve hürriyetlerin korunmasında ulus devlet birincil derecede sorumluluk sahibi iken uluslararası yargı organları ikincil derecede sorumluluk sahibidir. Kişilerin, devletlerde iç hukuk yollarını tüketmeden uluslararası nitelikte kurumlar önünde haklarını ileri sürebilmeleri mümkün değildir. Bu noktada AİHS 13. maddesi kişilerin uluslararası yargı organlarına başvuru yapmadan önce, ulusal yargı organlarına etkili hukuki başvuruda bulunabilme hakkını düzenlemiştir. İlgili maddede yargısal ve yargısal olmayan tüm ulusal organlara hukuki başvuru hakkının mevcudiyetinden bahsedilmiştir. Etkili başvurudan kasıt ise; kişinin hakkında tesis edilen eylem ya da

---

225 ***OTHMAN (ABU QATADA)/ Birleşik Krallık*** **Davası**, Başvuru No: 8139/09, Karar Tarihi: 17.01.2012, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

işlemlere karşı hukuki başvuru hakkını etkin olarak kullanabilme olanaklarına sahip olmasıdır.

Etkili başvuru hakkının geri göndermeme ilkesi ile doğrudan bir ilişkisi vardır. AİHS'de düzenlenen diğer temel hak ve hürriyetlerin ihlali iddiası ile yapılan başvurularda hem ihlal edildiği ileri sürülen temel hak yönünden hem de etkili hukuki başvuru hakkı bakımından birlikte bir değerlendirme yapılmaktadır. Geri göndermeme ilkesine aykırı olduğu ileri sürülen temel hak ihlal edilmemiş olsa da yetkili makamlara etkili başvuruda bulunma hakkı bulunmayanlar yönünden ihlal kararları verilmekte ve korunma sağlanmaktadır.

Klass ve Diğerleri/ Almanya davasında;[226] AİHS'deki diğer temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmemesinin etkili hukuki başvuru hakkının incelenebilmesi açısından bir ön şart olmadığı dile getirilmiştir.

Etkili başvuru hakkı AİHS'ne taraf devletler açısından ise bir yükümlülüktür. Bu yönden yapılan incelemelerde, taraf devletlerin sığınma prosedürlerinin kişileri geri göndermeme ilkesi bağlamında ne kadar koruduğu, devletçe sığınmacılara etkin güvenceler sağlanıp sağlanmadığı irdelenmektedir. Etkili başvuru yolunun ilgili devlette bulunmaması hem söz konusu temel hak ve hürriyetin hem etkili başvuru hakkının hem de geri göndermeme ilkesinin ihlaline yol açacaktır.[227]

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi kapsamında olmayan kişilerin, AİHS'de düzenlenen ve geri göndermeme ilkesi ile sıkı ilişki içinde olan yaşam hakkı, işkence yasağı, aile ve özel hayatın korunması çerçevesinde korunması mümkün hale gelmiştir.

AİHS 13. maddesi bağlamında sığınmacıların bu usule erişimlerinin etkin olup olmadığı da AİHM kararlarında ele alınmaktadır. Uluslararası korunma başvuru sahiplerine hem sığınma başvurularını gerçekleştirirken hem de başka bir ülkeye gönderilmeleri durumunda etkili hukuki başvuru yolu sağlanıp sağlanmadığı konusu önem arz etmektedir.

Bir kararında; AİHM, taraf devlet olan Yunanistan'ın sığınma hususuna dair mevzuatının AİHS ve içtihatlarına uygun olduğunu, geri göndermeme yasağı bağlamında

---

226 ***Klass ve Diğerleri/ Almanya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 5029/71, Karar Tarihi: 06.09.1978, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_TUR.pdf>, s.e.t. 11.03.2020.

227 **Akman** (2019), s. 151-155.

yeterli güvenceleri barındırdığını ancak mevzuatın uygulanmasında etkin hukuki başvuru yolunun işletilemediğini tespit ederek 13. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir.[228]

Ahmade/ Yunanistan davasında; başvurucunun gönderileceği ülkede işkence ve kötü muamele göreceği konusunda gerçek bir riskin bulunduğu yönünde haklı gerekçeler bulunuyorsa sığınılan ülkenin ayrıntılı biri inceleme yapması gerektiği aksi takdirde sorumluluğunun doğacağı ifade edilmiştir.[229]

4.2. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Geri Göndermeme İlkesi

AİHM başta Türkiye olmak üzere diğer taraf ülkeler hakkında verdiği kararlar, genel itibariyle özgürlük ve güvenlik hakkı ihlâlleri, zorla geri gönderme ve işkence ya da kötü muamele yasağına aykırı uygulamalarla ilgilidir. Ayrıca Türkiye yabancı misafirhaneleri ve barınma merkezlerindeki gözetim koşulları nedeniyle de AİHM tarafından mahkûm edilmektedir.

4.2.1. Z.N.S-Türkiye Kararı

4.2.1.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[230]

1967 doğumlu İran vatandaşı Z.N.S. 24 Eylül 2002 tarihinde İstanbul'a sahte pasaport ile giriş yapmıştır. 22 Ekim 2003 tarihinde kendisine mülteci statüsü tanınması talebiyle BMMYK'ya başvurana kadar yetkili Türk makamlarını durumundan haberdar etmeden Türkiye'de yaşamaya devam etmiştir. Başvurucu 2004 yılında Türk makamları tarafından İran'a sınır dışı edilmiştir. İran'da 9 ay boyunca hapis cezası çektiğini ve bu süreçte kötü muamele gördüğünü iddia eden başvurucu 3 Şubat 2005 tarihinde tekrar Türkiye'ye yasadışı yollardan giriş yapmıştır. Bu esnada BMMYK'ne yapmış olduğu başvurunun incelemeden

---

228 ***M.S.S./ Belçika ve Yunanistan*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 30696/09, Karar Tarihi: 21.01.2011, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/M.S.S.-Belcika-ve-Yunanistan.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

229 **Aktan** (2019), s. 158-159. (*Ahmade/ Yunanistan* Davası, AİHM, Başvuru No: 50520/09, Karar Tarihi: 25.09.2012.)

230 ***Z.N.S./ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 21896/08, Karar Tarihi: 19.01.2010, para. 6-29, <http://www.madde14.org/index.php?title=Z.N.S._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

kaldırıldığını öğrenen başvurucu 2007 yılında başvurusunun yeniden incelenmesi yönünde bir talepte bulunmuştur.

Başvurucu, 9 Mayıs 2008 tarihinde resmî belgede sahtecilik ve vize ihlali suçlamasıyla Türk makamları tarafından yakalanmış ve sınır dışı edilmek üzere Yabancı Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmiştir. Bu esnada başvurucu İran'da bulunan mevcut hükümete karşıt görüşte olduğunu ve bu sebeple hem kendisi hem de ailesinin İran'da baskı ve zulüm gördüğünü belirterek kendisine Türkiye'de ikamet tezkeresi verilmesini talep etmiştir. Başvurucu ve ailesine 29 Aralık 2008 tarihinde BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmıştır.

Başvurucu 2006 yılında geçirdiği operasyon sebebiyle sağlık durumunun kötü olduğunu buna rağmen Yabancı Geri Gönderme Merkezi'nde kötü koşullarda tutulduğunu ve doktora erişim hakkının kendisine kullandırılmadığını iddia etmiştir. Bu süreçte başvurucunun durumu daha da kötüleşmiştir. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi'nin belirlediği asgari yaşam standartlarının Geri Gönderme Merkezi'nde kendisine sağlanmadığını iddia etmiş ve bunu kanıtlayan delilleri de başvurusu ile birlikte ibraz etmiştir. Bu fotoğraflarda son kullanım tarihi geçmiş temizlik malzemelerinin bulunduğu, küçük bir odada dört adet ranzanın bulunduğu ve bunların üzerine çarşaf bile serili olmadığı delillendirilmiştir.

Başvurucu bunların yanında Geri Gönderme Merkezi'nde görevli memurların kendilerine kötü davrandığını da iddia etmektedir.

4.2.1.2 Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[231]

Hükümet başvurucunun sağlık sorunları nedeniyle gerekli tıbbi yardıma erişim hakkının kendisine kullandırıldığı bir dizi muayeneden geçip herhangi bir sağlık sorununun bulunmadığının doktorlarca tespit edilmiş olduğunu iddia etmektedir.

Başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'nin koşulları ile ilgili tüm iddiaları reddedilmiştir. Bu merkezin bir tutukevi gibi olmaktan ziyade doğum günü ve bayram kutlamalarının yapıldığı bir yer olduğunu iddia etmiş ve buna ilişkin resimleri de delil olarak sunulmuştur. Ayrıca başvurucu hakkında alınmış bir sınır dışı etme kararı bulunmadığını

---

231 ***Z.N.S./ Türkiye*** **Davası**, para. 30-32, <http://www.madde14.org/index.php?title=Z.N.S._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

ulusal mevzuata göre vize ve pasaport gereklerini ihlal etmiş olduğu için sınır dışı edileceğini iddia etmiştir.

Başvurucunun kendisine kötü davrandığını iddia ettiği görevli memur hakkında gerekli soruşturma işlemlerinin de vakit kaybetmeden başlatılmış olduğu iddia edilmiştir.

Son olarak başvurucu bu süreç boyunca gerekli iç hukuk yollarını tüketmeden konuyu AİHM'nin önüne taşıdığı geçici bir sığınma başvurusunun bulunmadığı savunması yapılmıştır.

4.2.1.3 Mahkeme Kararı[232]

Mahkeme kabul edilebilirlik anlamında yaptığı incelemede başvurucunun kendi payına düşen her türlü iç hukuk prosedürünü yerine getirdiğini belirtmiştir. Çünkü Türk makamları, başvurucuyu temsil eden avukata, başvurucu hakkında yürütülen sınır dışı işlemlerinin AİHM önündeki başvuru neticelenene kadar ertelenmiş olduğunu belirtmiştir.

Taraf devlet, sınır dışı işlemlerine karşı başvurucunun İdare Mahkemelerine başvurabileceğini iddia etmiş olsa da AİHM, sınır dışı kararının iptali istemli davanın süreç içerisinde erteleyici bir etkiye sahip olmadığını belirtmiştir.

Başvurucu Hristiyan olması ve İran'da rejim karşıtı faaliyetlere katılması sebebiyle İran'da ölümle karşılaşma ve zulüm görme tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu iddia etmiştir. Bu anlamda BMMYK tarafından da kendisine mülteci statüsü tanındığını ifade etmiştir. AİHM, yaptığı incelemede başvurucunun Türk makamlarına durumunu anlattığını fakat yetkili makamların gerekli incelemeyi yapmadan başvurucu hakkında sınır dışı etme kararı almış olduğunu tespit etmiştir.

AİHM başvurucunun içinde bulunduğu koşullarla ilgili gerekli değerlendirmeyi yapma görevinin BMMYK Türkiye Ofisi'ne ait olduğu ve onların varmış olduğu sonucun kendi değerlendirmesinde büyük önem arz ettiğini belirtmiştir. BMMYK başvurucunun iddialarının inanılırlığı ve ülkesindeki koşulların gerçekliği konusunda yaptığı incelemede, başvurucunun ülkesine gönderildiği takdirde dini inancı sebebiyle zulme uğrama tehlikesi

---

232 ***Z.N.S./ Türkiye*** **Davası**, para. 45-50, <http://www.madde14.org/index.php?title=Z.N.S._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

ile karşı karşıya olduğunu tespit etmiştir. Bu sebeple başvurucunun İran'a geri gönderilmesinin AİHS 3. maddesinin ihlaline sebep olacağına kanaat getirmiştir.

Başvurucu Geri Gönderme Merkezi'nde herhangi bir haklı gerekçe ve mahkeme kararı olmadan tutuklu kaldığını iddia etmiştir. Bu süreçte tutukluluğuna dair etkili hukuki yollara başvuru hakkının kendisine tanınmadığını iddia etmiştir. AİHM, başvurucunun maruz kaldığı tedbirin hukuka uygunluğu konusunda ivedi olarak yargısal denetime başvuru hakkının kendisine tanınmadığını belirtmiştir. Dolayısıyla başvurucu nezdinde AİHS 5/1. ve 5/3. maddesi ihlal edilmiştir.

Başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'nin koşulları ile ilgili iddialarına yönelik yapılan incelemede AİHM, bazı fotoğrafların başvurucu iddialarını destekler nitelikte olduğunu kabul etse de Merkez'deki fiziki koşulların AİHS 3. maddesinin ihlaline yol açacak nitelikte olmadığına kanaat getirmiştir.

4.2.1.4 Değerlendirmemiz

Sınır dışı ya da iade edilmek maksadıyla Geri Gönderme Merkezleri'nde tutulan yabancıların bu merkezlerde tutulmalarının özgürlüklerinden alıkoyma sonucunu doğurma ihtimali oldukça yüksektir. AİHS'de kişilerin geri gönderilmek üzere tutuldukları bu merkezler ile alakalı doğrudan bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak AİHM vermiş olduğu bazı kararlarında başvuruculara Geri Gönderme Merkezleri'nde tutulma koşullarının insan onuruna yaraşır bir düzeyde olması gerektiğini aksi durumda bunun AİHS 3. maddesi bağlamında işkence yasağının ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Kişilerin tutuldukları süre boyunca ruhsal ve fizyolojik anlamda sağlıklı kalmaları için gerekli her türlü koşulun sağlanması ve bu yönde bir tehdit ortaya çıktığında bunun önlenmesi gerektiği belirtilmiştir.[233]

AİHM son dönemlerde hızla göç alan ülkelerin karşı karşıya kaldıkları zorlukları kabul ettiklerini ancak AİHS 3. maddesinin de mutlak nitelikte olması sebebiyle bu durumun devletleri sorumluluktan kurtarmadığını da belirtmiştir. Kişilerin tutuldukları yerin fiziki ve

---

[233] ***Dougoz/ Yunanistan*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 40907/98, Karar Tarihi: 06.03.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-68351-68819%22]}>, s.e.t. 26.07.2020.

sağlık koşulları, tutuldukları sürenin uzunluğu da ilgili madde kapsamında yapılan değerlendirmelerde ölçüt olmaktadır.[234]

Özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında geri gönderme yasağını değerlendirdiğimizde; devletler korunma ihtiyaç sahibi hakkında hukuka uygun verilmiş bir sınır dışı etme kararı bulunduğu sürece kişilerin çekirdek hakları alanına dokunmadan özgürlüklerinden alıkoyabilir. AİHM özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında yaptığı değerlendirmede; birincil olarak başvuru konusu olayda özgürlükten alıkoyma durumunun bulunup bulunmadığına bakar. İkinci aşamada AİHS 5/1. maddesi bağlamında sayılan durumların olayda mevcut olup olmadığını denetler. Üçüncü ve son aşamada ise özgürlükten alıkoyma eyleminin yasal dayanaklara bağlı olarak gerçekleşip gerçekleşmediğine bakar. Eğer özgürlükten alıkoyma fiili keyfi bir uygulamaya dayanıyorsa AİHS 5. maddesinin somut başvuruda ihlal edilmiş olduğuna karar verir.[235]

Başvuru konusu olayda başvurucunun söz konusu iddialarının taraf devlet tarafından incelenmesi gerektiği, kişinin gönderileceği ülkede karşı karşıya olduğu gerçek ve açık bir riskin varlığı halinde sınır dışı etme ve geri gönderme kararının AİHS 3. madde bağlamında ihlale yol açması durumunun ortaya çıkabileceği vurgulanmış ve başvurucunun bu boyutta bir risk ile karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda kararda, başvurucu hakkında uygulanan özgürlükten alıkoyma tedbirine karşı etkili hukuki yollara başvuru hakkının tanınmamış olmasının adil yargılanma hakkı doğrultusunda ihlale yol açtığı da belirtilmiştir. Bu sebeplerle Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.2. Charahili-Türkiye Kararı

4.2.2.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[236]

1986 Tunus doğumlu olan başvurucu 2003 yılında ülkesini terk ederek Suriye'ye gitmiştir. Burada din eğitimi aldıktan sonra Suriye hükümetinin Kuzey Afrika ülkelerine

---

234 **Özbek, Nimet** (2015) "AİHM Kararları Işığında YUKK'nda İdarî Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar, TBB Dergisi, s: 16-29, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1472>, s.e.t. 27.07.2020.

235 **Kaya** (2019), s. 137-139, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 27.07.2020.

236 ***Charahili/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46605/07, Karar Tarihi: 13.04.2010, para. 6-47, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-

mensup olan vatandaşları gözaltına alma politikası çerçevesinde bir süre gözaltında kaldıktan sonra 2005 yılında Suriye'yi terk ederek Türkiye'ye gelmiştir. Türkiye'de kimlik belgeleri çalındıktan sonra sahte pasaport edinen başvurucu 2006 yılında El Kaide terör örgütüne üye olma suçlamasıyla Türk makamlarınca gözaltına alınmıştır. Başvurucunun evinde yapılan aramada bomba yapımında kullanılan maddeler bulunmuştur. Başvurucu El Kaide terör örgütüne üye olmadığı ancak Ennahda isimli bir örgüte üye olduğunu kabul etmiştir.

Başvurucu 2006 yılında çıkarıldığı Sulh Ceza Hakimliği tarafından tutuklanmıştır. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yapılan sorgusunda ele geçirilen maddelerin evini paylaştığı ev arkadaşına ait olduğunu iddia etmiştir. Başvurucu tutukluluk hali devam ederken BMMYK tarafından kendisine mülteci statüsü tanınmasını talep etmiştir. 2007 yılında tutuksuz yargılanmasına karar verilen başvurucu hakkında 2008 yılında ilk derece mahkemesince beraat kararı verilmiştir.

Bu esnada başvurucu Türk makamlarına sığınma talebinde bulunmuş fakat başvurusu ülkedeki kamu düzenini tehdit ettiği gerekçesiyle 16 Nisan 2007 tarihinde reddedilmiştir. 3 Mayıs 2007 tarihinde başvurucuya BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmıştır. 16 Ekim 2007 tarihinde ise başvurucu hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Başvurucunun avukatı sığınma talebinin reddine dair karar ile sınır dışı etme kararı hakkında hukuki yollara başvurmuştur. Başvurucunun, Ağır Ceza Mahkemesi tarafından tutuksuz yargılanmasına karar verilmesine rağmen sağlıksız koşullarda fiziki anlamda yetersiz bir hücrede alıkonulduğu iddiası bulunmaktadır.

4.2.2.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[237]

Hükümet, başvurucunun sığınma talebinin değerlendirilmesi sürecinde; başvurucunun yasal olmayan yollardan Türkiye'ye giriş yaptığını, terör örgütüne üye olma suçlamasıyla

120893&filename=CASE%20OF%20CHARAHILI%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, s.e.t. 06.10.2019.

237 ***Charahili/ Türkiye*** **Davası**, para. 53-54, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-120893&filename=CASE%20OF%20CHARAHILI%20v.%20TURKEY%20-

hakkında yargısal sürecin işletilmiş olduğunu ve AİHS 3. maddesi ve 1951 Mülteci Sözleşmesi bağlamında bir değerlendirme yapıldığını ve başvurucunun Tunus'a sınır dışı edilmesinin bir risk taşımadığını iddia etmiştir.

Başvurucu, Tunus'ta terör örgütüne üye olma suçlamasıyla yapılan yargılamasa hapis cezasına çarptırıldığını ispat eden belgeler sunmuştur ve taraf devlet bunlara herhangi bir itirazda bulunmamıştır.

4.2.2.3. Mahkeme Kararı[238]

AİHM yaptığı incelemelerde, Uluslararası Af Örgütü'nün Tunus örneği üzerinde yaptığı araştırmalarda terör örgütü üyeliği suçlamasıyla yargılanan kişilerin işkence ve kötü muamele gördüklerine dair çok sayıda vaka bulunduğunu tespit etmiştir.

Mahkeme yaptığı incelemede; başvurucunun vekilinin, başvurucu hakkındaki sınır dışı etme kararına karşı yaptığı itirazın önce Türk yetkili makamları tarafından zamanaşımına uğradığı gerekçesiyle reddedildiğini sonrasında ise gerekli harç yatırılmış olmasına rağmen yatırılmadığı gerekçe gösterilerek temyiz taleplerinin reddedildiğini tespit etmiştir.

AİHM bu konuda AİHS 3. maddesinin kesin nitelikte olduğunu belirtmiştir. Taraf devletin 3. madde bağlamında sorumluluğu bulunup bulunmadığı yönünde değerlendirme yapılırken; başvurucunun kötü muamele görme tehlikesi ile sınır dışı edilmesini gerektirir durumların ağırlığının karşılaştırılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir.

AİHM, BMMYK'nin başvurucunun iddialarının güvenilirliği ve inanılırlığı yönünde yaptığı değerlendirmeye önem verdiğini de belirtmiştir. BMMYK başvurucunun sınır dışı edildiği takdirde kötü muamele görme riski ile karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir. AİHM de sonuç olarak AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna hükmetmiştir.

%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, s.e.t. 06.10.2019.

238 ***Charahili/ Türkiye*** **Davası**, para. 55-61, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-120893&filename=CASE%20OF%20CHARAHILI%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, s.e.t. 06.10.2019.

Başvurucunun hukuki dayanağı olmadan özgürlüğünden alıkonulduğu iddialarının da Türk ulusal mevzuatında sınır dışı etmek için gözaltına alma prosedürü olmadığından doğru olduğuna ve AİHS 5. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir.

Başvurucu Geri Gönderme Merkezi'ne nakil edilmeden önce uzun süre Polis Karakolunun bodrum katında uygunsuz koşullarda tutulduğunu iddia etmektedir. AİHM, başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmeden önce Karakolda mutlak asgari düzeyde bir süre boyunca tutulması gerektiğini fakat somut olayda bu sürenin aşılmış olduğunu ileri sürerek bu durumun AİHS 3. maddesi bağlamında ihlale yol açtığına karar vermiştir.

4.2.2.4. Değerlendirmemiz

Türk hukuku bağlamında idari gözetim kavramının içeriği ve yerine baktığımızda kişilerin idarenin vermiş olduğu bir karar ile özgürlüğünden alıkonulması sonucunu doğuran bir işlemdir. Ceza hukukunda yargısal kararlar neticesinde kişilerin özgürlüğünden alıkonulması söz konusu olması sebebiyle idari gözetim benzer yönler taşısa da farklı bir yerde bulunmaktadır. Ceza hukuku vatandaş ya da yabancı ayrımı olmaksızın herkese karşı alıkoyma tedbirini uygulayabilirken idari gözetim sadece izinsiz ülkeye giriş yapmış yabancılar hakkında uygulanır. İdari gözetim YUKK öncesindeki dönemde yasal olarak düzenlenmemiştir. Hakkında sınır dışı etme kararı bulunanlar, ülkeye kabul edilmesi için gerekli unsurlarda eksiklikler bulunanlar ve sığınma başvuruculari hakkında idari gözetim uygulanmıştır. Kişiler yasal bir dayanağı olmasa da İç İşleri Bakanlığı'nın belirttiği yerlerde ikamet etme mecburiyeti altında bırakılmıştır. Bu durum yasal dayanağı olmadığı için kişilerin haklarında verilen idari gözetim kararına karşı iç hukuk yollarına başvuru imkanını da ortadan kaldırır nitelik taşımıştır. AİHM nezdinde yapılan başvurularda Türkiye aleyhine birçok karar verilmiştir.

YUKK 57. maddesinde AİHM'in Türkiye hakkında ihlal sebebi olarak gösterdiği birçok hususu düzenlemesi ve tek bir çatı altında toplaması sebebiyle bu noktada önem arz etmektedir. Anılan maddede, kişilerin yakalandıktan sonra derhal Valiliğe durumun bildirileceği ve haklarında sınır dışı etme kararı verilmesi gerekenler hakkında bu kararın ilgili Valiliklerce en geç 48 saat içinde alınacağı belirtilmiştir. Kaçma ya da kaybolma riski bulunanlar, Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giriş-çıkış yapmış olanlar, sahte ya da dayanaksız belge kullanmış olanlar ile kamu düzeni ya da güvenliği açısından tehlike teşkil

edenler hakkında ilgili Valiliklerce idari gözetim altına alınmaları yönünde karar verileceği de düzenlenmiştir. Bu gözetim kararının en fazla altı aylık süre boyunca uygulanabileceği ve gerekli olması halinde gerekçelendirilerek altı ay daha uzatılabileceği de düzenlenmiştir. bu karara karşı Sulh Ceza Hakimliğine itiraz yoluna başvurulabileceği ancak bu başvurunun kararın uygulanmasını durdurmayacağı da belirtilmiştir. Kısacası AİHM tarafından çeşitli kararlarda ihlal nedeni yapılan hususlar kanuni güvenceye bağlanarak yeni oluşabilecek hak ihlallerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.[239] Bu düzenlemeler ile AİHS bağlamında temel hak ve özgürlüklerin korunması noktasında daha güvenceli bir sistem inşa edilmeye çalışıldığını düşünmekteyiz.

Başvurunun yapıldığı tarih itibariyle YUKK henüz yürürlükte olmadığından AİHM önceki içtihatlarına dayanarak başvurucunun yasal dayanağı olmadan özgürlüğünden alıkonulmasının AİHS bağlamında hak ihlaline sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Kararın yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

4.2.3. Ranjbar ve Diğerleri-Türkiye Kararı

4.2.3.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[240]

İsveç'te yaşayan başvuranlar, İran'dan Türkiye'ye yasadışı yollarla giriş yapmışlardır. başvurucular sığınma başvurularının değerlendirilmesi kapsamında kolluk tarafından sorguya çekilmişlerdir. Bu sorgu esnasında İran'da rejim karşıtı faaliyetlere katıldıklarını ve yasadışı örgütlere üye olduklarını ve bu sebeple İran'a dönmeleri halinde kırbaç cezasına, işkence ve kötü muameleye uğrama riski taşıdıklarını iddia etmişlerdir.

Başvurucular sığınma başvurularının, gerekli kriterleri taşımadığı gerekçesiyle reddedildiğini iddia etmişlerdir. Sınır dışı kararı taraflarına tebliğ edilmeden önce hiçbir gerekçe gösterilmeden belirli olmayan bir süre boyunca gözaltında tutulduklarını ve bu tedbire ilişkin herhangi bir resmi kaydın da bulunmadığını iddia etmektedirler.

---

239 **Aktaş, Mehmet** (2019) "Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" Başlıklı 5 İnci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi", Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, S: 2, s. 66-74, <https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/09/1568227691.pdf>, s.e.t. 27.07.2020.

240 ***Ranjbar ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 37040/07, Karar Tarihi: 13.04.2010, para. 8-15, <http://www.madde14.org/index.php?title=Ranjbar_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

Başvuruculaların BMMYK yaptıkları mülteci statüsü verilmesi talebi 24 Ağustos 2007 tarihinde sonuçlandırılmış ve mülteci statüsü verilmiştir.

4.2.3.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[241]

Taraf devlet, başvuruculaların Irak'a geri gönderilmeme ilkesine saygı çerçevesinde sınır dışı edildiklerini ve şu anda İsveç'e yerleşmiş olduklarını dolayısıyla da ilgili devletin sorumluluğunu doğuran bir olay olmadığı savunmasını yapmıştır.

Ayrıca başvuru temsilcisinin beyanlarının da doğruladığı gibi iki tane başvurucunun hukuki başvuru sürecinin takipçisi olmaması nedeniyle başvurularının kabul edilemez bulunması gerektiği savunması yapılmıştır.

Hükümet başvuruculaların gözaltında tutulmalarının mutlak asgari koşulları aşmadığını, sınır dışı etme kararı çerçevesinde idari bir tedbir olarak gözaltında tutulduklarını iddia etmiştir. Bunun yanında başvuruculaların Türkiye'de kaldıkları süre boyunca İran yönetimi aleyhine faaliyetler yürüttükleri ve ulusal güvenlik açısından da tehlike arz ettikleri iddia edilmiştir.

Başvuruculara usulüne uygun olarak haklarında verilmiş sınır dışı kararları bir tercüman aracılığıyla tebliğ edilmiştir. Başvuruculaların gerekil iç hukuk prosedüründen haberdar oldukları iddia edilmektedir.

4.2.3.3. Mahkeme Kararı[242]

Başvurucular Irak'a sınır dışı edildikten sonra her an İran'a sınır dışı edilme tehlikesini taşıdıklarını iddia etmiş olsalar da AİHM başvuruculaların şu anda İsveç'te yaşıyor olmalarını da göz önüne alarak AİHS 2. ve 3. maddesinin ihlal edilmemiş olduğuna karar vermiştir.

Başvuruculaların sınır dışı edilmeden önce hangi gerekçe ile olursa olsun özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının hukuka uygun olmadığı ve AİHS 5. maddesinin dar yorumlanarak uygulanması gerektiği ifade edilmiştir. AİHM yasal bir ikamet belgesi

---

241 ***Ranjbar ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 24;31-33, <http://www.madde14.org/index.php?title=Ranjbar_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

242 ***Ranjbar ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 23-27;35-44, <http://www.madde14.org/index.php?title=Ranjbar_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

bulunmayan veya hakkında bir sınır dışı kararı verilmiş bireylerin gözaltında tutulmalarının yasal olduğunu belirtmiştir.

Taraf devletçe Mahkeme'ye yollanan evraklarda tedbirin süresi, yeri, tarihini gösteren bilgiler bulunmadığından yeterli yasal dayanağı bulunmayan ve devletin keyfiliğine karşı yeterli yasal güvencenin sağlanmamış olduğu bu özgürlükten yoksun bırakma fiilinin AİHS 5. maddesinin ihlaline yol açtığına karar vermiştir.

4.2.3.4. Değerlendirmemiz

Söz konusu kararın başvuru tarihine baktığımızda halen YUKK'un yürürlükte olmadığını ve dolayısıyla idarenin özgürlükten alıkoyma tedbiri niteliğinde bulunan idari gözetim kararlarının yasal dayanaktan yoksun olduğunu söylemek mümkündür. AİHS 5. maddesinde hangi hallerde kişilerin özgürlüklerinde alıkonulabileceğini tahdidi olarak saymıştır. Bu madde istisnai hallerde kişilerin özgürlüğünden alıkonulabileceğini belirtmiş olduğundan dar yorumlanması gerekmektedir. AİHS 5. maddesi vatandaş ve yabancı ayrımı yapmadan herkesin bu hakkın korumasından yararlanabileceğini belirtmiştir. Kişilerin usule aykırı olarak ülkeye giriş yapmış olmaları veya haklarında verilmiş olan bir sınır dışı etme ya da iade etme kararı bulunması hallerinde idari gözetim altında tutulabilecekleri ve bu durumun hak ihlaline yol açmayacağı ilgili maddede sayılmıştır.

Söz konusu başvuruda da kişilerin açıkça hukuki dayanağı olmadan özgürlüklerinden alıkonulmuş olmasının AİHS 5. maddesinin ihlaline yol açacağı sonucuna varılmıştır. Çünkü başvuru tarihi itibariyle Türk hukukunda sınır dışı etme ya da idari gözetim altına alma ve bunun hukuki dayanakları konusunda henüz açık bir yasal düzenleme yapılmamış ve haklarında idari gözetim kararı verilmiş olan kişiler İç İşleri Bakanlığı'nın belirlemiş olduğu yerlerde ikamet etme mecburiyeti altında bırakılmıştır.[243] Mahkemenin dönemin yasal koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

---

[243] **Kuşçu, Döndü** (2017) "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları", Dokuz Eylül HFD, C: 22, S: 37, s. 251-253, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/378939>, s.e.t. 27.07.2020.

4.2.4. Keshmiri-Türkiye Kararı

4.2.4.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[244]

1958 doğumlu İran vatandaşı olan başvurucu, Türkiye'ye sahte pasaport kullanarak giriş yapmış ve 2008 yılında yasadışı yollarla Yunanistan'a geçmeye çalışırken yakalanmıştır. BMMYK Türk makamlarına başvurucunun kendi uhdelerinde sığınmacı olarak kayıtlı olduğunu bildirmiştir.

Ancak Türk makamları başvurucunun İran'da bir terör örgütüne üye olmasını gerekçe göstererek iltica usulünün başvurucu nezdinde gerçekleştirilemeyeceğini belirtmiştir. Başvurucu yasadışı yollarla ülkeye giriş yapmaya çalıştığı için hakkında sahtecilik suçlamasıyla dava açılmış ve tutuklanmıştır. 2008 yılının son ayında ise başvurucu sınır dışı edilmek üzere Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmiştir. Başvurucu sınır dışı edilme emrinden kendisinin haberdar edilmediğini de iddia etmiştir.

Başvurucu İran ya da Irak'a sınır dışı edilmesi halinde ölüm ya da kötü muamele görme riski ile karşı karşıya olduğunu iddia etmiştir.

4.2.4.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[245]

BMMYK başvurucu hakkında Türkiye'ye iltica usulünün işletilmesini istemişse de Türk yetkilileri tarafından bu talep, başvurucunun geçmişte İran'da Halkın Mücahit Örgütü isimli örgüte üye olması ve ulusal güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle reddettiğini belirtmiştir.

Hükümet başvurucu hakkında verilmiş bir sınır dışı etme kararı bulunmadığını, bulunsaydı bile başvurucunun etkili iç hukuk yollarını tüketebileceğini ve bu sebeple başvurucunun mağduriyetinin bulunmadığını da iddia etmiştir.

Türkiye'ye gelen uluslararası korunma ihtiyaç sahiplerinin 1994 Yönetmeliği'ne uygun olarak sığınma ya da geçici sığınma başvurusunda bulunabileceğini aksi takdirde

---

244 ***Keshmiri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 36370/08, Karar Tarihi: 13.04.2010, para. 5-16, <http://www.madde14.org/index.php?title=Keshmiri_/_Türkiye_(No:1)>, s.e.t. 06.10.2019.

245 ***Keshmiri/ Türkiye*** **Davası**, para. 18;23-24, <http://www.madde14.org/index.php?title=Keshmiri_/_Türkiye_(No:1)>, s.e.t. 06.10.2019.

yasadışı göçmen olarak kabul edildiklerini ifade eden taraf devlet başvurucunun böyle bir yol izlemediğini iddia etmiştir.

4.2.4.3. Mahkeme Kararı[246]

AİHM, başvurucu hakkında taraf devletçe verilmiş bir sınır dışı etme kararı bulunmasa da, taraf devletçe başvurucuların sığınma talebinin reddedildiğini ve başvurucunun sınır dışı edilme tehdidi altında bulunduğunu belirtmiştir. Bu sebeple başvurucunun İran ya da Irak'a geri gönderilmesi durumunda AİHS 3. maddesinin ihlaline yol açacak derecede risk taşıdığını ifade etmiştir.

4.2.4.4. Değerlendirmemiz

AİHM geri gönderme yasağını AİHS 3. maddesi bağlamında değerlendirirken olasılıklardan ziyade gerçek bir riskin var olup olmadığına yönelik esaslı gerekçelerin olayda var olup olmadığına bakmaktadır. Bu noktada başvuruculuların bazı durumlarda riskin varlığını esaslı sebeplerle kanıtlayamaması sebebiyle başvurularının reddedildiği de görülmüştür. Başvuruculuların ait olduğu topluluk ya da mensup olduğu grup sebebiyle geri gönderileceği ülkede AİHS 3. maddesi bağlamında bir işkence ya da kötü muamele ile karşılaşma riski olduğunu esaslı gerekçeler ile kanıtlaması beklenmektedir. AİHM yaptığı değerlendirmede başvurunun yapıldığı tarih itibariyle başvurucunun sınır dışı edilip edilmediğine göre farklı bir inceleme yapmaktadır. Başvurucu henüz sınır dışı edilmemişse kişinin gönderileceği ülkenin o anki insan hakları koşulları bağlamında bir değerlendirme yapılır. Eğer başvurunun incelendiği tarih itibariyle başvurucu sınır dışı edilmiş ise gönderildiği tarihte iddia edilen risk unsurlarının taraf devletçe varlığının bilinip bilinmediği incelenmektedir. AİHM yaptığı incelemelerde başvurucunun sunduğu belgeler, uluslararası insan hakları örgütlerinin veya BMMYK hazırlamış olduğu raporları da dikkate alarak çok yönlü bir inceleme yapmaktadır.[247]

---

246 ***Keshmiri/ Türkiye* Davası**, para. 25-28, <http://www.madde14.org/index.php?title=Keshmiri_/_Türkiye_(No:1)>, s.e.t. 06.10.2019.

247 **Canyaş** (2015), s. 81-83, <http://www.hukukdergi.hacettepe.edu.tr/dergi/C5S1makale4.pdf>, s.e.t. 27.07.2020.

Somut başvurunun değerlendirilmesinde başvurucunun İran ya da Irak'a gönderilmesinin AİHS 3. maddesinin ihlaline yol açabilecek bir muameleye maruz kalma tehdidini barındırdığını bu başvurudaki koşulların *Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye* davasındaki koşullar ile benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. *Abdolkhani ve Karimnia/Türkiye* davasında, Mahkeme başvurucuların İran ya da Irak'a gönderilmeleri halinde karşı karşıya kalacakları muamelenin taraf devlet makamlarınca yeterince incelenmemesi ve bu sebeple başvurucuların hukuki yollara başvuru hakkına ulaşımının etkin ve erişilebilir olmadığına karar vermiştir. Bu anlamda Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.5. Tehrani ve Diğerleri-Türkiye Kararı

4.2.5.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[248]

1969 doğumlu olan birinci başvurucu, 2002 yılında İran'ı terk ettiğini ve 2003 yılında Irak'ta bulunan Halkın Mücahitler Örgütü bünyesine katıldığını beyan etmiştir.. 2006 yılında BMMYK tarafından başvurucuya mülteci statüsü verilmiştir. 2008 yılında yasadışı yollardan geriş yaptığı esnada Türk yetkili makamları tarafından yakalandığını ve gerekli işlemlerin ardından Geri Gönderme Merkezi'ne gönderildiğini belirtmiştir.

1951 doğumlu olan ikinci başvurucu, 1990 yılında ailesi ile birlikte Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra BMMYK tarafından mülteci olarak kabul edildiğini ve 1992 yılında ailesi ile birlikte Finlandiya'ya yerleştiğini ancak kısa bir süre sonra buradan Halkın Mücahitleri Örgütü'ne katılmak üzere ayrıldığını ifade etmiştir. 2008 yılında Türkiye'ye yasa dışı yollardan giriş yapan başvurucu Finlandiya'ya gitmek üzere yasal başvuruda bulunmuş olsa da bu esnada Yunanistan'a kaçmaya çalışırken Türk makamlarınca yakalanmıştır. Başvurucu Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmeden önce 10 gün süreyle karakolun altında bulunan bir depoda tutulduğunu iddia etmektedir. Aynı zamanda başvurucu AİHM'ne yaptığı başvuruyu geri çekmek istediğini belirten bir dilekçe sunmuş olsa da başvurucunun avukatı bir psikolog tarafından hazırlanan psikolojik durum raporunu mahkemeye sunarak başvurucu hakkında stres ve kaygı bozukluğu tanısı konulduğunu, bu

---

248 ***Tehrani ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 32940/08, 41626/08, 43616/08, Karar Tarihi: 13.04.2010, para. 6-47, <http://www.madde14.org/index.php?title=Tehrani_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

sebeple acilen psikolojik ve psikiyatrik bir uzman desteğine ihtiyaç duyduğunu iddia etmiştir. Ayrıca başvurucunun İran'a gönderilmediği takdirde intihara teşebbüs etme riski olduğunu da eklemiştir.

1960 ve 1966 doğumlu üçüncü ve dördüncü başvurucular, Irak'ta bulunan Halkın Mücahitleri Örgütü'ne katılmışlardır. 2007 yılında BMMYK tarafından kendilerine mülteci statüsü tanındığını ve 2008 yılında İngiltere'ye gitmek üzere çıktıkları yolculukta Türk yetkili makamlarınca yakalanarak Geri Gönderme Merkezi'ne gönderilmişlerdir. Başvuruculların serbest bırakılması talebi İdare Mahkemesi tarafından uygun bulunmuş olsa da başvuruculardan birinin kamu düzeni ve güvenliği açısından taşıdığı risk göz önüne alınarak bu başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'ne geri gönderildiği iddia edilmektedir.

Birinci, üçüncü ve dördüncü başvurucular, Geri Gönderme Merkezleri'nde kötü yaşam koşullarında, tıbbi desteğin sağlanmadığı ve hijyenik olmayan koşullarda yaşamaya mecbur bırakıldıklarını iddia etmişlerdir.

İkinci başvurucu, Karakol'da sağlıksız ve yetersiz şartlarda kalmaya mecbur bırakıldığını, akabinde gittiği Geri Gönderme Merkezi'nde de aynı şekilde uygun olmayan koşullarda kalmak zorunda kaldığını iddia etmiştir.

4.2.5.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[249]

Hükümet birinci, üçüncü ve dördüncü başvuruculların sunmuş oldukları fotoğrafların ilk kabul aşamasında tutuldukları odaya ait olduğunu, burada başvuruculların 1-2 saat geçirip işlemleri tamamlananların kendilerine verilen odaya yerleştirildiklerini savunmuştur. Bunların yanında tesisin sahip olduğu olanakların genişliğini kanıtlar nitelikte fotoğraflar da sunulmuştur.

İkinci başvurucunun Karakol şartları ile ilgili iddialarını cevapsız bırakan taraf devlet, iddia edilenin aksine yaşam koşullarının kötü olmadığına dair fotoğraflar sunmuş ve iddiaları reddetmiştir. İkinci başvurucunun, psikolojik durumuna dair teşhis konulabilmesi için yetkililerle iş birliği içerisinde hareket etmediği bu sebeple tanı ve teşhis konulamadığı iddia edilmiştir.

---

[249] ***Tehrani ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 35-37;42;46-47, <http://www.madde14.org/index.php?title=Tehrani_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4.2.5.3. Mahkeme Kararı[250]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede, olaylar ve hukuki sebepler bazında benzerlik gösteren başvuruların bir arada incelenmesi gerektiğine karar vermiştir.

Mahkeme yaptığı değerlendirmede, İran ve Irak'ta Halkın Mücahitleri Örgütü'ne geçmişte üye olmuş kişilerin AİHS 3. maddesi bağlamında işkence ve kötü muamele görme riski ile karşı karşıya olduğunu daha önceki kararlarında[251] belirtmiştir. Bu başvuruda da eski kararlarına atıf yaparak İran ve Irak'taki durumun değişmediğini bu sebeple sınır dışı edilmelerinin AİHS 3. maddesinin ihlaline yol açacağına karar vermiştir.

AİHM, Geri Gönderme Merkezleri'nde kalan kişilerin yasal bir dayanak olmadan özgürlüklerinden alıkonulmuş olduklarını bu durumunda AİHS 5. maddesinin ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Bunun haricinde başvurucuların Geri Gönderme Merkezleri'ne gönderilmeden önce nasıl ve hangi koşullarda gözaltına alındıklarına dair kesin bir yakalama tutanağı da bulunmadığını eklemiştir.

Başvurucuların kaldıkları Geri Gönderme Merkezleri'nin koşullarının da AİHS 3. maddesi bağlamında yetersiz olduğuna karar vermiştir.

4.2.5.4. Değerlendirmemiz

Somut başvuru AİHM'in Türkiye aleyhine idari gözetim kararı ile alakalı vermiş olduğu ilk karar olma özelliği taşımaktadır. Taraf devletin idari gözetim hakkında vermiş olduğu kararın AİHS 5. maddesi bağlamında bir tedbir niteliğinde olmadığı başvurucunun özgürlüğünden alıkonulmadığı iddiası yerinde bulunmamıştır. Herhangi bir yasal dayanak olmadan kişilerin özgür iradeleri hilafına alıkonulmaları sonucunu doğuran her türlü eylemin ihlale yol açtığının altı çizilmiştir. AİHS 5/1-f bendi devletlere farklı sebeplerle kişileri idari gözetim altına alınabileceklerine dair bir takdir hakkı tanımadığını devletlerin bu yönde bir karar verebilmeleri için iç hukuklarında bu yönde kanunlarla düzenlemeler yapmış olmaları gerektiği belirtilmiştir. Yasal dayanağı bulunsa bile kişiler hakkında hükmedilecek idari gözetim kararlarının süresinin de ihlale yol açabileceği eklenmiştir. İdari gözetim kararı

---

250 ***Tehrani ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 64-67;70-80;83-97, <http://www.madde14.org/index.php?title=Tehrani_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

251 ***Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 30471/08, Karar Tarihi: 22.09.2009, <http://madde14.org/index.php?title=Abdolkhani_ve_Karimnia_/_Türkiye>, s.e.t. 19.06.2020.

verildikten sonra usulüne uygun olarak bu kararın içeriği hakkında kişilerin bilgilendirilmesi ve bu karara karşı etkili hukuki yollara başvuru hakkının da kendilerine tanınması gerektiği aksi takdirde bu hususların yokluğunun da ihlale yol açabileceği belirtilmiştir.

AİHM tarafından ortaya koyulan bu kriterler ışığında somut başvuruyu değerlendirdiğimizde; başvurucular hakkında yasal dayanağı olmadan usulsüz yollardan ülkeye giriş yaptıkları için sınır dışı etme kararı verilmiştir. Bu süreç boyunca farklı Geri Gönderme Merkezlerinde kalmışlardır. Süreç devam ederken başvuruculara haklarında verilmiş sınır dışı etme kararı tebliğ edilmemiş ve bu karara karşı hukuki yollara başvuru hakkı da tanınmamıştır.[252] Bu sebeplerle AİHM'in başvurucuların AİHS 5. madde bağlamında haklarının ihlal edildiği yönünde vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.6. M.B.-Türkiye Kararı

4.2.6.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[253]

1960, 1959, 1980 ve 1984 doğumlu dört İran vatandaşı bir ailedir. Başvurucu baba İran'da muhalif görüşte bulunanlara yardım ettiği gerekçesiyle kendisi ve ailesinin yaşamı için duyduğu endişe üzerine İran'dan kaçarak Türkiye'ye geldiğini iddia etmiştir. Başvurucular 2002 yılında Hristiyan olmuş ve İstanbul'a yerleşmişlerdir. Bu esnada İran yetkililerin din değiştirme durumundan haberdar olmaları ve işkence görecekleri korkusu taşıdıkları için başvuruculara BMMYK tarafından sığınmacı statüsü tanınmıştır.

Başvurucuların ikamet izni için yaptıkları başvuruda, birden çok kez sahte pasaport ile İran'a İncil götürdükleri ve yasadışı yollardan tekrar Türkiye'ye giriş yaptıkları tespit edilmiştir. Akabinde başvurucuların İran'a sınır dışı edilmelerine karar verilmiş ve ertesi gün haklarında sınır dışı kararı verilmiştir. Başvurucular sınır dışı edilmeden önce yaklaşık altı saat boyunca tutuklu kaldıklarını iddia etmektedir.

---

252 **Aktaş** (2019), s. 71-74, <https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/09/1568227691.pdf>, s.e.t. 27.07.2020.

253 ***M.B. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 36009/08, Karar Tarihi: 15.06.2010, para. 9-19, <http://www.madde14.org/index.php?title=M.B._ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4.2.6.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[254]

Taraf devlet başvurucu olan karı-kocanın birçok kez Türkiye'ye yasadışı giriş çıkış yaptığını, İran'da işkence görecekleri iddiasının dayanaktan yoksun olduğunu iddia etmiştir. Başvurucular ikamet yerlerini habersiz bir şekilde terk ettikleri için kendilerine ikamet izni talebinin reddi ve sınır dışı etme kararı tebliğ edilememiştir. Bu noktada taraf devletin herhangi bir sorumluluğu bulunmadığı savunulmaktadır.

4.2.6.3. Mahkeme Kararı[255]

AİHM, başvuruculara ilk sığınma taleplerinin reddinin BMMYK'nin başvuruculara ilk sığınmacı başvurusunun reddedilmesiyle uyumlu olduğunu ifade etmiştir. Ancak ikinci defa yaptıkları başvuru neticesinde başvuruculara sığınmacı statüsü tanınmıştır. Başvurucular bu süreçte din değiştirmişlerdir. Bu sebeple İran'a geri gönderilmeleri halinde kötü muamele ile karşılaşma riskleri bulunmaktadır. Ulusal makamların sığınma talepleri hakkında yetersiz düzeyde inceleme yaptıklarını, mevcut riskin tam anlamıyla tespit edilemediğine ve AİHS 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

4.2.6.4. Değerlendirmemiz

AİHS 3. madde bağlamında bir değerlendirme yaparken bu hakkın mutlak hak kategorisinde olduğunu ve hiçbir şekilde sınırlandırılamayacağını belirtmiştir. Maddenin düzenleniş şekline göre işkence, kötü ya da insanlık dışı muamele sayılabilecek her türlü eylemin önceden tespit edilerek düzenlenebilmesi mümkün değildir. AİHS'de de işkencenin doğrudan bir tanımı yapılmamıştır. 1975 tarihli Herkesin İşkence ve Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Korunması Bildirisi'nin 1. maddesinde işkence; "*bilerek ve isteyerek gerçekleştirilen ve dayanılmaz acılar veren insanlık dışı muamele*" olarak tanımlanmıştır. 1984 tarihli İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nde "*kişinin kendisine ya da üçüncü kişiye, kişinin ya da üçüncü kişinin işlediği ya da işlediğinden şüphe duyulan eylem sebebiyle cezalandırmak amacıyla bir kamu görevlisi ya da bu sıfatı taşıyan başka bir*

---

254 ***M.B. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 28;38, <http://www.madde14.org/index.php?title=M.B._ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

255 ***M.B. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, para. 31-35;40, <http://www.madde14.org/index.php?title=M.B._ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

şahsın onayı ile uygulanan, fiziki ya da ruhsal acı veren her türlü fiilin" işkence kapsamı içinde kabul edilebileceği belirtilmiştir. Fiziksel ve ruhsal açıdan acılara yol açan uygulamaların ise insanlık dışı muamele olarak kabul edilebileceği Mahkeme içtihatları ile belirlenmiştir.

Dolayısıyla Mahkeme bunun için "asgari şiddet eşiği" ölçütünü kullanarak bir değerlendirme yapmaktadır. Mahkeme işkence olarak kabul edilmese de asgari şiddet eşiğini aşmış muameleleri insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış olarak kabul etmektedir. Bir kötü muamele asgari şiddet eşiğine ulaşmış ise AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olduğu söylenebilmektedir. Asgari şiddet eşiği değerlendirmesi yapılırken başvurucunun yaşı, cinsiyeti, milliyeti, sağlık durumu vs. farklılık göstermekte ve ihlalin ortaya çıkıp çıkmadığı noktasında belirleyici olmaktadır.[256]

Taraf devletlere AİHS'de kişilere tanınmış hakların korunması ve etkili hukuki yollara başvuru haklarının sağlanması anlamında pozitif, işkence ya da insanlık dışı muamele sayılabilecek ihlallerin önüne geçebilmek anlamında ise negatif yükümlülükler getirilmiştir. Somut başvuruda ise başvurucular iddiaları hakkında etkili bir hukuki sürecin taraf devletçe işletilmediğini, kendilerine etkin hukuki yollara başvuru haklarına erişimlerinin sağlanmadığı iddiaları doğrultusunda yapılan değerlendirmede Mahkeme'nin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.7. Alipour ve Hosseinzadgan-Türkiye Kararı

4.2.7.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[257]

1973 ve 1978 doğumlu İran vatandaşı olan başvuruculardan ilki olan Alipour, İran'da veteriner kliniği işletmekte iken evcil hayvan beslemenin Batı özentiliği olarak görülmesi sebebiyle yoğun baskılar sonucu kliniğini kapatmak zorunda kaldığını 2000 yılında ise Türkiye'ye giriş yaptığını iddia etmiştir. Başvurucu Türkiye'de bulunduğu süreç içerisinde

---

256 **Anayurt, Ömer** (2008) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İşkence Kavramı", Gazi Üniversitesi HFD, C: 12, S: 1-2, s. 426-430, <http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_16.pdf>, s.e.t. 27.07.2020.

257 ***Alipour ve Hosseinzadgan/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 6909/08, 12792/08 ve 28960/08, Karar Tarihi: 13.07.2010, para. 7-40, <http://www.madde14.org/index.php?title=Alipour_ve_Hosseinzadgan_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

hem ulusal makamlara hem de BMMYK'ne sığınma talebinde bulunduğunu ancak her ikisinde de olumsuz yanıt aldığını ve itiraz sonucunun da kendisine bildirilmediğini iddia etmektedir. 2007 yılında başvurucu hakkında sınır dışı etme kararı çıkartıldığı ve kendisine kararın tebliğ edilmediğini iddia etmiştir.

6 Şubat 2008 tarihinde BMMYK başvurucuya sığınmacı statüsü vermiştir. Sonrasında başvurucu güvenilir bir üçüncü ülkeye yerleştirilmesi talebiyle yerel makamlara başvuruda bulunduğunu ve bu süreçte Geri Gönderme Merkezi'ne yerleştirildiğini belirtmiştir. Başvurucu bu Merkez'de oldukça kötü şartlarda tutulduklarını ve bir dizi sağlık sorunu yaşamasına rağmen kendisine yeterli imkanların sağlanmadığını iddia etmektedir. 2009 yılında başvurucu, Merkez'de tutulmasına itiraz ettiğini kısa bir süre sonra da BMMYK'nin yaptığı başvuru neticesinde İsveç tarafından sığınmacı olarak kabul edilip İsveç'e gönderildiğini ifade etmiştir.

İkinci başvurucu olan Hosseinzadgan, İran'da yaşadığı dönemde bir erkek ile ilişkisi olması sebebiyle ailesi tarafından işkenceye uğradığını, bu süreçte Türkiye'de yaşayan başka bir erkek ile tanışıp onun yanına Türkiye'ye kaçtığını ve evlendiğini, bu kişinin de kendisinin fuhuşa zorladığını ve bu sebeple ondan boşandığını iddia etmiştir. başvurucu BMMYK'ne yaptığı başvuru neticesinde 2008 yılında sığınmacı statüsü kazanmıştır. Ancak başvurucu, ulusal makamlara yaptığı geçici sığınma başvurusunun reddedildiğini bu sebeple de Geri Gönderme Merkezi'ne gönderildiğini iddia etmektedir. Bu Merkez'de diğer başvurucu ile birlikte oldukça kötü ve yetersiz şartlar altında yaşamaya mecbur bırakıldıklarını iddia etmiştir. 2009 yılında İsveç hükümeti tarafından sığınmacı statüsü tanınan başvurucu Türkiye'yi terk ederek oraya yerleşmiştir.

4.2.7.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[258]

Hükümet erkek başvurucunun iddialarını reddetmiş ve Merkez'de çıkan yemeklerin görevli personel ile aynı olduğunu, her an kullanıma hazır sıcak su bulunduğunu, başvurucunun yaşadığı sağlık sorunları sebebiyle birkaç kez operasyon geçirdiğini ve takibinin bir göz doktoru, ortopedist, nörolog ve diş hekimi tarafından sağlandığını iddia etmektedir.

---

[258] ***Alipour ve Hosseinzadgan/ Türkiye*** **Davası**, para. 50;55;60;68, <http://www.madde14.org/index.php?title=Alipour_ve_Hosseinzadgan_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

İlk başvurucu, hakkında çıkartılan sınır dışı kararına itiraz etme imkanının kendisine tanınmadığını iddia etmiş olsa da ulusal makamlar, ihtiyati tedbir kararına uygun olarak bu işlemi durduklarını iddia etmektedir.

4.2.7.3. Mahkeme Kararı[259]

İkinci başvurucu olan Hosseinzadgan, başvurusunu sürdürmek istemediğini beyan ettiği için başvurusu kayıttan düşürülmüştür.

Birinci başvurucu yönünden, sınır dışı edilmeden sığınmacı statüsü verildiği İsveç'e gittiğinden AİHS 3. maddesi bağlamında bir ihlalin bulunmadığına karar verilmiştir.

Başvurucunun İsveç'e gönderilene kadar kaldığı Geri Gönderme Merkezi'nde tutulmasının hukuki bir dayanağı olmadığı ve özgürlüğünden alıkonulduğu ifade edilmiştir. Bu anlamda AİHS 5. maddesi bağlamında bir ihlalin varlığına karar verilmiştir.

Başvurucunun diğer bir iddiası olan sağlık imkanlarına erişim hakkının kendisine tanınmadığı ve yetersiz fiziki şartlar altında yaşamaya mecbur bırakıldığı iddiası da Mahkeme tarafından açıkça dayanaktan yoksun bulunmuştur.

4.2.7.4. Değerlendirmemiz

Türk hukukunda YUKK ile AİHS 5. maddesinde düzenlenen özgürlük ve güvenlik hakkı bağlamında yapılan idari gözetim ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler AİHM'in bu konudaki içtihatları ile uyumlu olsa da uygulama farklı sorunları beraberinde getirmiştir. Uluslararası korunma ihtiyaç sahiplerinin idari gözetim altında tutuldukları Geri Gönderme Merkezleri'nde tutulma şartlarının insanlık onurunu zedeleyen şartlar ihtiva etmesi sebebiyle Mahkemece ihlal kararları verilmeye devam etmiştir. Kişilerin çok kalabalık koğuşlarda tutulmaları, sağlık hizmetlerine erişim hakkının sağlanmaması, kişilere açık havaya erişim hakkının verilmemesi, bu merkezlerde görevli personel tarafından başvuruculara kötü davranılması vs. pek çok durum AİHS 3. maddesi bağlamında insan hakkı ihlaline yol açacağı belirtilmiştir.

---

259 ***Alipour ve Hosseinzadgan/ Türkiye*** **Davası**, para.57-58;69-74, <http://www.madde14.org/index.php?title=Alipour_ve_Hosseinzadgan_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

Diğer bir kıstas Türkiye'de kişilerin karşılaştıkları yaşam koşullarıdır. Türkiye 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne çekince koymuştur. Sadece Avrupa Konseyi üyesi olan ülkelerden gelen kişilere mülteci statüsü tanıyabileceğini onun dışındakilere ise şartlı mülteci statüsü tanınacağı belirtilmiştir. Şartlı mülteciler, güvenilir üçüncü devletlere yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmaları sağlanmıştır. Bu sebeplerle Türkiye güvenilir üçüncü ülke olarak kabul edilememektedir. Türkiye'ye büyük çoğunlukla Avrupa dışından mülteci akınları yaşanması ve koymuş olduğu çekince sebebiyle gelen ihtiyaç sahiplerinin etkin hukuki yollara başvuru hakları bulunmamakta ve insanlık onuruna yaraşır yaşam sürdürmeleri oldukça zorlaşmaktadır.[260]

Somut başvuruyu değerlendirdiğimizde ikinci başvurucu hakkında AİHM'nin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.8. D.B.-Türkiye Kararı

4.2.8.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[261]

1984 doğumlu İran vatandaşı İran'da öğrenci olarak bulunduğu yıllarda bir siyasi partinin aktif üyesi olduğu ve bu kapsamda gösterilere katıldığını 2007 yılında bir gösteri sırasında yakalanıp hücre hapsine alındığını ve çıktıktan sonra da yasadışı yollarla Türkiye'ye giriş yaptığını iddia etmiştir. Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra kolluk güçleri tarafından yine yasadışı yollarla ülkeden çıkış yaptığı sırada yakalandığını bir Geri Gönderme Merkezi'ne yerleştirildiğini bu esnada geçici sığınma başvurusunda bulunduğunu iddia etmiştir. Ancak başvurucu İran'da katıldığı eylemlerin taraf devlet açısından kamu güvenliğini tehdit ettiği gerekçesiyle başvurusunun reddedildiğini ifade etmiştir.

Başvurucu Merkez'de tutulduğu sırada diğer insanlar ve BMMYK temsilcileri ile görüşmesine izin verilmediğini, sağlıksız şartlar altında yaşamaya mecbur bırakıldığını, bir süre sonra ise bu durumun kendisinde psikolojik sorunlara yol açtığını iddia etmektedir.

---

260 **Kılınç, Ümit** (2020) "Geri Kabul Anlaşması'nın Uygulanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi", Ankara Barosu Dergisi, s. 15-25, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1127985>, s.e.t. 27.07.2020.

261 ***D.B./ Türkiye*** **Davası,** AİHM, Başvuru No: 33526/08, Karar Tarihi: 13.07.2010, para. 13-23, <http://www.madde14.org/index.php?title=D.B._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4.2.8.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[262]

Başvurucunun geçici sığınma talebinin, Amerika'ya gönderildiği takdirde orada askeri eğitim alarak İran aleyhine askeri operasyonlarda kullanılacağı tehlikesi de göz önüne alınarak ulusal güvenliği tehdit ettiği gerekçesiyle reddedildiği savunması yapılmıştır.

Başvurucunun hücre hapsinde tutulduğu iddiasına karşı, Geri Gönderme Merkezi'nin bir cezaevi olmadığı, burada hücre cezası için oluşturulmuş bir bölmenin de bulunmadığı savunması yapılmıştır.

4.2.8.3. Mahkeme Kararı[263]

Mahkeme başvurucunun her an İran'a sınır dışı edileceği korkusu taşıdığı yönündeki iddiasını ulusal makamların başvurucu hakkında verilen sınır dışı kararının yürütmesini durdurmuş olmalarını da göz önüne alarak başvuruyu bu yönüyle kabul edilemez bulmuştur.

Başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'nde barındırılmasının herhangi bir yasal dayanağı bulunmadığından özgürlüğünden alıkonulmuş olduğuna ve AİHS 5. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Başvurucu bu Merkez'de tek başına hücre hapsinde tutulduğunu ve diğer insanlar ile iletişiminin engellediğini iddia etse de buna ilişkin yeterli ve inandırıcı deliller ortaya koyamadığından, Mahkeme başvurucunun hücre hapsinde tutulduğu iddiasını kabul edilemez bulmuştur.

4.2.8.4. Değerlendirmemiz

AİHS 13. maddesinde taraf devletlerin, başvuruculların etkin hukuki yollara başvuru haklarını kullanmalarını sağlamaya yönelik gerekli şartları sağlama noktasında ödevleri olduğu ve AİHS'ne imza koymak ile bunu sağlamayı taahhüt ettikleri belirtilmiştir. Başvuru tarihi itibariyle taraf devlet iç hukukunda kişilerin idari gözetim kararı ile özgürlüklerinden alıkonulabileceklerine dair açık ve yasal bir düzenleme bulunmadığından taraf devlet aleyhine ihlal kararı verilmiştir. Başvurucu iç hukukta idarenin kararına karşı İlk Derece

---

262 ***D.B./ Türkiye*** **Davası**, para. 28;47;51;56, <http://www.madde14.org/index.php?title=D.B._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

263 ***D.B./ Türkiye*** **Davası,** para. 48-50;52-55;57-60, <http://www.madde14.org/index.php?title=D.B._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

İdare Mahkemesi'ne başvurmuştur. Bu esnada başvurucuya BMMYK tarafından mülteci statüsü verildiği ve İsveç'e yerleştirilmesine karar verildiği için taraf devlet makamları başvurucuya bu beş aylık süre içinde oturma izni vermiş olsa da Mahkeme bu sürenin bile fazla olduğunu ve başvurucunun başvurusunun hakkaniyete uygun bir süre içerisinde incelenmediğine karar vermiştir. Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.[264]

4.2.9. Dbouba-Türkiye Kararı

4.2.9.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[265]

Tunus vatandaşı olan 1967 doğumlu başvurucu, Tunus'ta yasadışı bir örgütün sempatizanı olması sebebiyle polis tarafından yakalanıp işkenceye maruz bırakıldığını ve ardından Suriye'ye kaçtığını ve buradan da Türkiye'ye geçiş yaptığını iddia etmektedir. İkamet izni olmadan yaklaşık iki yıl kaldığı Türkiye'de "El- Kaide" terör örgütü ile bağlantısı olduğu şüphesiyle yakalanmış ve tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldığını ve Mahkemece başvurucunun ülkeyi terk etmesinin de yasaklandığını belirtmiştir. Bu süreçte başvurucu bir Geri Gönderme Merkezi'ne yerleştirildiğini ancak buradaki koşulların tatmin edici olmadığını ailesi ve avukatı ile hiçbir şekilde temas kuramadığını iddia etmiştir. Başvurucuya 2008 yılında BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmıştır. Başvurucu sığınma talebinde, Türk makamlarınca üyesi olduğu iddia edilen terör örgütü ile bağlantısının bulunmadığını, ülkesine geri dönmesi hâlinde "Ennahda" adı verilen terör örgütü sempatizanı olması sebebiyle kötü muamele ve ölüm cezasıyla karşılaşma ihtimali bulunduğundan ülkesine dönemediğini iddia etmiştir.

---

264 **Koçak, Makbule** (2011) "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, S. 169-172, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, s.e.t. 28.07.2020.

265 ***Dbouba/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 15916/09, Karar Tarihi: 13.07.2010, para. 6-26, <http://www.madde14.org/index.php?title=Dbouba_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4.2.9.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[266]

Ulusal makamlar başvurucunun sığınma talebinin "El- Kaide" terör örgütüne üye olma suçlamasıyla hakkında yargı süreci devam ettiği ve ülke güvenliği açısından tehlikeli olabileceği gerekçesiyle reddedildiğini savunmuştur. Başvurucunun Geri Gönderme Merkezi'nin koşullarına dair ileri sürdüğü iddiaları ise reddetmiştir.

4.2.9.3. Mahkeme Kararı[267]

AİHM, Tunus'ta başvurucunun üyesi olduğunu kabul ettiği terör örgütü üyelerine işkence ve kötü muamele yapıldığını ve bu durumda pek çok örnek olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme bir devletin AİHS 3. madde kapsamında sorumluluğunu değerlendirirken gönderildiği ülkede kötü muamele görme riski bulunan kimselerin herhangi bir sınır dışı etme nedenine dayanarak gönderilemeyeceğini bu maddenin mutlak nitelikte olduğunu ifade etmiştir. Ulusal makamlarca, başvurucunun birden fazla kez yapmış olduğu sığınma başvurularını incelemeye alındığına dair başvurucunun tarafına herhangi bir bildirimde bulunmadığı da tespit edilmiştir. AİHM bu noktada BMMYK'nin başvurucu ile yaptığı görüşmenin neticelerine kıymet vererek başvurucunun geri gönderildiği takdirde işkence göreceği sonucuna ulaşmıştır.

Daha önceki pek çok kararında olduğu gibi Mahkeme Geri Gönderme Merkezleri'nde başvuruculaın tutulmalarının yasal bir dayanağı olmadığını dolayısıyla başvuruculaın bir anlamda AİHS 5. maddesi bağlamında özgürlüklerinden alıkonulduklarını ifade etmiştir. Somut başvuruda da başvurucunun yasal bir dayanak olmadan tutulduğunu ve buna ilişkin hukuki yollara başvuru hakkının kendisine etkin bir biçimde kullandırılmamış olduğuna karar verilmiştir.

4.2.9.4. Değerlendirmemiz

AİHS 3. maddesinin mutlak nitelikte olduğunu ve taraf devletlerin de kendi iç hukuk düzenlerinde bu maddenin gereklerine aykırı yasal düzenlemeler yapamayacağı ve buna

---

266 ***Dbouba/ Türkiye*** **Davası**, para. 35-36;48;57, <http://www.madde14.org/index.php?title=Dbouba_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

267 ***Dbouba/ Türkiye*** **Davası**, para. 40-45;50-55;58-60, <http://www.madde14.org/index.php?title=Dbouba_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

aykırı kararlar veremeyeceğini göz önünde bulundurarak başvuruyu incelemek gerekir. Başvurucunun Tunus'a geri gönderilmesinin kendisi için ciddi bir tehlike teşkil etmesi halinde başvurucunun taraf devlet kamu düzeni ve ulusal güvenliği için tehlike teşkil ettiği durumlarda bile AİHS'ne aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü kişinin işkence yasağına aykırı olacak şekilde menşei ülkesine gönderilmesi telafisi mümkün olmayan sonuçlara yol açabilir. Başvurucu yaptığı başvurusunda karşı karşıya olduğu tehlikeleri esaslı unsurlar ile gerekçelendirmiş ve geri gönderilmesinin kendisi için doğuracağı sonuçlar konusunda Mahkeme'de yeterli kanaati uyandırmıştır. Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.[268]

4.2.10. Kurkaev-Türkiye Kararı

4.2.10.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[269]

1983 doğumlu olan başvurucu Çeçenistan'da yaşarken ölüm riski altında bulunduğu için 2000 yılında Azerbaycan üzerinden Türkiye'ye geldiğini ve 2004 yılında ise kolluk güçleri tarafından NATO Güvenlik Konseyi çerçevesinde yapılan operasyonlarda gözaltına alındığını iddia etmektedir. Sınır dışı edilmek üzere Emniyet Yabancılar Şube Müdürlüğü'ne götürüldüğünü ve işlemleri sonlanıncaya kadar burada tutulduğunu iddia etmektedir. Bu süreç zarfında hakkında başlatılan ceza soruşturmasında hakkında takipsizlik kararı verilmiştir.

Başvurucu gözaltında tutulduğu süre boyunca sürekli aynı yemeğin kendilerine verildiğini, hijyenik olmayan koşullarda kalabalık odalarda tutuldukları iddiasında bulunmuştur.

---

268 **Ergül** (2012), s. 407-408.

269 ***Kurkaev/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 10424/05, Karar Tarihi: 19.10.2010, para. 4-11, <http://www.madde14.org/index.php?title=Kurkaev_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4.2.10.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[270]

Hükümet, başvurucunun iddialarını inkâr etmiş, başvurucu ve beraberindekilerin tutuldukları odaların yeterli donanıma sahip olduğunu, kendilerine sağlık hizmetlerinin devlet hastanelerinde etkin bir şekilde sağlandığı savunmasını yapmıştır.

4.2.10.3. Mahkeme Kararı[271]

Mahkeme yaptığı incelemelerde daha önceki benzer davalardaki kararlarına atıfta bulunarak sınır dışı kararı edilmek amacıyla kişiler hakkında tutukluluk kararı ve tutukluluk sürelerinin uzatılması kararları verilmesinin hukuki dayanağı olmadığını, bu durumun başvurucunun AİHS 5. maddesi bağlamında özgürlüğünden alıkonulmasına yol açtığını ifade etmiştir.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi 1999, 2001 ve 2005 tarihleri arasında İstanbul Emniyeti Yabancılar Şube Müdürlüğü'nü ziyaret etmiş ve fiziki koşullara ilişkin raporlar yazmıştır. Bu raporlarda tesisin fiziki koşulları hakkında "inanılmaz fazla kalabalık ve sefalet içerisinde bulundukları" ve "tesisin mevcut doluluk seviyesinin kapasiteyi aştığı" şeklinde bir tespitin yapılmış olduğu ifade edilmiştir. Bu raporlar dikkate alınarak insanlık onuruna yaraşmayan derecede koşullar altında tutulan başvurucu hakkında AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir.

4.2.10.4. Değerlendirmemiz

Başvurunun yapıldığı tarih itibariyle taraf devletin kendi iç hukukunda idari gözetim altında tutulma ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktaydı. Dolayısıyla kişilerin herhangi bir yasal dayanak olmadan özgürlüklerinin kısıtlanması sonucunu doğuracak şekilde Geri Gönderme Merkezlerinde idari gözetim altında tutulmaları hak ihlallerine yol açmaktadır. Mahkeme daha önce bu konuda verdiği kararlarına atıf yaparak burada altını

---

270 ***Kurkaev/ Türkiye* Davası**, para. 12;18;30, <http://www.madde14.org/index.php?title=Kurkaev_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

271 ***Kurkaev/ Türkiye* Davası**, para. 19-20;31-35, <http://www.madde14.org/index.php?title=Kurkaev_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

çizdiği hususları tekrarlamıştır.[272] Uluslararası korunma başvuru sahiplerinin geri gönderilecekleri ülkedeki insan hakları koşullarının detaylı olarak incelenmesi ve geri gönderme işleminin kişi için ağır insan hakları ihlallerine yol açmayacağı hususu netleştirildikten sonra kişilerin sınır dışı edilmeleri gerektiği, AİHS 3. maddesinde düzenlenen işkence yasağının istisna kabul etmez nitelikte olduğu tekrar vurgulanmıştır. Mahkemenin yaptığı değerlendirmenin yerinde olduğu kanaatindeyiz.[273]

4.2.11. Tarakhel-İsviçre Kararı

4.2.11.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[274]

Başvurucular anne, baba ve çocuklar olmak üzere 8 kişilik bir ailedir. Baba olan başvurucu Afganistan'dan ayrılıp Pakistan'a geçtikten sonra burada karısı ile tanışıp evlendiğini ve Pakistan'dan İran'a geçtiklerini ve 15 yıl boyunca çocukları ile burada yaşadıklarını iddia etmektedir. Belirlenemeyen bir tarihte İran'dan ayrılıp Türkiye üzerinden İtalya'ya geçtiklerini, İtalya'da bir misafirhaneye yerleştirilip burada kimlik tespitleri yapıldıktan sonra Geri Gönderme Merkezi olarak adlandırılan yere gönderildiklerini belirtmektedir. Başvurucular Geri Gönderme Merkezi'nin hijyen koşullarının yetersiz olduğunu, aşırı kalabalık olduğunu, mahremiyetin bulunmadığını ve ortamdaki insanlar arasında bir gerginlik ortamının hâkim olduğunu gerekçe göstererek buradan ayrılarak Avusturalya'ya sığınma talebinde bulunduklarını fakat bu taleplerinin kabul edilmediğini söylemektedirler. Ardından İsviçre'ye sığınma başvurusunda bulunduklarını ve bu taleplerini de İtalya'da bulunan Kabul Merkezi'nin şartları ve bu ülkede iş bulma imkânının yok denecek kadar az olduğu argümanına dayandırmışlardır. Başvurucular buradaki sığınma taleplerinin de İtalya'ya gönderilmeleri hâlinde hayati tehlike altında bulunmadıkları gerekçesiyle reddedildiğini ve haklarında gönderme kararı verildiğini belirtmişlerdir. Başvurucular taleplerinin reddi üzerine Federal Mahkeme'ye itiraz etseler de bu itirazlarının

---

272 ***Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 30471/08, Karar Tarihi: 22.09.2009

273 **Aktaş** (2019), s. 71-74, <https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/09/1568227691.pdf>, s.e.t. 28.07.2020.

274 ***Tarakhel/ İsviçre*** **Davası**, AİHM Başvuru No: 29217/12, Karar Tarihi: 04.11.2014, para. 8-21;57-68, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Dublin_TUR.pdf>, s.e.t. 29.01.2020.

reddedildiğini iddia etmektedir. Tüm iç hukuk yollarını tüketen başvurucular son olarak AİHM'e başvurmuşlardır.

4.2.11.2. Taraf Devlet İsviçre'nin Savunması[275]

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin 2012 tarihli raporuna[276] atıfta bulunarak ülkedeki Geri Gönderme Merkezleri'nin şartlarının yeterli düzeyde olduğunu savunmuştur. Taraf devlet İtalyan yetkililer ile iş birliği içerisinde hareket edildiğini, başvurucuların küçük çocuklarının da bulunması sebebiyle özel korunmaya ihtiyaç duyan kimselerden sayıldığı ve nakil işlemlerinde titizlik ile süreci yürütüldüğü iddia edilmiştir. İtalyan yetkililerin nakledilen korunma başvuru sahiplerini ülkeye adım attıkları andan itibaren Geri Gönderme Merkezi'ne yerleştirilinceye kadar takibini yürüttüklerini ifade etmiştir.

4.2.11.3. Mahkeme Kararı[277]

Mahkeme AİHS 3. maddesi bağlamında İsviçre'nin sorumluluğu olup olmadığını incelerken yerleşik içtihadına da atıf yapmıştır. Bu içtihatta; bir muamelenin AİHS 3. maddesindeki yasak kapsamında değerlendirilebilmesi için "asgari ağırlık seviyesine" ulaşmış olması gerekir. Bu asgari ağırlık seviyesinin devletlerce; muamelenin cinsi, icra ediliş biçimi, süresi, mağdurun kişisel özellikleri de dikkate alınarak göreceli bir değerlendirilmesi yapılır. AİHS 3. maddesi, devletlere tam bir yardım sorumluluğu yüklemese de insan onuruna yaraşır bir hayat sürme imkânının başvuruculara tanınması gerektiği ifade edilmektedir. Buna aykırı her uygulamanın devletlerin geri göndermeme ilkesi bağlamında sorumluluğunu doğurduğunu söylemek mümkündür. Mahkeme başvuruculaların, İtalya'ya gönderilmeleri hâlinde işkence, insanlık dışı muamele görme tehlikesi için ciddi ve kesin gerekçeler sunulup-sunulmadığına bakmıştır. Ayrıca İtalya ve İsviçre'ye gelen sığınmacı sayısı ile merkezlerin toplam kapasitesi arasında açık bir orantısızlık olduğu tespitinde bulunmuştur. Başvuruculaların, içinde bulundukları durum

---

275 ***Tarakhel/ İsviçre* Davası**, para. 69-86;124, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Dublin_TUR.pdf>, s.e.t. 29.01.2020.

276 27.01.2003 tarihli raporda; sığınmacıların ülkeye kabullerinde sağlanması gerekli olan asgari yaşam standartlarının düzeyine ilişkin ölçütler anlatılmıştır.

277 ***Tarakhel/ İsviçre* Davası**, para. 93-105;107-122;126-132, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Dublin_TUR.pdf>, s.e.t. 29.01.2020.

gereği temel haklarına ulaşımlarının zor olduğu ve özel olarak korunma ihtiyaç duyduklarını da belirtmiştir. İtalya'da özellikle de başvurucular arasında çocuklar bulunması sebebiyle daha özel bir koruma mekanizmasının kurulması gerektiğini de belirtmiş ve İsviçre devlet yetkililerinin çocukların ebeveynleri ile İtalya'ya gittiklerinde çocukların gereksinimlerine uygun bir yerde kalabilecekleri noktasına güvence aldıktan sonra gönderme kararı vermesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak somut olayda İtalyan yetkililerce başvurucular ile ilgilenileceği noktasında yeterli güvence verilmemiştir. Bu sebeple taraf devletçe, AİHS 3. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.

4.2.11.4. Değerlendirmemiz

Taraf devletin kendi yargı yetkisi dışında meydan gelen olaylardan sorumlu tutulabilmesi için bunların gerçekleşebileceğini öngörebiliyor olması ve buna rağmen kişileri sınır dışı etmiş olması gerekmektedir. Uluslararası korunma başvuru sahipleri gönderileceği ülkede insanlık dışı bir muamele ile karşılaşacağına dair sağlam gerekçeler sunmuş ise Mahkeme bu doğrultuda değerlendirme yaparak taraf devletin sorumluluğunu tayin etmektedir. Taraf devlet, kendi ekonomik yeterlilikler dahilinde kendisine sığınmış olan bu ihtiyaç sahiplerine uygun koşullarda yaşam şartları sağlamak ödevine sahiptir. Aynı zamanda kişilerin gönderilecekleri ülkede hangi şartlar altında yaşamaya mecbur bırakılacakları özellikle de çocuklu aileler var ise daha detaylı bir inceleme gönderen devlet tarafından yapılmalıdır. Aksi bir durumda kişilerin gönderildikleri ülkede karşılaşacakları AİHS. 3. maddeye aykırı bir muamele taraf devletin sorumluluğunu doğurur. Mahkemenin kararının doğru olduğu kanaatindeyiz.[278]

4.2.12. Soering-Birleşik Krallık Davası

4.2.12.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[279]

Alman vatandaşı olan başvurucu Kanada vatandaşı olan kız arkadaşı ile birlikte sahtecilik suçundan gözaltına alındığında, sorgu sırasında bir yıl kadar önce kız arkadaşının anne ve babasını ABD'de kasten öldürüldüğü ortaya çıkmıştır. Başvurucunun kız arkadaşı

---

278 **Kaya** (2019), s. 101-103, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 27.07.2020.

279 ***Soering/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 14038/88, Karar Tarihi: 07.07.1989, para. 11-26, <http://www.madde14.org/index.php?title=Soering_/_Birleşik_Krallık>, s.e.t. 29.01.2020.

ABD'ye iade edilmiştir. ABD'de işlediği iddia edilen bir suç sebebiyle İngiltere'den iadesi talep edilen başvurucu, ABD'ye iadesi hâlinde burada ölüm koridoru denilen bir muamele ile karşılaşma ihtimalinin yüksek olduğunu iddia etmiştir. İngiltere makamları ABD'den suçluların iadesi çerçevesinde teslim edilen başvurucunun ölüm cezasına mahkûm edilmeyeceğine dair kendilerine güvence verilmesini istemişse ABD yeterince inandırıcı bir cevap vermemiştir. Başvurucu hakkında ABD'ye iade edilmesi yönünde karar alınmıştır.

4.2.12.2. Taraf Devlet Birleşik Krallık'ın Savunması[280]

İngiltere, başvurucunun başka bir ülkeye iadesi halinde orada karşılaşacağı kötü muamele ya da ölüm cezasının kendi sorumluluğunu doğurmadığını AİHS 3. maddesinin lafzından da bu sonucun çıkartılamayacağını savunmuştur. Dolayısıyla kişinin ABD'de kötü muameleye maruz kalması durumunda sorumluluğu bulunmadığını ileri sürmüştür. İngiltere AİHS 3. maddesi bağlamında iade eden devletlerin sorumluluğunun iade edildiği ülkede işkence ya da kötü muamele ile karşılaşma riski yakın, ağır ve kesin olan kişiler yönünden doğabileceğini savunmaktadır.

4.2.12.3. Mahkeme Kararı[281]

Yapılan değerlendirmede AİHM, devletlerin kendi egemenlik alanları ve yargı yetkisi dışında gerçekleşen fakat önceden öngörülebilir durumlarda verilen iade kararlarının 3. madde bağlamında devletlerin sorumluluğunu gerektirdiğini belirtmiştir. AİHS'nin, temel aldığı değerler olan hukukun üstünlüğü, insan hakları, temel özgürlüklerin yerine getirilmesi gibi özel karaktere sahip bir anlaşma olduğunun unutulmaması gerektiği ifade edilmiştir. Her nasıl bir suç işlemiş olursa olsun, bireyin insanlık onuruyla bağdaşmayacak bir muamele ile karşılaşma ihtimalinin var olduğu bir devlete iadesinin sözleşme dinamiği ve ruhuna aykırı olduğu belirtilmiştir. Burada AİHS 3. maddeye aykırı muamele tehlikesinin esaslı biçimde gerekçelendirilmesinin yapılması gerektiği ve bu madde kapsamında bir tehlike var ise kişinin iade edilmemesinin devletler için bir yükümlülük olduğu söylenmiştir.

---

280 ***Soering/ Birleşik Krallık* Davası**, para. 79;83;93, <http://www.madde14.org/index.php?title=Soering_/_Birleşik_Krallık>, s.e.t. 29.01.2020.

281 ***Soering/ Birleşik Krallık* Davası**, para. 84-91;99-111, <http://www.madde14.org/index.php?title=Soering_/_Birleşik_Krallık>, s.e.t. 29.01.2020.

4.2.12.4. Değerlendirmemiz

Başvuru sahiplerinin işkence ya da kötü muamele görecekleri yerlere gönderilmeleri AİHS'nin koruduğu temel değerler ile bağdaşmamaktadır. Kişinin gönderileceği ülkede öngörülebilir bir insanlık dışı muamele ile karşılaşacağı konusunda haklı ve esaslı endişeleri varsa kişilerin gönderilmemeleri gerekir. Burada kişilerin gönderilecekleri ülkelerin AİHS ya da diğer uluslararası metinlere imza koyup yükümlülük altına girip girmedikleri önem arz etmez. Burada taraf devletin sorumluluğunu doğuran kendi yargı yetkisi altında bulunan kimsenin yasaklanmış insanlık dışı muamelelere maruz kalma riski altında bulunmasıdır. Devletler bir anlamda bu sonuca kendi eylem ya da işlemleri ile sebep olmaktadır. Bu anlamda Mahkemenin yaptığı değerlendirmenin yerinde olduğu kanaatindeyiz.[282]

4.2.13. F.G.-İsveç Kararı

4.2.13.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[283]

İran vatandaşı olan başvurucu siyasi nedenlerle İsveç'e sığınma başvurusunda bulunduğunu, hükümet karşıtı gruplara olan yakınlığı ve yürüttüğü faaliyetler sebebiyle birkaç kez İran'da gözaltına alındığını ifade etmiştir. Son olayda başvurucu, serbest bırakıldıktan sonra kritik siyasi belgeleri elinde bulundurduğu için tekrar risk altında olduğunu düşünerek İran'ı terk ettiğini ve İsveç'e yaptığı sığınma başvurusunda, İsveç'te bir kilisede vaftiz edilip din değiştirdiğini, İran'da din değiştirmenin yasak olduğunu ve bunun cezasının ölüm olduğunu bu sebeple de İran'a gittiğinde kötü muameleye maruz kalacağını iddia etmiştir.

4.2.13.2. Taraf Devlet İsveç'in Savunması[284]

İsveç Göç Merkezi yetkilileri; başvurucunun itirazını, İran'a geri gönderilmesi hâlinde yürüttüğü siyasi faaliyetler sebebiyle orada işkence ya da kötü muameleye maruz

---

282 **Kaya** (2019), s. 157-158, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 27.07.2020.

283 ***F.G./ İsveç* Davası**, AİHM, Başvuru No: 43611/11, Karar Tarihi: 16.01.2014, para. 10-37, <https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2014_06_175_TUR.pdf>, s.e.t. 30.01.2020.

284 ***F.G./ İsveç* Davası**, para. 59-63, <https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2014_06_175_TUR.pdf>, s.e.t. 30.01.2020.

kalmayacağı bunun dışında din değiştirmesinin de orada zulme uğraması tehdidi için makul ve geçerli bir sebep olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.

4.2.13.3. Mahkeme Kararı[285]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; her devletin kişinin sınır dışı edildikten sonra gittiği ülkede AİHS 3. maddesi kapsamında bir muamele ile karşılaşması yönünde önemli bir gerekçenin varlığı-yokluğu hususunda bir değerlendirme yapılması ve gönderilen ülkedeki koşulların incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Eğer karşılaşılacağı iddia edilen kötü muamele riski asgari eşiği aşıyorsa ve kişi buna rağmen gönderiliyorsa gönderen devletin burada sorumluluğu doğacaktır. Eğer kişinin iddialarının ve sunduğu belgelerin doğruluğu konusunda şüphe varsa bu başvurucu "lehine" yorumlanmalıdır. Ancak iddiaların gerçekliğinden şüphe edilmesi için haklı nedenler varsa bu tutarsızlıkların giderilmesi istenmelidir. Kötü muamele tehlikesi incelenirken şiddet durumunun belli bir yoğunluğa ulaşmış olması hâlinde geri gönderme 3. maddenin ihlaline yol açacaktır. Bunun yanında kişinin kendisinden kaynaklanan (cinsel yönelim, dini inancı, siyasi görüşü vs.) kişisel nedenleri yetkili makamlara başvuru esnasında açıklaması beklenir. Bu hâllerin var olup-olmadığı ayrıca araştırılmaz. Eğer yetkililer bundan haberdar ise bu durumun da risk barındırıp-barındırmadığını araştırması gerekir.

Mahkeme başvurunun özeline ilişkin yaptığı değerlendirmeyi iki başlığa ayırarak incelemiştir. Birincisi; kişinin siyasi yönelimi sebebiyle, ikincisi; ise dini inancı sebebiyle İran'a geri gönderildiğinde karşı karşıya olduğu tehlikelilik hâlinin var olup-olmadığıdır. İlk olarak her ne kadar İran'da insan haklarının ciddi oranda ihlal edildiği bilinse de bu tek başına AİHS'nin 3. maddesinin ihlal edildiği anlamına gelmez. Başvurunun özeline bakıldığında başvurucunun siyasi geçmişi nedeniyle uğrayacağını iddia ettiği zulüm tehdidi konusunda İsveç makamlarına yeterli delil sunmadığı gerekçesiyle gönderme kararı ile 3. maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir. Diğer bir sebep olan başvurucunun din değiştirme durumu ise İsveç makamlarına başvuru ve itiraz süresince hiç ileri sürülmemiştir. Fakat süreç içinde yetkililer bu durumu öğrendikten sonra kişiye sığınma talebine bunu dayanak yapmak isteyip-istemediği sorulduğunda olumsuz yanıt alınmıştır. Bunun üzerine de yetkililer geri gönderilme hâlinde bu durumun yaratacağı tehlikeliliği göz önünde

---

[285] ***F.G./ İsveç* Davası**, para. 72-84, <https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2014_06_175_TUR.pdf>, s.e.t. 30.01.2020.

bulundurmamışlardır. Mahkeme her ne olursa olsun başvurucu din değiştirme durumunu dayanak yapmasa da devlet yetkilileri tarafından bu ihtimalin de değerlendirilmesi gerektiğini dolayısıyla AİHS 3. maddenin ihlal edilmiş olduğuna karar vermişlerdir.

4.2.13.4. Değerlendirmemiz

Mahkeme bu başvuruda yaptığı değerlendirmede; başvuranın İsveç'te dini inancını nasıl yaşadığı ve gönderileceği ülkede bu inancını nasıl yaşayacağı ve bu inanç değişikliği nedeniyle kötü bir muamele ile karşılaşma riski olup olmadığına dair bir değerlendirme yapıldıktan sonra geri gönderme kararı alınması gerektiğini belirtmiştir. Başvurucunun özel durumunu değerlendirmek gerekirse eğitim seviyesi yüksek ve İran'da uzun zamandır yaşamış olmasını da göz önüne alırsak ilk sığınma başvurusunda bu gerekçeleri sunmamış olması dürüstlük kuralı ile bağdaşmayacaktır. Ancak yine de AİHS 3. maddesi mutlak nitelikte olduğu ve kişinin ağır insan hakları ihlalleri ile karşılaşma riskinin az da olsa var olması her talebin detaylı olarak incelenmesi gerekliliğini doğurur. Mahkemenin verdiği kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.[286]

4.2.14. Mamatkulov ve Askarov-Türkiye Davası

4.2.14.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları[287]

Birinci başvuran olan Mamatkulov, Özbekistan vatandaşı olup ülkesinde işlediği iddia edilen birkaç suç sebebiyle turist olarak geldiği İstanbul Havalimanında 18.03.1968 tarih ve 1034 sayılı Ceza İşlerinde Karşılıklı Adli Yardım Avrupa Sözleşmesi uyarınca 45 gün boyunca gözaltında tutulduğunu iddia etmektedir. Başvurucu Özbekistan'da siyasi bir muhâlif olması sebebiyle tutuklandığı takdirde işkenceye maruz kalacağı iddiasıyla Türkiye'den sığınma talebinde bulunmuştur. Türk yetkilileri siyasi suçlu olması sebebiyle kişinin sığınma talebini reddetmiş ve ülkesine iade kararı verilmiştir.

İkinci başvuran olan Askarov da Özbekistan vatandaşı olup sahte pasaport ile Türkiye'ye giriş yapmıştır. Mamatkulov ile aynı gerekçelerle Özbekistan yetkilileri

---

286 **Kaya** (2019), s. 113-114., <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 28.07.2020.

287 ***Mamatkulov-Askarov/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46827/99-46951/99, Karar Tarihi: 04.02.2005, para. 12-23, <http://www.madde14.org/index.php?title=Mamatkulov_ve_Askarov_/_Türkiye>, s.e.t. 31.01.2020.

tarafından Türkiye'den iadesi talep edilmiştir. Türk yetkilileri bir süre gözaltında tuttuktan sonra bu başvurucuyu da ülkesine iade etmiştir.

Başvuruculaların AİHM'e yaptıkları başvurudaki iddiaları; ülkelerine döndüklerinde AİHS 3. maddeye aykırı olarak işkenceye maruz kalacaklarına ve hapishane şartlarının kötü olduğuna ilişkindir. Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarına göre; Özbekistan'da siyasi tutuklu ve hükümlülerin kötü muamelelere maruz kaldığına dair tespitlerin yapıldığı ve devletin insan haklarının korunması anlamında üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediğine ilişkin kaygılar taşındığı da ifade edilmiştir.

Ayrıca başvurucular Türkiye'deki iade işlemlerinde kendilerinin hukuki yardıma erişim haklarının engellendiği ve işlemedikleri suçları üstlenmek zorunda bırakılıp kendilerini savunma hakkı tanınmadığını iddia ederek AİHS 6. maddesinin de ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

4.2.14.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[288]

Taraf devlet, başvuruculaların ölüm cezasına çarptırılmayacağına, işkence ya da kötü muamele görmeyeceklerine ya da mal varlıklarına el konulmayacağına dair güvenceler aldıktan sonra iade işlemlerinin gerçekleştirildiğini savunmuştur. Başvuruculaların terörist faaliyetler yürüttükleri ve birinin yirmi diğerinin 10 yıl hapis cezası ile cezalandırıldığı ve cezaevinde iken kendilerini ziyaret eden devlet görevlilerine herhangi bir işkence ya da kötü muamele gördüklerine dair beyanda bulunmadıkları iddia edilmiştir.

Talep eden devletin, başvurucu kesin hüküm giydikten sonra herhangi bir sorumluluğu bulunmadığını, aksi bir yorumun zorlama bir yorum olacağı savunması getirilmiştir.

---

[288] ***Mamatkulov-Askarov/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46827/99-46951/99, Karar Tarihi: 04.02.2005, para. 61-64, <http://www.madde14.org/index.php?title=Mamatkulov_ve_Askarov_/_Türkiye>, s.e.t. 31.01.2020.

4.2.14.3. Mahkeme Kararı[289]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; başvurucuların 3. madde ile yasaklanan davranışlara maruz kalma riskinin kesin nitelikte belirlenmesi hâlinde geri gönderilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Özbekistan'daki insan hakları ihlallerine ilişkin raporlar tek başına başvurucuların iddialarını desteklemez. Ayrıca Özbekistan Savcılık makamı tarafından Türk yetkililere kişilerin iade edildiğinde işkence ve kötü muameleye maruz kalmayacağına ilişkin güvence verildiğinden iade edilme tarihinde 3. maddenin ihlalinin olmadığına hükmetmiştir.

Mahkemece 6. madde bağlamında yapılan değerlendirmede ise; açıkça adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin esaslı nedenlerin varlığının somut olayda varlığı aranmıştır. Uluslararası raporlara bakıldığında; başvurucuların Özbekistan'a iadesi hâlinde adil olmayan bir yargılama ile karşılaşma riski olsa da adalete erişimin açıkça engellendiği hususunda yeterli delil olmadığından 6. maddenin ihlal edilmediği yönünde karar verilmiştir.

4.2.14.4. Değerlendirmemiz

Türkiye ile Özbekistan arasında cezai konularda adli yardımlaşmaya dair sözleşme imzalanmıştır.[290] Adli yardımlaşma sözleşmelerine göre suçluların iadesinde siyasi suçluların iade edilmeyeceği adli suçluların da iade edildikleri ülkede kişilerin ırkı, dini inancı ya da sahip oldukları siyasi fikirleri nedeniyle işkenceye uğramayacağı veya haklarında ölüm cezası verilmeyeceğine dair iade edilecek ülkeden güvence alınması gerektiği eğer bu yönde bir şüphe oluşuyorsa iade talebinin reddedilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aksi takdirde gönderen devletin AİHS 3. maddesi bağlamında sorumluluğu doğacaktır.

Başvuru konusu olayda başvurucuların adli suç sebebiyle iadeleri talep edilmiştir. Bunun yanında kişiler hakkında işledikleri suç sebebiyle uygulanacak cezanın onların

---

[289] ***Mamatkulov-Askarov/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46827/99-46951/99, Karar Tarihi: 04.02.2005, para. 66-78;88-91, <http://www.madde14.org/index.php?title=Mamatkulov_ve_Askarov_/_Türkiye>, s.e.t. 31.01.2020.

[290] Türkiye Cumhuriyeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Arasında Hukuki, Ticari ve Cezai Konularda Adli Yardımlaşma Sözleşmesi, 4286 sayılı Kanun ile 17.07.1997 tarihinde kabul edilmiştir. 26.07.1997 tarihinde 23061 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

durumunu ağırlaştıran bir nitelik taşıdığı yönünde esaslı nedenler de olayda mevcut değildir. Dolayısıyla Türk devleti yaptığı iade işleminde uluslararası hukuka uygun hareket etmiştir. Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.[291]

4.2.15. K.I.-Rusya Davası

4.2.15.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[292]

Tacikistan vatandaşı olan başvurucu hakkında, Tacikistan'da katıldığı dini eylemler nedeniyle gıyabında yapılan yargılamada suçlu olduğuna karar verilerek yakalama kararı çıkartılmış olduğu ve 2013 yılında Rusya'da yakalanan başvurucunun ülkesine iade edilinceye kadar tutuklu kalmasına karar verilmiş olduğu iddiası bulunmaktadır. Tacikistan ulusal makamları başvurucunun iadesini talep etmiş olsa da Rus makamlarının kendi ulusal kanunlarında suç olarak kabul edilmeyen eylem nedeniyle kişinin iade talebini kabul etmemiş oldukları belirtilmiştir. Sonrasında başvurucu hakkında, göç düzenlemelerini ihlal ettiği gerekçesiyle Rus yargısı tarafından geri gönderme kararı çıkartılmıştır. Başvurucu geri gönderilmesi hâlinde AİHS 3. maddesine aykırı işkence ve zulüm ile karşılaşacağı iddiasında bulunduğunu ancak bu talebinin yerel makamlarca kabul görmediğini iddia etmektedir.

4.2.15.2. Taraf Devlet Rusya'nın Savunması[293]

Rusya ulusal makamları başvurucunun iddialarının soyut ve şüpheli beyanlardan öteye geçmediğini ve bu sebeple de başvurucunun talebinin kabul edilemeyeceğini savunmuştur.

---

291 **Korkut** (2008), s. 28-30, <http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2008-4/4.pdf>, s.e.t. 28.07.2020.

292 ***K.I./ Rusya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 58182/14, Karar Tarihi: 07.02.2018, para. 7-23, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2258182/14\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-178361%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

293 ***K.I./ Rusya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 58182/14, Karar Tarihi: 07.02.2018, para. 30, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2258182/14\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-178361%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

4.2.15.3. Mahkeme Kararı[294]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; Tacikistan'ın ceza yargılamasına ilişkin endişe verici raporlar bulunduğunu belirtmiş ve Mahkeme'nin içtihat niteliğinde kararlarına atıf yaparak, işkence ya da zulüm görme korkusuna yönelik esaslı nedenlerin bulunması hâlinde geri gönderme halinin 3. maddenin ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Ayrıca Mahkeme geçmiş dönemlerde Tacikistan'a geri gönderilen suçluların dini ya da siyasi nedenlerden kaynaklı kötü muameleyle karşılaştığı yönünde tespitlere de işaret ederek iade kararının 3. maddenin ihlaline yol açtığına hükmetmiştir.

4.2.15.4. Değerlendirmemiz

Mahkeme kararının detaylarına baktığımızda birçok yönden benzerlik gösteren diğer kararlarından daha farklı ve daha yüzeysel bir inceleme ile olayda ihlalin gerçekleştiği yönünde bir inceleme yapıldığını görmek mümkündür. Daha önceki kararlarda başvurucuların gönderilecekleri ülkedeki insan hakları tablosunun ihlal olup olmadığı yönünde karar vermek için yeterli olmadığını bu raporların başvurucu tarafından sunulacak başka delil ya da belgeler ile ispat edilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Ancak değerlendirdiğimiz söz konusu başvuruda ise Mahkeme Tacikistan'daki insan haklarının durumuna dair hazırlanmış raporları kararına dayanak yaparak AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olduğu yönünde bir karar vermiştir. Bu nedenle Mahkemenin verdiği karara katılmadığımızı belirtmek isteriz.

---

294 ***K.I./ Rusya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 58182/14, Karar Tarihi: 07.02.2018, para. 34-47, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2258182/14\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-178361%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

4.2.16. D. ve Diğerleri-Türkiye Kararı

4.2.16.1. Olayın Özeti ve Başvurucuların İddiaları[295]

Başvurucu A.D. ile P.S. İran vatandaşıdır. P.S. ailesinin rızası olmadan ve mensup oldukları mezhebin geleneklerine aykırı olarak A.D. ile evlendiğini ve evlendikten kısa süre sonra yakalanıp yerel mahkemede kırbaç cezasına mahkûm edilmiş olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu cezanın infaz edileceği tarihte P.S. hamile olduğundan ve A.D. de mensup olduğu dini grup sebebiyle yargılanacağı korkusu ile İran'ı terk ettiklerini belirtmiştir. Başvurucular Türkiye'ye giriş yapmış ve burada yakalandıktan sonra sığınma başvurusunda bulunduklarını ancak A.D.'nin başvurusunu kabul edilmediğini söylemişlerdir. Taraflara güvenilir bir üçüncü ülkeye gidinceye kadar kendilerine Türkiye'de oturma izni tanınmıştır. Başvurucular İran'a gönderilmeleri durumunda işkence ve kötü muamele ile karşılaşacaklarını hatta P.S. hakkında hükmedilmiş kırbaç cezasının infaz edileceğini de iddia etmektedirler.

4.2.16.2. Taraf Devlet Türkiye'nin Savunması[296]

Türk yetkili makamları yaptıkları savunmada; 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesini coğrafi çekince koyarak kabul ettikleri bu nedenle Avrupa ülkeleri dışından gelenlere mülteci statüsü ve oturma izni verme yükümlülüğü altında olmadıklarını fakat başvuruculara insani gerekçelerle oturma izni verdiklerini belirtmişlerdir.

---

295 ***D. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 24245/03, Karar Tarihi: 22.06.2006, para. 6-22, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2224245/03\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

296 ***D. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 24245/03, Karar Tarihi: 22.06.2006, para. 47-52, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2224245/03\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

4.2.16.3. Mahkeme Kararı[297]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; başvurucuların sınır dışı edilmesi hâlinde İran'da kötü muamele ve işkenceye maruz kalma ihtimali bulunduğundan AİHS 3. maddesinin ihlal edilmiş olacağına kanaat getirmiştir.

Türkiye'de yürürlükte bulunan 1994 Yönetmeliği'ne göre başvurucular sığınmacı olarak kabul edilmektedir. Sığınmacı statüsü verilebilecek kişiler güvenilir üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar kendilerine geçici oturma izni verilmektedir. Mahkeme başvurucuların, Türkiye'deki sığınma başvuru talepleri konusundaki itiraz süreci tamamlanmadan sınır dışı etme kararının infaz edilmemiş olmasından da memnun olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, taraf devletlerin 3. madde bağlamında sorumluluğunun doğması için, öngörülebilen ve istenmeyen sonuçların ortaya çıkma ihtimalinin oldukça yüksek olduğu hâllerde devletlerin, gerçekleştirdiği geri gönderme eyleminden kaynaklı ortaya çıkan sonuçlardan sorumlu olduğuna da dikkat çekmiştir. Başvurucular hakkında verilmiş nihai bir sınır dışı etme kararı olmadığından eğer sınır dışı edilmiş olsalardı AİHS bağlamında Türkiye'nin sorumluluğunun doğacağını belirtmiştir.

4.2.16.4. Değerlendirmemiz

AİHS'nin taraf devletlere yüklediği ödevler arasında Sözleşme'de düzenlenmiş olan hak ve özgürlüklere saygı duyulmasının yanında bu hak ve özgürlüklerin ihlal edilebileceği konusundan ciddi tehlikeler var ise gerekli önlemleri alması gerekliliği de bulunmaktadır. Somut başvuruda başvurucuların İran'a gönderildikleri takdirde AİHS 3. maddeye aykırı olacak şekilde bir kırbaç cezası ile karşılaşmaları yönünde yakın bir tehlike bulunmaktadır.

Hâlen yürürlükte bulunan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 53/3. maddesine göre dava açılması ya da yargı yoluna başvurulması hâlinde işlemlerin yürütmesinin "kendiliğinden" duracağı belirtilmiştir. İlgili maddede istisnalar hariç olmak üzere, yargılama süreci tamamlanana kadar yabancının sınır dışı edilemeyeceği düzenlenmiştir. Ancak somut başvurunun yapıldığı tarihte bu kanun yürürlükte

---

297 ***D. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 24245/03, Karar Tarihi: 22.06.2006, para. 64-86, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2224245/03\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

bulunmadığından idare mahkemelerinde açılan sınır dışı etme kararının iptaline yönelik davalarda doğrudan yürütmenin durması söz konusu değildir. Bunun için ek olarak yürütmenin durdurulması kararı alınması gerekmektedir. Bu sebeple taraf devletin iç hukuk yollarının başvurucularca tüketilmemiş olduğu yönünde yaptığı savunmanın kabul edilmesi mümkün değildir. Tüm bu sebeplerle Mahkemenin kararının yerinde olduğu kanaatindeyiz.[298]

4.2.17. T.N-Danimarka Davası

4.2.17.1. Olayın Özeti ve Başvurucunun İddiaları[299]

Başvuran Sri Lankalı bir adamla evli olduğunu, evliliği sebebiyle Danimarka'dan aldığı oturma izninin kocasından boşandığı için iptal edilmiş olduğunu ve Danimarka'yı terk etmesinin istendiğini söylemiştir. Ancak başvurucu, kocasının pasaportuna el koyup kendisine şiddet uyguladığını ve aç bıraktığını hatta kendisini öldürmekle tehdit ettiğini iddia etmektedir. Başvurucu muhâlif bir aktivist olmasının yanında Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam/LTTE) adlı örgütte 5 yıl aktif olarak görev almış olup sonrasında ayrıldığını belirtmiştir. Sri Lanka ordusu ile eskiden mensup olduğu bu örgüt arasında süregelen çatışmaların olduğunu ve bu sebeple Sri Lanka'ya geri döndüğünde tutuklanacağı korkusunu taşıdığını da belirtmiştir. Ayrıca eski kocasının Sri Lanka ordusu üst düzey yetkililerine kendisi ile ilgili bilgiler sızdırdığını ve bu sebeple hayatının tehlike altında olduğunu da iddia etmektedir.

4.2.17.2. Taraf Devlet Danimarka'nın Savunması[300]

Taraf devlet, başvurucunun iddia ettiği gibi bir insan hakkı ihlali ile karşı karşıya olmadığı savunması yapmıştır. Başvurucunun yüzünde taşıdığı yara izlerinin onun söz

---

298 **Çiçekli** (2014) , s. 177.

299 ***T.N./ Danimarka*** **Davası**, Başvuru No: 20594/08, Karar tarihi: 20.01.2011, para. 5-23, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%2220594/08%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-102947%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

300 ***T.N./ Danimarka*** **Davası**, Başvuru No: 20594/08, Karar tarihi: 20.01.2011, para. 74-78, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%2220594/08%22],%22documentcollectionid2%22:

konusu örgüt ile olan bağlantısını ortaya çıkartacağı yönünde taşıdığı endişenin yerinde olmadığını çünkü pasaport çıkarttığı ve Sri Lanka'da ayrılmadan önce de bu izlerin yüzünde var olduğunu ve yaşanacak herhangi bir problemin çıksa o zaman ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Ayrıca başvurucunun kendisinin, örgüt ile arasında herhangi bir problem yaşanmadan örgütten ayrıldığını beyan ettiğini de söylemiştir.

4.2.17.3. Mahkeme Kararı[301]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; başvurucunun kişisel durumunun yanı sıra gönderileceği ülkedeki genel şiddet durumunun düzeyinin de göz önünde bulundurularak gönderme kararı verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öte yandan kişinin gönderileceği ülkede sistemli bir işkenceye maruz kalabilecek nitelikte bir kişi olması hâlinde bu grupta yer aldığına ilişkin ciddi deliller sunması beklenir.

Mahkeme ordu ile örgüt arasında gönderme tarihi itibariyle çatışmaların sona ermiş olduğu için başvurucunun ülkeye geri dönmesi yaşamı için herhangi bir tehlike barındırmamaktadır. Diğer iddia yönünde ise, kocası tarafından kendisi ile ilgili bilgi sızdırıldığı iddiası tahmin etmekten öteye geçmemiş ve somut olarak delil sunulmamıştır. Tüm bu nedenlerle AİHS 3. maddesinin başvurucu hakkında ihlal edilmediği yönünde karar verilmiştir.

4.2.17.4. Değerlendirmemiz

Mahkeme başvuru özelinde yaptığı değerlendirmede kişinin Tamil etnik kökenine sahip olmasının tek başına ihlal kararı verebilmek için yeterli olmadığını belirtmiştir. Sri Lanka'da vücudunda bulunan yara izleriyle yıllarca yaşadığı ve defalarca ülkeye giriş-çıkışı esnasında herhangi bir aksi durum ile karşılaşmadığı da göz önüne alındığında başvurucunun Sri Lanka'ya geri gönderildiği takdirde kötü muamele ile karşılaşacağı yönünde inandırıcı

[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-102947%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

301 ***T.N./ Danimarka*** **Davası**, Başvuru No: 20594/08, Karar tarihi: 20.01.2011, para. 79-109, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%2220594/08%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-102947%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

deliller başvuruda bulunmamaktadır. Dolayısıyla Mahkemenin verdiği kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.18. R.B.A.B. ve Diğerleri-Hollanda Davası

4.2.18.1. Olayın Özeti ve Başvurucuların İddiaları[302]

Başvurucular karı koca ve 3 tane çocuklarından oluşmaktadır. Başvurucular 2001 yılından beri Hollanda'da yaşadıklarını ve burada sığınma başvurusunda bulunduklarını söylemektedirler. Başvuruculardan baba, Sudan'da siyasi muhâlif faaliyetleri nedeniyle ülkede tehdit altında olduğunu iddia etmektedir. Ancak başvurucu baba bu katıldığı muhâlif hareketin amacı vb. hususlarda inandırıcı açıklamalar yapamadığından sığınma başvurusu Hollanda yetkilileri tarafından reddedilmiştir. Başvurucu sonraki yaptığı sığınma taleplerinde Sudan'a geri gönderilmeleri durumunda kızlarının "kadın sünnetine" maruz kalacağı iddiasına dayanmıştır ancak bu talebi de taraf devlet yetkililerince yeni ortaya atılan bir iddia olduğu için samimi bulunmamıştır. Başvurucular bu geleneğin eğitim seviyesi ile bağlantılı olmadığını ve eğitimli kesimlerce bile kız çocuklarına bu uygulamanın yapıldığını da eklemişlerdir.

4.2.18.2. Taraf Devlet Hollanda'nın Savunması[303]

Taraf devlet başvurucunun kızı hakkında taşıdığı kaygının yerinde olmadığını, Sudan'daki eğitimli, kesimin kız çocuklarının böyle bir kadın sünneti yaptırmadığını, bundan dolayı da herhangi bir sıkıntı çekmeyecekleri ve başvurucu anne ve babanın da kızlarını koruyabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir. Aynı zamanda aile olarak gittikleri Sudan'da kötü bir muameleyle karşılaşma ihtimalleri noktasında başvuruculaların esaslı gerekçeler ortaya koyamadıklarını da belirtilmiştir.

---

302 ***R.B.A.B. ve Diğerleri/ Hollanda*** **Davası**, Başvuru No: 7211/06, Karar tarihi: 07.09.2016, para. 5-24, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%227211/06\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163451%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

303 ***R.B.A.B. ve Diğerleri/ Hollanda*** **Davası**, Başvuru No: 7211/06, Karar tarihi: 07.09.2016, para. 45-49, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%227211/06\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163451%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

4.2.18.3. Mahkeme Kararı[304]

Mahkeme yaptığı değerlendirmede; devletlerin ülkeye giriş, çıkış ve ikâmetleri kontrol hakkı bulunduğunu ancak kişinin AİHS 3. maddeye aykırı bir muamele ile karşılaşma riskinin olduğu yönünde ciddi gerekçelerin varlığı durumunda, verilecek sınır dışı etme kararının bu maddenin ihlaline yol açacağını söylemektedir. Genel olarak bakıldığında bir kadının kadın sünneti adı verilen bir müdahaleye maruz bırakılması tek başına 3. maddenin ihlaline yol açar. Bu durum genelde de aile üyesi olan kimseler tarafından kız çocuklarına dayatılmakta ve ebeveynlerin kararı ile uygulanmaktadır. Somut olayda risk altında olan başvurucu çocuğun ailesi, bu müdahaleye karşı bir tutum izlemektedir. Bu nedenlerle ailenin Sudan'a geri gönderilmesi hâlinde böyle bir tehlike ile karşı karşıya olmadığı, bu zamana kadar çocuklarını koruyabilmiş ailenin bu andan sonra da çocuklarını koruyabilecekleri düşünülmüş ve verilen sınır dışı kararının 3. maddenin ihlaline yol açmadığına karar verilmiştir.

4.2.18.4. Değerlendirmemiz

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kadın sünneti uygulaması kişiler üzerinde zararlı etkiler doğuran bir uygulamadır. Kadın sünneti uygulamasının AİHS 3. maddesi bağlamında işkence ve kötü muamele niteliğini haiz olduğu ifade edilmektedir. Kişilerin gönderileceği ülkede bu şekilde bir muamele ile karşılaşma riskinden dolayı haklı korkular taşıması durumunda taraf devletçe kendisine uluslararası koruma statüsü tanınması ve bu statünün sağladığı hakların tanınması gerekir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne göre taraf devletler, korunma ihtiyaç sahiplerini yaşamı ya da özgürlüğünü tehdit eden unsurların bulunduğu yerlere göndermeme yükümlülüğü altındadır.[305]

Somut olayı değerlendirdiğimizde başvuruculara gönderilecekleri Sudan'da kadın sünneti uygulaması genellikle beş yaşından küçük olan kız çocuklarına uygulanmaktadır. Aynı zamanda bu uygulamanın yaptırılmasında ailelerin kültür seviyesi ve inançları da

---

304 ***R.B.A.B. ve Diğerleri/ Hollanda*** **Davası**, Başvuru No: 7211/06, Karar tarihi: 07.09.2016, para. 50-59, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%227211/06\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163451%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

305 *Female Genital Mutilation*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>, s.e.t. 28.07.2020.

oldukça önemli rol oynamaktadır. Mahkeme, başvuruculların kendi kızlarını bu yaşına kadar kadın sünneti uygulamasından korumuş olduklarından bundan sonraki süreçte de bu korumayı sağlayabileceklerini ve taşıdıkları korkunun haklı olmadığını belirterek AİHS 3. madde yönünden bir ihlalin söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Biz de Mahkemenin kararının yerinde olduğu kanaatindeyiz.

4.2.19. Conka-Belçika Davası

4.2.19.1. Olayın Özeti ve Başvuruculların İddiaları[306]

Başvurucu olan aile Slovakya'da yaşamlarının tehdidi altında olduğunu söyleyerek Belçika'dan sığınma talebinde bulunduklarını belirtmişlerdir. Ancak Belçika devletinin, aralarında başvuruculların da bulunduğu birkaç ailenin ülkeyi terk etmesi yönünde bir karar aldığını ve bunun AİHS'ne ek 4 nolu Protokole aykırılık teşkil ettiğini iddia etmiştir.

4.2.19.2. Taraf Devlet Belçika'nın Savunması[307]

Taraf devlet burada başvuruculları bir araya getirebilmek amacıyla kendilerine, iltica başvurularının tamamlanabilmesi için kolluğa başvurmaları gerektiği yönünde bir tebligat yaptığını ve başvurucular geldikleri anda da onları gözaltına alarak sınır dışı ettiklerini kabul etmiştir. Ancak taraf devlet, yasadışı göçmen konumunda bulunan başvuruculların suç teşkil eden bir eylem içinde bulunduklarını ve suçla mücadele kapsamında devletlerin böyle uygulamalara başvurmasının hukuk düzenince kabul edilebilir olması gerektiği yönünde bir savunma yapmıştır.

---

306 ***Conka/ Belçika*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 51564/99, Karar Tarihi: 05.02.2002, para. 7-23, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2251564/99\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60026%22]}>, s.e.t. 10.03.2020.

307 ***Conka/ Belçika*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 51564/99, Karar Tarihi: 05.02.2002, para. 37;48;54;57-58, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2251564/99\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60026%22]}>, s.e.t. 10.03.2020.

4.2.19.3. Mahkeme Kararı[308]

Slovakya vatandaşı olan ailenin Belçika'dan sınır dışı edilmesi sebebiyle yapılmış başvuruda toplu sınır dışı yasağı da ele alınmıştır. AİHS'ne Ek 4 nolu Protokol'e göre[309], devletlerin kendi egemenlik alanı olan yerlere yabancıları kabul etmek ya da sınır dışı etme hakkı vardır. Ancak yabancıların topluluk içindeki her bireyin içinde bulunduğu özel koşulların incelendiği haller hariç olmak üzere ayrımcılık yasağı kapsamında toplu olarak sınır dışı edilmesi kabul edilmemektedir. Bu sebeple somut başvuruda Ek 4 nolu Protokol'ün 4. maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir.

4.2.19.4. Değerlendirmemiz

AİHS'ne Ek 4 nolu Protokol'e göre toplu şekilde sınır dışı etme işlemi yasaklanmıştır. Mahkemece, topluluk içerisindeki her kişinin kendi özel durumu ışığında bir incelemeye tabi tutulması gerektiği belirtilmiştir.

Başvuru konusu olayda ise Roman kökenli kişiler kendilerine idare tarafından herhangi bir tebligat yapılmadan, idari karara karşı yargı yolunu işletme imkânı etkin olarak kullandırılmadan haklarında toplu olarak sınır dışı etme kararı verilmiştir. Başvurucular yargılama sürecine dair bilgi sahibi olamadıklarını ve bir avukat yardımının kendilerine sağlanmadığını belirterek süreç içerisinde usule aykırılıklar olduğunu da ifade etmiştir. Mahkeme yaptığı incelemede sığınma talepli başvuruların birey bazında tek tek

---

[308] ***Conka/ Belçika*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 51564/99, Karar Tarihi: 05.02.2002, para. 38-46;49-52;55;59-63, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2251564/99\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-60026%22]}>, s.e.t. 10.03.2020.

[309] 21990 sayılı **İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokol**, R.G. Tarihi: 14.10.1994, <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/20/AIHS_4.protokol.pdf>, s.e.t. 10.03.2020.

değerlendirilmesi gerektiğinin aksi durumun Ek 4 nolu Protokol'ün ihlaline sebebiyet verdiğini belirtmiştir.[310] Mahkemenin vermiş olduğu kararın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

[310] **Özkerim, Neslihan** (2016) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü, Göç Araştırmaları Dergisi, C: 2, S: 2, s. 235, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648077>, s.e.t. 28.07.2020.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TÜRK HUKUKUNDA GERİ GÖNDERMEME İLKESİ

Osmanlı devleti, İslam hukuku kurallarına göre yönetilen teokratik bir devletti. Bu durum yabancıların tabi olduğu kuralların da din temelli olmasına sebep olmuştur. Devlet vatandaşları müslim ve gayr-i müslim olarak ikiye ayırmıştır. Osmanlı tarih sahnesinde kaldığı süre boyunca göç ve göçmen olgusuna en ılımlı tavır gösteren devlet olmuştur. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi kökenlerinin muhacir bir aileden gelmesi; ikinci sebep ise İslam dinine göre, sığınmacılara kucak açmak ilahi bir emir olarak kabul edilmiştir.

1869 tarihli Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile "Osmanlı vatandaşlığı" kavramı gündeme gelmiştir. Bu sayede Osmanlı uyrukları arasında sahip olunan hukuki statü açısından hiçbir farklılık kalmamıştır. Osmanlı'nın farklı inanç sahibi insanlara karşı sergilediği bu esnek tutum onu Avrupalı göçmenlerin kurtuluş kapısı haline getirmiştir.

Türkiye coğrafi anlamda bulunduğu konum gereği de pek çok mülteci için hem transit hem hedef hem de kaynak ülke konumundadır. Türkiye'nin yakın tarihi geçmişine baktığımızda; 1923 Lozan Anlaşması ile Yunanistan ve Bulgaristan ile Türkiye arasında nüfus mübadelesi olmuştur. Bu dönemde özellikle Balkan ve Kafkaslardan soydaş göçü adı verilen bir göç dalgası yaşanmıştır.

1945'li yıllarda Türki Cumhuriyetlerden yoğun bir göç dalgası olmuştur.

1980 askeri darbesi sonrasında pek çok muhâlif, Avrupa'ya iltica etmiş ve yine bu dönemdeki yoğun terör olayları sebebiyle yaklaşık 350.000 kişi farklı ülkelere sığınma başvurusunda bulunmuştur.

1990'lı yıllarda Eski Yugoslavya'da meydana gelen olaylardan sonra burada bulunan Boşnaklar, Ahıska Türkleri, Azeriler, Çeçenler ve Özbekler tarafından Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunulmuş fakat Türkiye tarafından mülteci statüsü verilmemiştir. Fakat geri göndermeme ilkesi doğrultusunda bu kimselere geçici koruma sağlanmıştır. Yine aynı dönemde, sayıları bir buçuk milyona yakın İranlı, başka ülkelere transit yoldan gitmek amacıyla Türkiye'ye giriş yapmış ve akabinde 1991 yılında mevcut rejiminden kaçan beş yüz bine yakın Kürt sığınmacı Türkiye'ye giriş yapmıştır.

1999 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesinden yaklaşık on iki bin beş yüz Kürt azınlık Almanya'dan iltica talebinde bulunmak amacıyla önce Türkiye'ye giriş yapmıştır ve yaklaşık iki bin kişinin mültecilik talebi kabul edilmiştir.

Arap Baharının da etkisiyle başlayan göç dalgası ve akabinde Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar kitlesel mülteci akınlarına neden olmuş ve mülteci sayısı 2011 yılında on beş bine ulaşmıştır. Bunlardan beş bin kadarı kendi isteğiyle ülkesine dönmüştür. Suriye'deki bu kaos ortamından kaçan kişilere, Türk hukukuna göre geçici sığınmacı statüsü verilmiş akabinde gittikleri ülkelerce mülteci statüsü tanınmıştır. Bu kimselerin zulüm görecekleri yönündeki korkuları devam ettiği müddetçe, kaynak ülkeye geri gönderilmeleri geri göndermeme ilkesine aykırılık teşkil eder.[311]

5.1. İç Hukukta Mülteci Kavramı ve Geri Göndermeme ilkesi

5.1.1. İskân Kanunu

İlk olarak 1934 yılında çıkartılan 2510 sayılı İskân Kanunu 3. maddesinde mülteci; Türkiye'ye yerleşme amacı taşımayan ve zorunluluk sebebiyle geçici süreyle sığınan kimse olarak tanımlanmıştır. Aynı maddenin devamında ise; Türk soyundan olan ya da Türk kültürüne bağlı olan tek başına ya da toplu şekilde yerleşme saikiyle Türkiye'ye gelen kimselerin göçmen olarak adlandırılacağı belirtilmiştir. Türk kültürüne bağlı olmayan veya ülke dışına çıkartılmış olanların ise göçmen olarak kabul edilmediği belirtilmiştir.

2006 yılında 5543 sayılı yeni İskân Kanunu ile mülteciler kanun kapsamı dışında bırakılmış ve sadece göçmenler hakkında düzenlemeler getirilmiştir. Göçmen tanımı eski 2510 sayılı Kanun'daki haliyle muhafaza edilmiştir. Bunun yanında 5543 sayılı Kanun 8. maddesinde, Bakanlar Kurulu kararı ile göçmenlerin vatandaşlığa alınabilecekleri düzenlenmiştir.

---

311 **Kılınç, Aygül** (2017) "Hukuksal ve Kurumsal Altyapısıyla Türkiye'de Göç" s. 2-7, <https://www.academia.edu>, s.e.t. 17.10.2019.

5.1.2. 5683 Sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun

24.07.1950 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5683 sayılı Kanun ile pasaport kanunu ve diğer kanunlara göre Türkiye'ye girmesi uygun bulunan yabancıların Türkiye'de ikâmet ve seyahat hakları bulunduğu belirtilmiştir.

Kanun'un 9. maddesinde yabancılara 5 yıllık ikâmet tezkeresi verileceği Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı tarafından bu sürenin daha kısa ya da uzun belirlenmesinin mümkün olduğu düzenlenmiştir.

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun'un 19. maddesinde; ülkemiz genel güvenliğine aykırılık teşkil eden yabancıların İç İşleri Bakanlığı tarafından süre verilerek ülkeyi terke davet edilecekleri aksi takdirde haklarında sınır dışı işlemlerinin başlatılacağı konusunda düzenleme yapılmıştır.

5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un 7. maddesinin e bendinde; *"Türkiye'de oturan yabancıların ülkenin huzur ve sükûnunu bozmaları hâlinde kendilerine ikâmet tezkeresi verilemeyeceği"* hükmü düzenlenmiştir. Bu hüküm, yabancıların sınır dışı edilmeleri için neden olabilir.[312]

Yabancılar bir başka ülkeye gitmek üzere yola çıkmış olup belirli sürelerle Türkiye'de kalmak için ikâmet izni talep edebilirler. Bu noktada kişilere belirli süreli olarak ikâmet izni çıkartılır. Bu kişilerin makul bir süre içinde, üçüncü ülkeye gidememesi hâlinde bu izin uzatılmaz ve yabancı yine ülkeyi terke davet edilir.

Pasaport Kanunu 8. maddesinde de; genel ahlak ve genel sağlık ile kamu güvenliği gerekçeleriyle Türkiye'ye girmesi sakıncalı olarak görülen kişilere de YİSHK 7. maddesi dayanak olarak gösterilmiş bunun sonucu olarak da ikâmet izni verilmeyecek olan yabancıların, Türkiye girmesi hâlinde, idarî bir kararla gerekçesi belirtilerek YİSHK 19. maddesi gereğince sınır dışı edilebilecekleri düzenlenmiştir.

İdari kararla, haklarında sınır dışı etme kararı verilebilecek üç durum daha söz konusudur. Bunlar;

---

312 **Kula, Cansu** (2015) "Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü", Hukuk Gündemi, S: 2, s. 42-53, <http://www.ankarabarosu.org.tr>, s.e.t. 07.10.2019.

1- YİSHK 20. maddesinde pasaportunu kaybetmiş ya da hükmünü yitirmiş olan yabancıların kendilerine ihtar yapılamasından itibaren 15 gün içinde pasaport ya da tabiiyet il muhaberi almaları gerektiği aksi takdirde YİSHK 19. maddesindeki idari yaptırımlarla karşılaşacakları belirtilmiştir.
2- Pasaport Kanunu 34. maddeye göre, pasaportsuz olarak Türkiye'ye giriş yapan yabancıların sınır dışı edilebilecekleri düzenlenmiştir.
3- Pasaport Kanunu 4. maddeye göre, pasaportu olmadan Türkiye sınırlarına gelmiş kişilerin geri çevrilecekleri düzenlenmiştir.

YİSHK 22/1. maddesine göre, ağır ceza mahkemesinin yargılama görev alanına giren suçlardan herhangi biriyle yargılanan ve kesinleşmiş mahkûmiyetleri bulunan kişilerin de Türkiye'den sınır dışı edilebilecekleri düzenlenmiştir.[313]

5.1.3. 1994 Tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

Türkiye 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesini coğrafi kısıtlama çekincesi koyarak uzun yıllar uygulamıştır. Bu sebeple Avrupa dışından gelen sığınmacı gruplara kapalı kapı politikası uygulamışsa da 1990'lı yıllarda aniden kitlesel şekilde mülteci akınları başlamıştır. Bu sebeple dağınık vaziyette olan mevzuatını tek bir metin altında toparlama ihtiyacı ile 1994 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çıkartılmıştır.[314]

---

313 **Aydoğmuş, Ayşe Yasemin** (2017) "Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi" Public and Private International Law Bulletin, C: 37, S: 2, s. 148-151, <https://dergipark.org.tr>, s.e.t. 15.10.2019.

314 6169 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla **Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, Kabul Tarihi: 14.09.1994, R.G. Tarihi: 30.11.1994, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

Doktrinde sığınmacı ile mülteci kavramı birbirinin yerine kullanılarak anlam karmaşası yaratılmaktaydı. 1994 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği, sığınmacı statüsünü kazananları mülteci olarak ifade ederken, bu statüyü henüz kazanmamış olan kişiler için sığınmacı ifadesini kullanmıştır. Yönetmeliğin yaklaşımının bu noktada doğru olduğu kanaatindeyiz.

1994 Yönetmeliği'nin 26. maddesinde; toplu olarak sığınan kimselerin savaş ve silahlı çatışma hali sona erdikten sonra vatandaşı oldukları devlete iade edileceği ve kitlesel göçlerde kişilere sadece geçici korumanın sağlanacağı düzenlenmiştir.[315]

1994 Yönetmeliği 29. maddesine göre; ülke yasalarına uygun biçimde ülkede ikâmet eden mülteci ya da sığınmacılar hakkında kamu düzenine aykırılık gerekçesiyle 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi de dikkate alınarak İç İşleri Bakanlığı tarafından sınır dışı işlemlerinin başlatılabileceği düzenlenmiştir. Sınır dışı işlemine karşı 15 gün içinde Bakanlığa itiraz yolunun açık olduğu da belirtilmiştir.

Yabancının sınır dışı etme kararına karşı, yargı yoluna başvurma olanağının olması, AİHS 13. maddesi bağlamında etkili başvuru hakkının uygulanabilirliği açısından önemlidir.

AİHS'ne taraf olan devletler, geri göndermeme ilkesinin emredici yönü gereğince, kişinin sınır dışı edildikten sonra gönderileceği ülkede ölüm cezası, insanlık dışı muamele ve işkence ile karşılaşma olasılığını da gözetmekle mükelleftir.

Ancak 1994 Yönetmeliği çare olmak yerine uygulamada yeni sorunlara neden olduğundan 2006 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik çıkartılmıştır. 1994 Yönetmeliği 4. maddesindeki müracaat süresi hak düşürücü süre olarak yorumlanmış ve pek çok sığınma başvuru sahibinin talepleri, bu süre içerisinde bulundukları il valiliklerine başvurmadıkları gerekçesiyle İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilmiş ve

315 **Çiçekli** (2014), s. 239-250-251.

haklarında sınır dışı etme kararı verilmiştir.[316] Ancak AİHM'in bir kararında; sığınma başvuru sahiplerinin müracaat yükümlüsü olmadıkları ve bu sürenin geçtiği iddiası ile taleplerinin reddinin doğru olmadığı yönünde bir tespit yapılmıştır. Bu sürenin başlangıcı konusundan belirli bir düzenleme olmaması ve resen işlemeye başlamasının, kişinin sınır dışı edildiği takdirde karşılaşacağı tehlikeler de dikkate alındığında AİHS 13. maddedeki etkili başvuru hakkının ihlali niteliğinde olduğu belirtilmiştir. [317]

2006 Yönetmeliği ile 1994 Yönetmeliği'ndeki "10 günlük başvuru süresi" ibaresi kaldırılmış bunun yerine "gecikmeksizin ve makul bir süre içerisinde" ifadesi kullanılmıştır. Aynı zamanda İçişleri Bakanlığının mülakat yapma yetkisi kaldırılarak bu valiliklere devredilmiştir. Diğer bakanlıklardan görüş alınması sistemi de kaldırılmıştır. Bu değişiklikler uygulamada korunma başvuru sahiplerinin hak kayıplarının önüne geçmek amaçlı yapılmıştır. Ancak sığınma talebi kabul edilmeyen sığınma başvuru sahiplerinin ilgili valiliklere 15 gün içinde itiraz etme hakkının varlığı korunmuş ise de bu sürenin gerektiği takdirde valiliklerce kısaltılabileceği şeklindeki düzenleme korunmuştur. [318]

Türkiye'ye gelen sığınmacılar; mülteci statüsü tanınan ya da tanınmayan olarak ikiye ayrılmaktadır. Mülteci statüsü tanınmayanlar Türkiye'de geçici olarak kalabilmektedir. Bunlar güvenilir üçüncü bir ülkeye gönderilinceye kadar, ülkemizde uluslararası anlamda koruma altında bulunmaktadır. Bu statü kendilerine tanınmayan kişilere, "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve

---

316 **Peker, Bülent/ Sancar, Mithat** (2001) Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yayınları, s. 46-48.

317 ***JABARI/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 40035/98, Karar Tarihi: 11.07.2000, <https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/jabari--tuerkiye.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

318 9938 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla **Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Kabul Tarihi: 16.01.2006, R.G. Tarihi: 27.01.2006, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm>, s.e.t. 24.02.2020.

Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" uyarınca geçici ikâmet izni verilmektedir. [319]

5.1.4. İçişleri Bakanlığı 57 Sayılı Genelge

Türkiye tarih boyu iltica hareketlerinde geçiş ülkesi konumunda iken son dönemlerde hedef ülke konumuna gelmeye başlamıştır. Bu değişim mülteci hukuku mevzuatında yeni değişiklik ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından AB mevzuatıyla uyum içinde hazırlanan "Sığınma ve Göç Alanındaki AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Plânı" adını taşıyan tasarı Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek, 25.3.2005'te yürürlüğe konulmuştur.

Ulusal Eylem Planında iltica konusunda bir ülke politikası belirleme veya belirlenmiş politikalarda değişiklere gitme yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Plan hazırlanırken devletlere uygulamada esneklikler tanınmıştır. Yasa dışı göçlerle karşı karşıya kalındığında Türkiye'nin geri kabul mekanizmasını işletmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'nin yasa dışı göç faaliyeti olan ülkelerle yapacağı bu tip bir anlaşmanın kamu düzeni, güvenliği ve sağlığı noktasında da olumlu getirileri olacaktır. Göçmenler için geri göndermeme ilkesi geçerli değildir. Onlar bu anlaşmanın kapsamı içinde kabul edilemez. Verilecek sınır dışı etme kararlarında kişilerin ailevi durumu, sağlık durumu, hangi gerekçeyle Türkiye'de ikâmet ettiği ve süresi, gönderileceği ülkede ne tür şartların onu beklediği tüm bu parametreler üzerinden bir değerlendirme Türkiye'de insan haklarının korunması ve gelişimi anlamında önemli bir atılım olacaktır. [320]

YUKK yürürlüğe girmeden önce yürürlükte bulunan ve Ulusal Eylem Planı sonrasında çıkartılan 22.06.2006 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü'nün yayınlamış olduğu 57 sayılı Genelge'de de; 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi 1. maddesindeki şartları taşıyıp, Avrupa'da yaşanan olaylar sebebiyle iltica edenler mülteci; Avrupa dışındaki yerlerden gelenler ise sığınmacı olarak kabul edilmiştir.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokol ile 1994 Yönetmeliği dahilinde Türkiye'ye Avrupa'dan ya da Avrupa dışındaki yerlerden iltica amaçlı gelen sığınmacıların ya da vatansız kişilerin bu süreç hakkında donanımlı personeller tarafından bilgilendirilmesi,

---

319 **Göçmen** (2015), s. 245-253.

320 **İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı**, <https://www.goc.gov.tr>, s.e.t. 23.10.2019.

iltica başvuru taleplerini hangi kurumlara ne şekilde yapmaları gerektiği hususunda ön bilgilendirme yapılması gerektiği düzenlenmiştir. Devamında, ön bilgilendirme sonrasında bu kimselere, korunma ihtiyacının gerçek olup-olmadığının değerlendirildiği mülakat için gün tayin edilmektedir. Bu mülakatlar bireysel yapılmakta ve kişilerin sığınma taleplerinin haklılığı noktasında ellerindeki tüm evraklar toplanmaktadır. Mülakat sonrası hazırlanan rapora bu evraklar da eklenerek başvuru konusu hakkında verilecek kararlarda bu raporlar oldukça önem taşımaktadır.

Korunma başvurusu kabul edilen kimselere İçişleri Bakanlığının talimatı doğrultusunda valilikler tarafından en fazla altı ay süreli ikâmet tezkeresi verilmektedir. Başvuru konusunda İçişleri Bakanlığı'ndan ret yanıtı alınmış ise 15 gün içinde itiraz edilebileceği; eğer itiraz hakkını kullanmaz ise yine aynı süre içinde ülkeyi terk ederek güvenilir üçüncü ülkeye ya da kendi ikâmet ülkesine dönebileceği belirtilmiştir. İtiraz hakkında Bakanlıkça ret yanıtı verilirse bu kişilerin durumunun 1994 Yönetmeliği 6. maddedeki ikincil koruma kapsamına girip-giremeyeceği değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu kişiler hakkında sınır dışı kararı verilmeden önce ikâmet ülkesine geri gönderildiği takdirde AİHS 3. maddesi ve BM İşkenceye Karşı Sözleşmesi[321] bağlamında zarar görme tehlikesi olup-olmadığı noktasında bir değerlendirme yapılacaktır. Bu aşamadan sonra hakkında ikincil koruma kararı verilmeyen ve ikâmet tezkeresi de verilmeyenler haklarında sınır dışı kararı verilecektir. [322] Aynı zamanda kişiler hakkındaki bu değerlendirme süreçleri boyunca geçici olarak temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla misafirhanelerde barındırılması söz konusudur.[323] Misafirhanelerde başvuru sahiplerinin idari gözetim altında kaldıkları süreç içinde çocukların yetişkinler ile hijyensiz ve sağlıksız olan aynı ortamda yaşamaları, sağlık hizmetlerine erişimin yetersizliği ve pek kötü muamele görüldüğü iddiaları da bulunmaktadır. Bunların yanında AİHS 13. maddesi temelinde Türkiye hakkına en çok hak

---

321 **10.12.1984 tarihli İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme**, BM Genel Kurulu 39/46 Sayılı kararı ile kabul edilmiştir. 26.06.1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

322 **22.06.2006 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü 57 Sayılı Genelgesi**, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

323 **1983 tarihli Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği**, R.G. Tarihi: 29.04.1983, <http://madde14.org/index.php?title=Mülteci_Misafirhaneleri_Yönetmeliği_(1983)>, s.e.t. 24.02.2020.

ihlali kararı verilen etkili hukuki başvuru hakkının bu kimselere kullandırılması da son derece önemlidir.

5.1.5. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1994 Yönetmeliği'nin ve mülteci hukukuna ilişkin diğer belgelerin gideremediği eksiklikler için 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkartılmıştır.[324] YUKK'un yürürlüğe girmesi sonrasında 1994 Yönetmeliği'nin çelişen hükümleri var ise YUKK uygulanacaktır. YUKK, özel nitelikli kanun olduğu için mülteci hukuku ile ilgili hususlarda öncelikli olarak uygulanacaktır. [325]

YUKK 4.maddesinde geri gönderme yasağından bahsedilmiştir. Hiç kimsenin, insanlık dışı ceza ya da muamele veya işkence ile karşılaşacağı; ırkı, tabiiyeti, siyasi fikirleri ya da mensup olduğu sosyal grup sebebiyle yaşamının ya da özgürlüğünün tehdit altında olduğu yere gönderilemeyeceği düzenlenmiştir.

YUKK, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi sınır beyanımızı da dikkate alarak uluslararası koruma statüleri belirlemiştir. Akabinde uluslararası korunma başvurusunun hangi usuller izlenerek yapılacağı, idari gözetim kararının alınma şartları, kişilere başvuru süreci boyunca tanınan başta barınma olmak üzere diğer imkanların neler olduğu, başvuru kararlarına karşı gidilebilecek itiraz yolunun varlığı, usulü ve süresi, İç İşleri Bakanlığı'na ait iken valiliklerce devralınarak yürütülen mülakat süreci tüm şeffaflığı ile düzenlenmiştir.

Uluslararası koruma başvuruları Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından karara bağlanır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü gerekli gördüğü takdirde bu yetkisini valiliklere devredebilir. Kişiler hakkındaki korunma başvurusuna ilişkin süreç devam ederken YUKK 76. maddesinde düzenlenen Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi Kimlik Belgesi verilir. [326]

---

[324] **6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, Kabul Tarihi: 04.04.2013, R.G: 11.04.2013, Yürürlük Tarihi: 11.04.2014, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, s.e.t. 24.02.2020.

[325] **Ekşi, Nuray** (2012) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı), 1.Baskı, İstanbul, Beta Yayınevi, s.113-114.

[326] **6458 sayılı YUKK**, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

Uluslararası koruma hukukunda mülteci statüsü verilenlere yabancı kimlik numarasını içeren üç yıl süreyle geçerli bir kimlik belgesi düzenlenir. Şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsü verilenlere de yabancı kimlik numarasını içeren bir ay süreyle geçerli bir kimlik belgesi düzenlenir. Bu kimlik belgeleri hiçbir harca tabi değildir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından içerik ve şekli belirlenen bu kimlik belgeleri ikâmet izni yerine geçmektedir. Yine YUKK 84. maddesinde düzenlenen seyahat belgesi mülteci statüsü verilenler hakkında düzenlenir.[327]

YUKK 61. maddesinden itibaren uluslararası koruma statülerini düzenlenmiştir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1994 Yönetmeliği'ndeki gibi Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba olan bağı, dini inancı veya siyasi fikirleri nedeniyle işkence ya da kötü muameleye uğrayacağı veya cezalandırılacağı korkusu taşıyan ikâmet ülkesine dönemeyen ya da dönmek istemeyen kişilere "mülteci" statüsü tanınacağı düzenlenmiştir.

Avrupa dışındaki ülkelerde aynı durumu yaşayan kişilere ise 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1994 Yönetmeliği sığınmacı derken YUKK'da bu kişilere "şartlı mülteci" statüsü tanınacağı belirtilmiştir. Şartlı mülteciler temelde mülteci statüsü kazanmayı haiz olsalar da güvenilir üçüncü ülkeye yerleştirme işlemleri tamamlanana kadar Türkiye'de kalmaların izin verilmektedir. [328]

Bu statüler dışında mülteci ya da şartlı mülteci statüsü kazanmak için gerekli şartları taşımasa da uygulamada "*de facto* mülteci" olarak adlandırılan ve ikâmet ülkesinden ya da vatandaşı olduğu devlete geri dönmesi hâlinde ölüm cezası ile cezalandırılacağı, işkence ya da kötü muamele göreceği, silahlı çatışmalarda ayrım gözetilmeksizin sivillerin de zarar göreceği konusunda haklı korkular taşıyan kimselere "ikincil koruma statüsü" tanınmaktadır. *De facto* mülteciler; mülteci olmaya dair hukuki şartları taşımasa da gerçekte uluslararası korunmaya ihtiyacı olduğu kabul edilmiş kimselerdir. Mülteci statüsü tanındıktan sonra bu kimseler "*de jure* mülteci" statüsü kazanmaktadır.[329]

---

327 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 138-139.

328 **6458 sayılı YUKK**, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, s.e.t. 25.02.2020.

329 **Ergül** (2012), s. 40-41.

Türkiye 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokol'e coğrafi çekince koyarak taraf olmuştur. Bu anlamda mülteci statüsünün sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle iltica edenlere tanınacağını belirterek imza koymuştur. Ancak Türkiye'ye sığınma başvurusunda bulunanların büyük çoğunluğunun ikâmet ülkesi Avrupa dışındaki ülkelerdir. Türkiye bu soruna Avrupa dışındaki ülkelerden gelenlere geçici koruma sağlayarak çözüm üretmeye çalışmıştır.

Uluslararası insan hakları hukukunda özgürlük ve güvenlik hakkı güvence altına alınmış ve herkesin bu hakka sahip olduğu belirtilmiştir. İç hukukumuzda da Anayasamızın 19. maddesinde herkesin, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Ancak YUKK'ta bu hakkın bazı durumlarda sınırlandırılabileceğinden bahsedilmiştir. Uluslararası korunma başvuru sahiplerinin, başvuruları alındıktan sonra idari gözetim altına alınmaları da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. YUKK 68. maddesine göre; sadece uluslararası korunma başvurusu yapmış olmak idari gözetim altına alınmayı gerektirmez. İdari gözetim altına alma istisnai hâllerde uygulanması gereken bir işlemdir. Kişinin ülkeye yasadışı giriş-çıkışı tespit edilmiş ise, ulusal güvenlik için tehdit taşıyor ise veya sunduğu kimlik bilgileri gerçeğe aykırılığı tespit edilmiş ise İç İşleri Bakanlığı denetimindeki geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altına alınacağı düzenlenmiştir. İdari gözetimin gerekip-gerekmediği bireysel olarak değerlendirilir. Başvuru sahipleri idari gözetim altına alınmadan önce YUKK 71. maddesinde belirtilen belirli bir yerde ikâmet zorunluluğu ve belirli sürelerle bildirimde bulunma yükümlülüğünün yeterli olup-olmayacağı değerlendirilir. Valiliklerce bu tedbirlerin yeterli olmayacağı kanaatine ulaşılırsa başvuru sahipleri hakkında idari gözetim kararı verilmektedir.

Bunun yanında YUKK 57. maddesinde, hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan kaçma veya kaybolma riski bulunanlar, Türkiye'ye giriş veya çıkış kurallarını ihlal edenler, sahte ya da asılsız belge kullananlar, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye'den çıkması için tanınan sürede çıkmayanlar, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit teşkil edenler hakkında idari gözetim kararı alınabileceği belirtilmiştir.[330]

[330] **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 122-124.

İdari gözetim kararlarına karşı da Sulh Ceza Hakimliği'ne başvuru imkânı bulunmaktadır. Sulh Ceza Hakimi'nin vermiş olduğu kararlar kesin niteliktedir. Ayrıca Sulh Ceza Hakimi'ne başvurulmuş olması idari işlemin yürütmesini de durdurmaz. [331]

Ancak idari gözetim ile aynı kanunun 71. maddesindeki ikâmet edinme ve bunun bildirilmesi zorunluluğu başlığını taşıyan durumun karıştırılmaması gerekir. YUKK 71. maddesinde; başvuru sahiplerinin kendilerine gösterilmiş olan Geri Gönderme merkezlerinde ikâmet etme ve belirli aralıklar ile çalışma ve gelir durumu, medeni hâlleri, ikâmet ettikleri adresleri bildirmeleri gerektiği düzenlenmiştir.

Athary/Türkiye davasında; siyasi muhâlif olan başvurucu 2004 tarihinde Türkiye'ye giriş yapmış ve sığınma talebinde bulunmuştur. Sığınma başvurusu değerlendirme aşamasında iken kendisine Konya'da geçici ikâmet izni verilmiştir. Ancak başvurucu buna rağmen İstanbul'da yaşamaya devam etmiştir. 2007 yılında bir suç işlediği iddiasıyla hüküm giymiştir. Aynı yıl BMMYK tarafından mülteci statüsü tanınmış ve bu durum Türk makamlarına da iletilmiştir. Ancak başvurucu cezası infaz edildikten sonra bir misafirhaneye yerleştirilmiş ve sığınma başvurusu da reddedilmiştir. Bunun ardından başvurucu hakkında sınır dışı etme kararı çıkartılmıştır. Ancak BMMYK başvurucuya geçici koruma statüsü verilerek güvenilir üçüncü ülkeye gidinceye kadar misafir edilmesi yönünde tavsiyede bulunmuştur. BMMYK, sonrasında başvurucuya Hollanda tarafından mülteci statüsü verildiği ve oraya gönderilmesi konusunda izin verilmesini talep etmiştir. Bu esnada başvurucu haksız ve hukuka aykırı olarak kabul merkezinde tutulduğu iddiası ile idari yargıda dava açmış fakat davası reddedilmiştir. Ardından da konuyu AİHM önüne getirmiştir.

AİHM bu başvuruda; kişilerin kabul merkezlerinde tutulmasının hürriyetin alıkonulması olarak değerlendirildiği ve uygulanacak ise bunun belirli süreli ve gerekçelerinin kişilere açıklanarak uygulandığı takdirde hukuka uygun olacağı belirtilmiştir. Aksi bir davranış AİHS 5. maddesindeki özgürlük ve güvenlik hakkının ihlali niteliği taşımaktadır.[332]

---

331 **6458 sayılı YUKK**, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, s.e.t. 25.02.2020

332 ***Athary/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 50372/09, Karar Tarihi: 11.12.2012, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120308&filename=CASE%20OF%20ATHARY%20v.%20TURKEY.pdf>, s.e.t. 25.02.2020.

YUKK 80/1-a bendinde, korunma başvuru sahiplerinin, idarenin uluslararası korunma başvurularına dair vermiş olduğu kararlara karşı kararın kendilerine ya da avukatlarına tebliğinden itibaren on gün içinde Uluslararası Koruma Değerlendirme Komisyonuna itiraz hakkı olduğu belirtilmiştir.[333]

YUKK sınır dışı edilebilecek olanlar ve hakkında sınır dışı edilme şartları gerçekleşse bile sınır dışı edilemeyecek olanları örnekleme yoluyla sayılmıştır. YUKK 54. maddesine göre; Türk Ceza Kanunu (TCK) 59. maddesine göre hakkında sınır dışı edilme işlemleri başlatılmış olanlar, çıkar amaçlı suç veya terör örgütü üyesi, yöneticisi olanlar, Türkiye'ye girişlerde gerçeğe aykırı bilgi ya da belge kullanmış olanlar, kamu güvenliği ya da sağlığı için tehlike teşkil edenler, ikâmet izinleri iptal edilmiş olanlar, çalışma izni bulunmadığı hâlde çalışıyor olanlar, ülkeye yasal olmayan yollardan giriş-çıkış yapmış olanlar, uluslararası korunma başvurusu kabul edilmeyenler aynı zamanda uluslararası korunma başvurusu yapmış olup ülkede kalmaları hâlinde toplum güvenliği ve kamu düzeni açısından tehlike teşkil edeceği yönünde esaslı nedenler bulunanlar hakkında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kararı ile ya da valiliklerce sınır dışı edilebilirler. Bu noktada kamu düzeni, kamu güvenliği ya da kamu sağlığı için tehlikelilik halinin oldukça belirsiz olduğunu söylenmektedir. İdari makamlar, uluslararası koruma altında olsalar bile kişiler hakkında ilgili maddelerdeki hallerin varlığına kanaat getirdikleri takdirde sınır dışı etme kararı verebileceklerdir. Kimler hakkında ve hangi kriterlere göre bu nitelemelerin yapılacağı konusunda, uygulamada idari makamlara sonsuz bir yetki tanındığı eleştirisi yapılmaktadır.

YUKK 55. maddesine göre; sınır dışı edildiği takdirde varış ülkesinde işkence, insanlık dışı muamele ya da ölüm cezası ile karşılaşacağı noktasında ciddi risk bulunanlar, hastalığı sebebiyle tedavi görmekte olup sınır dışı edildiği takdirde tedavisi yarım kalacak olanlar, insan ticareti mağdurları, cinsel, fiziksel ya da psikolojik şiddet mağdurları da haklarında sınır dışı edilme şartları gerçekleşmiş olsa da sınır dışı edilemeyeceklerdir.[334]

YUKK'a 53. maddesine göre; başvurucu hakkında sınır dışı kararı verilmiş ise bu karar ve karar karşı itiraz usulü kendisine ve vekili var ise vekiline de tebliğ edilir. Kişi tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesinde itiraz edebilir. Yapılan itiraz yine on beş gün içinde kesin şekilde sonuca bağlanır. Nihai karar verilene kadar kişi hakkında

---

333 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 75.

334 **6458 sayılı YUKK**, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>, s.e.t. 25.02.2020.

verilmiş sınır dışı etme kararı uygulanmaz. Normalde idare mahkemesinde açılan davalarda yürütme kendiliğinden durmaz, yürütmenin durdurulması talebinde bulunulması gerekir. Ancak burada idare mahkemesinde dava açılması ile idari kararın yürütülmesi resen durdurulmuş olmaktadır.

YUKK'daki bu düzenlemenin temel amacı, AİHM'in de üzerinde durduğu gibi, sığınma başvurusu sahiplerinin etkili hukuki yollara başvuru imkanlarının AİHS 13. madde bağlamında yeterli derecede kullandırılması ve bu süre içerisinde de kişilerin güvenilir başka bir ülkeye gönderilinceye kadar Türkiye'de geçici koruma statüsü altında barındırılmalarını sağlamaktır. AİHM, Türkiye hakkında pek çok başvuruda sığınma başvuru süreciyle ilgili yeterli bilgilendirme yapmadığı, hukuki destek sağlamadığı gerekçesiyle ihlal kararı verilmiştir.[335]

29 Ekim 2016 tarihli Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile hakkında sınır dışı etme kararı verilebilecek kişilerim kapsamı genişletilmiştir. KHK ile, Türkiye'de uluslararası korunma altında olsalar bile terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi olanlar, çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar ile kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı için tehdit oluşturanların, son olarak da uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından terör örgütü ile iltisaklı olduğu değerlendirilen kişiler hakkında sınır dışı kararı alınabileceği ve bu karara karşı idari yargı yoluna yapılan başvurunun sınır dışı kararının yürütmesini durdurmayacağı ve kişilerin derhal sınır dışı edileceği şeklinde bir düzenleme getirilmiştir.

KHK ile yapılan düzenlemenin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 6458 sayılı YUKK kapsamında düzenlenmiş olan sığınma hakkı ve geri göndermeme ilkesine aykırılık teşkil ettiği düşünülmektedir.

Geri göndermeme ilkesi, Türk hukukunda da bağlayıcıdır. Çünkü 1982 Anayasası'nın 16. maddesinde düzenlenen: *"Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir."* hükmüne göre Türkiye imza koyduğu anlaşmanın getirdiği sınırlamalara uygun hareket etmek zorundadır.

Türk hukukunda geri göndermeme ilkesi, 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 tarihli Protokole, AİHS'ne ve diğer uluslararası sözleşmelere ülkemizin taraf olması

---

335 ***Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 30471/08, Karar Tarihi: 22.09.2009; ***Dbouba/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 15916/09, Karar Tarihi: 13.07.2010.

nedeniyle 1982 Anayasası ilgili maddesine göre de doğrudan iç hukukumuzda uygulama alanı bulmaktadır. Mülteci Sözleşmesi'nin geri göndermeyi yasaklayan hükümleri bunun yanında kişilerin sınır dışı edilmesi ya da başka şekillerde geri gönderilmesini de yasaklamış ve adeta kişilere bu konuda güvence oluşturmuştur.[336]

1982 Anayasası 90. maddesine göre: "*Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda uluslararası antlaşmaların öncelikli olarak uygulanacağı"* belirtilmiştir. Bu durumda temel hak ve özgürlükleri sınırlayıcı nitelikte olan sınır dışı etme işlemleri karşısında ilgili antlaşmaların ve bu antlaşmalara ilişkin ortaya çıkan uyuşmazlıklar neticesinde verilmiş uluslararası yargı organı kararlarının da ilk etapta öncelikle dikkate alınması gerekmektedir. Aynı zamanda 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ile iç hukuk kuralının çatışması durumunda Sözleşme hükümleri uygulanacaktır.

İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 3. maddesine göre: *"Sözleşmeye imza koyan hiçbir devletin, kişinin işkence ya da insanlık dışı muamele ile karşılaşması noktasında esaslı nedenlerin bulunduğu ülkeye sınır dışı edilemeyeceği ve gönderilemeyeceği"* düzenlenmiştir.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS) 3. maddesine göre, iadesi istenilen kişinin; siyasî suç, siyasî suçla bağlantılı suç ya da ırkı, dini inancı, ulusal kimliği, siyasî görüşü nedeniyle soruşturma ya da kovuşturmasının yapılması amacıyla iadesi talep ediliyorsa, iade edilemez. Bu hükmün geri göndermeme ilkesi doğrultusunda Türk hukukunda da doğrudan uygulanabileceği yönünde görüşler vardır. Yine aynı Sözleşmenin 11. maddesinde iade edilecek kişinin, teslim edildiğinde ölüm cezası ile karşılaşma ihtimali oldukça yüksek ise ilgili devletten bu konuda bir güvence vermesinin istenmesi aksi takdirde iade talebinin kabul edilemezliği düzenlenmiştir.[337]

23 Mart 1976'da yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 15 Ağustos 2000 yılında kabul edilerek Türk hukukunun bir parçası hâline gelmiştir. Bu Sözleşmeye ek iki protokol bulunmakta olup bunlar: Medeni ve Siyasi Haklara

---

336 **Kaya** (2019), s. 278-281, <https://tez.yok.gov.tr>, s.e.t. 03.03.2020.

337 **Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi**, İmza Tarihi: 01.12.1957, R.G. Tarihi: 26.11.1969, Yürürlük Tarihi: 18.04.1960, <https://hukuk.emu.edu.tr/Documents/yayinlar/suclularin-iadesine.pdf>, s.e.t. 25.02.2020.

İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyarı Protokol ve Ölüm Cezasının Kaldırılmasını Amaçlayan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İkinci İhtiyarı Protokol'dür. Sırasıyla 5 Ağustos 2006 ve 27 Aralık 2005 tarihlerinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.[338]

Dolayısıyla bu KHK ile geri gönderme yasağının etkisi ortadan kalksa da Türkiye açısından halen bağlayıcı niteliği haizdir. Uluslararası korunma sahiplerinin etkili hukuki başvuru hakkı tanınmadan sınır dışı edilmesi telafisi oldukça güç olabilecek zararların ortaya çıkmasına neden olabilir. Çünkü sınır dışı edilen kişinin gönderildiği ülkede işkence, kötü muamele ve onur kırıcı bir davranış ya da yaşam hakkının ihlal edilerek ölüm cezası ile karşılaşması halinde Türkiye'nin hukuki sorumluluğu gündeme gelecektir.[339]

5.1.6. 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu

5237 sayılı kanunun ilgili maddesi yürürlükten kaldırıldıktan sonra 6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş birliği Kanunu'nun 10. maddesinde aynı içerik ile düzenlenme yapılmıştır. İç mevzuatımızdaki bu düzenleme dışında Türkiye, Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS) ve Ek 2 nolu Protokolünü de imza koyduğunu çalışmamızın önceki kısımlarında bahsetmiştik. 6706 sayılı Kanun'da vatandaşın, Uluslararası Ceza Divanı'na taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere iade edilemeyeceği ancak yabancı kimsenin kovuşturma yapılabilmesi veya hakkında hükmedilmiş cezanın infazı amacıyla geri verilebileceği düzenlenmiştir. Ancak geri verme talebine esas teşkil eden fiil; Türk kanunlarına göre suç teşkil etmiyorsa, düşünce suçu, siyasî ya da askerî suç niteliğinde ise, Türkiye Devletinin güvenliğine karşı, Türkiye Devletinin veya bir Türk vatandaşının ya da Türk kanunlarına göre kurulmuş bir tüzel kişinin zararına işlenmişse, Türkiye'nin yargılama yetkisine giren bir suç ise, zamanaşımına veya affa uğramış ise, geri verme talebinin kabul edilemeyeceği düzenlenmiştir. Aynı zamanda talep eden devlete teslim edildiği takdirde kişinin ırkı, inancı, belli bir sosyal gruba mensup olması ya da sahip olduğu siyasi görüşü nedeniyle hakkında yürütülen yargılama sonunda

---

338 **Büyükçalık, Mürvet Ece** (2015) Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları, 1. Baskı, Ankara, On İki Levha Yayıncılık, s. 86-108.

339 **676 Sayılı KHK ile Mülteci Hukukunun Temel İlkeleri Askıya Alınıyor** (2016) <https://www.amnesty.org.tr/icerik/676-sayili-khk-ile-multeci-hukukunun-temel-ilkeleri-askiya-aliniyor>, s.e.t. 03.03.2020.

cezalandırılacağına ya da işkence veya kötü muameleye maruz kalacağına dair kuvvetli şüphe sebepleri mevcut ise iade talebinin kabul edilmeyeceği düzenlenmiştir. Bu maddede doğrudan mülteci konusu düzenlenmemiş olsa da Türk hukuku açısından tamamlayıcı koruma kurumu hususundaki temel düzenleme olduğunu söylemek mümkündür.[340]

Türk hukukunda sınır dışı etme işlemi; devletin ülkesel yetkisinin bir sonucu olarak, genel güvenliğini ve kamu güvenliğini korumak amacıyla davranışlarını tehlikeli gördüğü yabancıları ülkesinden çıkarması olarak ifade edilir. Vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği Anayasa'nın 23. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Anayasa'nın 19. maddesinde kişi güvenliği ve dokunulmazlığı güvence altına alınmış ve sınır dışı etme kararı verilmiş bir kişinin, yeterli suç şüphesiyle yakalanması ya da tutuklanmasının, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını ortadan kaldıran bir tedbir olmayacağı belirtilmiştir. Sınır dışı işlemi, seyahat özgürlüğünü sınırlayıcı bir işlemdir. [341]

5.1.7. Geçici Koruma Yönetmeliği

6458 sayılı YUKK'un yürürlüğe girmesinden sonra aynı kanunda düzenlenmiş olan geçici koruma statüsünün uygulanma esas ve şartlarını düzenleyen 22.10.2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği çıkartılmıştır.

Yönetmeliğe göre; ülkesini terk etmeye zorlanmış ve acil korunma ihtiyacı içerisinde olan ve ülkesine geri dönemeyen kitlelerin toplu ya da bireysel olarak korunma başvurusunda bulunması halinde kendilerine geçici koruma statüsü verilir. Burada korunma başvurucularına, diğer uluslararası korunma statüsü verilmesi düzensiz ve kitleler halinde geldikleri için oldukça zor olduğundan Yönetmelik ile geçici koruma statüsü ihdas edilmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından geçici koruma statüsü verildikten sonra, Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce aynı kaynak ülkeden gelenlere de geçici koruma statüsü dışında başka bir statü verilememektedir.

Geçici Koruma Yönetmeliği 3/1-j bendine göre; kitlesel akın, aynı coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu yoğunluk nedeniyle

---

340 **6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu**, Kabul Tarihi: 23.04.2016, R.G.: 05.05.2016, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6706.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

341 **Biner, Özge** (2016) Türkiye'de Mültecilik, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınevi, s. 64-100.

bireysel olarak uluslararası korunma statüsü belirleme işlemlerinin uygulanabilir olmadığı durumları ifade etmektedir.[342]

Yönetmeliğin 16. maddesine göre de; geçici koruma uygulaması devam ettiği müddetçe başvuru sahiplerinin uluslararası korunma başvuruları işleme alınmamaktadır. Ancak bu hükmün istisnası Yönetmeliğin 14. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili maddeye göre; kaynak ülkede silahlı çatışmalara katılmış ve tamamen silahlı faaliyetlerini bırakıp Türkiye'ye gelmiş olanların uluslararası korunma başvuruları etkin olarak değerlendirilmektedir.[343] Bu nitelikleri taşıyan kişilere bireysel başvuru usulü işletilerek Avrupa'dan geldiği takdirde mülteci, Avrupa dışından gelmiş ise şartlı mülteci ve her iki statü dışındakilere de nereden geldiğine bakılmadan ikincil (tamamlayıcı) koruma statüsü verilmektedir.[344]

Aynı Yönetmeliğin 8. maddesinde ise geçici koruma statüsü verilemeyecek olan kimseler sayılmıştır. Bunlar; korunma başvurusunda bulunduğu ülkeye gelmeden önce bu ülke dışında siyasi olmayan bir suç işlediği, uluslararası anlamda bir insanlık suçu işlediği yönünde ciddi belirtiler olanlar veya haklarında bu suçlardan verilmiş hüküm bulunanlar, Türkiye dışında zalimane bir fiil işlediği düşünülenler, sayılan bu suçlara iştirak etmiş olanlar, kaynak ya da ikâmet ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olup bu faaliyetlerini sürdürenler, terör faaliyetlerinde bulunanlar, daha öncesinde ciddi bir suçtan mahkum olmuş olup korunma talep edilen ülkenin ulusal güvenliği ve kamu düzeni için tehdit niteliğinde olanlar ve son olarak Türkiye'de hapis cezası gerektiren bir suç işleyip infazından kaçmak için korunma talep edenlere geçici koruma statüsü sağlanmayacaktır.[345]

Geçici korunma statüsü Bakanlar Kurulu tarafından verilmekte iken; geçici koruma statüsü verilmeyecek kişilere karar verme yetkisi Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne aittir.

---

342 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 93.

343 **6883 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği 3/1-f bendi, 7 ve 16. maddesi**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

344 **Ekşi** (2016), s. 169.

345 **6883 Sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği 8. maddesi**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

Bakanlar Kurulu geçici koruma statüsünün sona erdirilmesi ya da statü sahiplerinin uygun koşullarda Türkiye'de kalmalarına izin verme yetkisine de sahiptir.[346]

Yönetmeliğin 6. maddesine göre; korunma sahibinin mülteci, sığınmacı veya farklı bir statüye sahip olması fark etmeksizin işkence ya da insanlık dışı muamele veya cezaya maruz bırakılacağı yere gönderilemeyecektir.[347]

Özellikle Suriye'den gelen sığınmacılara, büyük kitleler halinde gelmeleri sebebiyle geçici koruma statüsü verilmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği Geçici 1. maddesinde, 28/04/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici korunma amacıyla sınırlarımıza gelen, bireysel ya da kitlesel olarak korunma talebinde bulunan vatansız ya da mültecilerin uluslararası korunma başvurusunda bulunmuş olsalar bile geçici koruma altına alınacağı düzenlenmiştir.[348]

Geçici korunma talebinin değerlendirilmesi süreci Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Kayıt işlemleri yapılan kimselere "geçici koruma kimlik belgesinin" verilmesi görevi ise Valiliklere aittir. Geçici koruma halinin sona ermesi ile bu belge de geçerliliğini kaybeder. Ancak kişiler geçici koruma hali sona erdikten sonra Türk vatandaşlığı için ya da ikâmet izni talebiyle başvuruda bulunabilirler.[349]

Yönetmelik 48. maddesinde; özel ihtiyaç sahibi olan şiddet mağduru olan kimseler ve özellikle de insan ticareti mağdurlarına gerekli olan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanacağı belirtilmiştir.[350]

YUKK'da olduğu gibi Geçici Koruma Yönetmeliği'nde de coğrafi çekincenin devam ettirildiğini ve Avrupa dışından gelenler ile Avrupa'dan gelenler olarak ayrıldığını görmek mümkündür. Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü verilmiş ve bu kapsamda eğitim, sağlık

---

346 **Geçici Koruma Yönetmeliği 11. maddesi**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

347 **Geçici Koruma Yönetmeliği**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

348 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 94-95.

349 **Erdoğan, Murat** (2015) Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum, l. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 55.

350 **Geçici Koruma Yönetmeliği**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

hakkı tanınmıştır. Avrupa dışından gelenlere ise geçici koruma statüsü verilerek devletin takdirinde olan bazı hizmetler şeklinde eğitim, sağlık hakkı tanınmış ve mali yardım yapılması kararlaştırılmıştır.[351]

5.1.8. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik

17.03.2016 tarihinde yürürlüğe giren Yönetmelik, 6458 sayılı YUKK 121. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Yönetmelikte YUKK kapsamı çerçevesinde gelen yabancıların Türkiye'ye girişleri, burada kalışları ve çıkışlarına ilişkin usul ile Türkiye'de kalan yabancılara tanınan koruma mekanizmasının sınırları ve uygulanışı düzenlenmiştir.

Yönetmelikte özel ihtiyaç sahiplerine, özellikle de refakatsiz çocuk, yaşlı, hamile, engelli, fiziksel ya da ruhsal işkence ile cinsel saldırı mağdurlarına, bu durumlarının tespiti halinde her türlü işlemlerde kolaylık sağlanacağı düzenlenmiştir. Tedaviye ihtiyacı olanlara sağlık olanaklarının tam anlamıyla sağlanacağı belirtilmiştir.

Çocuk başvuruculaların ortak velayet altında ise anne ve babasının onayı ile başvurusunun değerlendirileceği ancak acil bir korunma ihtiyacı söz konusu ise çocuk hakkında yapılmış bir başvuru aile onayı bulunmasa da çocuğun yüksek yararının korunması ilkesi kapsamında resen başvuru işlemlerinin yürütüleceği belirtilmiştir. Bu çocuklar 16 yaşını doldurmamış ve düzensiz göçmen ise geri gönderme merkezlerinde; uluslararası korunma başvuru sahibi ya da statü sahibi ise kabul barınma merkezlerinde barındırılacakları belirtilmiştir. Eğer çocuklar Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalmış ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından derhal koruma altına alınacağı da düzenlenmiştir.[352]

5.1.9. AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması

2011 yılında Suriye'de başlamış olan iç savaş, hem Türkiye hem de Avrupa ülkelerini olumsuz etkilemiştir. Tek bir Avrupa yaratabilmek ve iç sınırlarını ortadan kaldırma hedefi bulunan Avrupa'nın yoğun sığınmacı akını ile karşılaşması üzerine bu duruma bir çözüm arayışı başlamıştır.

---

351 **Erdoğan** (2015), s. 57.

352 **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik**, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm>, s.e.t. 06.03.2020.

Aslında Avrupa ile Türkiye arasında yapılması planlanan Geri Kabul Anlaşması için görüşmeler 2005'li yıllarda başlamıştır. 1 yıllık süre zarfında müzakereler devam etmiştir. Fakat görüş ayrılıkları ortaya çıktığı için süreç durmuştur. 2009 yılında yeniden AB tarafından Türkiye'ye bir metin taslağı sunulmuş ve müzakereler kaldığı yerden devam etmiştir. 16 Aralık 2013 tarihinde AB ve Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmış ve Türkiye ile AB arasında vize serbestisi için görüşmeler resmi olarak başlamıştır.

Tam adı "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkâmet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" olan Geri Kabul Anlaşması'nda Türkiye'den AB üyesi ülkelere ya da tam tersi AB üyesi ülkelerden Türkiye'ye yasal olmayan yollardan giriş yapan kişilerin iadesi hakkında düzenlemeler bulunmaktadır. AB ülkeleri, sınırlarına yasa dışı yollarla giriş yapmış Türk Devleti vatandaşları, vatansız kişileri ve üçüncü ülke vatandaşlarını Türkiye'ye iade edebilecektir. Aynı şekilde Türkiye de kendi topraklarına yasal olmayan yollardan giren AB üyesi ülke vatandaşlarını ve AB'den gelmiş göçmenleri AB'ye iade edebilecektir. Burada uluslararası hukukun temel prensiplerinden olan karşılıklılık ilkesi devreye girmektedir. Ayrıca Geri Kabul Anlaşması kapsamında oluşturulan Ortak Geri Kabul Komitesi iade konusu kişinin kaynak ülkesine gidebilmesi için elinden gelen çabayı da sarf edecektir. Ancak hemen sınır bölgesinde yakalananlar çabuklaştırılmış yöntem ile doğrudan Türkiye'ye iade edilecektir.

Türkiye ve AB, ülkeye giriş yapmış olan üçüncü ülke vatandaşlarını Geri Kabul Anlaşması yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra kabul etmeye başlayacaklarını kararlaştırmıştır.

AB ülkelerinin Türkiye'den, kişilerin geri kabulünü talep edebilmesi için; AB üyesi ülkeye Türkiye üzerinden gittiğinin ve Türkiye yetkili makamlarının verdiği geçerli bir vize ya da ikâmet izninin bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda gerçek ya da sahte olan bir belge üstüne Türk makamlarınca basılmış giriş ya da çıkış damgası, Türkiye'de düzenlenmiş bir fatura, fiş, makbuz, bilet veya kira sözleşmesi varsa bunlar da Türkiye'den geçiş yapıldığına delil olabilecektir. Elinde bu belgeler bulunanlar için Türkiye'ye geri kabulde bir süre sınırlaması bulunmamaktadır.

Ülkemizde halihazırda mülteci statüsü taşımayan ve geçici koruma statüsü taşıyan Suriyelilerin, Türkiye üzerinden Avrupa'ya yasa dışı yollarla giriş yapması halinde geri kabulü, Geri Kabul Anlaşması yürürlüğe girdikten[353] 3 yıl sonra mümkün hale gelecektir.[354]

Düzensiz göçmenlerin Türkiye'den AB'ye geçmiş oldukları yönünde kendi ya da üçüncü kişilerin beyanları da kesin olmayan karine olarak kabul edilecektir. Bu karinelerin varlığı da geri kabul için dayanak teşkil edebilir. Bu şekilde AB'ye geçiş yapmış olan göçmenlerin 5 yıl ve daha az süre içinde Türkiye'yi terk etmiş ve geçiş yapmış olması halinde geri kabul mümkün olacaktır.

Geri kabul için Türk yetkili makamlarına altı ay içerisinde AB üyesi devletin başvuruda bulunması gerekir. Türk makamları bu başvuruyu beş ila altmış gün arasında sonuçlandırır. Bu yasal prosedür ile üç ay içerinde kişi geri gönderilmiş olur. Ancak yasal olmayan yollardan AB üyesi devletin sınırlarından geçtikten hemen sonra yakalananlar hızlandırılmış yöntem ile üç gün içerisinde geri gönderilebilecektir.[355]

Türkiye vizesi bulunmayan ve sadece hava yolu ulaşımı esnasında Türkiye'de bulunmuş olanlar, AB üyesi devletlerden birinden vizesi ya da ikâmet izni bulunan kimseler ile kendileri için vize şartı bulunmayan bir ülkeye girmiş olanlar Türkiye'ye iade edilemeyecektir.[356]

---

353 Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkâmet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma, 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

354 **Türkiye AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları**,<https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf>, s.e.t. 06.03.2020.

355 AB Komisyonu, 29 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirdiği Zirve'de Türkiye'ye Suriyeli sığınmacılar için 3 milyar Euro tutarında bir fon oluşturmayı taahhüt etmiştir. 18 Mart 2016 tarihinde gerçekleştirilen ikinci zirvede ise önceki tutarın yetersiz gelmesi durumunda bir 3 milyar Euro daha yardım sağlanacağı bildirilmiştir. Ancak 2019 yılı sonuna kadar bu miktarın sadece 2,7 milyar Euro olan kısmı ödenmiştir.

356 **Elmas** (2017), s. 78-81.

5.2. Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi

5.2.1. D. M. Başvurusu

Başvurucu Dağıstan doğumlu bir Rusya Federasyonu vatandaşıdır. Ülkesinde siyasi düşünceleri ve dinî inançlarından dolayı baskı altında olduğu iddiası vardır. Türkiye'ye giriş yaptıktan 1 yıl sonra Türkiye'den çıkış yapmak isterken yakalanmış ve hakkında sınır dışı kararı verilmiştir. Başvurucunun, ülkesinde siyasi düşünceleri ve dinî inançları nedeniyle yaşam hakkının tehlike altında olduğunu ileri sürerek idari makamlara yaptığı başvuru reddedilmiş ve idari gözetim altında tutulması yönünde karar verilmiştir. İdari gözetim altında tutulma kararına yapılan itiraz neticesinde başvurucunun kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu iddiasına ilişkin somut delil bulunmadığı ve Türkiye'den yasal yollarla çıkış hükümlerinin ihlal edilmediği gerekçesiyle itirazın kabulü ve başvurucunun gözetim altında tutulmasına son verilmesi yönünde karar verilmiştir. Başvurucunun sınır dışı işlemiyle ilgili açtığı dava ise Türkiye'de yasal kalış süresini aşan ve hakkında genel güvenlik nedeniyle alınmış yurda giriş yasağı tahdit kararı bulunan başvurucunun YUKK m. 54 gereği sınır dışı edilebileceği yönünde karar verilmiştir. Başvurucu yaptığı bireysel başvuru kararında Rusya Federasyonu'na bağlı olan Dağıstan Cumhuriyeti'nde silahlı çatışmalar, faili meçhul cinayetler, işkencelerin yaşandığını, devlet güvenlik güçlerinin insan haklarını ihlal eden uygulamalar yaptığını, dinî inanışları nedeniyle kendilerine baskı uygulandığını, kendisinin sınır dışı edilmesi hâlinde hem kendi hem de çocuğu için yaşam ve vücut bütünlüğü yönünden geri döndürülemez ihlallerin yaşanacağını ileri sürmüştür. Ancak başvurucu bireysel başvuruyu yaptıktan 6 gün sonra kendi isteğiyle yurt dışına çıkmıştır.

Mahkemece yapılan değerlendirmede; somut olayda başvurucunun, yurt dışına kendi isteğiyle çıkış yapmış olması göz önünde bulundurulduğunda başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden kalmadığı anlaşıldığından başvurunun düşmesine karar verilmiştir.[357]

---

[357] ***D. M.*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2015/4176, Karar Tarihi: 30.9.2015, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/1b218c0d-ba58-4cd9-ad48-721bef2d8072?wordsOnly=False>, s.e.t. 22.10.2019.

5.2.2. K. A. Başvurusu

Başvurucu Suriye uyrukludur. Hakkında kamu düzeni ve güvenliğini bozduğu gerekçesiyle sınır dışı etme kararı alınmıştır. Barındığı geri gönderme merkezinde uygun olmayan koşullarda yaşadığını, çok uzun zamandır gözetim altında tutulduğundan özgürlük ve güvenlik hakkının da ihlal edildiğini aynı zamanda burada insanlık onuruyla bağdaşmayan muameleler gördüğünü, sınır dışı edilmesi hâlinde de işkence ve pek kötü muamele ile karşılaşacağı iddiasıyla başvuruda bulunmuştur. Suriye uyruklu başvurucuya geçici koruma statüsü tanınmıştır. Kendisinin sınır dışı edilmeyeceği de hüküm altına alınmıştır. Bu nedenlerle Mahkemece; başvurucu hakkında verilmiş işkence ya da kötü muamelenin öznesi olabileceği bir sınır dışı etme kararı olmadığı ve mağdur sıfatı bulunmadığı gerekçesiyle başvurusu hakkında kabul edilemezlik kararı verilmiştir.

Ancak söz konusu başvuruda Anayasanın 40. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Başvurunun incelemesinde idari gözetimin istisnai bir yol olduğu ve hukuka uygun zeminde gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Somut başvuruda, başvurucuya gözetim altında tutulmasının gerekçeleri açıklanmadığı, bu konuda Valilikçe durumu belirli periyotlarla kontrol edilmediği, değerlendirme yapılmış ise de bunun başvurucuya bildiriminin yapılmadığı, başvurucu 8 ay 10 gün gibi bir süre idari gözetim altında tutularak 6 aylık makul süre sınırının aşıldığı tespit edilerek Anayasanın 19. maddesinin de ihlal edilmiş olduğuna karar verilmiştir. [358]

5.2.3. RIDA BOUDRAA Başvurusu

Başvurucu, sığınmacı statüsü verilmesi için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğine başvuruda bulunmuştur. Fakat bunun sonucu beklenmeden pasaportu olmadığı gerekçesiyle hakkında sınır dışı etme kararı verilmiştir. Sınır dışı edilmesi hâlinde gideceği ülkede işkence ve pek kötü muameleyle karşılaşma riski olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Yalova Yabancılar Şube Müdürlüğü tarafından sebep gösterilmeksizin ve kötü koşullarda tutulduğunu da iddia etmektedir.

---

[358] ***K. A.*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2014/13044, Karar Tarihi: 11.11.2015, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-13044.pdf>, s.e.t. 22.10.2019.

Mahkemece yapılan değerlendirmede; hâli hazırda başvurucu hakkında verilmiş bir sınır dışı etme kararı olmadığı ve kendisine yabancılara mahsus ikâmet tezkeresi verildiği talebi dayanaktan yoksun bulunarak kabul edilmemiştir. İdari gözetim kararı hakkında yasal dayanak olmadığı ve başvurucu hakkında verilmiş bir mahkûmiyet kararı da olmadığından ayrıca bu kararın uygulanma şartları, süresi, karara karşı etkili kanun yollarının bildirilmemesi, avukata erişim hakkının tanınmaması gerekçeleriyle Anayasanın 19. maddesinin ihlal edildiğine karar verilmiştir. [359]

[359] ***RIDA BOUDRAA*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2013/9673, Karar Tarihi: 21.01.2015, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/2073f9e0-88ff-4252-a8ae-794763cb8931?wordsOnly=False>, s.e.t. 22.10.2019.

SONUÇ

İltica; baskı ve ayrımcılığa maruz kalınması sebebiyle kişilerin, yaşadıkları ya da vatandaşı oldukları devletleri terk ederek yabancı bir devletin korumasını talep etmeleridir. Bu kişiler, yaşadıkları koşulları iyileştirme amacıyla değil, içinde bulundukları koşulları terk etmek zorunda kaldıkları için başka bir devlete iltica etmektedirler.

1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde mülteci tanımı yapılmıştır. Mülteci tanımı yapılırken sınırlı sayıda kıstas sayılmış ve bu kriterlere uymayan kişiler mülteci tanımının dışında bırakılmıştır. Bu bakımdan Sözleşme oldukça eleştirilmektedir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'nde yapılan mülteci tanımı geliştirilmemiş, hâlâ Sözleşmedeki tanıma dayanarak, kişilere mülteci statüsü verilerek uluslararası koruma sağlanmaktadır. Giderek artan mülteci hareketlerinden dolayı, mültecilerin sorunlarına çözüm getirmek amacıyla sözleşmedeki coğrafi ve tarihi sınırlamanın ortadan kaldırılması amacıyla 1967 tarihinde 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne Ek Protokol yürürlüğe girmiştir. Ancak Protokol ile 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere, bu sınırlamayı devam ettirme hakkı tanınmıştır. İltica hukukunun en önemli belgeleri 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokol olmasına rağmen, sözleşmeler bu noktada, mülteci haklarının korunması için yetersiz görülmektedir. Bu bakımdan bölgesel nitelikli sözleşmelere, insan hakları hukuku belgelerine, insancıl hukuk belgelerine ve teamül hukukuna mülteci haklarının korunması amacıyla başvurulmaktadır. İnsan hakları hukuku ve insancıl hukuk belgeleri olan; *"Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi"* ve "*Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi"* (1966), *"Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme"* (1965), *"Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"* (1979), *"İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"* (1984), *"İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"* (1948) mültecilerin haklarının korunması bakımından başvurulabilecek belgeler arasındadır.

Devletler, taraf oldukları Sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerini her daim yerine getirmek zorundadır. Mülteci veya sığınmacıların haklarının korunması bakımından, geri göndermeme ilkesi, *jus cogens* kural olarak kabul edildiğinden, bu ilkenin güvence altına alındığı Sözleşmelere taraf olmasa dahi devletler bu ilkenin gereklerine uymak zorundadırlar.

İltica hukukuna hâkim olan temel kavramlar incelendiğinde ise, mülteci kavramı ve sığınmacı kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Ancak, bu iki kavram arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Mülteci statüsü, uluslararası korumayı gerektiren bir kavramı ifade ederken; sığınmacı, geçici bir durumu ifade etmektedir. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi'ne göre kişilerin mülteci statüsüne girebilmesi için belli koşulların varlığı gereklidir. Bunlar; ülkesinin dışında olma, ülkesinin sağladığı korumadan yararlanamama, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba aidiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından korkma ve bu korkunun haklı bir nedene dayanması şeklindedir. Cinsiyetleri ya da cinsel yönelimleri sebebiyle baskıya maruz kalan kişiler de belirli bir toplumsal gruba aidiyetleri sebebiyle Sözleşme kapsamında değerlendirilmektedir. Kişinin ırkının, dininin, milliyetinin ya da politik görüşünün farklılık göstermesi, mülteci başvurusunda bulunması için yeterli bir neden sayılmaz. Bu sebeple haklı bir korkunun olması ve ülkesinin sağladığı korumadan yararlanamıyor olması gerekmektedir. Sözleşme' de sınırlı sayıda korkuya sebep olan nedenler belirlenmiştir.

Ancak mülteci statüsünün tanınabilmesi için bu koşulların varlığı yeterli değildir. Mülteci olarak kabul edilen kişi hakkında, hedef ülkeye gelmeden önce hakkında savaş suçu, barışa karşı bir suç ya da insanlığa karşı bir suç işlediği iddiasıyla açılmış bir dava ve beraberinde verilmiş bir mahkûmiyet kararı ya da BM amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerde bulunduğu konusunda ciddi şüpheler varsa hakkında 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi hükümleri uygulanamaz. Ayrıca, BMMYK dışında, BM'nin bir organının ya da örgütünün korumasından yararlanan ya da yaşadığı ülkede vatandaş gibi hak ve yükümlülükleri olan kişiler de 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesinin sağladığı haklardan yararlandırılamaz.

Geri göndermeme ilkesi, herkese tanınmıştır. Kişinin geldiği ülkedeki karşı karşıya olduğu tehlikenin ortadan kalktığı ispatlanmadan, sığınmacının geri gönderilmesi mümkün değildir. Bu ilkenin amacı, sığınmacıları işkenceden, insanlık dışı ve pek kötü muameleden korumaktır.

Avrupa Tek Senedi, sığınma hakkı ile ilgili ilk adımların atılması bakımından önemli bir belgedir. AİHM'ne, sığınmacı ve mülteciler tarafından, üye devletlerin AİHS'nin özellikle 3, 5, 8 ve 13. maddelerini ihlal ettiği iddiasıyla başvurulmaktadır. AB, AİHS'ye taraf değildir, ancak Sözleşmeye saygılı olduğunu belirtmiştir. AB'ye üye olan tüm devletler, AİHS'nin de tarafı konumundadır. Bu bakımdan da AİHM'nin sığınma hakkına ilişkin vermiş olduğu kararlar AB için oldukça önem arz etmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke olması sebebiyle, AB Komisyonu tarafından Türkiye hakkında her yıl hazırlanan İlerleme Raporlarında, Türkiye'nin iltica hakkı ile ilgili düzenleme yapması gerektiği ve 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesinde belirtilen coğrafi sınırlamanın kaldırılması gerektiği noktasında belirlemeler yapılmaktadır. 2005 yılında hazırlanan Ulusal Eylem Planında, coğrafi sınırlamanın kaldırılması, mevzuatın geliştirilmesi ve AB ile Geri Kabul Anlaşmasının imzalanması hedeflenmiş olsa da coğrafi sınırlamanın kaldırılması konusunda bir gelişme olmamıştır. 2014 yılında YUKK yürürlüğe girmiştir. Kanunun yürürlüğe girmesi, BMMYK ve AB tarafından olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. YUKK'da belirtilen uluslararası koruma çeşitleri; mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma olarak düzenlenmiştir. Kanundaki şartlı mülteci tanımı, 1994 Yönetmeliğindeki sığınmacı tanımı ile benzer düzenlenmiştir. Avrupa dışından gelen mültecilere şartlı mülteci statüsü verilmektedir. 2014 Haziran ayında *"Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma"* yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın temel amacı, Türkiye'de veya AB'ye üye ülkelerden birinde, ülkeye giriş, ülkede bulunma veya ikâmet etme koşullarını sağlamayan veya sağlayamaz duruma düşen kişilerin anlaşmada belirlenen şartlar ve kurallar çerçevesinde ilgili ülkeye geri gönderilmesi olarak belirlenmiştir. [360]

Türk hukuku, Avrupa hukukundan iktibas edilen kurallarla oluşmuştur. Türkiye, AİHM kararları ile uluslararası kuruluşların verdiği kararlara saygı duyan ve istikrarlı biçimde uygulamaya özen gösteren bir devlettir. Aynı zamanda çok sayıda kaçak göçmen faaliyeti sebebiyle de fazlasıyla zarar görmektedir. Türkiye bu alanda düzenlenmiş uluslararası sözleşmeleri imzalamış ve onaylamıştır. 1951 tarihli Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokole imza koyarken sunmuş olduğu çekincelerini açıkça dile getirmiş ve tüm imzacı devletlere de ilan etmiştir.

Birleşmiş Milletler verilerine göre 2019 yılı Temmuz ayı itibariyle dünyada 250 milyonun üzerinde göçmen olduğu ve bunların yaklaşık 67 milyonunun mülteci statüsü kazanmış olduğu, bu mültecilerin en az yarısının da çocuk olduğu, bu çocukların en az

---

360 **Zabunoğlu, Hamdi Gökçe** (2018) Modern Devletin Kıyısındaki Ayrıksılar: Mülteciler,1. Baskı, Ankara, İmaj Yayıncılık, s. 44-94.

yarısının da öksüz ya da yetim olduğu düşünüldüğü takdirde ne kadar büyük çaplı bir insanlık sorunu ile karşı karşıya olduğumuz son derece açıktır.[361]

Bir ülkenin asıl büyüklüğü ve gücü kendi ülkesinde yaşayan vatandaşlarına nasıl davrandığı ile değil ülkesine sığınan mazlum ve masumlara nasıl davrandığıyla yakından ilgilidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına baktığımızda, uluslararası anlamda yerinden edilmiş kişilerin geri gönderildikleri takdirde asgari şiddet eşiğini aşmış bir kötü muamele görme risklerinin varlığı halinde taraf devletin geri göndermesinin insan hakkı ihlaline yol açacağını belirtmiştir. Oysa Türk hukukundaki düzenlemelere baktığımızda, kişinin işkence, kötü muamele ya da onur kırıcı davranışa uğramasının haklı korku ya da tehlikeden de öte kesin nitelik taşıdığı hallerde geri gönderme yasağının devreye girdiğini görmek mümkündür. Bu doğrultuda Türkiye kendisine yapılan başvurularda kişilerin işkence ya da kötü muameleye uğrayacağı yönünde belli bir yoğunlukta haklı korkular taşıdığı durumlarda başvuruların kabulü yönünde bir uygulama izlemelidir.

AİHM'in Türkiye hakkında verdiği kararlarda eksiklik olarak tespit edilen diğer bir husus ise başvuru sahiplerinin etkili başvuru imkanına sahip olmadıkları ve bunun yanında başvuru için gerekli bilgi ve belgelere erişim haklarının da kısıtlı olduğu yönündedir. Başvuruculların durumlarını göç idaresi yetkililerine delilleri ile birlikte açıklaması beklenmektedir. Ancak burada en önemli sıkıntı ise uluslararası korunma talebinde bulunanların, bilgi alma imkanlarının kısıtlı oluşu, sığınma başvurusu süreci prosedürlerine erişimlerinin zorluğu, özellikle de yoğun taleplerin yaşandığı yakın dönemde haklarında hızlı bir prosedürel değerlendirme yapılıyor olması ve detaylı değerlendirmenin yokluğu gösterilebilir. Kişilerin çoğu zaman bir adli destek alma ve BMMYK yetkililerine erişim imkanına bile sahip olmadığı söylenmektedir. Bu noktada yapılması gereken korunma talep edilen devletin, başvurunun haklılığı ve geri gönderme halinde işkence ya da kötü muameleye uğrama riskinin varlığı noktasında gerekli araştırmaları, taraflarca hazırlanma beklenmeden bizzat yürütmesi olacaktır.

---

361 **Demirci/ Cihangir** (2020), s. 116-117.

Türkiye'de var olan hukuki düzenlemeler ve Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne coğrafi çekince ile imza koyması sebebiyle kişilerin şartlı mülteci ya da tamamlayıcı koruma kapsamında ülkemizde kalmaları mümkündür. Mülteci statüsü elde edemeyen korunma başvuru sahipleri süreklilik içeren bir korumadan yararlanamamakta ve bu da bizi Türkiye'nin güvenilir üçüncü devlet olma özelliği taşımadığı sonucuna götürmektedir. Geride bıraktığımız süreç içerisinde Türkiye'ye doğru yaşanan yoğun düzensiz göçler olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin güvenilir üçüncü devlet olmaması sebebiyle korunma ihtiyaç sahiplerinin işkence ya da kötü muamele görme risklerinin bulunduğu yerlere gönderilmek zorunda olduğu gerçeği ile bizi karşı karşıya getirmektedir.

Son olarak ise özellikle AİHM'e yapılan başvuruların büyük çoğunluğunu oluşturan geri gönderme merkezlerindeki şartların insanlık onuruna uygun yaraşmayan düzeyde olması sorunun da korunma talep edilen devletçe şartlarda iyileştirmeler yapılarak giderilebileceği kanaatindeyiz.

Terörist faaliyetleri, işkencenin varlığı hâlinde geri göndermeme ilkesinin uygulanması bağlamında değerlendirdiğimizde; Türkiye'de sistemli, devlet organlarının bilgisi dahilinde ve kamu görevlilerinin göz yumduğu yaygın ve sistematik bir işkencenin varlığından söz edilemeyeceği ve bunu gösteren bir delil ya da emareye de ulaşılamayacağını söylemek mümkündür.

Türkiye, işkenceyi yasaklayan ve bu konuda standart oluşturan sözleşmeleri de onaylayarak idam cezasını kaldırmıştır. Ayrıca kendi ceza yasasında da işkenceyi suç olarak düzenlemiştir. Tüm bu nedenlerle Avrupalı devletlerce, zulüm korkusu taşıdığı gerekçesiyle iade taleplerinde bulunanları geri çeviren bir devlet olarak kabul edilmemizin adil olmadığını da belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1- Akman M. (2019). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin Geri Göndermeme İlkesi Bağlamında Mültecilere Uygulanabilirliği*, 1. Baskı. İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 34-35.

2- Aksar Y. (2015). *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 3. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 74-75.

3- Altınışık Ç, Yıldırım MŞ. (2002). *Mülteci Haklarının Korunması*, Ankara Barosu Yayınları, 9-13.

4- Aygül HH, Eke E. (2019). *21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler (Bir Türkiye Perspektifi)*, 24. Baskı. Ankara, Beta Yayınevi, 297-305.

5- Benhabib S. (2018). *Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar)*, 4. Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları (Çeviren: Akkıyal,B.), 123-157.

6- Biner Ö. (2016). *Türkiye'de Mültecilik*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 64-100.

7- Bozkurt K. (2018). *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*,1. Baskı. Ankara, Legal Yayınevi, 195-210.

8- Buz S. (2014). *"Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul – Mültecilik"*, Ankara, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları, S: 5: 156-161.

9- Büyük ME. (2018). *Uluslararası Hukukta Hukukun Genel İlkeleri*, 1. Baskı. Ankara, On İki Levha Yayıncılık, 9-10.

10- Büyükçalık ME. (2015). *Mülteci Hukukunun Gelişimi ve Türkiye'de Mültecilerin Sosyal Hakları*, 1. Baskı. Ankara, On İki Levha Yayıncılık, 86-108.

11- Caşın MH. (2013). *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları: Cilt II*, l. Baskı. İstanbul, Legal Yayıncılık, 1417-1418.

12- Çağıran ME. (2011). *Uluslararası Alanda İnsan Hakları,* 1. Baskı. Ankara, Barış Kitap, 193.

13- Çelikel A, Gelgel GÖ. (2018). *Yabancılar Hukuku*, 24. Baskı. Ankara, Beta Yayınevi, 246-268.

14- Çiçekli B. (2014). *6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 5. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 242-243.

15- Demirci Y, Cihangir MA. (2020) *Soru ve Cevaplarla Mülteci Hukuku*, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, 34.

16- Ekşi N. (2012). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (Tasarısı)*, 1.Baskı. İstanbul, Beta Yayınevi, 113-114.

17- Ekşi N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 5. Baskı. İstanbul, Beta Yayıncılık, 273-284.

18- Erdoğan M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum*, l. Baskı. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 55.

19- Eren EY. (2018). *Mülteci Hukukunda Geçici Koruma*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 89-102.

20- Ergül E. (2013). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukuku'nda Sınır Dışı Etme, Geri Gönderme ve Geri Verme*, 2. Baskı. Ankara, Yargı Yayınevi, 75-101.

21- Göçmen İ. (2015). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 300-301.

22- Gözübüyük Ş, Gölcüklü F. (2016). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,* 10. Baskı. Ankara, Turhan Kitabevi, 14-15.

23- Hakeri H. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 16. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 93-102.

24- Hathaway JC. (2005). *The Rights of Refugees Under International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 367-368, https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2603E7C98206D1F49FCF9FDCBB7B9265/9780511998300c5_p362-461_CBO.pdf/nexus_to_civil_or_political_status.pdf, 23 Şubat 2020.

25- Hazan, CJ. *"Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler"*: Öner SGI, Öner NAŞ. (Editörler) (2018). Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar İçinde, 4. Baskı. İstanbul, İletişim Yayınları, 183-197.

26- İçel K, Ünver Y. (2017). *Göç, Mültecilik, İnsan Kaçakçılığı*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 540-553.

27- Kalabalık H. (2019). *İnsan Hakları Hukukuna Giriş*, 2. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 261-285.

28- Kaya İ, Eren EY. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri*, 1. Baskı. Ankara, SETA, 57-58, https://books.google.com.tr/books/about/T%C3%BCrkiye_deki_Suriyelilerin_Hukuki_Durum.html?id=SPJNCwAAQBAJ&redir_esc=y, 25 Şubat 2020.

29- Kuşçu D. (2017). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri*, 1. Baskı. Ankara, On İki Levha Yayıncılık, 57-61.

30- Mungianu R. (2016). *Frontex and Non-Refoulement*, 1. Baskı. Cambridge, Cambridge University Press, 99-101, https://books.google.com.tr/books?id=EpC5DAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 24 Şubat 2020.

31- Odman T. (1995). *Mülteci Hukuku*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları, S. 15, 189-190.

32- Özcan H. (2017). *Anayasa Hukuku Açısından Sığınma Hakkı*,1. Baskı. İstanbul, Filiz Kitabevi, 278-310.

33- Özcan M. (2015). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*, 2. Baskı. Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 147-155.

34- Özgen E. (1962). *Suçluların Geri Verilmesi*, Ankara, Ajans-Türk Matbaası, 36-55.

35- Özkan I. (2018). *Göç, İltica ve Sığınma Hukuku*, 3. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 356- 372.

36- Öztürk NÖ. (2015). *Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 140-141.

37- Pazarcı H. (2018). *Uluslararası Hukuk*, 17. Baskı. Ankara, Turhan Kitabevi, 186-194.

38- Peker B, Sancar M. (2001). *Mülteciler ve İltica Hakkı: Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek*, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yayınları, 46-48.

39- Safi S. (2017). *Mülteci Hukuku*, 1. Baskı. İstanbul Legal Kitabevi, 114-116.

40- Saraçlı M. (2011). *Uluslararası Hukukta Yerinden Edilmiş Kişiler*, 1. Baskı. Ankara, Adalet Yayınevi, 59-75.

41- Sur M. (2018). *Uluslararası Hukukun Esasları*, 12. Baskı. İstanbul, Beta Basım, 82-84.

42- Taneri G. (2012). *Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi (Non–Refoulement)*, 1. Baskı. Ankara, Bilge Yayınevi, 140-141.

43- Topal AH. (2019). *Mülteci Hukuku ve Silahlı Çatışma Kaynaklı Sığınmacılar*, 1. Baskı. Ankara, On İki Levha Yayınları, 126-148.

44- Töre N. (2016). *Uluslararası Göç Hukuku*, 1. Baskı. Ankara, Turhan Kitabevi, 228-230.

45- Uyar L. (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları*, 1. Baskı. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 116-123.

46- Ümit C. (2013). *Mülteci Hukukuna Genel Bakış ve İltica*, 1. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi, 275-304.

47- Yıldırım T. (2016). *Güvenlik Ekseninde Avrupa Birliği Mülteci Hukuku*, 7. Baskı. Ankara, Yetkin Yayınevi, 64-84.

48- Yiğit Ö. (2018). *Uluslararası Hukuk, Avrupa Hukuku ve Türk Hukukunda Mülteci ve Sığınmacıların Etkili Başvuru Hakkı*, 1. Baskı. Ankara, On İki Levha Yayınları, 67-89.

49- Zabunoğlu HG. (2018). *Modern Devletin Kıyısındaki Ayrıksılar: Mülteciler*, 1. Baskı. Ankara, İmaj Yayıncılık, 44-94.

MAKALELER

1- Ekşi N. (2008). "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesini Engelleyen Haller", C: 82, S: 6: 2817-2818, https://www.jurix.com.tr/article/17269, 10 Mart 2020.

2- Ekşi N. (2015). "Mevzuat ve Antlaşmalar Kapsamında Çocukların Uluslararası Korunması", https://dergipark.org.tr, 5 Ekim 2019.

3- Ekşi, N. (2009) "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 6. Maddesinin Yabancıların Sınırdışı Edilmesine Uygulanıp Uygulanamayacağı Sorunu", https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99314, 18 Aralık 2020.

4- Kılınç A. (2017) "Hukuksal ve Kurumsal Altyapısıyla Türkiye'de Göç" , 2-7, https://www.academia.edu, 17 Ekim 2019.

5- Türmen R. (2016). "AB-Türkiye Anlaşması ve Mültecilerin Unutulan İnsan Hakları", https://avim.org.tr, 23 Ekim 2019.

6- Yılmaz A. (2014). "Mülteci Hukuku Açısından Uluslararası Hukukta "Geri Göndermeme" (Non–Refoulement) İlkesi", https://amnesty. org.tr: 21-41, 27 Eylül 2019.

DERGİLER

1- **Aktaş, M** (2019). "Geri Gönderme Merkezlerinde Uygulanan İdari Gözetimin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin "Özgürlük ve Güvenlik Hakkı" Başlıklı 5 İnci Madde Perspektifinden Değerlendirilmesi", *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu*, S: 2: 66-74, https://www.tihek.gov.tr/upload/file_editor/2019/09/1568227691.pdf, 27 Temmuz 2020.

2- **Anayurt, Ö** (2008). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında İşkence Kavramı", *Gazi Üniversitesi HFD*, C: 12, S: 1-2: 426-430, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_16.pdf, 27 Temmuz 2020.

3- **Aydoğan D.** (2017). "Yabancıların Türkiye'ye Giriş, İkamet, Seyahat Özgürlükleri ile Türkiye'den Sınır Dışı Edilmeleri", *Ankara Üniversitesi HFD*, C: 66, S: 1: 3-50.

4- **Aydoğmuş AY.** (2017). "Türk Hukukunda Geçici Korumadan Yararlananların Sınır Dışı Edilmesi" *Public and Private International Law Bulletin*, C: 37, S: 2: 148-151, https://dergipark.org.tr, 15 Ekim 2019.

5- **Barkın E.** (2014). "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, S:1: 339-340. http://www.ankarabarosu.org.tr/siteler/ankarabarosu/tekmakale/2014-1/12.pdf, 7 Mart 2020.

6- **Barkın E.** (2016). "1951 Tarihli Mülteciliğin Önlenmesi Sözleşmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, S: 1: 333-359, http://www.ankarabarosu.org.tr, 5 Ekim 2019.

7- **Bilge B.** (2014). "AİHM İçtihatları Bağlamında Etkin Soruşturma Yükümlülüğü", *İnönü HFD*, C: 5, S: 2: 394. (bkz. *Assenov ve Diğerleri/ Bulgaristan* Davası, AİHM, Başvuru No: 24760/94, Karar Tarihi: 28.10.1998)

8- **Bilgin A.** (2017). "Göçmenlere Yönelik Deniz Operasyonlarında Frontex'in Müdahâle Yetkisinin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi" *Hacettepe HFD*, C: 7, S: 2: 67-69, https://dergipark.org.tr, 18 Ekim 2019.

9- **Bilgin AB.** (2016). "Avrupa Birliği Hukukunda Hukukun Genel İlkeleri", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C: 74, S: 1: 92-93, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/292202, 23 Şubat 2020.

10- **Bozbeyoğlu E.** (2015). "Mülteciler ve İnsan Hakları" *Hacettepe Üniversitesi HFD*, C: 2, S: 1: 60-80.

11- **Canyaş AB.** (2015). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşulların AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi", *Hacettepe HFD*, C: 1, S: 5: 73-90.

12- **Ciğer Mİ.** (2016). "Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 3: 86-87, http://gam.gov.tr/files/4-Meltem-Ineli-Ciger.pdf, 4 Şubat 2020.

13- **Çalık T.** (2015). "Sığınma Hakkının Korunması", *Selçuk Üniversitesi HFD,* C: 23, S: 1: 121-122.

14- **Çelik NB.** (2015). "Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri", *İnönü Üniversitesi HFD*, C: 1, S: Özel Sayı: 76-78, https://dergipark.org.tr, 27 Ekim 2019.

15- **Demir IE.** (2015). "YUKK Kapsamında Uluslararası Koruma Statüsü Sahiplerinin ve Sığınmacıların Ülkeden Uzaklaştırılması", *Maltepe Üniversitesi HFD,* C: 5, S: 2: 37-64, https://jurix.com.tr, 30 Eylül 2019.

16- **Denk E.** (2010). "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda *Jus Cogens* Kurallar", *Ankara SBFD*, C: 56, S: 2: 45-46, https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/52509/5414.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 3 Şubat 2020.

17- **Duffy, Aoiffe** (2008) "Expulsion to Face Torture? Non-Refoulement in International Law", *International Journal of Refugee Law*, C: 20, S: 3: 389-390, https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/AcademyofEuropeanLaw/CourseMaterialsHR/HR2010/Chetail/ChetailReading1.pdf, 5 Şubat 2020.

18- **Ekşi N.** (2014). "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi", *İstanbul Barosu Dergisi*, C: 88, S: 6: 49-50.

19- **Eren EY.** (2015). "Terörün Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Bir Değerlendirme" *İstanbul Hukuk HFD,* C: 71, S: 1: 1243-1272, https://dergipark. org.tr, 3 Ekim 2019.

20- **Ergüven NS, Özturanlı B.** (2014). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi HFD,* C: 62, S: 4: 1054-1058.

21- **Farmer A.** (2008). "Non-Refoulement and Jus Cogens : Limiting Anti-Terror Measures That Threaten Refugee Protection*", Georgetown Immigration Law Journal*, C: 23, S: 1: 26-28.

22- **Gözlügöl SV.** (2012). "Avrupa İnsan Hakları Hukuku Açısından Kıyı Devletinin Denizlerde Kontrol Uygulama Yetkisi" *Selçuk Üniversitesi HFD,* C: 20, S: 1: 217-220, https://dergipark.org.tr, 20 Ekim 2019.

23- **Kavuk M.** (2015). "Yabancılar Hukukunda Vatansızlar ve Mülteciler", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S: 28: 179-191, http://acikerisim.ticaret.edu.tr, 5 Ekim 2019.

24- **Kılınç, Ü** (2020). "Geri Kabul Anlaşması'nın Uygulanmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Değerlendirilmesi", *Ankara Barosu Dergisi,* :15-25, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1127985>, 27 Temmuz 2020.

25- **Korkut L.** (2009). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Devletlerin Sığınmacıları Sınır Dışı Etme Egemen Yetkisine Etkisi: Türkiye Örneği", *Ankara Barosu Dergisi,* C: 66, S: 4: 23-24.

26- **Kula C.** (2015). "Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü", *Hukuk Gündemi,* S: 2: 42-53, http://www.ankarabarosu.org.tr, 7 Ekim 2019.

27- **Kuşçu, D** (2017). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Sınır Dışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancıların İdari Gözetim Altına Alınmaları", *Dokuz Eylül HFD,* C: 22, S: 37: 251-253, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/378939, 27 Temmuz 2020.

28- **Mat TY, Özdan S.** (2018). "AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşması'nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* C: 24, S: 1: 40-41, https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruhad/issue/38395/445573, 4 Şubat 2020.

29- **Menekşe T.** (2018). "İltica Hukukunda Hariçte Bırakma Değerlendirmesi", *Göç Araştırmaları Dergisi,* C: 4, S: 1: 66-111.

30- **Özbek, N** (2015). "AİHM Kararları Işığında YUKK'nda İdarî Gözetimin Uygulandığı Mekânlar Hakkında Ortak Sorunlar, *TBB Dergisi,* :16-29, http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-118-1472, 27 Temmuz 2020.

31- **Özçelik GB.** (2015). "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S: 108: 255-270.

32- **Özer DK.** (2007). "Denizden Gelen Sığınmacılar ve Uluslararası Hukuk" *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C: 3, S:10: 75-95.

33- **Özkerim, N** (2016). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Mültecilerin Haklarının Korunmasındaki Rolü, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C: 2, S: 2: 235, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/648077, 28 Temmuz 2020.

34- **Öztürk NÖ.** (2017). "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi HFD*, C: 66, S: 1: 201-216.

35- **Saygılı A.** (2017). "İnsan Haklarının Kıyısındaki Özneler: Mülteciler", *Ankara Üniversitesi HFD*, C: 67, S: 2: 463-493.

36- **Saygılı A.** (2019). "Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler", *İnönü Üniversitesi HFD*, C: 10, S: 2: 542-544.

37- **Uslu F, Özdemir A.** (2017). "Yaşama Hakkı Bağlamında Denizlerde "Geri Gönderilmeme (Non-Refoulement) İlkesi", *Ombudsman Akademik*, S: 6: 49-78, https://www.ombudsman.gov.tr, 6 Ekim 2019.

38- **Uzun E.** (2012). "Geri Göndermeme (Non-Refoulement) İlkesinin Uluslararası Hukuktaki Konumu Üzerine Bir Değerlendirme". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C: 8, S: 30: 36-41, https://docplayer.biz.tr, 12 Ekim 2019.

39- **Uzun E.** (2016). "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde BMMYK'nın Yapısı, Görevleri ve Uluslararası Mülteci Hukukunun Gelişimindeki Yeri", *Göç Araştırmaları Dergisi*, C: 2. S: 2: 60-85.

40- **Ünal Ş.** (2000). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Türk İç Hukukuna Etkileri", *Anayasa Yargısı Dergisi*, C: 17: 63.

TEZLER

1- **Aktan E.** (2019). "Türk Yabancılar Hukuku ve AİHM İçtihadı Doğrultusunda Geri Gönderme Yasağı", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, Ankara: Bilkent Üniversitesi, 140-141.

2- **Çalışkan EA.** (2014). "Mülteciler ve Sığınmacılar Hakkında İdarenin Görevleri Yetkileri ve Yargısal Denetim", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Doktora, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi, 70-72.

3- **Elmas N.** (2017). "Türkıye'dekı̇ Suriyeli Kadın ve Çocuk Mültecilerın Uluslararası Hukuki Sorunları", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, 35-43.

4- **Kandemir M.** (2018). "Türkiye ve Kanada Mülteci Politikalarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi" Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, 12-16.

5- **Kaya A.** (2019). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Bağlamında Geri Gönderilmeme İlkesi", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 76-77.

6- **Özdemir A.** (2015). "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Kitlesel Sığınma" Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 88-91.

7- **Şahin YS.** (2013). "Avrupa Birliği Mülteci Hukukunda Üye Devletlerin İltica Başvurusunu Değerlendirme Yetkisinin Çerçevesi", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 29-35.

8- **Tokuzlu LB.** (2006). "*Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal En-vironment with Particular Emphasis on Turkey, A Candidate Country at the Ex-ternal Borders of the EU*", Avrupa Topluluğu Enstitüsü, Avrupa Birliği Hukuku, Doktora, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 78-80.

9- **Türkdoğan MA.** (2018). "Mülteci Hukuku Bağlamında Avrupa Birliğinde Mülteci ve Sığınmacı Politikaları", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku ,Yüksek Lisans, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 11-13.

10- **Yılmaz S.** (2015). "Kitlesel Akın (Sığınma) Durumunda Geçici Koruma Rejimi ve Asgari Muamele Standardı" Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku, Yüksek Lisans, Bursa: Uludağ Üniversitesi, 70-74.

11- **Koçak M.** (2011). "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Yabancıların Türkiye'den Sınır Dışı Edilmesi", Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk, Yüksek Lisans, Ankara: Ankara Üniversitesi, 169-172.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1- **BMMYK** (2013) Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı. 17-18. https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404. 7 Mart 2020.

2- **Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları** (*North Sea Continental Shelf Cases, Federal Republic of Germany v. Denmark and The Netherlands,* 1969), UAD, <https://uluslararasihukukcalismalari.wordpress.com/2017/01/16/kuzey-denizi-kita-sahanligi-davalari-north-sea-continental-shelf-cases-federal-republic-of-germany-v-denmark-and-the-netherlands-1969>, 4 Şubat 2020.

3- **"Nikaragua Davası Işığında Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı"**, https://myuniversities.wordpress.com/2012/07/01/nikaragua-davasi-isiginda-uluslararasi-hukukta-mesru-mudafaa, 5 Şubat .2020.

4- **TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu,** Esas No: 1/619, Karar No: 21, 30.05.2012 Tarihli, 17-18, https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss310.pdf., 5 Şubat 2020.

5- **Zulüm Korkusunun Haklılığının Tespitinde İspat Standardı**. https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67074. 7 Mart 2020.

6- **676 Sayılı KHK ile Mülteci Hukukunun Temel İlkeleri Askıya Alınıyor** (2016) https://www.amnesty.org.tr/icerik/676-sayili-khk-ile-multeci-hukukunun-temel-ilkeleri-askiya-aliniyor, 3 Mart 2020.

7- **Türkiye AB Vize Muafiyeti Süreci ve Geri Kabul Anlaşması Hakkında Temel Sorular ve Yanıtları**, https://www.ab.gov.tr/files/pub/turkiye_ab_vize_muafiyeti_sureci_ve_geri_kabul_anlasmasi_hakkinda_temel_sorular_ve_yanitlari.pdf, 6 Mart 2020.

8- **Türkiye'de İltica Süreci**, http://sgdd.org.tr, 26 Ekim 2019.

9- **"11 Eylül'den Sonra ABD'nin Ortadoğu Politikası"**, www.setav.org.tr, 3 Ekim 2019.

10- **İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı**, https://www.goc.gov.tr, 23 Ekim 2019.

MAHKEME KARARLARI

1- ***A.A./ Danimarka* Davası**, BM İnsan Hakları Komitesi, Başvuru No: 2595/2015, Karar Tarihi: 22.03.2018, <https://menneskeret.dk/monitorering/afgoerelsesdatabase/a-a-v-denmark>, s.e.t. 11.03.2020.

2- ***Abdolkhani ve Karimnia/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 30471/08, Karar Tarihi: 22.09.2009, <http://madde14.org/index.php?title=Abdolkhani_ve_Karimnia_/_Türkiye>, s.e.t. 25.02.2020.

3- ***Alipour ve Hosseinzadgan/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 6909/08, 12792/08 ve 28960/08, Karar Tarihi: 13.07.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Alipour_ve_Hosseinzadgan_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

4- ***Athary/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 50372/09, Karar Tarihi: 11.12.2012, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-120308&filename=CASE%20OF%20ATHARY%20v.%20TURKEY.pdf>, s.e.t. 25.02.2020

5- ***Bahaddar/ Hollanda* Davası**, AİHM, Başvuru No: 25894/94, Karar Tarihi: 19.02.1998, <https://www.refworld.org/cases,COECOMMHR,3ae6b69c4.html>, s.e.t. 09.03.2020.

6- ***Chahal/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 22414/93, Karar Tarihi: 15.11.1996, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.10.2019.

7- ***Charahili/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46605/07, Karar Tarihi: 13.04.2010, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-120893&filename=CASE%20OF%20CHARAHILI%20v.%20TURKEY%20-%20%20%5BTurkish%20Translation%5D%20summary%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Foreign%20Affairs.pdf>, s.e.t. 06.10.2019.

8- ***Conka/ Belçika*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 51564/99, Karar Tarihi: 05.02.2002,<https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22appno%22:%5B%22%5C%2251564/99%5C%22%22%5D,%22documentcollectionid2%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-60026%22%5D%7D >, s.e.t. 10.03.2020.

9- ***D. M.*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2015/4176, Karar Tarihi: 30.9.2015, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/1b218c0d-ba58-4cd9-ad48-721bef2d8072?wordsOnly=False>, s.e.t. 22.10.2019.

10- ***D. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 24245/03, Karar Tarihi: 22.06.2006, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2224245/03\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

11- ***D./ Birleşik Krallık*** **Davası**, Büyük Daire, Başvuru No: 30240/96, Karar Tarihi: 02.05.1997, <http://www.madde14.org>, s.e.t. 04.10.2019.

12- ***D.B./ Türkiye*** **Davası,** AİHM, Başvuru No: 33526/08, Karar Tarihi: 13.07.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=D.B._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

13- ***Dbouba/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 15916/09, Karar Tarihi: 13.07.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Dbouba_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

14- ***Dougoz/Yunanistan*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 40907/98, Karar Tarihi: 06.03.2001, <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-68351-68819%22]}>, s.e.t. 26.07.2020.

15- ***F.G./ İsveç*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 43611/11, Karar Tarihi: 16.01.2014, <https://www.echr.coe.int/Documents/CLIN_2014_06_175_TUR.pdf>, s.e.t. 30.01.2020.

16- ***Hirsi Jamaa ve Diğerleri/İtalya Davası,*** AİHM, Başvuru No: 27765/09, Karar Tarihi: 23.02.2012, <http://madde14.org/index.php?title=Hirsi_Jamaa_ve_Diğerleri_/_İtalya>, s.e.t. 04.10.2019.

17- ***JABARI/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 40035/98, Karar Tarihi: 11.07.2000, <https://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/haberler/jabari--tuerkiye.pdf>, s.e.t. 24.02.2020.

18- ***K. A.*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2014/13044, Karar Tarihi: 11.11.2015, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Basvurular/tr/pdf/2014-13044.pdf>, s.e.t. 22.10.2019.

19- ***K.I./ Rusya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 58182/14, Karar Tarihi: 07.02.2018,<https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%2258182/14\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-178361%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

20- ***Keshmiri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 36370/08, Karar Tarihi: 13.04.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Keshmiri_/_Türkiye_(No:1)>, s.e.t. 06.10.2019.

21- ***Klass ve Diğerleri/ Almanya*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 5029/71, Karar Tarihi: 06.09.1978, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Mass_surveillance_TUR.pdf>, s.e.t. 11.03.2020.

22- ***Kurkaev/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 10424/05, Karar Tarihi: 19.10.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Kurkaev_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

23- ***M.B. ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 36009/08, Karar Tarihi: 15.06.2010,

<http://www.madde14.org/index.php?title=M.B._ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

24- ***M.S.S./Belçika ve Yunanistan Davası***, AİHM, Başvuru No: 30696/09, Karar Tarihi: 21.01.2011, <http://www.madde14.org/index.php?title=M.S.S_/_Belçika_ve_Yunanistan>, s.e.t. 04.10.2019.

25- ***Mamatkulov-Askarov/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 46827/99-46951/99, Karar Tarihi: 04.02.2005, <http://www.madde14.org/index.php?title=Mamatkulov_ve_Askarov_/_Türkiye>, s.e.t. 31.01.2020.

26- ***OTHMAN (ABU QATADA)/ Birleşik Krallık*** **Davası**, Başvuru No: 8139/09, Karar Tarihi: 17.01.2012, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

27- ***R.B.A.B. ve Diğerleri/ Hollanda*** **Davası**, Başvuru No: 7211/06, Karar tarihi: 07.09.2016, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%22\%227211/06\%22%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-163451%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

28- ***Ranjbar ve Diğerleri/ Türkiye*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 37040/07, Karar Tarihi: 13.04.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Ranjbar_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

29- ***RIDA BOUDRAA*** **Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2013/9673, Karar Tarihi: 21.01.2015, <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/2073f9e0-88ff-4252-a8ae-794763cb8931?wordsOnly=False>, s.e.t. 22.10.2019.

30- ***Soering/ Birleşik Krallık*** **Davası**, AİHM, Başvuru No: 14038/88, Karar Tarihi: 07.07.1989, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Expulsions_Extraditions_TUR.pdf>, s.e.t. 04.03.2020.

31- ***Ş. GÜZEL ve B. GÜZEL* Başvurusu**, AYM, Başvuru No: 2013/496, Karar Tarihi: 03.04.2014, <http://kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/d9348c0d-8fba-460a-a7bf-a7a0e045e6e4?wordsOnly=False>, s.e.t. 10.03.2020.

32- ***T.I./ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 43844/98, Karar Tarihi: 07.03.2000, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"appno":["43844/98"],"itemid":["001-5105"]}>, s.e.t. 04.03.2020.

33- ***T.N./ Danimarka* Davası**, Başvuru No: 20594/08, Karar tarihi: 20.01.2011, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{%22appno%22:[%2220594/08%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-102947%22]}>, s.e.t. 31.01.2020.

34- ***Tarakhel/İsviçre Davası***, AİHM, Başvuru No: 29217/12, Karar Tarihi: 04.11.2014, <https://www.echr.coe.int/Documents/FS_European_Union_TUR.pdf>, s.e.t. 04.10.2019.

35- ***Tehrani ve Diğerleri/ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 32940/08, 41626/08, 43616/08, Karar Tarihi: 13.04.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Tehrani_ve_Diğerleri_/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

36- ***Tomic/ Birleşik Krallık* Davası**, AİHM, Başvuru No: 17837/03, Karar Tarihi: 14.10.2003, <https://hudoc.echr.coe.int/tur#{"display":[2],"languageisocode":["ENG"],"appno":["\"17837/03\""],"itemid":["001-23532"]}>, s.e.t. 10.03.2020.

37- ***Z.N.S./ Türkiye* Davası**, AİHM, Başvuru No: 21896/08, Karar Tarihi: 19.01.2010, <http://www.madde14.org/index.php?title=Z.N.S._/_Türkiye>, s.e.t. 06.10.2019.

İNTERNET SİTELERİ

1- www.tureng.com.tr

2- www.tdk.gov.tr

3- United Nations High Commissiner for Refugees (UNHCR). http://www.unhcr.org.tr.

4- www.mülteci.org.tr

5- www.madde14.org.tr

6- www.mevzuat.gov.tr

7- www.publications.iom.int.tr

8- www.unhcr.org.tr

9- www.resmigazete.gov.tr

10- www.unicankara.org.tr

11- www.humanrightscenter.bilgi.edu.tr

12- www.rightsagenda.org.tr

13- www.cocukhaklari.barobirlik.org.tr

YASA-YÖNETMELİK

1- **1951 Mülteci Sözleşmesi 1/A-2. Bendi**. http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf. 7 Mart 2020.

2- **Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesine Ek İkinci Protokol**, http://www.diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/adli_yardimlasma/adli_isbirligi_ceza/suclulariniadesi4/sidasek.pdf, 25 Şubat 2020

3- **1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi**, http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Okuma/Viyana%20Andlasmalar%20Hukuku%2069.pdf, 3 Şubat 2020.

4- **1984 Cartagena Mülteciler Bildirisi**, http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/MULTECI%20MEV/1984%20CARTAGENA%20M%C3%9CLTEC%C4%B0LER%20B%C4%B0LD%C4%B0R%C4%B0S%C4%B0.pdf, 4 Şubat 2020.

5- **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesi (EXCOM) Kararları**, http://madde14.org/index.php?title=Kategori:Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Mille

tler_M%C3%BClteciler_Y%C3%BCksek_Komiserli%C4%9Fi_Y%C3%BCr%C3%BCtme_Komitesi_(EXCOM)_Kararlar%C4%B1, 4 Şubat 2020.

6- **Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme**, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/tr/content/117-medeni-ve-siyasi-haklara-iliskin-uluslararas-sozlesme/, 7 Şubat 2020.

7- **"Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ile Yunanistan Cumhuriyeti Kamu Düzeni Bakanlığı Suç ile Özellikle Terörizm, Örgütlü Suçlar, Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı ve Yasadışı Göç ile Mücadele İş Birliği Antlaşması"**, RG. 24.04.2002, https://www.tbmm.gov.tr, 6 Ekim 2019.

8- 21990 sayılı **İnsan Hakları ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına Dair Sözleşmeye Ek ve Bu Sözleşme ile İlk Ek Protokol Kapsamında Bulunanlardan Başka Diğer Bazı Hak ve Özgürlükleri Tanıyan 4 Numaralı Protokol**, R.G. Tarihi: 14.10.1994, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/07/20/AIHS_4.protokol.pdf, 10 Mart 2020.

9- 6169 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla **Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**, Kabul Tarihi: 14.09.1994, R.G. Tarihi: 30.11.1994, http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1994-Yonetmeligi.pdf, 24 Şubat 2020.

10- 9938 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla **Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik**, Kabul Tarihi: 16.01.2006, R.G. Tarihi: 27.01.2006, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm, 24 Şubat 2020.

11- **1983 tarihli Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği**, R.G. Tarihi: 29.04.1983, http://madde14.org/index.php?title=Mülteci_Misafirhaneleri_Yönetmeliği_(1983), 24 Şubat 2020.

12- **6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu**, Kabul Tarihi: 04.04.2013, R.G: 11.04.2013, Yürürlük Tarihi: 11.04.2014, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm, 24 Şubat 2020.

13- **6706 sayılı Cezai Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu**, Kabul Tarihi: 23.04.2016, R.G.: 05.05.2016, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6706.pdf, 24 Şubat 2020.

14- **Geçici Koruma Yönetmeliği**, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf, 6 Mart 2020.

15- **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik**, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-11.htm, 6 Mart 2020.

16- **10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi**. https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/. 2 Mart 2020.

17- **14 Aralık 1950 tarihli Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü 2. maddesi**. http://madde14.org/index.php?title=Birleşmiş_Milletler_Mülteciler_Yüksek_Komiserliği_Tüzüğü. 2 Mart 2020.

18- 10 Aralık 1984 tarihli **İşkenceye ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi**, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IskenceninOnlenmesineDairBMSozlesmesi.pdf, 4 Mart 2020.

19- **22.06.2006 tarihli Emniyet Genel Müdürlüğü 57 Sayılı Genelgesi**, http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf, 24 Şubat 2020.

20- **Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi**, İmza Tarihi: 01.12.1957, R.G. Tarihi: 26.11.1969, Yürürlük Tarihi: 18.04.1960, https://hukuk.emu.edu.tr/Documents/yayinlar/suclularin-iadesine.pdf, 25 Şubat 2020.